

Konwencja genewska o ochronie osób cywilnych podczas wojny (IV konwencja genewska), Genewa, 12 sierpnia 1949 r.
(DzU z 1956r., nr 38, poz. 171, załącznik)

Tytuł I
ostanowienia ogólne

Artykuł 1

Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się przestrzegać i dopilnować przestrzegania niniejszej Konwencji we wszelkich okolicznościach.

Artykuł 2

Niezależnie od postanowień, które wejdą w życie już w czasie pokoju, Konwencja niniejsza będzie miała zastosowanie w razie wypowiedzenia wojny lub powstania jakiegokolwiek innego konfliktu zbrojnego między dwiema lub więcej niż dwiema Wysokimi Umawiającymi się Stronami, nawet gdyby jedna z nich nie uznała stanu wojny.

Konwencja będzie również miała zastosowanie we wszystkich przypadkach okupacji całości lub części terytorium jednej z Wysokich Umawiających się Stron, nawet gdyby ta okupacja nie napotykała żadnego zbrojnego oporu.

Jeżeli jedno z Mocarstw w konflikcie nie jest stroną niniejszej Konwencji,

Mocarstwa będące jej stronami pozostaną jednak nią związane w swych wzajemnych stosunkach. Będą one również związane Konwencją w stosunku do powyższego Mocarstwa, jeżeli przyjmuje ono i stosuje jej postanowienia.

Artykuł 3

Gdyby na terytorium jednej z Wysokich Umawiających się Stron wybuchł konflikt zbrojny nie posiadający charakteru międzynarodowego, każda ze Stron w konflikcie obowiązana będzie stosować się przynajmniej do następujących postanowień:

1) Osoby nie biorące bezpośrednio udziału w działaniach wojennych, włącznie z członkami sił zbrojnych, które złożyły broń, oraz osobami, które stały się niezdolne do walki na skutek choroby, ran, pozbawienia wolności lub z jakiegokolwiek innego powodu, będą we wszelkich okolicznościach traktowane w sposób humanitarny, bez czynienia żadnej różnicy na ich niekorzyść z powodu rasy, koloru skóry, religii lub wiary, płci, urodzenia lub majątku, ani z żadnych innych analogicznych powodów.

W tym celu są i pozostaną zakazane w stosunku do wyżej wymienionych osób w każdym czasie i w każdym miejscu:

a) zamachy na życie i nietykalność cielesną w szczególności zabójstwa we wszelkiej postaci, okaleczenia, okrutne traktowanie, tortury i męki,

b) branie zakładników,

c) zamachy na godność osobistą, a w szczególności traktowanie poniżające i upokarzające,

d) skazywanie i wykonywanie egzekucji bez uprzedniego wyroku, wydanego przez sąd należycie ukonstytuowany i dający gwarancje procesowe, uznane za niezbędne przez narody cywilizowane.

2) Ranni i chorzy będą zbierani i leczeni.

Bezstronna organizacja humanitarna, jak Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, będzie mogła ofiarować swoje usługi Stronom w konflikcie.

Strony w konflikcie będą się ponadto starały wprowadzić w życie drogą specjalnych układów wszystkie lub niektóre z pozostałych postanowień niniejszej Konwencji.

Zastosowanie powyższych postanowień nie będzie miało wpływu na sytuację prawną Stron w konflikcie.

Artykuł 4

Pod ochroną niniejszej Konwencji pozostają osoby, które kiedykolwiek i w jakikolwiek sposób znalazły się w razie konfliktu lub okupacji we władzy jednej ze Stron w konflikcie lub Mocarstwa okupacyjnego, których nie są obywatelami.

Obywatele Państwa, które nie jest związane Konwencją, nie pozostają pod jej ochroną. Obywateli Państwa neutralnego znajdujących się na terytorium Państwa wojującego oraz obywateli Państwa współwojującego nie uważa się za podlegających ochronie dopóty, dopóki Państwo, którego są oni obywatelami, posiada normalne przedstawicielstwo dyplomatyczne w Państwie, w którego władzy się znajdują.

Jednakże postanowienia Tytułu II stosują się w szerszym zakresie, określonym w artykule 13.

Osób pozostających pod ochroną Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 r. o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych, Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 r. o polepszeniu losu rannych, chorych i rozbitków sił zbrojnych na morzu lub Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 r. o traktowaniu jeńców wojennych nie uważa się za osoby chronione w rozumieniu niniejszej Konwencji.

Artykuł 5

Jeżeli Strona w konflikcie ma poważne powody do mniemania, że określona osoba, podlegająca ochronie przez niniejszą Konwencję, podejrzana jest słusznie o uprawianie na jej terytorium działalności szkodliwej dla bezpieczeństwa Państwa lub jeżeli taka działalność zostanie rzeczywiście stwierdzona, osoba ta nie będzie mogła korzystać z praw i przywilejów przewidzianych w niniejszej Konwencji, których przyznanie danej osobie mogłoby wyrządzić szkodę bezpieczeństwu Państwa.

Jeżeli osoba podlegająca ochronie przez Konwencję zostanie zatrzymana na terytorium okupowanym jako szpieg albo sabotażysta lub jeżeli zachodzi słuszne podejrzenie, że uprawia ona działalność szkodliwą dla bezpieczeństwa Mocarstwa okupacyjnego, osoba ta może być pozbawiona przewidzianego w niniejszej Konwencji prawa porozumiewania się, jeżeli będzie tego bezwzględnie wymagało bezpieczeństwo wojskowe.

W każdym z tych przypadków osoby wymienione w poprzednich ustępach będą jednak traktowane w sposób humanitarny i w razie wszczęcia postępowania sądowego nie będą pozbawione swych praw do słusznego i prawidłowego procesu, przewidzianych w niniejszej Konwencji. Odzyskają one również wszystkie swe prawa i przywileje osób podlegających ochronie w rozumieniu niniejszej Konwencji w możliwie najkrótszym terminie, uwzględniając bezpieczeństwo Państwa lub Mocarstwa okupacyjnego, zależnie od przypadku.

Artykuł 6

Niniejsza Konwencja będzie miała zastosowanie od początku każdego konfliktu lub każdej okupacji, wymienionych w art. 2.

Na terytorium Stron w konflikcie stosowanie Konwencji skończy się z chwilą ogólnego zakończenia działań wojennych.

Na terytorium okupowanym stosowanie niniejszej Konwencji skończy się w rok po ogólnym zakończeniu działań wojennych; jednakże Mocarstwo okupacyjne będzie związane na czas trwania okupacji - o ile sprawuje ono funkcje rządowe na tym terytorium postanowieniami następujących artykułów niniejszej Konwencji: od 1 do 12, 27, 29 do 34, 47, 49, 51, 52, 53, 59, 61 do 77 i 143.

Osoby podlegające ochronie, których zwolnienie, repatriacja lub ponowne zasiedlenie nastąpią po tych terminach, będą tymczasem nadal korzystały z niniejszej Konwencji.

Artykuł 7

Wysokie Umawiające się Strony będą mogły poza układami, wyraźnie przewidzianymi w artykułach 11, 14, 15, 17, 36, 108, 109, 132, 133 i 149, zawierać inne

jeszcze układy specjalne w każdej sprawie, którą uznają za właściwą do oddzielnego uregulowania. Żaden układ specjalny nie może szkodzić sytuacji osób podlegających ochronie przez niniejszą Konwencję ani ograniczać przyznanych im przez nią praw.

Korzyści wypływające z tych układów będą przysługiwały osobom podlegającym ochronie dopóty, dopóki będzie się do nich stosowała Konwencja, chyba że w powyższych układach lub w układach późniejszych będą wyraźnie zamieszczone postanowienia odmienne albo że jedna lub druga Strona w konflikcie podejmie w stosunku do nich korzystniejsze środki.

Artykuł 8

Osoby podlegające ochronie nie mogą w żadnym razie zrzec się częściowo lub całkowicie praw, zapewnionych im przez niniejszą Konwencję lub ewentualnie przez układy specjalne, przewidziane w artykule poprzednim.

Artykuł 9

Konwencja niniejsza będzie stosowana przy współudziale i pod kontrolą Mocarstw opiekuńczych, powołanych do obrony interesów Stron w konflikcie. W tym celu Mocarstwa Opiekuńcze będą mogły wyznaczyć poza swym personelem dyplomatycznym i konsularnym delegatów spośród swych własnych obywateli lub spośród obywateli innych Mocarstw neutralnych. Ci delegaci powinni uzyskać zgodę Mocarstwa, przy którym będą wykonywali swą misję. Strony w konflikcie będą w możliwie najszerszej mierze ułatwiać przedstawicielom lub delegatom Mocarstw opiekuńczych wypełnianie ich zadań.

Przedstawiciele lub delegaci Mocarstw opiekuńczych nie powinni w żadnym przypadku wykraczać poza ramy swej misji, określonej przez niniejszą Konwencję; powinni oni w szczególności brać pod uwagę bezwzględne wymogi bezpieczeństwa Państwa, przy którym wykonują swe funkcje.

Artykuł 10

Postanowienia niniejszej Konwencji nie stanowią przeszkody dla działalności humanitarnej Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża, jak również każdej innej bezstronnej organizacji humanitarnej, prowadzonej w celu opieki nad osobami cywilnymi i udzielanie im pomocy za zgodą zainteresowanych Stron w konflikcie.

Artykuł 11

Wysokie Umawiające się Strony będą mogły w każdym czasie porozumieć się co do powierzenia zadań przypadających na mocy niniejszej Konwencji Mocarstwom opiekuńczym jakiejś organizacji międzynarodowej, dającej całkowitą rękojmię bezstronności i sprawności.

Jeżeli osoby podlegające ochronie nie korzystają lub z jakiegokolwiek powodu przestały korzystać z działalności Mocarstwa opiekuńczego albo organizacji wyznaczonej zgodnie z ustępem pierwszym, Mocarstwo zatrzymujące powinno zwrócić się do jakiegoś Państwa neutralnego lub do takiej organizacji o podjęcie się funkcji przypadających na mocy niniejszej Konwencji Mocarstwom opiekuńczym wyznaczonym przez Strony w konflikcie.

Jeżeli nie uda się w ten sposób zapewnić ochrony, Mocarstwo zatrzymujące powinno zwrócić się do jakiejś organizacji humanitarnej, jak Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, o podjęcie się zadań humanitarnych przypadających na mocy niniejszej Konwencji Mocarstwom opiekuńczym albo też powinno przyjąć usługi zaofiarowane przez taką organizację, z zastrzeżeniem postanowień niniejszego artykułu.

Każde Mocarstwo neutralne lub każda organizacja, do której zwróciło się zainteresowane Mocarstwo albo która zaofiarowała swe usługi w celach wyżej wymienionych powinny działać z poczuciem odpowiedzialności wobec Strony w konflikcie, do której należą osoby podlegające ochronie przez niniejszą Konwencję, oraz powinny dawać

dostateczną rękojmię swej zdolności do podjęcia się wymienionych funkcji i ich bezstronnego spełniania.

Nie wolno naruszyć powyższych postanowień w drodze specjalnej umowy między Mocarstwami, z których jedno byłoby chociaż przejściowo ograniczone w stosunku do drugiego Mocarstwa lub jego sprzymierzeńców w swej swobodzie rokowań na skutek wydarzeń wojennych, zwłaszcza w przypadku okupacji całości lub znacznej części jego terytorium.

Ilekoć w Konwencji niniejszej jest mowa o Mocarstwie opiekuńczym, należy przez to rozumieć także zastępujące je organizacje w znaczeniu niniejszego artykułu.

Postanowienia niniejszego artykułu rozciągają się i mają zastosowanie do obywateli Państwa neutralnego znajdujących się na terytorium okupowanym lub na terytorium Państwa wojującego, w którym Państwo, którego są obywatelami, nie posiada normalnego przedstawicielstwa dyplomatycznego.

Artykuł 12

Mocarstwa opiekuńcze zaofiarują swe dobre usługi w celu załatwiania sporu, ilekoć uznają, że leży to w interesie osób podlegających ochronie, a zwłaszcza w razie braku zgody między Stronami w konflikcie co do stosowania lub wykładni postanowień niniejszej Konwencji.

W tym celu każde z Mocarstw opiekuńczych będzie mogło na prośbę jednej ze Stron lub z własnej inicjatywy zaproponować Stronom w konflikcie zwołanie, ewentualnie na odpowiednio wybranym terytorium neutralnym, konferencji ich przedstawicieli, a zwłaszcza władz zajmujących się sprawami osób podlegających ochronie. Strony w konflikcie będą obowiązane zastosować się do takich propozycji. Mocarstwa opiekuńcze będą mogły w razie potrzeby zaproponować Stronom w konflikcie, aby zgodziły się na udział w tej konferencji osobistości należące do Mocarstwa neutralnego lub wydelegowanej przez Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża.

Tytuł II

Ogólna ochrona ludności przed niektórymi skutkami wojny

Artykuł 13

Postanowienia niniejszego tytułu dotyczą całej ludności krajów w konflikcie bez żadnej różnicy ze względu na rasę, narodowość, religię lub przekonania polityczne i zmierzają do złagodzenia cierpień wywołanych przez wojnę.

Artykuł 14

Już w czasie pokoju Wysokie Umawiające się Strony, a po rozpoczęciu działań wojennych Strony w konflikcie, mogą tworzyć na swym własnym terytorium, a w razie potrzeby również na terytoriach okupowanych, strefy i miejscowości sanitarne, zorganizowane w ten sposób, aby mogły chronić przed skutkami wojny rannych i chorych, kaleki, starców i dzieci w wieku poniżej lat 15, kobiety ciężarne i matki dzieci poniżej lat 7.

Od chwili wybuchu konfliktu i podczas jego trwania Strony zainteresowane będą mogły zawierać między sobą układy w sprawie uznania stref i miejscowości, które mogłyby być przez nie utworzone. Mogą one w tym celu wprowadzić w życie postanowienia przewidziane w projekcie układu załączonego do niniejszej Konwencji wprowadzając do niego ewentualne zmiany, jakie uznają za konieczne.

Wzywa się mocarstwa opiekuńcze i Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża do ofiarowania swych dobrych usług w celu ułatwienia utworzenia i uznania tych stref i miejscowości sanitarnych i bezpieczeństwa.

Artykuł 15

Każda Strona w konflikcie będzie mogła bądź bezpośrednio, bądź za pośrednictwem Państwa neutralnego lub organizacji humanitarnej proponować Stronie przeciwnej utworzenie w okolicach, w których toczą się walki, stref zneutralizowanych, mających na celu ochronę przed niebezpieczeństwem walk następujących osób, bez żadnych różnic:

a) rannych i chorych, walczących lub nie walczących,

b) osób cywilnych nie biorących udziału w działaniach wojennych i nie wykonujących żadnych prac o charakterze wojskowym podczas swego pobytu w tych strefach.

Skoro tylko Strony w konflikcie uzgodnią położenie geograficzne, administrację, zaopatrzenie i kontrolę proponowanej strefy zneutralizowanej, zostanie zawarty układ na piśmie, podpisany przez przedstawicieli Strony w konflikcie. Układ ten ustali początek i czas trwania neutralizacji strefy.

Artykuł 16

Ranni i chorzy, jak również kalecy i kobiety ciężarne będą przedmiotem ochrony i specjalnego poszanowania.

W stopniu, na jaki pozwolą względy wojskowe, każda ze Stron w konflikcie popierać będzie odszukiwanie zabitych i rannych, okazywanie pomocy rozbitkom i innym osobom narażonym na poważne niebezpieczeństwo oraz ochronę ich przed rabunkiem i złym traktowaniem.

Artykuł 17

Strony w konflikcie dążyć będą do zawarcia porozumień lokalnych w sprawie ewakuacji rannych, chorych, kalek, starców, dzieci i położnic ze strefy oblężonej lub otoczonej, jak również w sprawie dopuszczenia do tej strefy duchownych wszystkich wyznań oraz personelu i sprzętu sanitarnego.

Artykuł 18

Szpitala cywilne zorganizowane dla roztoczenia opieki nad rannymi, chorymi, kalekami i położnicami nie mogą być w żadnych okolicznościach atakowane; będą one zawsze szanowane i chronione przez Strony w konflikcie.

Państwa będące Stronami w konflikcie powinny wydać wszystkim szpitalom cywilnym dokumenty stwierdzające ich charakter szpitala cywilnego i ustalające, że budynki przez nie zajmowane nie są używane do celów, które w myśl artykułu 19 mogłyby pozbawić je ochrony.

Szpitala cywilne, jeżeli są do tego upoważnione przez Państwo, będą oznaczane godłem przewidzianym w artykule 38 Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 r. o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych.

Jeżeli względy wojskowe na to pozwolą, Strony w konflikcie podejmą konieczne środki, aby znaki rozpoznawcze szpitali cywilnych były wyraźnie widoczne dla nieprzyjacielskich sił zbrojnych lądowych, lotniczych i morskich, a to w celu usunięcia możliwości jakichkolwiek działań napastniczych.

Wobec niebezpieczeństwa, jakie może stanowić dla szpitali bliskość obiektów wojskowych, należy czuwać nad tym, aby szpitale były od nich możliwie najbardziej oddalone.

Artykuł 19

Ochrona należna szpitalom cywilnym może ustać jedynie wówczas, gdy wbrew ich zadaniom humanitarnym używane są one do działań szkodliwych dla nieprzyjaciela. Jednakże ochrona ustanie dopiero wtedy, gdy ostrzeżenie udzielone we wszystkich odpowiednich przypadkach z podaniem słusznego terminu pozostanie bez skutku.

Nie uważa się za działanie szkodliwe dla nieprzyjaciela faktu, że w tych szpitalach leczą się chorzy lub ranni wojskowi albo że znajduje się w nich broń ręczna i amunicja, odebrana tym wojskowym, a jeszcze nie przekazana właściwym władzom.

Artykuł 20

Personel przydzielony na stałe i wyłącznie do prowadzenia i administracji szpitali cywilnych, włączając w to personel zajmujący się odszukiwaniem, przenoszeniem, przewozem i leczeniem rannych i chorych cywilnych, kalek i położnic, będzie szanowany i chroniony.

Na obszarach okupowanych i w strefach działań wojennych personel ten będzie się legitymował kartą tożsamości, stwierdzającą charakter jego funkcji oraz opatrzoną w fotografię posiadacza i suchą pieczęć właściwej władzy. Podczas wykonywania swych obowiązków służbowych członkowie tego personelu będą również nosili na lewym ramieniu osteplowane opaski odporne na wilgoć. Opaski te będą wydawane przez Państwo i opatrzone godłem przewidzianym w artykule 38 Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 r. o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych.

Wszelki inny personel przydzielony do prowadzenia administracji szpitali cywilnych będzie szanowany i chroniony oraz będzie miał prawo do noszenia wspomnianej wyżej opaski na warunkach ustalonych w niniejszym artykule podczas wykonywania swych funkcji. Karty tożsamości tego personelu wskazywać będą zadania, których wykonywanie do niego należy.

Zarząd każdego szpitala cywilnego powinien zawsze posiadać do dyspozycji właściwych władz krajowych lub okupacyjnych aktualną listę swego personelu.

Artykuł 21

Transporty rannych i chorych cywilnych, kalek i położnic odbywające się na lądzie kolumnami pojazdów i w pociągach sanitarnych lub na morzu statkami, przeznaczonymi do tych transportów, będą szanowane i chronione tak samo jak szpitale przewidziane w artykule 18 i będą oznaczane przez wywieszenie za zezwoleniem Państwa znaku rozpoznawczego przewidzianego w artykule 38 Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 r. o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych.

Artykuł 22

Samoloty używane wyłącznie do przewozu rannych i chorych cywilnych, kalek i położnic lub do przewozu personelu i materiału sanitarnego nie będą atakowane, lecz będą szanowane przez Strony w konflikcie podczas lotów dokonywanych na wysokościach, w czasie i na trasach ustalonych specjalnie w porozumieniu między wszystkimi zainteresowanymi Stronami w konflikcie.

Samoloty te mogą być opatrzone w znak rozpoznawczy przewidziany w artykule 38 Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 roku o polepszeniu losu chorych i rannych w armiach czynnych.

W braku umowy odmiennej przelot nad terytorium nieprzyjacielskim lub nad obszarami okupowanymi przez nieprzyjaciela jest wzbroniony.

Samoloty te zastosują się do każdego rozkazu lądowania. W razie nakazanego w ten sposób lądowania samolot wraz ze znajdującymi się na jego pokładzie osobami będzie mógł po ewentualnej kontroli kontynuować swój lot.

Artykuł 23

Każda Wysoka Umawiająca się Strona zezwoli na wolny przewóz wszelkich przesyłek zawierających lekarstwa i materiały sanitarne, jak również przedmiotów potrzebnych do wykonywania praktyk religijnych, a przeznaczonych wyłącznie dla ludności cywilnej innej Umawiającej się Strony, nawet jeżeli jest nią strona nieprzyjacielska. Każda Strona zezwoli również na wolny przewóz wszelkich przesyłek zawierających niezbędną żywność, odzież i środki wzmacniające przeznaczone dla dzieci poniżej lat 15, dla kobiet ciężarnych lub położnic.

Obowiązek zezwolenia przez Umawiającą się Stronę na przewóz przesyłek wymienionych w ustępie poprzednim uzależniony jest od warunku, aby Strona ta nie miała poważnych podstaw do obaw, że:

- a) przesyłki mogą nie być dostarczone na miejsce przeznaczenia lub

b) kontrola może nie być skuteczna, lub
c) nieprzyjaciel może osiągnąć z tych przesyłek oczywistą korzyść z punktu widzenia wojkowego lub gospodarczego, zastępując nimi towary, które w przeciwnym razie musiałyby dostarczyć lub wyprodukować, albo zwalniając materiały, produkty lub usługi, które w przeciwnym razie musiałyby być przeznaczone do produkcji tego rodzaju towarów.

Mocarstwo dopuszczające przewóz przesyłek wymienionych w ustępie 1 niniejszego artykułu może uzależnić swą zgodę od warunku przeprowadzenia na miejscu przez Mocarstwa opiekuńcze kontroli rozdziału przesyłek pomiędzy osoby mające z nich korzystać.

Przesyłki te powinny być przewożone w możliwie najszybszy sposób, a Państwo wyrażające zgodę na ich wolny przewóz będzie miało prawo określić warunki techniczne przewozu.

Artykuł 24

Strony w konflikcie podejmą niezbędne środki w celu uniknięcia pozostawienia własnemu losowi dzieci poniżej 15 lat, które zostały osierocone lub oddzielone od swych rodzin na skutek wojny, oraz w celu ułatwienia we wszelkich okolicznościach ich utrzymania, wykonywania przez nie praktyk religijnych i ich kształcenia. To ostatnie będzie w miarę możliwości powierzane osobom o tych samych tradycjach kulturalnych.

Za zgodą Mocarstwa opiekuńczego, jeżeli ono istnieje, Strony w konflikcie ułatwią przyjęcie tych dzieci przez kraj neutralny na czas trwania konfliktu, jeżeli będą posiadały gwarancje, że zasady wymienione w ustępie 1 będą przestrzegane.

Ponadto Strony dołożą wszelkich koniecznych starań, aby wszystkie dzieci poniżej lat 12 mogły być rozpoznane przez zaopatrzenie ich w tabliczki tożsamości lub w inny sposób.

Artykuł 25

Każda osoba znajdująca się na terytorium Strony w konflikcie lub na terytorium przez nią okupowanym będzie mogła przysyłać członkom swej rodziny, bez względu na miejsce ich pobytu, wiadomości o charakterze ściśle rodzinnym i będzie mogła otrzymywać tego rodzaju wiadomości. Korespondencja ta będzie przesyłana szybko i bez nie usprawiedliwionej zwłoki.

Jeżeli okoliczności utrudnią lub uniemożliwią wymianę korespondencji rodzinnej zwykłą pocztą, zainteresowane Strony w konflikcie zwrócą się do neutralnego pośrednika, jak Centralne Biuro Informacji przewidziane w artykule 140, w celu określenia z nim sposobów zapewnienia wykonania ich zobowiązań w jak najdogodniejszych warunkach, w szczególności przy pomocy krajowych stowarzyszeń Czerwonego Krzyża (Czerwonego Półksiężyca, Czerwonego Lwa i Słońca).

Jeżeli Strony w konflikcie uznają za konieczne ograniczyć korespondencję rodzinną, będą mogły najwyżej nakazać używanie typowych formularzy zawierających 25 wyrazów dowolnie wybranych i ograniczyć ich wysyłanie do jednego razu na miesiąc.

Artykuł 26

Każda ze Stron w konflikcie ułatwi poszukiwania podjęte przez członków rodzin rozproszonych przez wojnę, w celu wzajemnego odszukiwania się i ewentualnego połączenia. Poprze ona mianowicie działalność organizacji poświęcających się temu zadaniu, pod warunkiem że je uznała i że stosują się one do wydanych przez nią przepisów bezpieczeństwa.

Tytuł III

Sytuacja prawna i traktowanie osób podlegających ochronie

Dział I

Postanowienia wspólne dla terytoriów stron w konflikcie i terytoriów okupowanych

Artykuł 27

Osoby podlegające ochronie mają we wszelkich okolicznościach prawo do poszanowania ich osoby, honoru, praw rodzinnych, przekonań i praktyk religijnych, zwyczajów i obyczajów. Będą one zawsze traktowane w sposób humanitarny i chronione, zwłaszcza przed aktami gwałtu i zastraszania, przed zniewagami i ciekawością publiczną.

Kobiety będą specjalnie chronione przed wszelkimi zamachami na ich cześć, zwłaszcza przed gwałceniem, zmuszaniem do prostytucji i wszelką obrazą wstydlivości.

Z uwzględnieniem postanowień dotyczących stanu zdrowia, wieku i płci osoby pozostające pod ochroną będą traktowane przez Strony w konflikcie, w których władzy się znajdują z takimi samymi względami, bez żadnej różnicy zwłaszcza z powodu rasy, religii lub przekonań politycznych.

Jednakże Strony w konflikcie mogą w stosunku do osób podlegających ochronie zastosować środki kontroli lub bezpieczeństwa, jakie okażą się konieczne z powodu wojny.

Artykuł 28

Żadna osoba podlegająca ochronie nie może być użyta do ochrania swoja obecnością pewnych punktów lub okręgów przed działaniami wojennymi.

Artykuł 29

Strona w konflikcie, w której władzy znajdują się osoby podlegające ochronie, odpowiada za ich traktowanie przez swych funkcjonariuszy, co nie zwalnia jednak od odpowiedzialności indywidualnej w razie jej powstania.

Artykuł 30

Osoby podlegające ochronie będą korzystały z wszelkich ułatwień w zwracaniu się do Mocarstw opiekuńczych, Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża, krajowego Stowarzyszenia Czerwonego Krzyża (Czerwonego Półksiężyc, Czerwonego Lwa i Słońca) w kraju, w którym się znajdują, jak również do każdej organizacji, która może im przyjsć z pomocą.

Te różne organizacje otrzymają w tym celu wszelkie ułatwienia ze strony władz w granicach określonych przez konieczności wojskowe lub wymagania bezpieczeństwa.

Poza odwiedzinami delegatów Mocarstw opiekuńczych lub Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża przewidzianymi w art. 143 Mocarstwa zatrzymujące lub okupacyjne ułatwią w miarę możliwości odwiedzenie osób podlegających ochronie przez przedstawicieli innych instytucji, które będą sobie tego życzyły, a których celem jest niesienie tym osobom pomocy duchowej lub materialnej.

Artykuł 31

Żaden przymus fizyczny lub moralny nie może być stosowany wobec podlegających ochronie, w szczególności w celu uzyskania wiadomości od nich lub od osób trzecich.

Artykuł 32

Wysokie Umawiające się Strony wyraźnie stwierdzają, że zabronione jest stosowanie wszelkich środków mogących powodować cierpienia fizyczne lub wyniszczenie osób podlegających ochronie, które znajdują się w ich władzy. Zakaz ten obejmuje nie tylko zabójstwa, torturowanie, kary cielesne, okaleczenia i doświadczenia lekarskie lub naukowe, które nie są konieczne dla leczenia osoby podlegającej ochronie, ale również wszelkie inne akty brutalności ze strony funkcjonariuszy cywilnych lub wojskowych.

Artykuł 33

Żadna osoba podlegająca ochronie nie może być karana za czyn, którego nie popełniła osobiście. Kary zbiorowe, jak również wszelkie środki zastraszania lub terroryzowania są wzbronione.

Rabunek jest wzbroniony.

Środki odwetowe w stosunku do osób podlegających ochronie i ich mienia są wzbronione.

Artykuł 34

Branie zakładników jest wzbronione.

Dział II

Cudzoziemcy na terytorium jednej ze stron w konflikcie

Artykuł 35

Każda osoba podlegająca ochronie, która pragnęłaby opuścić terytorium na początku lub podczas konfliktu, będzie miała prawo uczynić to pod warunkiem, że wyjazd jej nie jest sprzeczny z interesami Państwa. Prośba o opuszczenie terytorium rozpatrzona zostanie w trybie normalnym, a decyzja powinna zapaść możliwie jak najszybciej. Po uzyskaniu zezwolenia na opuszczenie terytorium osoba ta będzie mogła zaopatrzyć się w pieniądze potrzebne na podróż i zabrać ze sobą dostateczną ilość rzeczy i przedmiotów osobistego użytku.

Osoby, którym odmówiono zezwolenia na opuszczenie terytorium, będą mogły zwrócić się do sądu albo właściwego organu administracyjnego utworzonego w tym celu przez Mocarstwo zatrzymujące z żądaniem ponownego zbadania sprawy w jak najkrótszym czasie.

Jeżeli takie żądanie zostało zgłoszone, przedstawiciele Mocarstwa opiekuńczego będą mogli, jeżeli względy bezpieczeństwa nie sprzeciwiają się temu lub jeżeli zainteresowani nie wysuną zastrzeżeń, otrzymać wyjaśnienie powodów, dlaczego osobom, które złożyły odpowiednie podania, odmówiono wydania zezwolenia na opuszczenie terytorium, oraz - możliwie najszybciej - nazwiska wszystkich osób znajdujących się w takiej sytuacji.

Artykuł 36

Wyjazdy, które są dozwolone na podstawie poprzedniego artykułu, odbywać się będą w warunkach zadowalających pod względem bezpieczeństwa, higieny, zdrowotności wyżywienia. Wszystkie wydatki poniesione od chwili opuszczenia terytorium Mocarstwa zatrzymującego będą obciążały kraj przeznaczenia, lub - w przypadku pozostania w kraju neutralnym - Mocarstwo, którego obywatelami są osoby wyjeżdżające. Szczegóły praktyczne tych przejazdów będą w razie potrzeby ustalone w specjalnych porozumieniach między zainteresowanymi Mocarstwami.

Zastrzega się możliwość zawarcia przez Strony w konflikcie specjalnych porozumień w sprawie wymiany i repatriacji swych obywateli, którzy znaleźli się we władzy nieprzyjaciela.

Artykuł 37

Osoby podlegające ochronie, które są zatrzymane prewencyjnie lub odbywają kary pozbawienia wolności, będą podczas zatrzymania traktowane w sposób humanitarny.

Będą one mogły z chwilą zwolnienia prosić o zezwolenie na opuszczenie terytorium zgodnie z poprzednimi artykułami.

Artykuł 38

Z wyjątkiem specjalnych środków, które mogą być podjęte na mocy niniejszej Konwencji, a zwłaszcza jej artykułów 27 i 41, sytuację osób podlegających ochronie określają w zasadzie postanowienia dotyczące traktowania cudzoziemców w czasie pokoju. W każdym razie będą im przyznane następujące prawa:

- 1) będą one mogły otrzymywać przeznaczoną dla nich pomoc indywidualną lub zbiorową;
- 2) otrzymają, jeżeli będzie tego wymagał ich stan zdrowia, opiekę lekarską i szpitalną w tym samym zakresie co obywatele zainteresowanego państwa;
- 3) będą mogły wykonywać praktyki religijne i korzystać z opieki duchownej duchownych swojego wyznania;

4) będzie im wolno przenieść się, tak samo jak obywatelom zainteresowanego państwa, jeżeli zamieszkują w okręgu specjalnie narażonym na niebezpieczeństwa wojny;

5) dzieci poniżej 15 lat, kobiety ciężarne i matki dzieci poniżej lat siedmiu będą korzystały, tak samo jak obywatele zainteresowanego państwa, z uprzywilejowanego traktowania.

Artykuł 39

Osobom podlegającym ochronie, które utraciły z powodu konfliktu możliwość wykonywania swoich zajęć zarobkowych, umożliwi się znalezienie płatnej pracy; korzystać one będą w tym celu, z zastrzeżeniem względów bezpieczeństwa i postanowień artykułu 40, z tych samych praw co obywatele Mocarstwa, na którego terytorium się znajdują.

Jeżeli Strona w konflikcie zastosuje wobec osoby podlegającej ochronie środki kontroli, które uniemożliwiają jej zarobienie na życie, a mianowicie jeżeli ta osoba nie może ze względu na bezpieczeństwo znaleźć płatnej pracy na odpowiednich warunkach, to wspomniana Strona w konflikcie zaspokoi jej potrzeby, jak również potrzeby osób pozostających na jej utrzymaniu.

Osoby podlegające ochronie będą mogły we wszystkich przypadkach otrzymywać zasiłki z ich macierzystych krajów, od Mocarstwa opiekuńczego lub od organizacji dobroczynnych wymienionych w artykule 30.

Artykuł 40

Osoby podlegające ochronie mogą być zmuszane do pracy tylko w tej samej mierze co obywatele Strony w konflikcie, na której terytorium się znajdują.

Osoby podlegające ochronie a będące obywatelami Państwa nieprzyjacielskiego mogą być zmuszane tylko do prac, które są normalnie konieczne dla zapewnienia wyżywienia, mieszkania, ubrania, transportu i zdrowia i które nie pozostają w bezpośrednim związku z prowadzeniem działań wojennych.

W przypadkach wspomnianych w ustępach poprzednich zmuszone do pracy osoby podlegające ochronie korzystać będą z tych samych warunków pracy i z tych samych środków ochrony co robotnicy krajowi; zwłaszcza jeżeli chodzi o wynagrodzenie, czas pracy, wyposażenie, przeszkolenie oraz odszkodowanie za wypadki przy pracy i choroby zawodowe.

W razie naruszenia wspomnianych wyżej postanowień osoby podlegające ochronie będą mogły skorzystać z prawa skargi zgodnie z artykułem 30.

Artykuł 41

Jeżeli Mocarstwo, w którego władzy znajdują się osoby podlegające ochronie, uzna inne przewidziane w niniejszej Konwencji środki kontroli za niewystarczające, najbardziej surowymi środkami kontroli, do których będzie się ono mogło uciec, będzie wyznaczenie przymusowego miejsca zamieszkania lub internowanie zgodnie z postanowieniami artykułów 42 i 43.

Stosując postanowienia artykułu 39 ustęp 2 do osób zmuszonych do opuszczenia swego stałego miejsca zamieszkania na mocy decyzji wyznaczającej im przymusowe miejsce zamieszkania gdzie indziej, Mocarstwo zatrzymujące zastosuje się możliwie jak najściślej do zasad dotyczących traktowania internowanych (część IV tytułu III niniejszej Konwencji).

Artykuł 42

Internowanie osób podlegających ochronie lub wyznaczenie im przymusowego miejsca zamieszkania może być zarządzone tylko wówczas, gdy wymaga tego bezwzględnie bezpieczeństwo Państwa, w którego władzy osoby te się znajdują.

Jeżeli jakaś osoba zwraca się dobrowolnie za pośrednictwem przedstawicieli Mocarstwa opiekuńczego o internowanie i jeżeli położenie tej osoby tego wymaga, Mocarstwo, w którego władzy ta osoba się znajduje, dokona internowania.

Artykuł 43

Każda osoba podlegająca ochronie, która została internowana lub której wyznaczono przymusowe miejsce zamieszkania, będzie miała prawo zwrócić się do sądu lub właściwego organu administracyjnego utworzonego w tym celu przez Mocarstwo zatrzymujące z żądaniem ponownego rozpatrzenia w jak najkrótszym czasie powziętej w stosunku do niej decyzji. Jeżeli decyzja o internowaniu lub wyznaczeniu przymusowego miejsca zamieszkania zostanie utrzymana w mocy, sąd lub organ administracyjny będzie rozpatrywał okresowo, a co najmniej dwa razy do roku, sprawę tej osoby pod kątem widzenia zmiany decyzji pierwotnej na jej korzyść, o ile okoliczności na to pozwolą.

Jeśli zainteresowane osoby podlegające ochronie nie sprzeciwiają się temu, Mocarstwo zatrzymujące zakomunikuje jak najprędzej Mocarstwu opiekuńczemu nazwiska osób podlegających ochronie, które zostały internowane lub którym wyznaczono przymusowe miejsce zamieszkania, oraz nazwiska tych osób, w stosunku do których uchylono decyzje o internowaniu lub wyznaczeniu przymusowego miejsca zamieszkania. Z tym samym zastrzeżeniem decyzje sądów lub organów wymienionych w ustępie 1 niniejszego artykułu będą również możliwie jak najszybciej podawane do wiadomości Mocarstwu opiekuńczemu.

Artykuł 44

Stosując środki kontroli przewidziane w niniejszej Konwencji Mocarstwo zatrzymujące nie będzie, opierając się wyłącznie na podstawie przynależności prawnej do państwa nieprzyjacielskiego, traktowało jako obywateli państwa nieprzyjacielskiego uchodźców, którzy faktycznie nie korzystają z ochrony żadnego rządu.

Artykuł 45

Osoby podlegające ochronie nie mogą być przekazane Mocarstwu, które nie jest stroną Konwencji.

Postanowienie to nie przeszkadza repatriacji osób podlegających ochronie lub ich powrotowi do kraju stałego zamieszkania po zakończeniu działań wojennych.

Osoby podlegające ochronie mogą być przekazane przez Mocarstwo zatrzymujące Mocarstwu będącemu stroną Konwencji jedynie po upewnieniu się przez Mocarstwo zatrzymujące, że powyższe Mocarstwo pragnie i jest zdolne stosować Konwencję. W razie przekazania w ten sposób osób podlegających ochronie odpowiedzialność za stosowanie Konwencji ciąży na Mocarstwie, które zgodziło się je przyjąć przez czas, na jaki te osoby są mu powierzone. Jeżeli jednak to Mocarstwo nie będzie stosowało postanowień Konwencji w jakiegokolwiek istotnej sprawie, Mocarstwo, które przekazało osoby podlegające ochronie, powinno na skutek zawiadomienia Mocarstwa opiekuńczego podjąć skuteczne środki w celu zaradzenia sytuacji lub zażądać odesłania mu osób podlegających ochronie. Żądaniu temu należy uczynić zadość.

Osoba podlegająca ochronie nie może być w żadnym razie przekazana do kraju, w którym może obawiać się prześladowań z powodu swych przekonań politycznych lub religijnych.

Postanowienia niniejszego artykułu nie stają na przeszkodzie ekstradycji, na mocy traktatów ekstradycyjnych, zawartych przed rozpoczęciem działań wojennych, osób podlegających ochronie, które są oskarżone o przestępstwa pospolite.

Artykuł 46

Środki ograniczające podjęte w stosunku do osób podlegających ochronie będą uchylone możliwie najszybciej po zakończeniu działań wojennych, jeżeli nie zostały uchylone wcześniej. Środki ograniczające podjęte w stosunku do ich własności utracą moc obowiązującą możliwie najszybciej po zakończeniu działań wojennych, zgodnie z ustawodawstwem Mocarstwa zatrzymującego.

Dział III

Terytoria okupowane

Artykuł 47

Osoby podlegające ochronie, które znajdują się na terytorium okupowanym, nie będą pozbawione w żadnym razie i w żadnej formie korzyści wypływających z niniejszej Konwencji ani na skutek jakichkolwiek zmian uczynionych w wyniku okupacji w instytucjach lub w rządzie danego terytorium, ani na skutek porozumienia pomiędzy władzami terytorium okupowanego a Mocarstwem okupującym, ani wreszcie na skutek aneksji przez to ostatnie Mocarstwo całości lub części terytorium okupowanego.

Artykuł 48

Osoby podlegające ochronie, a nie będące obywatelami Mocarstwa, którego terytorium jest okupowane, będą mogły skorzystać z prawa opuszczenia tego terytorium na warunkach przewidzianych w artykule 35; decyzje w tym względzie będą podejmowane stosownie do procedury, którą Mocarstwo okupacyjne powinno ustalić zgodnie ze wspomnianym artykułem.

Artykuł 49

Przymusowe przesiedlania masowe lub indywidualne, jak również deportacje osób podlegających ochronie z terytorium okupowanego na terytorium Mocarstwa okupacyjnego lub na terytorium jakiegokolwiek innego Państwa okupowanego lub nie okupowanego są wzbronione bez względu na powody.

Jednakże Mocarstwo okupacyjne może przystąpić do całkowitej lub częściowej ewakuacji określonego okręgu okupowanego, jeżeli tego wymagają względy bezpieczeństwa ludności lub naglące konieczności wojskowe. Ewakuacja może pociągnąć za sobą przesiedlenie osób podlegających ochronie tylko wewnątrz terytorium okupowanego, z wyjątkiem przypadku zupełnej niemożności dokonania takiego przesiedlenia. Ludność ewakuowana w ten sposób będzie sprowadzona z powrotem do swoich siedzib z chwilą zakończenia działań wojennych na tym obszarze.

Mocarstwo okupacyjne, przystępując do tych przesiedleń lub ewakuacji, powinno w możliwie największej mierze zapewnić osobom podlegającym ochronie właściwe pomieszczenia oraz zadowalające warunki przesiedlenia pod względem zdrowotności, higieny, bezpieczeństwa i wyżywienia, jak również nie dopuszczać do rozdzielania rodzin.

Mocarstwo opiekuńcze będzie powiadomione o przesiedleniach i ewakuacjach z chwilą ich nastąpienia.

Mocarstwo okupacyjne nie może zatrzymywać osób podlegających ochronie w okolicy szczególnie narażonej na niebezpieczeństwa wojny, chyba że bezpieczeństwo ludności lub naglące konieczności wojskowe tego wymagają.

Mocarstwo okupacyjne nie może dokonywać deportacji lub przesiedlenia części własnej ludności cywilnej na terytorium przez nie okupowane.

Artykuł 50

Mocarstwo okupacyjne ułatwi przy współudziale władz narodowych i miejscowych należyte funkcjonowanie zakładów poświęconych opiece nad dziećmi i ich wychowaniu.

Podjmie ono wszelkie konieczne środki w celu ułatwienia ustalenia tożsamości dzieci i rejestracji ich pochodzenia. Nie może ono w żadnym razie zmienić ich osobistego stanu prawnego ani wciągać ich do podległych mu formacji lub organizacji.

Jeżeli instytucje miejscowe są nieodpowiednie, Mocarstwo okupacyjne powinno zająć się zapewnieniem utrzymania i wychowania, o ile możliwe, przez osoby tej samej narodowości, języka i religii, dzieci osieroconych lub oddzielonych od rodziców na skutek wojny, w przypadku braku bliskiego krewnego lub przyjaciela, który mógłby się tego podjąć.

Zadaniem specjalnego wydziału biura utworzonego na podstawie postanowień artykułu 136 będzie podjęcie wszelkich środków koniecznych w celu ustalenia tożsamości

dzieci, których tożsamość jest wątpliwa. Dane, posiadane o ich ojcu i matce lub innych bliskich krewnych, będą stale przechowywane.

Mocarstwo okupacyjne nie powinno czynić przeszkód w stosowaniu środków preferencyjnych, które mogły być podjęte przed okupacją, na korzyść dzieci poniżej lat 15, kobiet ciężarnych i matek dzieci poniżej lat i w zakresie wyżywienia, opieki lekarskiej i ochrony przed skutkami wojny.

Artykuł 51

Mocarstwo okupacyjne nie może zmuszać osób podlegających ochronie do służby w swych siłach zbrojnych lub pomocniczych. Wszelki nacisk lub propaganda zmierzające do dobrowolnego wstępowania do nich są wzbronione.

Może ono zmuszać do pracy tylko te osoby podlegające ochronie, które przekroczyły wiek 18 lat; dotyczy to jednak tylko prac koniecznych dla potrzeb armii okupacyjnej lub służby o charakterze publicznym w zakresie wyżywienia, mieszkania, ubrania, transportu lub ochrony zdrowia ludności kraju okupowanego. Osoby podlegające ochronie nie mogą być zmuszane do żadnej pracy, która zmuszałaby je do wzięcia udziału w działaniach wojennych. Mocarstwo okupacyjne nie może zmuszać osób podlegających ochronie do zapewnienia siłą bezpieczeństwa obiektów, na których terenie wykonują nakazaną pracę.

Praca będzie wykonywana wyłącznie w obrębie terytorium okupowanego, na którym te osoby się znajdują. Każda wezwana do pracy osoba, o ile to jest możliwe, pozostanie na swym zwykłym miejscu pracy. Praca będzie słusznie wynagradzana i dostosowana do zdolności fizycznych i umysłowych pracowników. Obowiązujące w Państwie okupowanym ustawy dotyczące warunków i ochrony pracy, a zwłaszcza wynagrodzenia, czasu pracy, wyposażenia, uprzedniego wykształcenia oraz odszkodowania za wypadki przy pracy i choroby zawodowe, stosowane będą w stosunku do osób podlegających ochronie, które są przydzielone do pracy wspomnianej w niniejszym artykule.

Rekwizycja siły roboczej nie może nigdy prowadzić do zmobilizowania pracowników i zorganizowania ich systemem wojskowym lub półwojskowym.

Artykuł 52

Żadna umowa, żaden układ lub żaden regulamin nie może naruszyć prawa pracowników, dobrowolnych lub niedobrowolnych, do zwracania się, bez względu na ich miejsce pobytu, do przedstawicieli Mocarstwa opiekuńczego z prośbą o interwencję.

Każde zarządzenie, zmierzające do wywołania bezrobocia lub ograniczenia możliwości pracy pracowników kraju okupowanego w celu skłonienia ich do pracy na rzecz Mocarstwa okupacyjnego, jest wzbronione.

Artykuł 53

Mocarstwu okupacyjnemu nie wolno niszczyć majątku ruchomego lub nieruchomego stanowiącego indywidualną lub wspólną własność osób prywatnych, państwa lub osób prawnych prawa publicznego, organizacji społecznych lub spółdzielczych, z wyjątkiem przypadków, w których zniszczenia te byłyby bezwzględnie konieczne dla operacji wojskowych.

Artykuł 54

Mocarstwu okupacyjnemu nie wolno zmieniać sytuacji prawnej urzędników lub sędziów terytorium okupowanego albo stosować do nich sankcji lub jakichkolwiek innych środków przymusu lub dyskryminacji, jeżeli uchylają się oni od wykonywania swych funkcji ze względu na swoje sumienie.

Ten ostatni zakaz nie stanowi przeszkody przeciwko stosowaniu artykułu 51 ustęp

2. Nie narusza on prawa Mocarstwa okupacyjnego do zwolnienia ze stanowisk osób sprawujących funkcje publiczne.

Artykuł 55

Mocarstwo okupacyjne ma obowiązek zapewniania w miarę wszystkich swoich możliwości zaopatrzenia ludności w żywność i środki lecznicze; powinno ono zwłaszcza sprowadzać żywność, zapasy lecznicze i wszelkie inne konieczne artykuły, jeżeli zasoby terytorium okupowanego są niedostateczne.

Mocarstwo okupacyjne może rekwirować na terytorium okupowanym środki żywności, artykuły lub zapasy lecznicze wyłącznie dla okupacyjnych sił zbrojnych i administracji; powinno ono liczyć się z potrzebami ludności cywilnej. Z zastrzeżeniem postanowień innych konwencji międzynarodowych Mocarstwo okupacyjne powinno wydać niezbędne zarządzenia w celu zapewnienia słusznego wynagrodzenia za wszystkie rekwizycje.

Mocarstwa opiekuńcze mogą w każdym czasie sprawdzać bez przeszkód stan zaopatrzenia terytoriów okupowanych w żywność i lekarstwa z zastrzeżeniem przejściowych ograniczeń, które mogą być wprowadzone ze względu na naglące konieczności wojskowe.

Artykuł 56

Mocarstwo okupacyjne, działając przy współpracy władz narodowych i miejscowych, ma obowiązek zapewnienia i utrzymania, w miarę wszystkich swoich możliwości, funkcjonowania zakładów i służb leczniczych i szpitalnych, jak również zdrowia publicznego i higieny publicznej na terytorium okupowanym, w szczególności przez stosowanie środków o charakterze profilaktycznym i zapobiegawczym, koniecznych dla zwalczania szerzenia się chorób zakaźnych i epidemii. Personel lekarski wszystkich kategorii będzie uprawniony do wykonywania swych zadań.

Jeżeli utworzono nowe szpitale na terytorium okupowanym i jeżeli właściwe organy państwa okupowanego nie pełnią tam już swoich funkcji, władze okupacyjne przystąpią, jeżeli zajdzie potrzeba, do uznania przewidzianego w art. 18. W analogicznych okolicznościach władze okupacyjne powinny również uznać personel szpitali i środków transportowych na podstawie postanowień art. 20 i 21.

Przy wydawaniu zarządzeń dotyczących zdrowia i higieny oraz przy wprowadzaniu ich w życie Mocarstwo okupujące będzie liczyło się z wymaganiami moralności i etyki ludności terytorium okupowanego.

Artykuł 57

Mocarstwo okupacyjne może rekwirować szpitale cywilne dla leczenia rannych i chorych wojskowych jedynie czasowo i w przypadkach nagłej konieczności oraz pod warunkiem, że będą powzięte we właściwym czasie stosowne środki w celu zapewnienia leczenia i opieki osobom znajdującym się w szpitalach oraz w celu zaspokojenia potrzeb ludności cywilnej.

Sprzęt i magazyny szpitali cywilnych nie mogą być rekwirowane, dopóki będą konieczne dla zaspokojenia potrzeb ludności cywilnej.

Artykuł 58

Mocarstwo okupacyjne zezwoli duchownym na niesienie opieki duchowej swoim współwyznawcom.

Zgodzi się ono również na przesyłanie książek i przedmiotów koniecznych do zaspokojenia potrzeb religijnych oraz ułatwi ich rozdział na terytorium okupowanym.

Artykuł 59

Jeżeli ludność terytorium okupowanego lub część tej ludności jest niedostatecznie zaopatrzona, Mocarstwo okupacyjne zgodzi się na przeprowadzenie akcji pomocy na rzecz tej ludności i ułatwi tę akcję w miarę wszystkich swoich możliwości.

Akcje te, które mogą być podejmowane przez Państwo lub przez bezstronne organizacje humanitarne, jak Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, polegać będą zwłaszcza na przesyłaniu żywności, środków leczniczych i odzieży.

Wszystkie umawiające się Państwa powinny zezwolić na wolny przewóz tych przesyłek i zapewnić im ochronę.

Mocarstwo zezwalające na wolny przewóz przesyłek przeznaczonych dla terytorium okupowanego przez przeciwną Stronę w konflikcie będzie miało jednak prawo sprawdzania przesyłek i regulowania ich przewozu przez określenie jego czasu i tras, jak również otrzymania od Mocarstwa opiekuńczego dostatecznego zapewnienia, że te przesyłki są przeznaczone na pomoc dla ludności znajdującej się w potrzebie i nie będą użyte w interesie Mocarstwa okupacyjnego.

Artykuł 60

Przesyłki pomocy nie zwalniają w niczym Mocarstwa okupacyjnego od odpowiedzialności, ciążącej na nim na podstawie artykułów 55, 56 i 59. Nie może ono w żadnej mierze zmieniać przeznaczenia przesyłek pomocy, z wyjątkiem przypadków nagłej konieczności, w interesie ludności obszaru okupowanego i za zgodą Mocarstwa opiekuńczego.

Artykuł 61

Rozdział przesyłek pomocy, wspomnianych w poprzednich artykułach, będzie dokonywany przy udziale i pod kontrolą Mocarstwa opiekuńczego. Na skutek porozumienia między Mocarstwem okupacyjnym a Mocarstwem opiekuńczym funkcja ta może również być przekazana Państwu neutralnemu, Międzynarodowemu Komitetowi Czerwonego Krzyża albo każdej innej bezstronnej organizacji humanitarnej.

Od przesyłek pomocy nie będą pobierane na terytorium okupowanym żadne cła, podatki lub opłaty, chyba że ich pobranie byłoby konieczne w interesie gospodarczym tego terytorium. Mocarstwo okupacyjne powinno ułatwić szybki rozdział tych przesyłek.

Wszystkie Umawiające się Strony postarają się o zezwolenie na bezpłatny tranzyt i przewóz przesyłek pomocy, przeznaczonych dla terytoriów okupowanych.

Artykuł 62

Z zastrzeżeniem naglących wymagań bezpieczeństwa osoby podlegające ochronie, które znajdują się na terytorium okupowanym, mogą otrzymywać indywidualne przesyłki pomocy, skierowane do nich.

Artykuł 63

Z zastrzeżeniem zarządzeń tymczasowych, które mogą być wydane tytułem wyjątku ze względu na naglące wymagania bezpieczeństwa Mocarstwa okupacyjnego:

a) uznane krajowe stowarzyszenia Czerwonego Krzyża (Czerwonego Półksiężyca, Czerwonego Lwa i Słońca) mogą wykonywać działalność zgodną z zasadami Czerwonego Krzyża ustalonymi przez międzynarodowe konferencje Czerwonego Krzyża. Inne stowarzyszenia pomocy powinny mieć możliwość prowadzenia swej działalności humanitarnej w podobnych warunkach;

b) Mocarstwo okupacyjne nie może wymagać od tych stowarzyszeń przeprowadzenia żadnych zmian personalnych i organizacyjnych, które mogłyby zaszkodzić wspomnianej wyżej działalności.

Te same zasady będą stosowane do działalności i personelu organizacji specjalnych o charakterze niewojskowym, które już istnieją bądź też zostaną utworzone w celu zapewnienia odpowiednich warunków bytu ludności cywilnej przez utrzymanie podstawowych instytucji użyteczności publicznej, przez rozdział przesyłek pomocy i przez organizację ratownictwa.

Artykuł 64

Ustawodawstwo karne terytorium okupowanego pozostanie w mocy z wyjątkiem przypadków, w których będzie ono uchylone lub zawieszone przez Mocarstwo okupacyjne, o ile stanowi ono groźbę dla bezpieczeństwa tego Mocarstwa lub przeszkodę dla stosowania niniejszej Konwencji. Z zastrzeżeniem tego ostatniego względu i konieczności zapewnienia skutecznego wymiaru sprawiedliwości sądy terytorium okupowanego będą nadal sądziły wszystkie sprawy o przestępstwa przewidziane w tym ustawodawstwie.

Mocarstwo okupacyjne może jednak ustanowić dla ludności terytorium okupowanego przepisy konieczne dla umożliwienia mu wykonania zobowiązań wypływających z niniejszej Konwencji oraz zapewnienia prawidłowej administracji terytorium i bezpieczeństwa Mocarstwa okupacyjnego, członków i mienia sił zbrojnych lub administracji okupacyjnej, jak również urzędów i linii komunikacyjnych używanych przez nie.

Artykuł 65

Przepisy karne wydane przez Mocarstwa okupacyjne wejdą w życie dopiero po ich ogłoszeniu i podaniu do wiadomości ludności w jej własnym języku. Nie mogą one działać wstecz.

Artykuł 66

Mocarstwo okupacyjne może w przypadku naruszenia przepisów karnych, wydanych przez nie na mocy ustępu drugiego artykułu 64, przekazać oskarżonych swoim sądom wojskowym, nie politycznym i prawidłowo ustanowionym, pod warunkiem że mają one siedzibę w kraju okupowanym. Sądy odwoławcze będą miały w miarę możliwości siedzibę w kraju okupowanym.

Artykuł 67

Sądy mogą stosować tylko przepisy prawne wcześniejsze od daty przestępstwa i zgodne z ogólnymi zasadami prawa, szczególnie jeżeli chodzi o zasady współmierności wymiaru kary. Powinny one brać pod uwagę okoliczność, że oskarżony nie jest obywatelem Mocarstwa okupacyjnego.

Artykuł 68

Gdy osoba podlegająca ochronie popełnia przestępstwo jedynie w celu szkodenia Mocarstwu okupacyjnemu, ale czyn ten nie stanowi zamachu na życie lub nietykalność cielesną członków sił zbrojnych lub administracji okupacyjnej, nie stwarza poważnego niebezpieczeństwa zbiorowego i nie stanowi poważnego zamachu na mienie sił zbrojnych lub administracji okupacyjnej albo na używane przez nie urządzenia, osoba ta podlega internowaniu lub zwykłemu uwięzieniu z zastrzeżeniem, że czas trwania tego internowania lub więzienia będzie współmierny z popełnionym przestępstwem. Poza tym internowanie lub uwięzienie za takie przestępstwa będzie jedynym środkiem pozbawienia wolności, jaki może być zastosowany względem osób podlegających ochronie. Sądy przewidziane w artykule 66 niniejszej Konwencji będą mogły swobodnie zamieniać karę więzienia na internowanie przez ten sam okres czasu.

Przepisy karne ogłoszone przez mocarstwo okupujące stosownie do artykułów 64 i 65 mogą przewidywać karę śmierci w stosunku do osób podlegających ochronie tylko za szpiegostwo, akty ciężkiego sabotażu przeciwko urządzeniom wojskowymi Mocarstwa okupacyjnego lub umyślne przestępstwa, które spowodowały śmierć jednej lub kilku osób, oraz pod warunkiem, że ustawodawstwo terytorium okupowanego obowiązujące przed rozpoczęciem okupacji przewiduje w takich przypadkach karę śmierci.

Nie można skazać osoby podlegającej ochronie na karę śmierci bez specjalnego zwrócenia uwagi sądu, że oskarżony, nie będąc obywatelem Mocarstwa okupującego, nie ma wobec niego żadnego obowiązku wierności.

W żadnym razie kara śmierci nie może być orzeczona przeciwko osobie podlegającej ochronie, która miała poniżej lat 18 w chwili popełnienia przestępstwa.

Artykuł 69

We wszystkich przypadkach okres tymczasowego aresztowania będzie zaliczony na poczet kary więzienia, na jaką osoba podlegająca ochronie może być skazana.

Artykuł 70

Osoby podlegające ochronie nie mogą być aresztowane, ścigane lub skazane przez Mocarstwo okupacyjne za czyny popełnione lub za opinie wypowiedziane przed okupacją lub podczas chwilowej przerwy w okupacji, o ile nie chodzi o naruszenie praw i zwyczajów wojennych.

Obywatele państwa okupacyjnego, którzy przed wybuchem konfliktu szukali schronienia na terytorium okupowanym, mogą być aresztowani, ścigani i skazani albo deportowani poza terytorium okupowane tylko za przestępstwa popełnione po rozpoczęciu działań wojennych lub za takie przestępstwa pospolite popełnione przed rozpoczęciem działań wojennych, które według prawa Państwa, którego terytorium jest okupowane, uzasadniają ekstradycję w czasie pokoju.

Artykuł 71

Właściwe sądy Mocarstwa okupacyjnego nie mogą wydać wyroku skazującego bez uprzedniego przeprowadzenia prawidłowego procesu.

Każdy oskarżony ścigany przez Mocarstwo okupacyjne będzie bez zwłoki poinformowany na piśmie w języku dla niego zrozumiałym o szczegółach oskarżenia wytoczonego przeciwko niemu; dochodzenie w jego sprawie będzie przeprowadzone możliwie najszybciej. Mocarstwo opiekuńcze będzie poinformowane o każdym dochodzeniu wytoczonym przez Mocarstwo okupujące przeciwko osobom podlegającym ochronie, jeżeli zarzuty oskarżenia mogą pociągnąć za sobą wyrok śmierci albo karę więzienia przez lat dwa lub więcej; będzie ono mogło informować się w każdym czasie o stanie sprawy. Prócz tego Mocarstwo opiekuńcze będzie miało prawo otrzymywać na żądanie wszelkie informacje w tych sprawach, jak również we wszystkich innych sprawach wytoczonych przez Mocarstwo okupacyjne przeciwko osobom podlegającym ochronie.

Zawiadomienie Mocarstwa opiekuńczego przewidziane w ustępie drugim niniejszego artykułu powinno być dokonane niezwłocznie i dotrzeć w każdym razie do Mocarstwa opiekuńczego na 3 tygodnie przed datą pierwszej rozprawy. Jeżeli przy rozpoczęciu rozprawy nie zostanie złożony dowód zachowania w całości postanowień niniejszego artykułu, rozprawa nie będzie mogła się odbyć. Zawiadomienie powinno w szczególności zawierać następujące dane:

- a) dane personalne oskarżonego;
- b) miejsce zamieszkania lub zatrzymania;
- c) wyszczególnienie zarzutu lub zarzutów oskarżenia (ze wskazaniem przepisów karnych, na których jest ono oparte);
- d) oznaczenie sądu, który ma orzekać w sprawie;
- e) miejsce i datę pierwszej rozprawy.

Artykuł 72

Każdy oskarżony będzie miał prawo przedstawić środki dowodowe na swoją obronę i w szczególności będzie mógł powołać się na świadków. Będzie on miał prawo korzystania z pomocy wybranego przez siebie wykwalifikowanego obrońcy, który będzie mógł odwiedzać go swobodnie i otrzyma konieczne ułatwienia dla przygotowania obrony.

Jeżeli oskarżony nie wybrał sobie obrońcy, Mocarstwo opiekuńcze wyznaczy mu go. Jeżeli oskarżony odpowiada za ciężkie przestępstwo, a nie ma Mocarstwa opiekuńczego, Mocarstwo okupacyjne powinno za zgodą oskarżonego wyznaczyć mu obrońcę.

Każdy oskarżony, chyba że tego dobrowolnie się zrzeknie, będzie korzystał z pomocy tłumacza zarówno podczas dochodzenia, jak i na rozprawie sądowej. Będzie on mógł w każdej chwili wyłączyć tłumacza i żądać jego zmiany.

Artykuł 73

Każdy skazany będzie miał prawo korzystać ze środków odwoławczych przewidzianych w ustawodawstwie stosowanym przez sąd. Będzie on dokładnie poinformowany o przysługującym mu prawie odwołania się, jak również o terminach związanych z jego wykonaniem.

Postępowanie karne przewidziane w niniejszej części stosuje się analogicznie do odwołań. Jeżeli ustawodawstwo stosowane przez sąd nie przewiduje apelacji, skazany będzie mógł odwołać się od wyroku co do winy i kary do właściwych władz Mocarstwa okupacyjnego.

Artykuł 74

Przedstawiciele Mocarstwa opiekuńczego będą mogli być obecni na rozprawie każdego sądu orzekającego w sprawie osoby podlegającej ochronie, chyba że ze względu na bezpieczeństwo Mocarstwa okupacyjnego rozprawa odbywa się wyjątkowo przy drzwiach zamkniętych. Mocarstwo okupacyjne zawiadomi wówczas o tym Mocarstwo opiekuńcze. Zawiadomienie zawierające wskazanie miejsca i daty rozpoczęcia rozprawy powinno być podane do Mocarstwa opiekuńczego.

Wszystkie wyroki orzekające karę śmierci lub karę więzienia na dwa lata lub dłużej będą możliwie najszybciej podawane do wiadomości Mocarstwu opiekuńczemu wraz ze wskazaniem motywów wyroku; powinny one powoływać się na zawiadomienie dokonane w myśl artykułu 71, a w przypadku orzeczenia kary pozbawienia wolności powinny wskazywać miejsce jej wykonania. Inne wyroki będą przechowywane w aktach sądowych i będą mogły być badane przez przedstawicieli Mocarstwa opiekuńczego. W przypadku skazania na karę śmierci albo na karę pozbawienia wolności przez dwa lata lub dłużej terminy odwołania zaczynają biec dopiero od daty doręczenia Mocarstwu opiekuńczemu zawiadomienia o wyroku.

Artykuł 75

W żadnym przypadku osoby skazane na karę śmierci nie będą pozbawione prawa złożenia prośby o łaskę.

Żaden wyrok śmierci nie może być wykonany przed upływem co najmniej sześciu miesięcy od chwili, kiedy mocarstwo opiekuńcze otrzyma wyrok ostateczny potwierdzający skazanie na śmierć, lub decyzję odmawiającą przyznania łaski.

Ten sześciomiesięczny termin będzie mógł być skrócony w pewnych ściśle określonych przypadkach, gdy z ważnych i krytycznych okoliczności wynika istnienie zorganizowanej groźby dla bezpieczeństwa Mocarstwa okupacyjnego lub jego sił zbrojnych. Mocarstwo opiekuńcze będzie zawiadomione o każdym przypadku skrócenia tego terminu i będzie miało zawsze możliwość przedstawienia jeszcze na czas właściwym władzom okupacyjnym swojego stanowiska w sprawie tych wyroków śmierci.

Artykuł 76

Osoby podlegające ochronie, które są oskarżone, będą zatrzymane w kraju okupowanym i w razie skazania odbędą w nim swą karę. W miarę możliwości należy je oddzielić od innych zatrzymanych i zapewnić im warunki odżywiania i higieny wystarczające dla utrzymania ich w dobrym stanie zdrowia oraz co najmniej odpowiadające warunkom istniejącym w zakładach karnych kraju okupowanego.

Otrzymają one opiekę lekarską wymaganą przez ich stan zdrowia.

Umożliwi się im również otrzymywanie pomocy duchownej, o którą mogłyby prosić.

Kobiety będą umieszczone w oddzielnych pomieszczeniach, pod bezpośrednim nadzorem kobiet.

Zwróci się uwagę na specjalne warunki przewidziane dla nieletnich.

Delegaci Mocarstwa opiekuńczego oraz Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża będą mogli odwiedzać zatrzymane osoby podlegające ochronie, stosownie do postanowień artykułu 143.

Poza tym osoby te będą miały prawo otrzymywać co najmniej jedną paczkę na miesiąc.

Artykuł 77

Osoby podlegające ochronie, które są oskarżone lub skazane przez sądy na terytorium okupowanym, będą po zakończeniu okupacji przekazane wraz z dotyczącymi ich aktami władzom uwolnionego terytorium.

Artykuł 78

O ile Mocarstwo okupacyjne uzna za konieczne ze względu na nagłe wymagania bezpieczeństwa zastosować środki zabezpieczające wobec osób podlegających ochronie, będzie ono mogło najwyżej wyznaczyć im przymusowe miejsce zamieszkania lub internować je.

Decyzje w sprawie wyznaczania przymusowego miejsca zamieszkania lub w sprawie internowania będą wydane w normalnym postępowaniu, które Mocarstwo okupacyjne ustali zgodnie z postanowieniami niniejszej Konwencji. W tym postępowaniu powinno przysługiwać stronom zainteresowanym prawo do złożenia odwołania. Odwołania powinny być rozpoznawane w możliwie krótkim terminie. Jeżeli powyższe decyzje są utrzymane w mocy, będą one okresowo, w miarę możliwości co pół roku, poddawane rewizji przez właściwy organ powołany przez wspomniane Mocarstwo.

Osoby podlegające ochronie, które są obowiązane do przebywania w przymusowym miejscu zamieszkania i zmuszone na skutek tego do opuszczenia swoich stałych miejsc zamieszkania, korzystać będą bez żadnych ograniczeń z postanowień artykułu 39 niniejszej Konwencji.

Dział IV

Zasady traktowania internowanych

Rozdział I

Postanowienia ogólne

Art. 79.

Strony w konflikcie będą mogły internować osoby podlegające ochronie tylko stosownie do postanowień artykułów 41, 42, 43, 68 i 78.

Artykuł 80

Osoby internowane zachowują pełną zdolność cywilno-prawną i będą mogły wykonywać wynikające z niej prawa w sposób dający się pogodzić z ich internowaniem.

Artykuł 81

Strony w konflikcie, które internować będą osoby podlegające ochronie, obowiązane będą zapewnić im bezpłatne utrzymanie oraz opiekę lekarską, jakiej wymaga ich stan zdrowia.

Potrącenia z zapomóg, uposażeń lub wierzytelności internowanych na pokrycie tych kosztów są niedopuszczalne.

Mocarstwo zatrzymujące obowiązane będzie utrzymywać osoby pozostające na utrzymaniu internowanych, jeżeli nie posiadają one dostatecznych środków utrzymania lub są niezdolne do zarobienia na życie.

Artykuł 82

Mocarstwo zatrzymujące zgrupuje, w granicach możliwości, internowanych stosownie do ich narodowości, języka i obyczajów. Internowani będący obywatelami tego samego kraju nie będą rozdzieleni jedynie z powodu różnic językowych.

W całym okresie internowania członkowie tej samej rodziny, a zwłaszcza rodzice i dzieci, umieszczeni będą w tym samym miejscu internowania, z wyjątkiem przypadków, w

których warunki pracy, względy zdrowotne lub zastosowanie przepisów wymienionych w rozdziale IX niniejszej części czyniłyby niezbędnym ich czasowe rozłączenie. Internowani będą mogli prosić, aby ich dzieci pozostawione na wolności bez opieki rodziców były internowane wraz z nimi.

Internowani członkowie tej samej rodziny będą w miarę możliwości umieszczeni w tych samych lokalach i będą zakwaterowani oddzielnie od innych internowanych; należy również przyznać im konieczne ułatwienia dla prowadzenia życia rodzinnego.

Rozdział II

Miejsca internowania

Artykuł 83

Mocarstwo zatrzymujące nie będzie mogło urządzać miejsc internowania na obszarach szczególnie narażonych na niebezpieczeństwa wojny.

Mocarstwo zatrzymujące komunikować będzie Mocarstwom nieprzyjacielskim za pośrednictwem Mocarstw opiekuńczych wszelkie dane o rozmieszczeniu geograficznym miejsc internowania.

Gdy tylko względy wojskowe na to pozwolą, obozy internowanych będą oznaczone literami IC, umieszczonymi w ten sposób, aby mogły być wyraźnie w ciągu dnia widoczne z powietrza; jednakże zainteresowane Mocarstwa będą mogły zgodzić się na inne znaki rozpoznawcze. Żadne miejsce inne niż obóz internowanych nie może być oznaczane w ten sposób.

Artykuł 84

Internowani powinni mieć oddzielne pomieszczenia i oddzielną administrację od jeńców wojennych i osób pozbawionych wolności z jakiegokolwiek innego powodu.

Artykuł 85

Mocarstwo zatrzymujące obowiązane jest do podjęcia wszelkich koniecznych i możliwych środków, aby osoby podlegające ochronie były już od początku ich internowania umieszczone w budynkach lub kwaterach, dających wszelkie gwarancje higieny i zdrowotności oraz zapewniających im skuteczną ochronę przed surowością klimatu i przed skutkami wojny. W żadnym przypadku miejsca stałego internowania nie będą się znajdowały w okolicach niezdrowych albo w miejscowościach, których klimat byłby szkodliwy dla internowanych. We wszystkich przypadkach, w których te osoby byłyby czasowo internowane w miejscowościach niezdrowych lub których klimat byłby szkodliwy dla zdrowia, należy je przenieść tak szybko, jak na to okoliczności pozwolą, do miejsc internowania, w których niebezpieczeństwa te nie zagrażają.

Pomieszczenia powinny być całkowicie zabezpieczone od wilgoci, dostatecznie ogrzewane i oświetlone, zwłaszcza między zmierzchem a porą gaszenia świateł. Pomieszczenia sypialne powinny być dostatecznie przestronne i dobrze przewietrzane; internowani będą mieli odpowiednie posłania i dostateczną ilość kocy, biorąc pod uwagę klimat oraz wiek, płeć i stan zdrowia internowanych.

Internowani będą mogli korzystać w dzień i w nocy z urządzeń sanitarnych, odpowiadających wymaganiom higieny i utrzymywanych stale w czystości. Dostarczy się im wody i mydła w ilości dostatecznej dla codziennego mycia ciała i prania bielizny; w tym celu będą im dostarczone niezbędne urządzenia i udogodnienia. Poza tym będą im udostępnione prysznice lub kąpiele. Pozostawiony im będzie niezbędny czas na zabiegi higieniczne i prace porządkowe.

Jeżeli zajdzie konieczność ulokowania w drodze wyjątku i chwilowo kobiet, które nie należą do rodzin internowanych, we wspólnych pomieszczeniach z mężczyznami, należy im obowiązkowo dostarczyć oddzielnych miejsc do spania i oddzielnych urządzeń sanitarnych.

Artykuł 86

Mocarstwo zatrzymujące odda do dyspozycji internowanych, niezależnie od ich wyznania, odpowiednie pomieszczenie dla wykonywania praktyk religijnych.

Artykuł 87

Poza przypadkami, w których internowani mogliby korzystać z innych analogicznych urządzeń, we wszystkich miejscach internowania otwarte będą kantyny w celu umożliwienia internowanym nabywania po cenach nie przekraczających miejscowych cen rynkowych artykułów spożywczych i przedmiotów codziennego użytku, włącznie z mydłem i tytoniem, które mogą się przyczynić do polepszenia ich bytu i osobistej wygody.

Dochody z kantyn będą przelewane na rachunek specjalnego funduszu pomocy, który utworzony będzie w każdym miejscu internowania i będzie używany na rzecz internowanych, przebywających w tym miejscu internowania. Komitety internowanych przewidziane w art. 102 będą miały prawo wglądu w administrację kantyn i w zarząd tym funduszem.

W chwili rozwiązania miejsca internowania saldo kredytowe funduszu pomocy przekazane będzie funduszowi pomocy innego miejsca internowania dla internowanych tej samej narodowości, a w braku takiego miejsca - centralnemu funduszowi pomocy, który będzie zarządzany w interesie wszystkich internowanych pozostających we władzy Mocarstwa zatrzymującego. W razie ogólnego zwolnienia fundusze te zachowane będą przez Mocarstwo zatrzymujące, chyba że zainteresowane Mocarstwa zawarły odmienne porozumienie.

Artykuł 88

We wszystkich miejscach internowania narażonych na niebezpieczeństwo bombardowań lotniczych i inne niebezpieczeństwa wojenne będą urządzone dla zapewnienia niezbędnej ochrony odpowiednie schrony w ilości dostatecznej. W razie alarmu internowani będą mogli udać się do nich jak najszybciej, z wyjątkiem tych spośród nich, którzy biorą udział w ochronie miejsc internowania przed tymi niebezpieczeństwami. Będą oni korzystali z wszelkich środków ochrony na równi z ludnością cywilną.

Należy zastosować dostateczne środki ostrożności w miejscach internowania dla zabezpieczenia ich przed pożarem.

Rozdział III

Wyżywienie i odzież

Artykuł 89

Codziennie racje żywnościowe internowanych będą wystarczające pod względem ilości, jakości i różnorodności, aby zapewnić utrzymanie ich w normalnym stanie zdrowia i zapobiec awitaminozie; tryb życia, do którego internowani są przyzwyczajeni, będzie również wzięty pod uwagę.

Ponadto umożliwić należy internowanym przyrządzanie przez nich samych dodatkowej żywności będącej w ich posiadaniu.

Woda do picia będzie im dostarczana w dostatecznej ilości. Dozwolone będzie palenie tytoniu.

Pracownicy otrzymywać będą dodatkową żywność stosownie do rodzaju wykonywanej pracy.

Kobiety ciężarne i kobiety w połogu oraz dzieci poniżej lat 15 otrzymywać będą dodatkową żywność stosownie do ich potrzeb fizjologicznych.

Artykuł 90

Poczyni się wszelkie ułatwienia, aby internowani mogli zaopatrzyć się w zmianę odzieży, obuwia i bielizny w chwili ich zatrzymania i aby mogli je uzyskać później, jeżeli zajdzie tego potrzeba. Jeżeli internowani nie posiadają odzieży odpowiedniej w danych warunkach klimatycznych i nie mogą się w nią zaopatrzyć, Mocarstwo zatrzymujące dostarczy im jej bezpłatnie.

Odzież, którą Mocarstwo zatrzymujące dostarczy internowanym, oraz ewentualnie

umieszczone na niej znaki zewnętrzne nie mogą mieć charakteru poniżającego ani ośmieszającego.

Pracujący powinni otrzymywać ubrania robocze oraz odpowiednią odzież ochronną, ilekroć rodzaj pracy tego wymaga.

Rozdział IV **Higiena i opieka lekarska**

Artykuł 91

Każde miejsce internowania posiadać będzie odpowiednią izbę chorych, prowadzoną pod kierunkiem wykwalifikowanego lekarza, w której internowani otrzymywać będą potrzebną opiekę lekarską oraz stosowną dietę. Dla zakaźnie chorych i umysłowo chorych będą zarezerwowane oddzielne lokale.

Kobiety w pociąg i internowani dotknięci ciężką chorobą lub których stan wymaga specjalnego leczenia, zabiegu chirurgicznego lub umieszczenia w szpitalu, będą przyjęci do każdego zakładu odpowiedniego dla ich leczenia i otrzymają opiekę, która nie będzie mniejsza niż opieka udzielana ogółowi ludności. Internowani będą w miarę możliwości leczeni przez personel lekarski tej samej narodowości.

Internowani będą mogli bez przeszkód zgłaszać się do władz lekarskich na badanie. Władze lekarskie Mocarstwa zatrzymującego wydadzą na prośbę każdego internowanego, który odbył kurację, oficjalne zaświadczenie stwierdzające charakter jego choroby lub rany oraz okres i rodzaj leczenia. Odpis tego zaświadczenia przesłany będzie do Centralnego Biura przewidzianego w art. 140.

Leczenie internowanych, jak również dostarczenie wszelkich przyrządów potrzebnych dla utrzymania ich w dobrym stanie zdrowia, a zwłaszcza protez dentystycznych i innych oraz okularów, będzie bezpłatne.

Artykuł 92

Badania lekarskie internowanych odbywać się będą co najmniej raz na miesiąc. Będą one miały na celu w szczególności sprawdzenie ogólnego stanu zdrowia, odżywienia i czystości, jak również wykrycie chorób zakaźnych, a przede wszystkim gruźlicy, chorób wenerycznych i malarii. Obejmą one również sprawdzenie wagi każdego internowanego, a co najmniej raz do roku badanie rentgenologiczne.

Rozdział V

Religia, zajęcia intelektualne i fizyczne

Artykuł 93

Internowani będą mieli pełną swobodę wykonywania praktyk religijnych, włącznie z udziałem w nabożeństwach swojego wyznania, pod warunkiem zastosowania się do przepisów porządkowych, wydanych przez władze zatrzymujące.

Internowani, którzy są duchownymi, będą mogli wykonywać swobodnie swe obowiązki kapłańskie wśród swych współwyznawców. W tym celu Mocarstwo zatrzymujące czuwać będzie nad równomiernym ich rozmieszczeniem pomiędzy różne miejsca internowania, w których znajdują się internowani mówiący tym samym językiem i należący do tego samego wyznania. Gdyby liczba ich była niedostateczna, udzielone im zostaną konieczne ułatwienia, a między innymi środki transportu, by mogli udawać się z jednego miejsca internowania do innego; będą oni również mogli odwiedzać internowanych przebywających w szpitalach. Duchowni korzystać będą z prawa korespondowania w sprawach dotyczących ich obowiązków kapłańskich z władzami kościelnymi kraju w którym ma miejsce internowanie, i w miarę możliwości z międzynarodowymi organizacjami religijnymi swojego wyznania. Korespondencji tej nie zalicza się do normy korespondencji wymienionej w artykule 107, ale podlega ona postanowieniom artykułu 112.

Gdy internowani nie korzystają z pomocy duchownego swojego wyznania albo gdy

liczba tych ostatnich jest niedostateczna, miejscowa władza kościelna tego samego wyznania będzie mogła wyznaczyć w porozumieniu z Mocarstwem zatrzymującym duchownego tego wyznania, a w razie gdyby to było możliwe z punktu widzenia wyznaniowego, duchownego wyznania podobnego albo osobę świecką o odpowiednich kwalifikacjach. Osobie tej przysługiwać będą korzyści związane z funkcją, którą objęła. Osoby wyznaczone w ten sposób obowiązane będą stosować się do wszystkich zarządzeń wydanych przez Mocarstwo zatrzymujące w interesie dyscypliny i bezpieczeństwa.

Artykuł 94

Mocarstwo zatrzymujące popierać będzie działalność intelektualną, wychowawczą, rozrywkową i sportową internowanych pozostawiając im swobodę uczestniczenia w niej. Przedsięwzięcie ono wszelkie możliwe środki celem zapewnienia jej wykonywania, a w szczególności odda do dyspozycji internowanych stosowne pomieszczenia.

Internowanym przyznane będą wszelkie możliwe ułatwienia, aby mogli rozpocząć lub kontynuować swe studia. Kształcenie dzieci i młodzieży będzie zapewnione; będą one mogły uczęszczać do szkół położonych w obrębie miejsca internowania lub poza nim.

Internowani powinni mieć możliwość uprawiania ćwiczeń fizycznych oraz uczestniczenia w imprezach sportowych i grach na wolnym powietrzu. We wszystkich miejscach internowania będą na ten cel pozostawione dostateczne tereny. Dla dzieci i młodzieży zarezerwowane będą tereny specjalne.

Artykuł 95

Mocarstwo zatrzymujące będzie mogło zatrudniać internowanych jako robotników tylko na ich życzenie. W każdym razie zabronione jest zatrudnianie internowanych pracą, której nakazanie osobie podlegającej ochronie a nie internowanej stanowiłoby naruszenie postanowień artykułu 40 lub 51 niniejszej Konwencji, lub pracą o charakterze poniżającym lub upokarzającym.

Po sześciu tygodniach pracy internowani będą mogli w każdej chwili zrzec się pracy za ośmiodniowym wypowiedzeniem.

Postanowienia te nie naruszają prawa Mocarstwa zatrzymującego do zmuszenia internowanych lekarzy, dentystów i innych członków personelu sanitarnego do wykonywania swego zawodu na rzecz ich współinternowanych; do zatrudniania internowanych przy pracach administracyjnych i konserwacji miejsca internowania; do przydzielenia tym osobom pracy w kuchni i innych prac gospodarczych; wreszcie do zatrudnienia ich przy pracach mających na celu ochronę internowanych przed bombardowaniem lotniczym lub przed innymi niebezpieczeństwami wynikającymi z działań wojennych. Żaden internowany nie będzie mógł jednak być zmuszony do wykonywania prac, do których lekarz administracji uznał go za fizycznie niezdolnego.

Mocarstwo zatrzymujące ponosić będzie całkowitą odpowiedzialność za wszystkie warunki pracy, za opiekę lekarską oraz wypłatę wynagrodzeń i odszkodowań za wypadki przy pracy i za choroby zawodowe. Warunki pracy, jak również odszkodowanie za wypadki przy pracy i choroby zawodowe będą zgodne z ustawodawstwem krajowym i zwyczajami; nie będą one w żadnym razie niższe od tych, które są stosowane przy pracach takiego samego rodzaju wykonywanych w tej samej okolicy. Wynagrodzenia będą ustalone w sposób słuszny w drodze porozumień między Mocarstwem zatrzymującym, internowanymi i - w razie potrzeby - pracodawcami innymi niż Mocarstwo zatrzymujące, biorąc pod uwagę zobowiązanie Mocarstwa zatrzymującego do zapewnienia internowanemu bezpłatnego utrzymania oraz opieki lekarskiej, wymaganej przez stan jego zdrowia. Internowani zatrudnieni stale przy pracach określonych w ustępie trzecim otrzymają od Mocarstwa zatrzymującego słuszne wynagrodzenie; warunki pracy oraz odszkodowanie za wypadki przy pracy i choroby zawodowe nie będą niższe od tych, które są stosowane przy pracach takiego samego rodzaju wykonywanych w tej samej okolicy.

Artykuł 96

Każdy oddział pracy przynależeć będzie do swego miejsca internowania. Właściwe władze Mocarstwa zatrzymującego i komendant danego miejsca internowania będą odpowiedzialni za przestrzeganie w oddziałach pracy postanowień niniejszej Konwencji. Komendant prowadzić będzie bieżąco listę podległych mu oddziałów pracy i podawać ją będzie do wiadomości przedstawicielom Mocarstwa opiekuńczego, Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża i innych organizacji humanitarnych, które odwiedzają miejsca internowania.

Rozdział VI

Własność osobista i środki finansowe

Artykuł 97

Internowani mogą zatrzymać przedmioty osobistego użytku. Pieniądze, czeki, papiery wartościowe itp., jak również kosztowności, których są posiadaczami, mogą im być odebrane tylko z zachowaniem ustalonego postępowania. Otrzymają oni szczegółowe pokwitowanie.

Pieniądze powinny być wniesione na rachunek każdego internowanego, jak to jest przewidziane w artykule 98; nie mogą one być wymienione na inną walutę, chyba że wymaga tego ustawodawstwo terytorium, na którym posiadacz został internowany, albo jeżeli internowany na to się zgodzi.

Przedmioty mające przede wszystkim wartość osobistą lub uczuciową nie mogą być internowanym odebrane.

Kobietę internowaną może rewidować tylko kobieta.

W chwili uwolnienia albo repatriacji internowani otrzymają w gotówce kredytowe saldo ich rachunku, prowadzonego zgodnie z art. 98, jak również wszystkie przedmioty, pieniądze, czeki, papiery wartościowe itd., które zostały im odebrane podczas internowania, z wyjątkiem przedmiotów i papierów wartościowych, które Mocarstwo zatrzymujące może zatrzymać na mocy obowiązującego w nim ustawodawstwa. W przypadku zatrzymania własności internowanego na podstawie tego ustawodawstwa zainteresowany otrzyma szczegółowe zaświadczenie.

Dokumenty rodzinne i dowody tożsamości posiadane przez internowanych mogą im być odebrane tylko za pokwitowaniem.

W żadnej chwili internowani nie powinni pozostawać bez dowodów tożsamości. Jeżeli ich nie posiadają, otrzymają specjalne dowody, sporządzone przez władze zatrzymujące i mające zastąpić dowody tożsamości do końca internowania.

Internowani mogą mieć przy sobie pewną sumę w gotówce albo w bonach na dokonywanie zakupów.

Artykuł 98

Wszyscy internowani otrzymywać będą regularnie dodatki pieniężne celem umożliwienia im zakupu artykułów żywnościowych i takich rzeczy, jak tytoń, przybory toaletowe itd. Dodatki pieniężne mogą być wypłacane w formie otwarcia kredytu albo w formie bonów.

Ponadto internowani mogą otrzymywać zapomogi od Mocarstwa, którego są obywatelami, od Mocarstw opiekuńczych, od wszystkich organizacji, które im przyjdą z pomocą, lub od swoich rodzin, jak również dochody ze swojej własności, stosownie do ustawodawstwa Mocarstwa zatrzymującego.

Zapomogi przyznane przez Mocarstwo ojczyste będą jednakowe dla każdej kategorii internowanych (kalecy, chorzy, kobiety ciężarne itd.) i nie mogą być ustalane przez Mocarstwo ojczyste ani też rozdzielane przez Mocarstwo zatrzymujące w sposób, który stanowiłby dyskryminację zabronioną przez artykuł 27 niniejszej Konwencji.

Dla każdego internowanego Mocarstwo zatrzymujące będzie prowadziło specjalny

rachunek, na który wnoszone będą dodatki pieniężne, wspomniane w niniejszym artykule, sumy zarobione przez internowanego, jak również przekazy pieniężne przez niego otrzymywane. Będą również zapisane na jego rachunku sumy, które zostały mu odebrane, a którymi wolno rozporządzać na podstawie ustawodawstwa obowiązującego w kraju internowania. Wszelkie ułatwienia zgodne z ustawodawstwem obowiązującym w tym kraju będą mu udzielone w celu przesłania zapomóg rodzinie i osobom będącym na jego utrzymaniu. Internowany będzie mógł podnosić z tego rachunku sumy potrzebne na jego wydatki osobiste w granicach ustalonych przez Mocarstwo zatrzymujące. W każdej chwili udzielone mu będą odpowiednie ułatwienia w celu zbadania stanu konta oraz otrzymywania z niego wyciągów. Stan konta będzie podany do wiadomości Mocarstwu opiekuńczemu na jego żądanie i przekazany wraz z internowanym w razie jego przeniesienia.

Rozdział VII

Administracja i dyscyplina

Art. 99.

Każde miejsce internowania podlegać będzie władzy oficera lub odpowiedzialnego urzędnika wyznaczonego spośród regularnych sił zbrojnych lub spośród stałego personelu administracji cywilnej Mocarstwa zatrzymującego. Oficer albo urzędnik - komendant miejsca internowania - posiadać będzie tekst niniejszej Konwencji w języku urzędowym swego kraju oraz odpowiadać będzie za jej przestrzeganie.

Personel nadzorujący będzie pouczony o postanowieniach niniejszej Konwencji i o regulaminach mających na celu jej zastosowanie.

Tekst niniejszej Konwencji oraz teksty porozumień specjalnych zawartych zgodnie z niniejszą Konwencją będą wywieszone w miejscu internowania w języku zrozumiałym dla internowanych albo znajdować się będą w posiadaniu komitetu internowanych.

Regulaminy, rozkazy, ogłoszenia i zawiadomienia wszelkiego rodzaju powinny być podawane do wiadomości internowanych i wywieszane w miejscach internowania w języku dla nich zrozumiałym.

Wszystkie rozkazy i polecenia skierowane indywidualnie do internowanych powinny być również wydawane w języku dla nich zrozumiałym.

Artykuł 100

Dyscyplina w miejscach internowania musi być zgodna z zasadami ludzkości i w żadnym przypadku nie może zawierać przepisów nakazujących internowanym wysiłki fizyczne niebezpieczne dla ich zdrowia albo przewidujących sztykany fizyczne lub moralne. Tatuowanie albo wyciskanie znaków lub napisów tożsamości na ciele jest zabronione.

Zabronione są zwłaszcza długotrwałe postoje i apele, karne ćwiczenia fizyczne, ćwiczenia o charakterze wojskowym i ograniczenia w żywności.

Artykuł 101

Internowani będą mogli składać władzom, którym podlegają, podania w sprawie warunków, w jakich się znajdują.

Mogą oni również zwracać się bez ograniczeń za pośrednictwem komitetu internowanych bądź bezpośrednio, jeżeli uznają to za konieczne, do przedstawicieli Mocarstwa opiekuńczego, aby wskazać im sprawy, na które się skarżą, związane z warunkami internowania.

Te podania i skargi powinny być przekazane bezzwłocznie i bez zmian. Nawet w razie uznania ich za bezpodstawne, nie mogą one powodować żadnych kar.

Komitety internowanych będą mogły przysyłać przedstawicielom Mocarstwa opiekuńczego okresowe sprawozdania o sytuacji w miejscach internowania i o potrzebach internowanych.

Artykuł 102

Internowani będą w każdym miejscu internowania wybierać swobodnie co 6 miesięcy w tajnym głosowaniu członków komitetu mającego ich reprezentować wobec władz Mocarstwa zatrzymującego, wobec Mocarstw opiekuńczych, Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża i każdej innej organizacji, która im przyjdzie z pomocą. Członkowie tego komitetu mogą być wybierani ponownie.

Wybrani obejmą swe funkcje po zatwierdzeniu ich wyboru przez władze zatrzymujące. Motywy odmowy albo ewentualnego odwołania wybranych będą podawane do wiadomości zainteresowanym Mocarstwom opiekuńczym.

Artykuł 103

Komitety internowanych powinny przyczyniać się do polepszenia stanu fizycznego, moralnego i intelektualnego internowanych.

W razie gdy internowani postanowią zorganizować system pomocy wzajemnej, organizacja ta podlegać będzie kompetencji komitetów niezależnie od zadań specjalnych, które są im powierzone przez inne postanowienia niniejszej Konwencji.

Artykuł 104

Członkowie komitetów internowanych nie będą zmuszani do żadnej pracy, która utrudniałaby wykonywanie ich obowiązków.

Członkowie komitetów mogą wyznaczać spośród internowanych potrzebnych im pomocników. Zapewni się im wszelkie ułatwienia materialne, a zwłaszcza pewną swobodę poruszania się, konieczną dla wykonywania ich zadań (odwiedzanie oddziałów pracy, przyjmowanie przesyłek, pomocy itd.).

Członkom komitetów przyznane będą również wszelkie ułatwienia w korespondencji pocztowej i telegraficznej z władzami zatrzymującymi, z Mocarstwami opiekuńczymi, z Międzynarodowym Komitetem Czerwonego Krzyża i ich przedstawicielami, jak również z organizacjami pomocy internowanym. Członkowie komitetów znajdujący się w oddziałach pracy korzystać będą z tych samych ułatwień w swej korespondencji z Komitetem ich głównego miejsca internowania. Korespondencja ta nie będzie podlegała ograniczeniom i nie będzie zaliczana do normy korespondencji, przewidzianej w art. 107.

Żaden z członków komitetu nie może być przeniesiony bez pozostawienia mu niezbędnego czasu dla zapoznania swego następcy z bieżącymi sprawami.

Rozdział VIII

Stosunki ze światem zewnętrznym

Artykuł 105

Z chwilą internowania osób podlegających ochronie Mocarstwa zatrzymujące zawiadomią te osoby, Mocarstwo, do którego one należą, oraz ich Mocarstwo opiekuńcze o środkach, przedsięwziętych dla wykonywania postanowień niniejszego rozdziału; zawiadomią one również o wszelkich zmianach tych środków.

Artykuł 106

Z chwilą internowania lub najpóźniej po upływie tygodnia od przybycia na miejsce internowania, jak również w razie choroby lub przeniesienia do innego miejsca internowania albo do szpitala, każdy internowany będzie miał możliwość wysłania z jednej strony bezpośrednio do swej rodziny, a z drugiej - do Centralnego Biura przewidzianego w artykule 140, zawiadomienia o internowaniu sporządzonego w miarę możliwości według wzoru załączonego do niniejszej Konwencji i informującego o jego internowaniu, adresie i stanie zdrowia. Wspomniane zawiadomienia będą przesłane możliwie bezzwłocznie i w żadnym przypadku nie będą przetrzymywane.

Artykuł 107

Internowani będą mogli wysyłać i otrzymywać listy i karty pocztowe. Jeżeli Mocarstwo zatrzymujące uzna za konieczne ograniczenie ilości listów i kart wysyłanych przez internowanego, ilość ta nie może być mniejsza niż dwa listy i cztery karty pocztowe

miesięcznie, sporządzone w miarę możliwości według wzorów załączonych do niniejszej Konwencji. Decyzja o ograniczeniu korespondencji nadsyłanej do internowanych może być powzięta tylko przez ich Mocarstwo ojczyste, ewentualnie na prośbę Mocarstwa zatrzymującego. Listy i karty powinny być przesyłane bez niesłusznej zwłoki; nie mogą być one opóźniane ani zatrzymywane ze względów dyscyplinarnych.

Internowani nie otrzymujący przez dłuższy czas wiadomości od swych rodzin i nie mogący otrzymać od nich lub przesłać im wiadomości zwykłą drogą jak również internowani, których dzielą od rodzin znaczne odległości, będą mogli wysyłać telegramy, płacąc za nie pieniędzmi, którymi dysponują. Z tego sposobu korespondencji będą oni korzystać również w uznanych nagłych przypadkach.

Korespondencja internowanych będzie zasadniczo prowadzona w ich języku ojczystym. Strony w konflikcie mogą wyrazić zgodę na korespondowanie również w innych językach.

Artykuł 108

Internowani będą mogli otrzymywać pocztą lub każdą inną drogą przesyłki indywidualne lub zbiorowe, zawierające zwłaszcza artykuły spożywcze, odzież, lekarstwa, jak również książki i przedmioty przeznaczone dla zaspokojenia ich potrzeb w dziedzinie religii, studiów i rozrywki. Przesyłki te nie mogą w żadnej mierze zwolnić Mocarstwa zatrzymującego od obowiązków ciążących na nim z tytułu niniejszej Konwencji.

Gdyby z przyczyn wojskowych stało się konieczne ograniczenie ilości tych przesyłek, należy o tym zawiadomić Mocarstwo opiekuńcze, Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża lub każdą inną organizację pomocy internowanym, której powierzono wysyłanie tych przesyłek.

W razie potrzeb zainteresowane Mocarstwa zawrą specjalne układy co do warunków wysyłania przesyłek indywidualnych lub zbiorowych, co nie może w żadnym razie opóźnić otrzymywania przez internowanych przesyłek pomocy. Przesyłki żywnościowe i odzieżowe nie będą zawierały książek; środki lecznicze będą w zasadzie przesyłane w paczkach zbiorowych.

Artykuł 109

W razie braku specjalnych układów między Stronami w konflikcie co do warunków odbioru i rozdziału zbiorczych przesyłek pomocy stosowany będzie regulamin w sprawie przesyłek zbiorowych, załączony do niniejszej Konwencji.

Układy specjalne przewidziane powyżej nie będą mogły w żadnym razie ograniczyć prawa komitetów internowanych do podejmowania zbiorowych przesyłek pomocy, przeznaczonych dla internowanych, do rozdziału ich i do dysponowania nimi w interesie odbiorców.

Układy te nie będą mogły również ograniczać prawa przedstawicieli Mocarstwa opiekuńczego, Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża i każdej innej organizacji pomocy internowanym zajmującej się przekazywaniem przesyłek zbiorowych, do kontrolowania ich rozdziału pomiędzy odbiorców.

Artykuł 110

Wszelkie przesyłki pomocy internowanym zwolnione będą od opłat przewozowych celnych i innych.

Wszelkie przesyłki pocztowe, włącznie z paczkami pomocy i przesyłkami pieniężnymi, pochodzące z innych krajów i skierowane do internowanych lub wysłane przez nich pocztą bądź bezpośrednio, bądź za pośrednictwem Biur Informacji przewidzianych w artykule 136 oraz Centralnego Biura Informacji przewidzianego w artykule 140, zwolnione będą od wszelkich opłat pocztowych zarówno w krajach nadania i przeznaczenia, jak i w tranzycie przez inne kraje. W tym celu zwolnienia przewidziane w Powszechnej

Konwencji Pocztowej z 1947 r. oraz w porozumieniach Powszechnego Związku Poczтового na rzecz cywilnych obywateli Państwa nieprzyjacielskiego, przebywających w obozach lub więzieniach cywilnych, będą rozciągnięte na inne osoby podlegające ochronie, które są internowane w ramach niniejszej Konwencji. Państwa nie uczestniczące w powyższych porozumieniach będą obowiązane przyznać przewidziane zwolnienia na tych samych warunkach.

Koszty transportu przesyłek pomocy przeznaczonych dla internowanych, które z powodu swojej wagi lub z jakiegokolwiek innej przyczyny nie mogą im być przekazane drogą pocztową, będą obciążały Mocarstwo zatrzymujące na całym terytorium pozostającym pod jego kontrolą. Inne Mocarstwa, które są Stronami Konwencji, ponoszą koszty przewozu na swych terytoriach.

Koszty transportu tych przesyłek, które nie są objęte postanowieniami poprzednich ustępów, będą obciążały nadawcę.

Wysokie Umawiające się Strony będą się starały obniżyć w miarę możliwości opłaty telegraficzne za telegramy, wysyłane przez internowanych lub do nich skierowane.

Artykuł 111

W przypadku gdyby działania wojenne przeszkodziły zainteresowanym Mocarstwom w spełnieniu ich obowiązku zapewnienia transportu przesyłek przewidzianych w artykułach 106, 107, 108 i 113, zainteresowane Mocarstwa opiekuńcze, Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża lub każda inna organizacja uznana przez Strony w konflikcie będą mogły podjąć się zorganizowania transportu tych przesyłek odpowiednimi środkami (wagony, samochody ciężarowe, statki lub samoloty itd.). W tym celu Wysokie Umawiające się Strony starać się będą o dostarczenie im tych środków transportu i zezwolenie na ich przewóz, zwłaszcza przez wydawanie potrzebnych przepustek.

Powyższe środki transportowe będą mogły być używane dla przewożenia:

a) korespondencji, wykazów i sprawozdań wymienianych między Centralnym Biurem Informacji przewidzianym w art. 140 a Biurami Krajowymi przewidzianymi w art. 136;

b) korespondencji i sprawozdań dotyczących internowanych, które Mocarstwa opiekuńcze, Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża lub jakakolwiek inna organizacja pomocy internowanym wymieniają bądź ze swymi własnymi przedstawicielami, bądź ze Stronami w konflikcie.

Niniejsze postanowienia w niczym nie ograniczają prawa każdej ze Stron w konflikcie do zorganizowania, jeżeli będzie wolała, innych transportów i wydawania przepustek na warunkach, jakie mogą być uzgodnione.

Koszty użycia tych środków transportowych będą ponoszone proporcjonalnie do znaczenia tych przesyłek przez Strony w konflikcie, których obywatele korzystają z tych usług.

Artykuł 112

Cenzura korespondencji nadchodzącej do internowanych lub przez nich wysyłanej odbywać się będzie możliwie najprędzej.

Kontrola przesyłek przeznaczonych dla internowanych nie powinna odbywać się w warunkach, które zagrażałyby zachowaniu w należyтым stanie zawartych w nich artykułów spożywczych, i będzie się odbywała w obecności odbiorcy lub upoważnionego przezeń kolegi. Doręczanie internowanym przesyłek indywidualnych lub zbiorowych nie może być opóźnione pod pozorem trudności ocenzurowania.

Wszelki zakaz korespondencji wydany przez Strony w konflikcie ze względów wojskowych lub politycznych może być tylko czasowy i powinien trwać możliwie krótko.

Artykuł 113

Mocarstwa zatrzymujące zapewnią w rozsądnych granicach wszelkie ułatwienia w przesyłaniu za pośrednictwem Mocarstwa opiekuńczego lub Centralnego Biura przewidzianego w artykule 140 albo w inny wymagany sposób testamentów, pełnomocnictw i wszelkich innych dokumentów przeznaczonych dla internowanych lub pochodzących od nich.

We wszystkich przypadkach Mocarstwa zatrzymujące ułatwią internowanym sporządzanie i legalizowanie w należytej formie tych dokumentów; w szczególności zezwolą im one na zasięgnięcie porady prawnika.

Artykuł 114

Mocarstwo zatrzymujące udzieli internowanym wszelkich ułatwień zgodnych z warunkami internowania i obowiązującym ustawodawstwem dla zarządzania swym majątkiem. W tym celu może ono udzielić im zezwoleń na opuszczenie miejsca internowania w nagłych przypadkach, o ile warunki na to pozwalają.

Artykuł 115

We wszystkich przypadkach, gdy internowany będzie stroną w procesie przed jakimkolwiek sądem, Mocarstwo zatrzymujące powinno na prośbę zainteresowanego zawiadomić sąd o jego internowaniu i czuwać w granicach ustawowych nad dokonaniem wszelkich niezbędnych czynności, aby internowany nie poniósł żadnej szkody na skutek internowania, o ile chodzi o przygotowanie i prowadzenie procesu lub wykonanie jakiegokolwiek wydanego przez sąd wyroku.

Artykuł 116

Każdy internowany będzie mógł być odwiedzany regularnie i możliwie często przede wszystkim przez krewnych.

W nagłych przypadkach, zwłaszcza w przypadku zgonu lub ciężkiej choroby któregoś z członków rodziny, internowany będzie mógł, o ile to jest możliwe, udać się do swej rodziny.

Rozdział IX

Sankcje karne i dyscyplinarne

Artykuł 117

Z zastrzeżeniem postanowień niniejszego rozdziału ustawodawstwo obowiązujące na terytorium, na którym przebywają internowani, stosowane będzie do tych, którzy popełniają przestępstwo w czasie internowania.

Jeżeli ustawy, przepisy lub zarządzenia ogólne grożą internowanym karami za czyny nie podlegające karze w razie ich popełnienia przez osoby nie internowane, czyny te mogą spowodować jedynie kary dyscyplinarne.

Internowany może być tylko jeden raz ukarany za ten sam czyn lub na podstawie tego samego oskarżenia.

Artykuł 118

Wymierzając karę sądy lub władze uwzględnią w możliwie największej mierze okoliczność, że oskarżony nie jest obywatelem Mocarstwa zatrzymującego. Będą one miały swobodę złagodzenia kary za przestępstwo, o które internowany jest oskarżony, i nie będą obowiązane przestrzegać minimum tej kary.

Zabrania się uwięzienia w pomieszczeniach pozbawionych światła dziennego i w ogóle wszelkiego rodzaju okrucieństw.

Internowani, którzy byli ukarani dyscyplinarnie lub sądownie, będą po odbyciu kary traktowani na równi z innymi.

Okres tymczasowego zaareztowania zalicza się internowanemu na poczet wymierzonej mu kary dyscyplinarnej lub sądowej.

Komitety internowanych będą zawiadamiane o wszczęciu każdego postępowania sądowego przeciwko internowanym, których reprezentują, oraz o jego wyniku.

Artykuł 119

Internowanym mogą być wymierzane następujące kary dyscyplinarne:

- 1) grzywna do wysokości 50 procent wynagrodzenia przewidzianego w artykule 95, jednak za okres nie przekraczający 30 dni;
- 2) cofnięcie korzyści przyznanych internowanym, a nie przewidzianych przez niniejszą Konwencję;
- 3) praca przymusowa nie przekraczająca dwóch godzin dziennie nad utrzymaniem porządku w miejscu internowania;
- 4) areszt.

W żadnym przypadku kary dyscyplinarne nie mogą być niehumanitarne, brutalne lub niebezpieczne dla zdrowia internowanych. Przy wymierzaniu ich należy liczyć się z wiekiem, płcią i stanem zdrowia.

Czas trwania jakiegokolwiek poszczególnej kary nie może nigdy przekroczyć trzydziestu następujących po sobie dni, nawet w przypadkach, gdy internowany odpowiada dyscyplinarnie w tym samym postępowaniu za kilka czynów, bez względu na to czy czyny te łączą się ze sobą lub nie.

Artykuł 120

Internowani, którzy zbiegli lub usiłowali zbiec, odpowiadają w razie ich ujęcia tylko dyscyplinarnie, nawet w przypadku recydywy.

W drodze wyjątku od ustępu 3 artykułu 118 internowani ukarani za ucieczkę lub usiłowanie ucieczki mogą być poddani specjalnemu nadzorowi, pod warunkiem jednak, że nadzór ten nie dotknie stanu ich zdrowia, że odbywać się będzie w miejscu internowania i że nie pozbawi ich żadnej z gwarancji przyznanych im przez niniejszą Konwencję.

Internowani współdziałający w ucieczce lub w usiłowaniu ucieczki podlegają z tego tytułu tylko karze dyscyplinarnej.

Artykuł 121

Ucieczka lub usiłowanie ucieczki, nawet w przypadku recydywy, nie będzie uważane za okoliczność obciążającą w razie pociągnięcia internowanego do odpowiedzialności sądowej za przestępstwa popełnione podczas ucieczki.

Strony w konflikcie będą czuwać nad tym, aby właściwe władze pobłażliwie oceniały kwestię, czy przestępstwo internowanego ma być karane dyscyplinarnie czy sądownie, zwłaszcza jeżeli chodzi o czyny związane z ucieczką lub usiłowaniem ucieczki.

Artykuł 122

Fakty stanowiące naruszenie dyscypliny będą przedmiotem natychmiastowego śledztwa. Nastąpi to zwłaszcza w przypadku ucieczki lub usiłowania ucieczki, a internowany będzie natychmiast po ujęciu przekazany właściwym władzom.

W stosunku do wszystkich internowanych tymczasowe zaaresztowanie w razie naruszenia dyscypliny ograniczy się do ścisłego minimum i nie przekroczy dni 14; będzie ono w każdym przypadku zaliczone na poczet wymierzonej kary pozbawienia wolności.

Postanowienia art. 124 i 125 stosować się będą do internowanych, zatrzymanych w areszcie tymczasowym za naruszenie dyscypliny.

Artykuł 123

Niezależnie od kompetencji sądów i wyższych władz kary dyscyplinarne wymierzać może tylko komendant miejsca internowania lub odpowiedzialny oficer albo urzędnik, na którego przelana zostanie władza dyscyplinarna.

Przed orzeczeniem kary dyscyplinarnej oskarżony internowany będzie dokładnie powiadomiony o zarzucanych mu czynach. Będzie on mógł usprawiedliwić swoje postępowanie, bronić się, zażądać przesłuchania świadków i korzystać w razie potrzeby z pomocy wykwalifikowanego tłumacza. Orzeczenie zostanie ogłoszone w obecności oskarżonego i członka komitetu internowanych.

Pomiędzy ogłoszeniem orzeczenia dyscyplinarnego a jego wykonaniem nie upłynie

więcej niż jeden miesiąc.

Jeżeli internowany skazany zostanie ponownie na karę dyscyplinarną, a jedna z tych kar przekracza dni 10, nowa kara może być wykonana po upływie co najmniej trzech dni od wykonania pierwszej kary.

Komendant miejsca internowania prowadzić będzie rejestr orzeczonych kar dyscyplinarnych dostępny dla przedstawicieli Mocarstwa opiekuńczego.

Artykuł 124

W żadnym razie internowani nie będą przenoszeni dla odbycia kar dyscyplinarnych do zakładów karnych (więzienia, domy poprawcze, ciężkie roboty itd.).

Pomieszczenia, w których internowani odbywać będą kary dyscyplinarne, powinny odpowiadać wymaganiom higieny, zwłaszcza powinny być zaopatrzone w stosowne poślania; internowani odbywający kary będą mieli możliwość zachowania należytej czystości.

Internowane kobiety odbywać będą kary dyscyplinarne w osobnych pomieszczeniach oddzielnie od mężczyzn i będą pod bezpośrednim dozorem kobiet.

Artykuł 125

Internowani ukarani dyscyplinarnie będą mogli odbywać codziennie ćwiczenia fizyczne i przebywać na wolnym powietrzu co najmniej przez dwie godziny.

Będą oni mogli poddawać się na swą prośbę codziennym badaniom lekarskim, otrzymując opiekę wymaganą przez ich stan zdrowia i w razie potrzeby zostaną przeniesieni do izb chorych miejsca internowania lub do szpitala.

Wolno im będzie czytać i pisać, jak również wysyłać i przyjmować listy. Natomiast paczki i przekazy pieniężne mogą im być zatrzymane do ukończenia kary; będą one tymczasem powierzone komitetowi internowanych, który odda do izby chorych produkty łatwo psujące się, które znajdują się w tych paczkach.

Żaden internowany ukarany dyscyplinarnie nie może być pozbawiony korzyści wpływających z postanowień artykułów 107 i 143.

Artykuł 126

Artykuły od 71 do 76 włącznie stosowane będą przez analogię w razie wszczęcia postępowania przeciwko internowanym znajdującym się na terytorium państwowym Mocarstwa zatrzymującego.

Rozdział X

Przenoszenie internowanych

Artykuł 127

Przenoszenie internowanych odbywać się będzie zawsze w warunkach humanitarnych. Należy do niego z reguły używać kolei lub innych środków przewozowych oraz zapewnić co najmniej takie warunki, w jakich odbywa się transport wojsk mocarstwa zatrzymującego. Jeżeli wyjątkowo internowani muszą odbywać drogę pieszo, może to nastąpić jedynie wówczas, gdy ich stan fizyczny na to pozwala i gdy nie wywoła to nadmiernego zmęczenia.

W czasie przenoszenia Mocarstwo zatrzymujące dostarczy internowanym wody do picia i żywności, dostatecznej pod względem ilości, jakości i urozmaicenia, dla utrzymania ich w dobrym stanie zdrowia, jak również odzieży, odpowiedniego schronienia i niezbędnej opieki lekarskiej. Zastosuje ono wszelkie środki ostrożności w celu zapewnienia ich bezpieczeństwa podczas przenoszenia i sporządzi przed odjazdem pełną listę przeniesionych internowanych.

Chorych, rannych, ułomnych i położnic nie wolno przenosić, jeżeli podróż może ujemnie wpłynąć na ich stan zdrowia, chyba że przeniesienie jest konieczne dla ich bezpieczeństwa.

W razie zbliżania się frontu do miejsca internowania, internowani, którzy się tam znajdują, będą przeniesieni tylko wówczas, gdy ich przeniesienie może się odbyć

w warunkach dostatecznego bezpieczeństwa albo gdy pozostanie na miejscu jest niebezpieczniejsze od przeniesienia.

Podjmując decyzję o przeniesieniu internowanych Mocarstwo zatrzymujące powinno liczyć się z ich interesami, a zwłaszcza z tym, aby nie utrudnić ich repatriacji lub powrotu do miejsc zamieszkania.

Artykuł 128

W razie przeniesienia internowani będą urzędowo zawiadomieni o swym wyjeździe i o nowym adresie pocztowym; zawiadomienie to będzie im dane tak wcześnie, aby mogli przygotować swoje bagaże i zawiadomić rodziny.

Wolno im będzie zabrać rzeczy osobiste, korespondencję i paczki doręczone na ich adres; waga tych bagaży będzie mogła być ograniczona, jeżeli wymagają tego warunki transportu, jednak w żadnym razie nie niżej niż do 25 kg na każdego internowanego.

Korespondencja i paczki, adresowane na ich poprzednie miejsce internowania, będą im bez zwłoki przekazywane.

Komendant miejsca internowania podejmie w porozumieniu z komitetem internowanych konieczne środki w celu przewiezienia zbiorowej własności internowanych i bagaży, których internowani nie będą mogli zabrać z sobą z powodu ograniczenia zarządanego na podstawie ustępu drugiego niniejszego artykułu.

Rozdział XI

Zgony

Artykuł 129.

Internowani będą mogli składać swoje testamenty odpowiedzialnym władzom, które zapewnią ich przechowanie. W przypadku śmierci internowanych testamenty te zostaną natychmiast przekazane osobom wskazanym przez internowanych.

Zgon każdego internowanego zostanie stwierdzony przez lekarza. Sporządzone zostanie świadectwo stwierdzające przyczyny śmierci i okoliczności, w jakich nastąpiła.

Zostanie sporządzony i należycie zarejestrowany urzędowy akt zejścia stosownie do przepisów obowiązujących na terytorium, na którym znajduje się miejsce internowania. Poświadczony za zgodność odpis aktu zejścia przesłany będzie niezwłocznie Mocarstwu opiekuńczemu i Centralnemu Biuru przewidzianemu w artykule 140.

Artykuł 130

Władze zatrzymujące czuwać będą nad tym, aby internowanych, zmarłych w niewoli, chowano z należną czcią, jeżeli to możliwe - z dopełnieniem obrzędów ich wyznania, oraz aby ich groby były szanowane, należycie utrzymane i oznaczone w sposób umożliwiający zawsze ich odnalezienie.

Zmarli internowani będą grzebani pojedynczo, chyba że na skutek siły wyższej zajdzie konieczność pochowania ich we wspólnym grobie. Palenie zwłok jest dozwolone wyłącznie wówczas, gdy wymagają tego naglące względy higieny lub jeżeli zmarły wyraził taką wolę. O spaleniu zwłok należy uczynić wzmiankę w akcie zejścia internowanego z podaniem motywów. Władze zatrzymujące starannie przechowują prochy i prześlą je rodzinie zmarłych na jej żądanie.

Gdy tylko okoliczności na to pozwolą, a najpóźniej po zakończeniu działań wojennych, Mocarstwo zatrzymujące przekaże za pośrednictwem Biura Informacji przewidzianego w artykule 136 Mocarstwom, do których należeli zmarli internowani, wykazy ich grobów. Wykazy te będą zawierać wszystkie szczegóły potrzebne do zidentyfikowania zmarłych internowanych i do dokładnej lokalizacji ich grobów.

Artykuł 131

Po każdym zgonie lub ciężkim zranieniu internowanego, spowodowanych lub przypuszczalnie spowodowanych przez wartę przez innego internowanego lub przez

jakąkolwiek inną osobę, jak również po każdym zgonie, którego przyczyny są nieznane, Mocarstwo zatrzymujące przeprowadzi natychmiast urzędowe dochodzenie.

Zawiadomienie o tym zostanie natychmiast przesłane Mocarstwu opiekuńczemu. Zebrane zostaną zeznania wszystkich świadków, a sprawozdanie stwierdzające zeznania będzie podane wspomnianemu Mocarstwu do wiadomości.

Jeżeli śledztwo wykaże winę jednej lub więcej osób, Mocarstwo zatrzymujące podejmie wszelkie środki w celu wdrożenia postępowania sądowego przeciwko osobie lub osobom odpowiedzialnym.

Rozdział XII

Zwolnienie, repatriacja i leczenie szpitalne w kraju neutralnym

Artykuł 132

Mocarstwo zatrzymujące zwolni każdą osobę internowaną z chwilą ustania powodów internowania.

Poza tym Strony w konflikcie postarają się zawrzeć podczas działań wojennych porozumienia w celu zwolnienia, repatriacji, powrotu do miejsc zamieszkania lub leczenia szpitalnego w kraju neutralnym pewnych kategorii internowanych, a zwłaszcza dzieci, kobiet ciężarnych, matek z niemowlętami i małymi dziećmi rannych i chorych oraz internowanych, którzy przeszli długą niewolę.

Artykuł 133

Internowanie skończy się możliwie najprędzej po zakończeniu działań wojennych. Jednakże internowani na terytorium Strony w konflikcie, przeciwko którym toczą się dochodzenia karne o przestępstwa podlegające karze nie tylko dyscyplinarnej, będą mogli być zatrzymani do ukończenia postępowania, a w pewnych przypadkach aż do wykonania kary. To samo dotyczy internowanych, którzy zostali skazani poprzednio na kary pozbawienia wolności.

Po zakończeniu działań wojennych lub okupacji Mocarstwo zatrzymujące i Mocarstwa zainteresowane powinny drogą porozumienia utworzyć komisje dla odszukania rozproszonych internowanych.

Artykuł 134

Po zakończeniu działań wojennych lub okupacji Wysokie Umawiające się Strony postarają się zapewnić powrót wszystkich internowanych do ich ostatniego miejsca zamieszkania lub ułatwi ich repatriację.

Artykuł 135

Mocarstwo zatrzymujące poniesie koszty powrotu zwolnionych internowanych do miejsc, w których zamieszkiwali w chwili internowania, albo jeżeli zostali zatrzymani podczas podróży lub na morzu, koszty konieczne dla ukończenia ich podróży lub powrotu do miejsca wyjazdu.

Jeżeli Mocarstwo zatrzymujące odmówi zezwolenia na pozostanie na swym terytorium zwolnionemu internowanemu, który poprzednio miał tam swe stałe miejsce zamieszkania, zapłaci ono koszty repatriacji. Jeżeli jednak internowany woli wrócić do swego kraju na własną odpowiedzialność lub w wykonaniu polecenia swego rządu, Mocarstwo zatrzymujące nie jest obowiązane pokryć kosztów podróży poza granicami jego terytorium. Mocarstwo zatrzymujące nie jest obowiązane do ponoszenia kosztów repatriacji internowanego, który internowany został na własne żądanie.

W przypadku przeniesienia internowanych zgodnie z postanowieniami artykułu 45, Mocarstwo, które ich przenosi, i Mocarstwo, które ich przyjmuje, porozumieją się co do podziału kosztów, jakie każde z nich poniesie.

Wyżej wspomniane postanowienia nie mogą naruszać specjalnych porozumień, jakie Strony w konflikcie mogą zawrzeć ze sobą w sprawie wymiany lub repatriacji swych obywateli pozostających w rękach nieprzyjaciela.

Dział V

Biura informacji i Centralne Biuro Informacji

Artykuł 136

Z chwilą wybuchu konfliktu oraz we wszystkich przypadkach okupacji każda Strona w konflikcie utworzy urzędowe Biuro Informacji, które będzie przyjmowało i przekazywało wiadomości o osobach podlegających ochronie, a znajdujących się w jej władzy.

Każda Strona w konflikcie przekaze możliwie na szybciej wspomnianemu Biuru informacje o środkach podjętych przez nią w stosunku do każdej podlegającej ochronie osoby, która przebywa w areszcie dłużej niż dwa tygodnie, na nakazane przymusowe miejsce zamieszkania lub jest internowana. Ponadto poleci ona swym zainteresowanym władzom, aby szybko dostarczyły do wspomnianego Biura danych o zmianach w sytuacji tych osób podlegających ochronie, jak np. o przeniesieniach, zwolnieniach, repatriacji, ucieczkach, umieszczeniu w szpitalu, narodzinach i zgonach.

Artykuł 137

Krajowe Biuro Informacji przekaze bezzwłocznie najszybszymi środkami za pośrednictwem z jednej strony Mocarstw Opiekuńczych, a z drugiej strony Centralnego Biura przewidzianego w artykule 140, informacje o osobach podlegających ochronie Mocarstwu, którego osoby te są obywatelami, lub Mocarstwu, na którego terytorium miały one stałe miejsce zamieszkania. Biura odpowiadać będą również na wszelkie zapytania skierowane do nich w sprawie osób podlegających ochronie.

Biura Informacji przekazały wiadomości o osobie podlegającej ochronie, z wyjątkiem przypadków, gdy przekazanie tych wiadomości może wyrządzić szkodę osobie zainteresowanej lub jej rodzinie. Nawet w tych przypadkach nie wolno odmówić udzielenia informacji Centralnemu Biuru, które, będąc uprzedzone o tych okolicznościach, przedsięwzięcie niezbędne środki ostrożności przewidziane w artykule 140.

Wszystkie pisemne zawiadomienia pochodzące od Biura będą poświadczone podpisem lub pieczęcią.

Artykuł 138

Informacje otrzymane przez Krajowe Biuro Informacji i przez nie przekazane powinny pozwolić na dokładne zidentyfikowanie osoby podlegającej ochronie i szybkie zawiadomienie jej rodziny. Będą one zawierać co do każdej osoby przynajmniej nazwisko, imiona, miejsce i pełną datę urodzenia, narodowość, ostatnie miejsce zamieszkania, znamiona szczególne, imię ojca i nazwisko matki, datę i charakter podjętych w stosunku do tej osoby kroków, jak również miejsce, gdzie została zatrzymana, adres, na który może jej być przesyłana korespondencja, jak również nazwisko i adres osoby, którą należy zawiadomić.

Podobnie wiadomości dotyczące stanu zdrowia internowanych chorych lub ciężko rannych będą przekazywane regularnie i w miarę możliwości co tydzień.

Artykuł 139

Krajowe Biuro Informacji zbierać również będzie wszelkie osobiste przedmioty wartościowe pozostawione przez osoby podlegające ochronie wymienione w artykule 136, zwłaszcza po ich repatriacji, zwolnieniu, ucieczce lub zgonie, oraz będzie przysyłać te przedmioty osobom zainteresowanym bezpośrednio lub w razie potrzeby za pośrednictwem Centralnego Biura Informacji. Przedmioty powyższe przesyłane będą w paczkach opieczętowanych przez Biuro; do paczek tych będą dołączone deklaracje, zawierające dokładne dane o tożsamości osób, do których przedmioty te należały; jak również pełny spis zawartości paczki. Odbiór i wysyłka wszystkich przedmiotów wartościowych tego rodzaju będą szczegółowo rejestrowane.

Artykuł 140

Centralne Biuro Informacji o osobach podlegających ochronie, zwłaszcza o internowanych, utworzone będzie w kraju neutralnym. Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża proponuje Mocarstwom zainteresowanym, jeśli uzna to za stosowne, zorganizowanie powyższego Biura. Będzie to mogło być to samo Biuro, które przewidziane jest w artykule 123 Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 r. o traktowaniu jeńców wojennych.

Zadaniem tego Biura będzie zbieranie wszelkich wiadomości o charakterze przewidzianym w artykule 136, a które będzie można uzyskać drogą urzędową lub prywatną; Biuro przekaze je możliwie szybko do kraju pochodzenia lub zamieszkania osób zainteresowanych, z wyjątkiem przypadków, gdy mogłoby to zaszkodzić osobom, których dotyczą te informacje, lub ich rodzinom. Biuro uzyska od Stron w konflikcie wszelkie rozsądne ułatwienia w przekazywaniu wiadomości.

Wysokie Umawiające się Strony, a zwłaszcza te, których obywatele korzystają z usług Centralnego Biura informacji, proszone są o udzielenie mu niezbędnej pomocy finansowej.

Postanowienia powyższe nie powinny być interpretowane jako ograniczające działalność humanitarną Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża i stowarzyszeń pomocy wspomnianych w artykule 142.

Artykuł 141

Krajowe biura informacji i Centralne Biuro Informacji korzystać będą ze zwolnień od wszelkich opłat pocztowych, jak również ze zwolnień przewidzianych w artykule 110, a w miarę możliwości zwolnione będą całkowicie lub przynajmniej częściowo od opłat telegraficznych.

Tytuł IV

Wykonanie konwencji

Dział I

Postanowienia ogólne

Artykuł 142

Z zastrzeżeniem środków, które uznają za niezbędne w celu zagwarantowania swego bezpieczeństwa lub sprostania innym słusznym koniecznościom, Mocarstwa zatrzymujące zapewnią najlepsze przyjęcie organizacjom religijnym, stowarzyszeniom pomocy lub wszelkim innym organizacjom, które nieść będą pomoc osobom podlegającym ochronie. Udziela im one, jak również ich należycie wyznaczonym przedstawicielom wszelkich ułatwień w odwiedzaniu osób podlegających ochronie, w dokonywaniu rozdziału pomocy i materiałów wszelkiego pochodzenia, przeznaczonych dla celów oświatowych, rozrywkowych lub religijnych oraz w pomaganiu im przy organizowaniu zajęć rozrywkowych w miejscach internowania. Stowarzyszenia lub organizacje powyższe będą mogły powstać na terytorium Mocarstwa zatrzymującego bądź w innym kraju albo też mogą one posiadać charakter międzynarodowy.

Mocarstwo zatrzymujące będzie mogło ograniczyć ilość stowarzyszeń i organizacji, których delegaci będą upoważnieni do wykonywania swej działalności na jego terytorium i pod jego kontrolą, jednak pod warunkiem, że takie ograniczenie nie przeszkodzi w niesieniu wydatnej pomocy, wystarczającej dla wszystkich osób podlegających ochronie.

Szczególna sytuacja Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża w tej dziedzinie będzie zawsze uznana i szanowana.

Artykuł 143

Przedstawiciele i delegaci Mocarstw opiekuńczych będą upoważnieni do udawania się do wszystkich miejsc, w których znajdują się osoby podlegające ochronie, zwłaszcza do miejsc internowania, zatrzymania i pracy.

Będą oni mieli dostęp do wszystkich pomieszczeń używanych przez osoby podlegające ochronie i będą mogli rozmawiać z nimi bez świadków, a jeśli to będzie konieczne, za pośrednictwem tłumacza.

Odwiedziny te mogą być zabronione tylko ze względu na naglące konieczności wojskowe i to jedynie wyjątkowo i tymczasowo. Ich częstotliwości i czasu trwania nie wolno ograniczać.

Przedstawicielom i delegatom Mocarstw opiekuńczych pozostawiona będzie całkowita swoboda wyboru miejsc, które życzą sobie odwiedzić. Mocarstwo zatrzymujące lub okupacyjne Mocarstwo opiekuńcze, a w razie potrzeby Mocarstwo ojczyste osób, które ma się odwiedzać, będą mogły porozumieć się w sprawie dopuszczenia do udziału w tych odwiedzinach rodaków osób internowanych.

Delegaci Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża będą korzystali z tych samych przywilejów. Wyznaczenie tych delegatów wymaga zgody Mocarstwa sprawującego władzę na terytoriach, na których mają oni wykonywać swoje czynności.

Artykuł 144

Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się rozpowszechniać jak najszerzej w swoich krajach w czasie pokoju i podczas wojny tekst niniejszej Konwencji, a w szczególności włączyć jego studiowanie do programu szkolenia wojskowego i jeżeli to możliwe, do programu szkolnictwa cywilnego, aby w ten sposób jej zasady były znane ogółowi ludności.

Władze cywilne, wojskowe, policyjne lub inne, które w czasie wojny ponosić będą odpowiedzialność za osoby podlegające ochronie, powinny posiadać tekst Konwencji i otrzymać specjalne wyjaśnienie co do jej postanowień.

Artykuł 145

Wysokie Umawiające się Strony prześlą sobie za pośrednictwem Szwajcarskiej Rady Związkowej, a podczas trwania działań wojennych za pośrednictwem Mocarstw opiekuńczych urzędowe przekłady niniejszej Konwencji, jak również ustawy i rozporządzenia, które uznają za stosowne wydać w celu zapewnienia jej wykonania.

Artykuł 146

Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się do wydania niezbędnych przepisów ustawodawczych w celu ustalenia odpowiednich sankcji karnych w stosunku do osób, które popełniły lub wydały rozkaz popełnienia jakiegokolwiek z ciężkich naruszeń niniejszej Konwencji, określonych w następnym artykule.

Każda Umawiająca się Strona obowiązana będzie poszukiwać osoby podejrzane o popełnienie lub o wydanie rozkazu popełnienia jakiegokolwiek z tych ciężkich naruszeń i powinna ścigać je przed swoimi własnymi sądami niezależnie od obywatelstwa. Będzie ona również mogła, jeżeli woli, wydać te osoby na warunkach przewidzianych przez jej własne ustawodawstwo do osądzenia innej zainteresowanej w ściganiu Umawiającej się Stronie, jeżeli ta Strona posiada dostateczne dowody obciążające przeciwko powyższym osobom.

Każda Umawiająca się Strona podejmie niezbędne środki, aby spowodować zaprzestanie czynów sprzecznych z postanowieniami niniejszej Konwencji, innych niż ciężkie naruszenia, określone w artykule następnym.

We wszystkich okolicznościach oskarżeni korzystać będą z gwarancji procesowych i wolności obrony, które nie będą mniejsze od przewidzianych w artykułach 105 i następnym Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 r. o traktowaniu jeńców wojennych.

Artykuł 147

Za ciężkie naruszenie w rozumieniu artykułu poprzedniego uważa się popełnienie któregośkolwiek z następujących czynów na szkodę osób lub mienia, chronionych przez Konwencję: umyślne zabójstwo, torturowanie lub nieludzkie traktowanie, włączając w to doświadczenia biologiczne, umyślne powodowanie wielkich cierpień albo ciężkie zamachy na

nietykalność fizyczną lub zdrowie, bezprawne deportacje lub przeniesienia, bezprawne pozbawianie wolności, zmuszanie osoby podlegającej ochronie do służby w siłach zbrojnych Mocarstwa nieprzyjacielskiego, pozbawianie jej prawa do tego, aby była sądzona w sposób słuszny i bezstronny zgodnie z postanowieniami niniejszej Konwencji, branie zakładników, niszczenie i przywłaszczanie majątku nie usprawiedliwione koniecznościami wojskowymi i wykonywane na wielką skalę w sposób niedozwolony i samowolny.

Artykuł 148

Żadna Umawiająca się Strona nie będzie mogła zwolnić się sama ani zwolnić innej Umawiającej się Strony od odpowiedzialności ciężącej na niej lub na innej umawiającej się Stronie za naruszenia przewidziane w poprzednim artykule.

Artykuł 149

Na żądanie jednej ze Stron w konflikcie należy wszcząć śledztwo w trybie, który zostanie ustalony przez zainteresowane Strony, co do każdego zarzuconego pogwałcenia Konwencji.

Jeżeli nie dojdzie do uzgodnienia w sprawie trybu śledztwa, Strony porozumieją się co do wyboru arbitra, który zadecyduje, jaka procedura ma być zastosowana.

Po stwierdzeniu, że pogwałcenie miało istotnie miejsce, Strony w konflikcie możliwie najszybciej położą mu kres i ukróćą je.

Dział II

Postanowienia końcowe

Artykuł 150

Konwencję niniejszą sporządzono w językach francuskim i angielskim. Obydwa teksty są jednakowo autentyczne.

Szwajcarska Rada Związkowa poleci sporządzenie przekładów urzędowych Konwencji na języki rosyjski i hiszpański.

Artykuł 151

Konwencja niniejsza, która nosić będzie datę dnia dzisiejszego, będzie mogła być podpisana do 12 lutego 1950 r. w imieniu Mocarstw reprezentowanych na Konferencji, która rozpoczęła się w Genewie dnia 21 kwietnia 1949 roku.

Artykuł 152

Konwencja niniejsza będzie ratyfikowana możliwie najszybciej, a dokumenty ratyfikacyjne⁽¹⁾ zostaną złożone w Bernie.

O złożeniu każdego dokumentu ratyfikacyjnego sporządzony będzie protokół, którego odpis uwierzytelniony za zgodność Szwajcarska Rada Związkowa prześle wszystkim Mocarstwom, w których imieniu Konwencję podpisano lub przystąpienie do niej ratyfikowano.

Artykuł 153

Konwencja niniejsza wejdzie w życie⁽²⁾ w sześć miesięcy po złożeniu co najmniej dwóch dokumentów ratyfikacyjnych.

Następnie wejdzie ona w życie w stosunku do każdej z Wysokich Umawiających się Stron w sześć miesięcy po złożeniu przez nią dokumentu ratyfikacyjnego.

Artykuł 154

W stosunkach między Mocarstwami, które są związane Konwencją Haską o prawach i zwyczajach wojny lądowej z dnia 29 lipca 1899 r. lub z dnia 18 października 1907 r., a które są Stronami niniejszej Konwencji, ta ostatnia uzupełni część II i III Regulaminu, załączonego do wspomnianych Konwencji Haskich.

Artykuł 155

Od daty wejścia w życie niniejsza Konwencja otwarta będzie do przystąpienia dla każdego z Mocarstw, w których imieniu nie została podpisana.

Artykuł 156

Przystąpienia będą notyfikowane na piśmie Szwajcarskiej Radzie Związkowej i nabiorą mocy po upływie sześciu miesięcy od daty ich otrzymania.

Szwajcarska Rada Związkowa zawiadomi o każdym przystąpieniu wszystkie Mocarstwa, w których imieniu Konwencję podpisano albo przystąpienie do niej notyfikowano.

Artykuł 157

Sytuacje przewidziane w artykułach 2 i 3 spowodują natychmiastowe wejście w życie ratyfikacji i przystąpienia złożonych bądź notyfikowanych przez Strony w konflikcie przed albo po rozpoczęciu działań wojennych lub okupacji. Zawiadomienia o ratyfikacjach lub przystąpieniach otrzymanych od Stron w konflikcie będą rozesłane przez Szwajcarską Radę Związkową jak najszybszą drogą.

Artykuł 158

Każda z Wysokich Umawiających się Stron będzie miała możliwość wypowiedzenia niniejszej Konwencji.

Wypowiedzenie notyfikowane zostanie na piśmie Szwajcarskiej Radzie Związkowej, która zawiadomi o wypowiedzeniu Rządy wszystkich Wysokich Umawiających się Stron.

Wypowiedzenie nabierze mocy po upływie roku od daty notyfikowania go Szwajcarskiej Radzie Związkowej. Jednakże wypowiedzenie notyfikowane wówczas, gdy Mocarstwo wypowiadające jest uwikłane w konflikt, nie odniesie żadnego skutku dopóty, dopóki nie zostanie zawarty pokój, a w każdym razie dopóty, dopóki nie zostaną zakończone czynności związane ze zwolnieniem, repatriacją i ponownym osiedleniem osób podlegających ochronie na mocy niniejszej Konwencji.

Wypowiedzenie będzie miało skutek tylko w stosunku do Mocarstwa wypowiadającego. Nie wywrze ono żadnego wpływu na obowiązki, jakie Strony w konflikcie będą musiały w dalszym ciągu wypełniać na mocy zasad prawa narodów wynikających ze zwyczajów ustalonych między cywilizowanymi narodami, z praw ludzkości i wymagań sumienia publicznego.

Artykuł 159

Szwajcarska Rada Związkowa spowoduje zarejestrowanie niniejszej Konwencji w Sekretariacie Narodów Zjednoczonych. Szwajcarska Rada Związkowa zawiadomi również Sekretariat Narodów Zjednoczonych o wszystkich otrzymanych przez nią ratyfikacjach, przystąpieniach i wypowiedzeniach, dotyczących niniejszej Konwencji.

Na dowód czego niżej podpisani, po złożeniu swoich pełnomocnictw, podpisali niniejszą Konwencję.

Sporządzono w Genewie, dnia 12 sierpnia 1949 r. w językach francuskim i angielskim. Oryginał będzie złożony w archiwach Związku Szwajcarskiego.

Szwajcarska Rada Związkowa przekaze uwierzytelniony za zgodność odpis Konwencji każdemu z Państw podpisujących, jak również Państwom które przystąpią do Konwencji

Załącznik I

Projekt układu w sprawie stref i miejscowości sanitarnych i bezpieczeństwa

Artykuł 1

Strefy sanitarne i bezpieczeństwa będą zarezerwowane wyłącznie dla osób wymienionych w artykule 23 Konwencji Genewskiej z dnia 12 sierpnia 1949 r. o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych oraz w artykule 14 Konwencji Genewskiej z dnia 12 sierpnia 1949 r. o ochronie osób cywilnych podczas wojny, jak również dla personelu, któremu powierzono zorganizowanie i zarząd tych stref i miejscowości oraz opiekę nad zebranymi tam osobami.

Jednakże osoby posiadające stałe miejsce zamieszkania w tych strefach będą miały prawo tam przebywać.

Artykuł 2

Osoby, które z jakiegokolwiek tytułu przebywają w strefie sanitarnej i bezpieczeństwa, nie powinny zajmować się żadną pracą będącą w bezpośrednim związku z działaniami wojennymi lub produkcją materiału wojennego w obrębie tej strefy lub poza nią.

Artykuł 3

Mocarstwo, które utworzyło strefę sanitarną i bezpieczeństwa, podejmie wszelkie stosowne środki, aby zabronić wstępu do tej strefy wszystkim osobom nie mającym prawa udawać się tam lub tam przebywać.

Artykuł 4

Strefy sanitarne i bezpieczeństwa powinny odpowiadać następującym warunkom:

- a) będą stanowiły niewielką tylko część terytorium podlegającego władzy Mocarstwa, które je utworzyło;
- b) powinny być słabo zaludnione w porównaniu ze swymi możliwościami przyjęcia nowych mieszkańców;
- c) będą położone z dala od wszelkich obiektów wojskowych i ważnych urządzeń przemysłowych lub administracyjnych, jak również będą pozbawione takich obiektów i urządzeń;
- d) nie będą znajdowały się na obszarach, które według wszelkiego prawdopodobieństwa mogą mieć znaczenie dla prowadzenia wojny.

Artykuł 5

Strefy sanitarne i bezpieczeństwa będą podlegały następującym obowiązkom:

- a) drogi komunikacyjne i środki transportowe, które mogłyby tam się znajdować, nie będą używane do przewozu personelu lub materiału wojskowego nawet w zwykłym transzycie,
- b) w żadnych okolicznościach nie będą bronione przez wojsko.

Artykuł 6

Strefy sanitarne i bezpieczeństwa będą oznaczone czerwonymi skośnymi pasami na białym tle, umieszczonymi na peryferiach i na budynkach.

Strefy zarezerwowane wyłącznie dla rannych i chorych mogą być oznaczone czerwonymi krzyżami (czerwonymi półksiężycami, czerwonymi lwami i słońcami) na białym tle.

W nocy będą one mogły również być oznaczone przez odpowiednie oświetlenie.

Artykuł 7

Już w czasie pokoju albo na początku działań wojennych każde Mocarstwo poda do wiadomości wszystkich Wysokich Umawiających się Stron wykaz stref sanitarnych i bezpieczeństwa utworzonych na terytorium podlegającym jego władzy. Powiadomi je ono również o utworzeniu każdej nowej strefy w czasie konfliktu.

Z chwilą otrzymania wymienionej wyżej notyfikacji przez Stronę przeciwną strefa będzie prawidłowo utworzona.

Jeżeli jednak Strona przeciwna uzna, że jakiś warunek przewidziany w niniejszym układzie nie został w sposób oczywisty spełniony, będzie ona mogła odmówić uznania strefy zawiadamiając o tym Stronę, do której strefa należy, albo też będzie mogła uzależnić uznanie od wprowadzenia kontroli przewidzianej w artykule 8.

Artykuł 8

Każde Mocarstwo, które uzna jedną lub więcej stref sanitarnych i bezpieczeństwa, utworzonych przez Stronę przeciwną, będzie miało prawo zażądać, aby jedna lub więcej komisji specjalnych nadzorowało, czy strefy te odpowiadają warunkom i obowiązkom wymienionym w niniejszym układzie.

W tym celu członkowie komisji specjalnych będą mieli w każdym czasie wolny dostęp do różnych stref, a nawet będą mogli stale tam mieszkać. Dla umożliwienia im wykonywania kontroli będą im przyznane wszelkie ułatwienia.

Artykuł 9

Gdyby komisje specjalne stwierdziły fakty, które wydają się im sprzeczne z postanowieniami niniejszego układu, zawiadomią o tym natychmiast Mocarstwo, do którego strefa należy, i wyznaczą mu termin najwyżej pięciodniowy dla zaradzenia terenu; równocześnie zawiadomią o tym Mocarstwo, które uznało tę strefę.

Gdyby Mocarstwo, do którego strefa należy, nie zastosowało się w tym terminie do udzielonego mu ostrzeżenia, Strona przeciwna będzie mogła oświadczyć, że w stosunku do tej strefy nie uważa się za związaną nadal niniejszym układem.

Artykuł 10

Mocarstwo, które utworzy jedną lub więcej stref sanitarnych i bezpieczeństwa, jak również Strony przeciwnie, które zawiadomiono o ich istnieniu, mianują osoby, które mają wejść w skład komisji specjalnych wymienionych w artykułach 8 i 9, albo spowodują ich wyznaczenie przez Mocarstwo opiekuńcze lub przez inne Mocarstwa neutralne.

Artykuł 11

Strefy sanitarne i bezpieczeństwa nie mogą być w żadnych okolicznościach atakowane, lecz będą chronione i szanowane przez Strony w konflikcie.

Artykuł 12

W razie okupacji jakiegoś obszaru znajdujące się tam strefy sanitarne i bezpieczeństwa powinny być w dalszym ciągu szanowane i używane do tego samego celu.

Jednakże Mocarstwo okupujące będzie mogło zmienić ich przeznaczenie po zabezpieczeniu losu osób, które zostały do nich przyjęte.

Artykuł 13

Układ niniejszy będzie stosował się również do miejscowości, którym Mocarstwa nadadzą takie same przeznaczenie, jak strefom sanitarnym i bezpieczeństwa.

Załącznik II

Projekt regulaminu pomocy zbiorowej dla internowanych osób cywilnych

Artykuł 1

Komitety internowanych będą upoważnione do dokonywania rozdziału zbiorowych przesyłek pomocy, za które odpowiadają, między wszystkich internowanych przydzielonych administracyjnie do ich miejsc internowania, a również między internowanych przebywających w szpitalach, więzieniach i innych zakładach karnych.

Artykuł 2

Zbiorowe przesyłki pomocy będą rozdzielane stosownie do poleceń ofiarodawców oraz zgodnie z planem ustalonym przez komitety internowanych; jednakże rozdział środków pomocy lekarskiej nastąpi, w miarę możliwości, po uzgodnieniu z lekarzami naczelnymi, którzy będą mogli w szpitalach i izbach chorych odstępować od poleceń ofiarodawców o tyle, o ile wymagać tego będą potrzeby chorych. W tak określonych ramach rozdział nastąpi zawsze w sposób słuszny.

Artykuł 3

W celu umożliwienia sprawdzenia jakości i ilości otrzymanych towarów oraz w celu sporządzenia szczegółowych sprawozdań dla ofiarodawców członkowie komitetów internowanych będą mogli udawać się na dworce kolejowe i inne miejsce odbioru położone w pobliżu ich miejsc internowania, do których przybywają zbiorowe przesyłki pomocy.

Artykuł 4

Komitety internowanych korzystać będą z ułatwień koniecznych dla sprawdzenia,

czy rozdział pomocy zbiorowej dokonywany jest we wszystkich pododdziałach i oddziałach pomocniczych miejsca internowania zgodnie z ich poleceniami.

Artykuł 5

Komitety internowanych będą mogły wypełniać formularze i kwestionariusze przeznaczone dla ofiarodawców, a odnoszące się do pomocy zbiorowej (rozdział, potrzeby, ilość itd.), jak również spowodować ich wypełnianie przez swych członków w oddziałach pracy lub lekarzy naczelnych izb chorych i szpitali. Należycie wypełnione formularze i kwestionariusze będą niezwłocznie przekazywane ofiarodawcom.

Artykuł 6

W celu zapewnienia prawidłowego rozdziału pomocy zbiorowej między internowanych w danym miejscu internowania oraz ewentualnego zaspokojenia potrzeb, jakie mogą powstać na skutek przybycia nowych transportów internowanych, komitety internowanych upoważnione będą do tworzenia i utrzymywania dostatecznych zapasów pomocy zbiorowej. W tym celu będą im oddawane do użytku odpowiednie magazyny; każdy magazyn będzie zaopatrzony w dwa zamki, przy czym komitet internowanych będzie posiadał klucze od jednego, a komendant miejsca internowania od drugiego zamku.

Artykuł 7

Wysokie Umawiające się Strony, a w szczególności Mocarstwa zatrzymujące, zezwolą w miarę możliwości i z zastrzeżeniem reglamentacji dotyczącej zaopatrzenia ludności na dokonywanie na ich terytorium wszelkich zakupów pomocy zbiorowej w celu rozdziału dla internowanych, z zastrzeżeniem przepisów regulujących zaopatrzenie ludności, oraz ułatwią również przekazywanie funduszy i inne czynności finansowe, techniczne lub administracyjne potrzebne dla dokonywania tych zakupów.

Artykuł 8

Powyższe postanowienia nie naruszają praw internowanych do otrzymywania pomocy zbiorowej przed ich przybyciem do miejsca internowania lub podczas przenoszenia ani też możliwości zapewnienia jej rozdziału między adresatów przez przedstawicieli Mocarstwa opiekuńczego, Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża lub jakiegokolwiek innej humanitarnej organizacji pomocy internowanym, obowiązanej do jej przekazywania, przy zastosowaniu wszelkich innych środków, jakie uznają oni za celowe.

Załącznik III

Karta o internowaniu

1. Na pierwszej stronie

Pocztą internowanych cywilnych	Wolna od opłaty pocztowej
KARTA POCZTOWA	
WAŻNE Niniejsza karta powinna być wypełniona przez każdego internowanego natychmiast po jego internowaniu i w każdej zmianie adresu w następstwie przeniesienia go do innego miejsca internowania lub do szpitala. Niniejsza karta jest niezależna od karty specjalnej, którą internowany ma prawo wysłać do swej rodziny.	CENTRALNE BIURO INFORMACJI O OSOBACH PODLEGAJĄCYCH OCHRONIE MIĘDZYNARODOWY KOMITET CZERWONEGO KRZYŻA

2. Na odwrocie

Pisać czytelnie i dużymi literami – 1. Przynależność państwowa		
2. Nazwisko	3. Imiona (w całości)	4. Imię ojca
.....		
5. Data urodzenia	6. Miejsce urodzenia	
7. Zawód		
8. Adres przed internowaniem		
9. Adres rodziny		
.....		
*10. Internowany dnia (albo) Przybywa z (szpitala itd.)		
*11. Stan zdrowia		
12. Obecny adres		
13. Data	14. Podpis	

Załącznik III (ciąg dalszy)

List

POCZTA INTERNOWANYCH CYWILNYCH

_____
Wolne od opłaty pocztowej

Do

Ulica i numer

Miejsce przeznaczenia (dużymi literami)

Prowincja lub departament

Kraj (dużymi literami)

Adres miejsca internowania

Data i miejsce urodzenia

Nazwisko i imiona

Nadawca:

(Wymiary listu: 29x15 cm)

Karta korespondencyjna

Wolne od opłaty pocztowej POCZTA INTERNOWANYCH CYWILNYCH	
Nadawca: Nazwisko i imiona Data i miejsce urodzenia Adres miejsca internowania	KARTA POCZTOWA Do Ulica i numer Miejsce przeznaczenia (dużymi literami) Provincia lub departament Kraj (dużymi literami)

[illegible]

(Wymiary karty korespondencyjnej: 10x15 cm)

Repetitorium

Przedmiot: Prawo międzynarodowe publiczne -ćwiczenia

Prowadzący: dr M. Pietras-Eichberger

Temat : Analiza wybranych orzeczeń ETPCz

Opracowano na podstawie:

- A. Nowak-Far, W. Schabas, Zbrodnia katyńska przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka, Warszawa 2015;
- Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Raprt z wykonywania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka przez Polskę , Warszawa

Zbrodnia Katyńska - tym mianem określa się akt ludobójstwa, dokonany wiosną 1940 roku przez funkcjonariuszy NKWD, na polskich jeńcach wojennych przetrzymywanych w sowieckich obozach zagłady i więzieniach Zachodniej Białorusi i Ukrainy. „Skarga katyńska” została wniesiona do Trybunału w Strasburgu jako tzw. skarga wstępna 24 maja 2009 r., a jako skarga właściwa - 5 sierpnia 2009 r. W dniu 9 czerwca 2009 r. Trybunał zarejestrował skargę jako Wołk-Jezińska i inni przeciwko Rosji, i nadał numer 29520/09.

Wniesienie skargi poprzedziły postępowania prawne w Rosji. W 2008 roku dwoje rosyjskich adwokatów: Anna Stawicka i Roman Karpinski, zwróciło się w imieniu grupy krewnych ofiar Zbrodni Katyńskiej do Naczelnej Prokuratury Wojskowej Federacji Rosyjskiej o przyznanie tym krewnym statusu pokrzywdzonych w rosyjskim postępowaniu katyńskim (tzw. sprawie nr 159) oraz o dokonanie rehabilitacji zamordowanych. Na oba wnioski prawne odpowiedziano negatywnie. Od obu decyzji rosyjscy adwokaci wnieśli odwołania do sądów. Po zakończeniu rosyjskich postępowań sądowych, w których podtrzymano odmowne decyzje Naczelnej Prokuratury Wojskowej, możliwe stało się skierowanie skargi do Trybunału w Strasburgu. Skarżący to 13 osób, które są krewnymi 10 jeńców wojennych.

W skardze postawiono zarzuty złamania wielu przepisów Konwencji. Najważniejszy dotyczy prawa do życia (art. 2) w jego aspekcie proceduralnym, a więc braku w Rosji skutecznego postępowania wyjaśniającego. Chociaż Zbrodnia Katyńska została popełniona przed związaniem się przed Rosję Europejską Konwencją Praw Człowieka (5 maja 1998 r.), to znacząca część postępowań prawnych, których skuteczność się kwestionuje, miała miejsce już po przystąpieniu Rosji do Konwencji. Potrzebę przeprowadzenia przez rosyjskie instytucje skutecznego postępowania wyjaśniającego uzasadnia się w skardze również przez wskazanie

na międzynarodowoprawną kwalifikacją zbrodni popełnionej w roku 1940 r. (była to zbrodnia wojenna i przeciwko ludzkości, a po przyjęcie pewnych założeń - także ludobójstwo).

Drugi co do rangi zarzut to złamanie art. 3 Konwencji w części, która zakazuje niehumanitarnego i poniżającego traktowania. Dwa zarzuty dotyczą złamania art. 8 (prawo do życia prywatnego i rodzinnego). Po pierwsze, utajnienie rosyjskiej dokumentacji katyńskiej uniemożliwia krewnym poznanie losów swoich najbliższych, okoliczności ich śmierci, a w pewnych przypadkach nawet miejsc pogrzebania zwłok. Po drugie, brak rehabilitacji oznacza, że zamordowani na mocy decyzji sowieckich sądów nadal formalnie pozostają „przestępcami”.

W skardze podniesiono także złamanie trzech innych przepisów Konwencji:

- a) art. 6 gwarantującego prawo do rzetelnego postępowania sądowego - przepis ten ma także zastosowanie do przedsądowych postępowań przygotowawczych;
- b) art. 9 chroniącego wolność przekonań, myśli i religii - skarżący nie znając miejsc pogrzebania zwłok swoich najbliższych nie mogą oddać zmarłym czci stanowiącej element wyznawanej przez nich religii;

- c) art. 13 wymagającego istnienia skutecznego środka odwoławczego w celu ochrony praw zapisanych w Konwencji.

Skarżący świadomie zrezygnowali z żądania zadośćuczynienia finansowego możliwego na mocy Konwencji (art. 41). Uważają, że ich skarga powinna podnosić jedynie „zasadnicze kwestie”, stanowiąc równocześnie jednoznaczny komunikat, że przedmiotem zainteresowania krewnych ofiar Zbrodni Katyńskiej nie są roszczenia pieniężne.

W piśmie z 27 stycznia 2010 r. polski rząd poinformował Trybunał, że chce skorzystać z przysługującego mu prawa. Tym samym Polska stała się uczestnikiem postępowania.

W dniu 16 kwietnia 2012 r. Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu rozpoczął odczytywanie wyroku w sprawie katyńskiej. Piętnaścioro krewnych zamordowanych w Katyniu polskich więźniów złożyło skargę przeciwko Rosji. Sprawę rozpatrywało siedmiu sędziów – z Rosji, Ukrainy, Czech, Słowenii, Niemiec, Lichtensteinu i Wielkiej Brytanii. Trybunał uznał, że Rosja naruszyła Konwencję Praw Człowieka w dwóch spośród trzech zaskarżonych artykułów.

Zdaniem Trybunału:

- Rosja poniżająco traktowała krewnych ofiar odmawiając im statusu pokrzywdzonych. Naraziła ich tym na moralne cierpienia;
- Rosja nie współpracowała z Trybunałem, odmawiając Trybunałowi przekazania postanowienia o umorzeniu swojego śledztwa w sprawie katyńskiej;

-nie leży w kompetencji Trybunału ocenianie, czy Rosja rzetelnie prowadziła śledztwo katyńskie.

Sędziowie uznali również, że morderstwo polskich oficerów w Katyniu było zbrodnią wojenną która nie ulega przedawnieniu.

Sprawa wywodzi się ze skargi (nr 5410/03) wniesionej przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej do Trybunału na podstawie art. 34 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności („Konwencja”) przez polską obywatelkę Panią Alicję Tysiąc w dniu 15 stycznia 2003 r. W sprawie Tysiąc p. Polsce, Europejski Trybunał Praw Człowieka :

- Uznał jednomyślnie, iż nie doszło do naruszenia artykułu 3 Konwencji;
  - Uznał większością sześciu głosów do jednego, iż doszło do naruszenia artykułu 8 Konwencji poprzez niedopełnienie przez państwo pozytywnego obowiązku zabezpieczenia skarżącej skutecznego poszanowania jej życia prywatnego;
  - Uznał jednomyślnie, iż nie jest konieczne odrębne badanie, czy doszło do naruszenia artykułu 13 Konwencji;
  - Uznał jednomyślnie, iż nie jest konieczne odrębne badanie zarzutu skarżącej w oparciu o artykuł 14 Konwencji w związku z artykułem 8;
  - Uznał jednomyślnie, że
- (a) pozwane państwo ma wypłacić skarżącej, od dnia, kiedy wyrok stanie się prawomocny zgodnie z artykułem 44 § 2 Konwencji, następujące kwoty przeliczone na walutę krajową pozwanego państwa według kursu z dnia realizacji wyroku plus jakikolwiek podatek, jaki może zostać pobrany od poniższych kwot:
- i) 25,000 EUR (dwadzieścia pięć tysięcy euro) z tytułu szkody niemajątkowej;
  - ii) 14,000 EUR (czternaście tysięcy euro) z tytułu kosztów i wydatków, pomniejszone o 2,442.91 EUR (dwa tysiące czterysta czterdzieści dwa euro i dziewięćdziesiąt jeden centów), wypłacone skarżącej przez Radę Europy z tytułu pomocy prawnej.

Pytanie problemowe:

Omów treść wyroku ETPCz w sprawie Alicji Tysiąc przeciwko Polsce

Pytania testowe:

1. 20 marca 2007 Europejski Trybunał Praw Człowieka wydał orzeczenie, w którym:

- a. **Nakazał RP wypłacenie Alicji Tysiąc 25 tys. euro zadośćuczynienia**
  - b. **Nakazał RP wypłacenie Alicji Tysiąc 14 tys. euro na pokrycie kosztów sądowych.**
  - c. **przyznał zadośćuczynienie ze względu na naruszenie przez Polskę Art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (prawo do poszanowania życia prywatnego).**
2. **W postępowaniu przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka w sprawie zbrodni katyńskiej:**
- a. **Rząd RP występował po stronie skarżących w postępowaniach *Janowiec i Trybowski przeciwko Rosji* oraz *Wołk-Jezińska i Inni przeciwko Rosji* (sprawy zostały połączone przez Trybunał do wspólnego rozpatrzenia) jako strona trzecia.**
  - b. **Europejski Trybunał Praw Człowieka uznał, że z powodu braku uprawnień nie może ocenić rosyjskiego śledztwa w sprawie zbrodni katyńskiej z lat 1990-2004, oraz że władze Rosji nie dopuściły się poniżającego i niehumanitarnego traktowania krewnych ofiar NKWD z 1940 r.**
  - c. **Europejski Trybunał Praw Człowieka uznał, że władze Rosji dopuściły się poniżającego i niehumanitarnego traktowania krewnych ofiar NKWD z 1940 r.**

Repetytorium

Opracowano na podstawie:

- R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2005,
- M. N. Shaw, *Prawo międzynarodowe*, Warszawa 2006.

1. Cele i zasady Narodów Zjednoczonych. Karta Narodów Zjednoczonych.

Organizacja Narodów Zjednoczonych działa na podstawie Karty Narodów Zjednoczonych podpisanej w San Francisco w dniu 26 czerwca 1945 r. , do której załączono również Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości. Nazwa „karta” (ang. *Charter*) oznacza w języku angielskim dokument o podstawowym znaczeniu. Postanowienia Karty NZ mają pierwszeństwo przed postanowieniami innych umów międzynarodowych, a zatem stoi najwyżej w hierarchii źródeł prawa międzynarodowego. Wynika to z art. 103 Karty NZ, w którym stwierdzono, że „w razie sprzeczności między zobowiązaniami członków ONZ, wynikającymi z niniejszej Karty, a ich zobowiązaniami wynikającymi z jakiegokolwiek innej umowy międzynarodowej, zobowiązania wynikające z Karty mają pierwszeństwo”.

Karta NZ określa cele i zasady Narodów Zjednoczonych. W preambule wyrażono wolę uchronienia przyszłych pokoleń od klęski wojny oraz zjednoczenia sił dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa; przywrócenia wiary w podstawowe prawa człowieka, godność i wartość jednostki, równość mężczyzn i kobiet oraz narodów wielkich i małych; popierania postępu społecznego i poprawy warunków życia; utrzymywania dobrosąsiedzkich stosunków; stworzenia warunków do przestrzegania sprawiedliwości i poszanowania zobowiązań międzynarodowych oraz wykorzystywania organizacji międzynarodowych do popierania postępu gospodarczego i społecznego. W ten sposób podkreślono związek dobrobytu z pokojem.

Jednak główne cele ONZ zostały wymienione w art. 1 Karty. Są to wartości w dużej mierze zaczerpnięte z preambuły Karty, którym poprzez umieszczenie w merytorycznej części tej umowy międzynarodowej nadano charakter wiążący. Są to:

- utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa,
- rozwijanie w drodze współpracy zagadnień międzynarodowych o charakterze społecznym, gospodarczym, kulturalnym i humanitarnym oraz w zakresie ochrony praw człowieka,
- stanowienie ośrodka uzgadniania działalności międzynarodowej, zmierzającej do osiągnięcia w/w celów.

Natomiast art. 2 Karty NZ w 7 punktach podaje zasady, według których postępować powinna Organizacja i jej członkowie. Szczególnie istotne znaczenie ma art. 2 ust. 1, w którym określono, iż „organizacja opiera się na zasadzie suwerennej równości wszystkich swoich członków”. Treść tego postanowienia świadczy o tym, że twórcy ONZ odrzucili kosmopolityczną koncepcję organizacji międzynarodowej, będącej „nadpaństwem” lub federacją państw a nie konfederacją państw, które są połączone wspólnymi celami.

Na podstawie art. 2 Karty wprowadzono zasadę wykonywania zobowiązań prawnomiędzynarodowych w dobrej wierze oraz załatwiania sporów międzynarodowych środkami pokojowymi, w taki sposób, aby nie dopuścić do zagrożenia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa oraz sprawiedliwości.

Szczególnie doniosłe znaczenie ma też zasada zgodnie, z którą „wszyscy członkowie powstrzymują się w swych stosunkach międzynarodowych od groźby użycia siły lub użycia jej przeciwko całości terytorialnej lub niezawisłości politycznej któregoś państwa bądź w jakikolwiek inny sposób niezgodny z celami ONZ”. Z zasadą tą bezpośrednio powiązana jest zasada zobowiązująca państwa do udzielania pomocy ONZ w akcji podjętej zgodnie z Kartą i powstrzymywania się od udzielenia pomocy państwu, przeciwko któremu ONZ zastosowała środki zapobiegawcze lub środki przymusu.

W art. 2 ust. 6 Karty NZ wprowadza z kolei wyjątek od zasady zgodnie, z którą umowy wiążą tylko strony i nie wpływają na sytuację prawną osób trzecich, gdyż wprowadzono zasadę, że Organizacja zapewni, aby państwa które nie są jej członkami, postępowały zgodnie z jej zasadami w stopniu niezbędnym dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Wyjątek ten ma swoje uzasadnienie w idei, iż pokój jest niepodzielny i jest wartością którą bezwzględnie należy chronić.

W art. 2 ust. 7 wprowadzono zasadę nieinterwencji w sprawy wewnętrzne innego państwa, co z kolei budzi pewne kontrowersje biorąc pod uwagę dotychczasową praktykę ONZ, zwłaszcza w kontekście rozdziału VII Karty NZ.

Repetitorium

Przedmiot: Prawo międzynarodowe publiczne

Temat: Charakterystyka Konwencji wiedeńskiej o stosunkach konsularnych z 1963 r.
Ustanowienie stosunków konsularnych.

Opracowano na podstawie: A. Przyborowska-Klimczak, W. S. Staszewski, Prawo dyplomatyczne i konsularne. Wybór dokumentów, Lublin 2005.

- R. Bierzanek, J. Symonides, Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2005.
- S.E. Nahlik, Narodziny nowożytnej dyplomacji, Wrocław 1971 .
- J. Sutor, Prawo dyplomatyczne i konsularne, wyd. 11, Warszawa 2010.
- P. Czubik, Międzynarodowe i krajowe prawo konsularne – refleksja w 50-lecie kodyfikacji wiedeńskiej dotycząca stanu badań dziedziny w ostatnich latach w Polsce, <http://www.europeistyka.uj.edu.pl/documents/3458728/8cf38671-8c18-4ce2-8e46-fb238d7a9e39>

Konwencja wiedeńska o stosunkach konsularnych została sporządzona w Wiedniu dnia 24 kwietnia 1963 r. Składa się z 79 artykułów zgrupowanych w 5 rozdziałach.

Znaczenie Konwencji wiedeńskiej o stosunkach konsularnych jest o wiele mniejsze od Konwencji wiedeńskiej o stosunkach dyplomatycznych. Stanowi ona bowiem mechanizm jedynie pomocniczy, którego stosowanie nie powinno mieć w ogóle miejsca, jeżeli umowa dwustronna kwestię tę rozwija. Jak podkreślają niektórzy przedstawiciele doktryny Konwencja wiedeńska o stosunkach konsularnych w ogóle nie odnosi się do zagadnień funkcji konsularnych (poza kilkoma wyjątkami z zakresu pomocy konsularnej w przypadkach losowych – po części uregulowanymi niezgodnie z dotychczasowym wzorcem prawa zwyczajowego odzwierciedlonym w licznych umowach dwustronnych oraz wyliczeniem funkcji z art. 5 Konwencji wiedeńskiej, co prawda niemającym charakteru numerus clausus, jednakże mającym spore znaczenie w kontekście ustalenia wpływu prawa państwa przyjmującego na charakter tych funkcji). Kwestie funkcji konsularnych planowano dodać do odrębnej kodyfikacji , do której na forum uniwersalnym na razie nie doszło. Świadczy to także o zbyteczności takowej, jak też pośrednio o zbyteczności samej Konwencji wiedeńskiej, która z wyjątkiem kilku istotnych przepisów, niczego szczególnego ze sobą nie niesie.

Nawiązanie i utrzymywanie stosunków konsularnych zawarte jest w dziale I Konwencji wiedeńskiej, który w art. 2 stanowi, że nawiązanie stosunków konsularnych między państwami następuje za wzajemną zgodą. Zgoda udzielona na nawiązanie stosunków dyplomatycznych

między dwoma państwami oznacza, jeżeli nie postanowiono inaczej, zgodę na nawiązanie stosunków konsularnych.

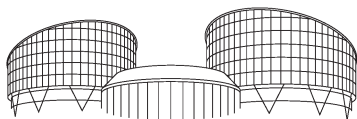
Zerwanie stosunków dyplomatycznych nie pociąga za sobą zerwania stosunków konsularnych.

Pytanie problemowe

Omów znaczenie konwencji wiedeńskiej o stosunkach konsularnych z 1963 r.

Pytania testowe:

1. Konwencja wiedeńska o stosunkach konsularnych:
  - a. Została sporządzona 18.VI.1963 r.
  - b. Jeszcze nie weszła w życie
  - c. Została sporządzona 24 IV 1963 r.**
2. Zerwanie stosunków dyplomatycznych:
  - a. Oznacza automatyczne zerwanie stosunków konsularnych
  - b. Nie pociąga za sobą zerwania stosunków konsularnych**
  - c. Następuje po zerwaniu stosunków konsularnych

Informacja o formularzu skargi

Niniejszy formularz jest oficjalnym dokumentem prawnym i może mieć wpływ na Państwa prawa i obowiązki. Należy wypełnić go według instrukcji zawartych w dokumencie „Jak wypełnić formularz skargi”. Proszę sprawdzić, czy wypełnili Państwo wszystkie rubryki dotyczące Państwa sytuacji oraz czy załączone zostały wszelkie niezbędne dokumenty.

Uwaga : Skarga nie zostanie przyjęta, jeżeli nie jest kompletna (art. 47 Regulaminu Trybunału). W szczególności należy zauważyć, że art. 47 ust. 2 a) Regulaminu stanowi, iż związane oświadczenie dotyczące stanu faktycznego, zarzucane naruszenia oraz informacje związane ze spełnieniem kryteriów dopuszczalności, MUSZĄ BYĆ przedstawione w odpowiedniej części formularza skargi. Wypełniony formularz powinien umożliwić Trybunałowi określenie rodzaju skargi i jej przedmiotu, bez odwoływania się do jakichkolwiek innych dokumentów.

Kod kreskowy

Jeżeli otrzymali już Państwo kody kreskowe od Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, w okienku poniżej należy nakleić jedną etykietkę z kodem.

Numer sprawy

Jeżeli otrzymali już Państwo od Trybunału numer sprawy dla niniejszej skargi, proszę go wpisać w okienku poniżej

A. Skarżący

A.1. Osoba fizyczna

Niniejsza część dotyczy tylko skarżących będących osobami fizycznymi. Jeżeli skarżącym jest jednostka organizacyjna, należy wypełnić część A.2.

1. Nazwisko

2. Imię (imiona)

3. Data urodzenia

D	D	M	M	R	R	R	R

np. 31/12/1960

4. Miejsce urodzenia

5. Obywatelstwo

6. Adres

7. Telefon (wraz z numerem kierunkowym kraju)

8. E-mail (jeśli skarżący taki posiada)

9. Płeć ☐ mężczyzna ☐ kobieta

A.2. Jednostka organizacyjna

Niniejszą część należy wypełnić, jedynie jeżeli skarżący jest spółką, organizacją pozarządową, stowarzyszeniem lub inną osobą prawną. W takim przypadku należy również wypełnić część D.1.

10. Nazwa

11. Numer rejestru (np. numer KRS) (jeśli dotyczy)

12. Data rejestracji lub zawiązania (jeśli dotyczy)

D	D	M	M	R	R	R	R

np. 27/09/2012

13. Przedmiot działalności

14. Adres siedziby

15. Telefon (wraz z numerem kierunkowym kraju)

16. E-mail

B. Państwo (państwa), przeciwko któremu (którym) skierowana jest skarga

17. Proszę zakreślić pole (pola) odpowiadające Państwu (Państwom), przeciwko któremu (którym) skierowana jest skarga

☐ ALB - Albania	☐ ITA - Włochy
☐ AND - Andora	☐ LIE - Liechtenstein
☐ ARM - Armenia	☐ LTU - Litwa
☐ AUT - Austria	☐ LUX - Luksemburg
☐ AZE - Azerbejdżan	☐ LVA - Łotwa
☐ BEL - Belgia	☐ MCO - Monako
☐ BGR - Bułgaria	☐ MDA - Mołdawia
☐ BIH - Bośnia i Hercegowina	☐ MKD - BJR Mcedonii
☐ CHE - Szwajcaria	☐ MLT - Malta
☐ CYP - Cypr	☐ MNE - Czarnogóra
☐ CZE - Czechy	☐ NLD - Holandia
☐ DEU - Niemcy	☐ NOR - Norwegia
☐ DNK - Dania	☐ POL - Polska
☐ ESP - Hiszpania	☐ PRT - Portugalia
☐ EST - Estonia	☐ ROU - Rumunia
☐ FIN - Finlandia	☐ RUS - Rosja
☐ FRA - Francja	☐ SMR - San Marino
☐ GBR - Wielka Brytania	☐ SRB - Serbia
☐ GEO - Gruzja	☐ SVK - Słowacja
☐ GRC - Grecja	☐ SVN - Słowenia
☐ HRV - Chorwacja	☐ SWE - Szwecja
☐ HUN - Węgry	☐ TUR - Turcja
☐ IRL - Irlandia	☐ UKR - Ukraina
☐ ISL - Islandia	

C. Pełnomocnik (pełnomocnicy) skarżącego (osoby fizycznej)

Osoba fizyczna nie musi być reprezentowana przez adwokata/radcę prawnego na tym etapie postępowania. Jeśli skarżący nie wyznaczył pełnomocnika, należy przejść do części E.

Jeżeli skarga składana jest w imieniu osoby fizycznej przez osobę niebędącą adwokatem lub radcą prawnym (np. członka rodziny, przyjaciela lub kuratora), pełnomocnik ten powinien wypełnić część C.1; jeśli skarga składana jest przez adwokata lub radcę prawnego, należy wypełnić część C.2. W obu tych przypadkach należy wypełnić część C.3

C.1. Pełnomocnik niebędący adwokatem lub radcą prawnym

18. Tytuł do reprezentacji/więź/funkcja

19. Nazwisko

20. Imię (imiona)

21. Obywatelstwo

22. Adres

23. Telefon (wraz z numerem kierunkowym kraju)

24. Faks

25. E-mail

C.2. Adwokat lub radca prawny

26. Nazwisko

27. Imię (imiona)

28. Obywatelstwo

29. Adres

30. Telefon (wraz z numerem kierunkowym kraju)

31. Faks

32. E-mail

C.3. Pełnomocnictwo

Skarżący, chcąc upoważnić jakąkolwiek osobę do działania w jego imieniu, musi złożyć podpis w pierwszym okienku poniżej; wskazana przez niego osoba musi wyrazić zgodę na reprezentowanie skarżącego składając podpis w drugim okienku poniżej.

Niniejszym upoważniam wyżej wymienioną osobę do reprezentowania mnie w postępowaniu przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka, dotyczącym mojej skargi wniesionej zgodnie z art. 34 Konwencji.

33. Podpis skarżącego

34. Data

np. 27/09/2015

D D M M R R R R

Niniejszym przyjmuję pełnomocnictwo do reprezentowania skarżącego w postępowaniu przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka, dotyczącym skargi wniesionej zgodnie z art. 34 Konwencji.

35. Podpis pełnomocnika

36. Data

np. 27/09/2015

D D M M R R R R

D. Pełnomocnik (pełnomocnicy) jednostki organizacyjnej

Jeśli skarżącym jest jednostka organizacyjna, musi ona być reprezentowana w postępowaniu przed Trybunałem przez osobę uprawnioną do takiej reprezentacji (np. należycie upoważnionego dyrektora lub innego reprezentanta). Szczegółowe informacje dotyczące tej osoby powinny zostać podane w części D.1.

Jeśli reprezentującą jednostkę organizacyjną osoba wyznacza adwokata lub radcę prawnego do działania w jej imieniu, musi wypełnić również części D.2 i D.3

D.1. Osoba reprezentująca jednostkę organizacyjną

37. Tytuł do reprezentacji/więź/funkcja (proszę dołączyć kopię tytułu do reprezentacji)

38. Nazwisko

39. Imię (imiona)

40. Obywatelstwo

41. Adres

42. Telefon (wraz z numerem kierunkowym kraju)

43. Faks

44. E-mail

D.2. Adwokat lub radca prawny

45. Nazwisko

46. Imię (imiona)

47. Obywatelstwo

48. Adres

49. Telefon (wraz z numerem kierunkowym kraju)

50. Faks

51. E-mail

D.3. Pełnomocnictwo

Osoba reprezentująca jednostkę organizacyjną musi umocować adwokata lub radcę prawnego do działania w jej imieniu składając podpis w pierwszym okienku poniżej; wskazany przez niego adwokat lub radca prawny musi wyrazić zgodę na reprezentację składając podpis w drugim okienku poniżej.

Niniejszym upoważniam osobę wskazaną w części D.2 do reprezentowania jednostki organizacyjnej w postępowaniu przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka, dotyczącym skargi wniesionej zgodnie z art. 34 Konwencji

52. Podpis osoby reprezentującej jednostkę organizacyjną

53. Data

np. 27/09/2015

D D M M R R R R

Niniejszym przyjmuję pełnomocnictwo do reprezentowania jednostki organizacyjnej w postępowaniu przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka, dotyczącym skargi wniesionej zgodnie z art. 34 Konwencji.

54. Podpis adwokata lub radcy prawnego

55. Data

np. 27/09/2015

D D M M R R R R

Wszystkie informacje dotyczące stanu faktycznego, podnoszonych zarzutów oraz wyczerpania krajowych środków odwoławczych, a także zachowania terminu 6 miesięcy (art. 35 ust. 1 Konwencji) powinny zostać zawarte w tej części formularza (części E, F i G). Te części formularza muszą zostać wypełnione, nie wystarczy również odwołać się do informacji zawartych na załączonych kartkach. Zobacz: artykuł 47 § 2 Regulaminu Trybunału, dokument „Wszczęcie Procedury” na stronie internetowej Trybunału (w języku angielskim i francuskim), jak również dokument „Jak wypełnić formularz skargi”.

56.

Opis stanu faktycznego (ciąg dalszy)

57.

Opis stanu faktycznego (ciąg dalszy)

58.

F. Opis zarzucanych naruszeń Konwencji i/lub Protokołów wraz z uzasadnieniem

60. Powoływany artykuł

Uzasadnienie

W odniesieniu do każdego z zarzutów proszę wskazać, że wykorzystano skuteczne środki odwoławcze w kraju oraz wskazać datę, w której ostateczne orzeczenie (decyzja) krajowe zostało ogłoszone i doreczone, w celu ustalenia, że zachowany został termin sześciu miesięcy.

☐ Tak

63. Jeżeli tak, proszę wskazać, jakie środki nie zostały wykorzystane i z jakich powodów.

☐ Tak

65. Jeżeli tak, proszę o zwięzłe przedstawienie postępowania (przedstawione zarzuty, data i sygnatura decyzji, jeżeli takowe zapadły).

☐ Tak

67. Jeżeli tak, proszę o podanie poniżej numeru / numerów poprzednio złożonej skargi/ złożonych skarg.

I. Lista załączonych dokumentów

Należy załączyć kompletne i czytelne *kopie* wszystkich dokumentów. Ponieważ żaden dokument nie zostanie zwrócony, w interesie skarżącego leży załączenie kopii dokumentów, a nie oryginałów. Należy KONIECZNIE :

- uporządkować dokumenty według daty i postępowania,
- ponumerować kolejno strony oraz
- NIE zszywać, sklejać lub oprawiać dokumentów.

68. Poniżej należy wymienić dokumenty załączone do formularza skargi w porządku chronologicznym wraz z ich krótkim opisem. Proszę wskazać numery stron pod jakimi każdy dokument może zostać odnaleziony.

1.	str.
2.	str.
3.	str.
4.	str.
5.	str.
6.	str.
7.	str.
8.	str.
9.	str.
10.	str.
11.	str.
12.	str.
13.	str.
14.	str.
15.	str.
16.	str.
17.	str.
18.	str.
19.	str.
20.	str.
21.	str.
22.	str.
23.	str.
24.	str.
25.	str.

Czy chcieliby Państwo przedstawić inne uwagi odnośnie niniejszej skargi?

69. Uwagi

Niniejszym oświadczam, że zgodnie z moją najlepszą wiedzą i przekonaniem, informacje podane w niniejszym formularzu są prawdziwe.

70. Data

np. 27/09/2015

D D M M R R R R

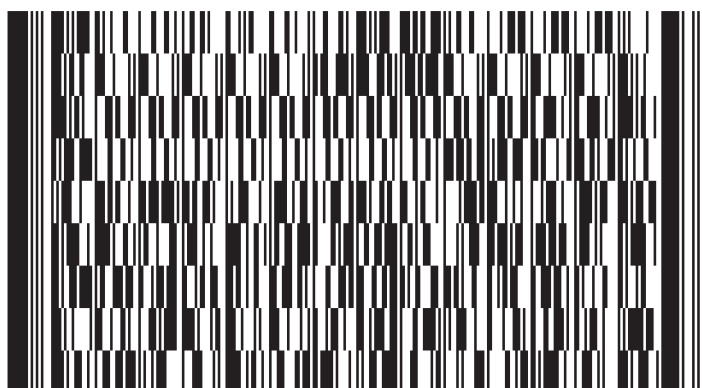
W rubryce poniżej należy umieścić podpis(y) skarżącego/skarżących lub pełnomocnika/pełnomocników.

71. Podpis(y) ☐ Skarżącego (Skarżących) ☐ Pełnomocnika (Pełnomocników) – proszę zaznaczyć odpowiednie pole

W przypadku większej liczby skarżących lub pełnomocników, proszę wskazać nazwisko i adres jednej osoby, do której Trybunał będzie kierował swą korespondencję. Jeśli skarżący jest reprezentowany, Trybunał będzie kierował korespondencję tylko do wskazanego reprezentanta (adwokata/radcy prawnego lub innej wskazanej osoby).

72. Nazwisko i adres ☐ Skarżącego ☐ Pełnomocnika – proszę zaznaczyć odpowiednie pole

The Registrar
European Court of Human Rights
Council of Europe
67075 STRASBOURG CEDEX
FRANCE

893669e1-66ca-4653-b9e0-2de2561a694b

Repetitorium

Przedmiot: Prawo międzynarodowe publiczne

Temat: Funkcje konsularne. Immunitety i przywileje. Korpus konsularny.

Opracowano na podstawie:

- A. Przyborowska-Klimeczak, W. S. Staszewski, Prawo dyplomatyczne i konsularne. Wybór dokumentów, Lublin 2005.
- R. Bierzanek, J. Symonides, Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2005.
- S.E. Nahlik, Narodziny nowożytnej dyplomacji, Wrocław 1971 .
- J. Sutor, Prawo dyplomatyczne i konsularne, wyd. 11, Warszawa 2010.

Szczegółowy tryb powoływania konsula Rzeczypospolitej Polskiej, funkcje konsularne, tryb postępowania przed konsulem, zasady pobierania opłat konsularnych określa Ustawa Prawo konsularne (Dz.U. 2015 poz. 1274).

Konsul wykonuje szereg zadań z zakresu działania wielu organów administracji publicznej. Może też wykonywać niektóre czynności notarialne, działać w charakterze tłumacza przysięgłego, jak również przeprowadzać niektóre czynności, które w kraju należą do właściwości prokuratury lub sądów.

Każdy konsul działa wyłącznie w wyznaczonym mu przez ministra spraw zagranicznych okręgu konsularnym.

Zgodnie z art. 5 Konwencji Wiedeńskiej o stosunkach konsularnych do funkcji urzędów konsularnych należy m.in.:

- popieranie rozwoju stosunków handlowych, gospodarczych, kulturalnych i naukowych;
- biały wywiad;
- wystawianie paszportów i wiz;
- pomoc własnym obywatelom: wykonywanie czynności notariusza i USC pod warunkiem zgodności z przepisami lokalnymi, ochrona interesów spadkowych własnych obywateli, ochronę interesów nieletnich i osób pozbawionych pełnej zdolności do czynności prawnych, reprezentowanie obywateli państwa przyjmującego przed sadem i innymi organami państwowymi;
- nadzór i kontrola nad statkami i samolotami, pomoc statkom i samolotom.

Funkcje konsularne mogą być wykonywane nie tylko za pośrednictwem samych urzędów konsularnych, ale też przez misje dyplomatyczne, zazwyczaj specjalne wydziały konsularne.

Podobnie jak w przypadku stosunków dyplomatycznych, nawiązanie stosunków konsularnych następuje zawsze na podstawie porozumienia. Mimo że stosunki dyplomatyczne i stosunki konsularne zazwyczaj traktuje się łącznie, to jedno i drugie są od siebie niezależne. Zgoda na stosunki dyplomatyczne jest jednocześnie zgodą na stosunki konsularne, ale nie odwrotnie, podobnie zerwanie stosunków dyplomatycznych nie oznacza zerwania stosunków konsularnych. Zgoda na nawiązanie stosunków konsularnych daje prawo państwu wysyłającemu do ustalenia siedziby urzędu konsularnego, jego klasy i okręgu konsularnego. Państwo wysyłające może ustalić kilka placówek konsularnych działających w określonych częściach państwa przyjmującego (okręgów konsularnych) Propozycje państwa wysyłającego wymagają aprobaty przyjmującego.

Pełnomocnictwa kierowników urzędów konsularnych wystawiane są przez głowę państwa, szefa rządu lub MSZ, stosownie do przepisów wewnętrznych państwa wysyłającego i noszą nazwę listów komisyjnych (w praktyce polskiej – MSZ). List komisyjny podlega zatwierdzeniu przez państwo przyjmujące, zatwierdzenie to ma postać exequatur – zgody na pełnienie przez daną osobę funkcji kierownika urzędu konsularnego (konsulatu generalnego, konsulatu, wicekonsulatu lub agencji konsularnej), dopuszczenie kierownika urzędu do pełnienia funkcji konsularnych (udzielane w różnej formie – osobny dokument, umieszczenie słowa „exequatur” na listach komisyjnych).

Zgodnie z art. 9 Konwencji o stosunkach konsularnych, ustanawiani przez państwa kierownicy urzędów konsularnych dzielą się na cztery klasy: a) konsulów generalnych, b) konsulów, c) wicekonsulów, d) agentów konsularnych. Porządek pierwszeństwa, analogicznie jak w przypadku szefów misji dyplomatycznych, między kierownikami urzędów konsularnych w każdej klasie jest ustalony według dat udzielenia każdemu z nich exequatur.

Urzędnikom konsularnym, podobnie jak dyplomatom, przysługuje szereg przywilejów i immunitetów konsularnych. W porównaniu jednak z przywilejami i immunitetami dyplomatycznymi mają one znacznie węższy zakres.

Nietykalność pomieszczeń urzędu konsularnego - urząd konsularny, podobnie jak placówka dyplomatyczna, korzysta z nietykalności, co oznacza, że władze państwa przyjmującego nie mogą wkraczać na teren konsulatu, chyba że wyrazi na to zgodę kierownik urzędu konsularnego, osoba przez niego wyznaczona lub kierownik przedstawicielstwa dyplomatycznego państwa wysyłającego. Zgody kierownika urzędu konsularnego można jednak domniemywać w razie pożaru lub innego nieszczęśliwego wypadku wymagającego niezwłocznych czynności ratowniczych. 2. Immunitet jurysdykcyjny urzędników konsularnych - immunitet im przysługujący ma charakter funkcjonalny, wskazane osoby nie podlegają

jurysdykcji władz sądowych i administracyjnych państwa przyjmującego wyłącznie w odniesieniu do czynności dokonanych w wykonaniu funkcji konsularnych. W pozostałym zakresie jurysdykcji państwa przyjmującego podlegają. Immunitet nie przysługuje, jeżeli przeciwko urzędnikowi konsularnemu powództwo zostało wytoczone przez inną osobę: a) w związku ze szkodą spowodowaną w państwie przyjmującym przez pojazd, statek morski lub powietrzny (a zatem jeżeli konsul spowoduje wypadek komunikacyjny jadąc na oficjalne spotkanie, to można domagać się odeń odszkodowania), lub b) w związku z umową zawartą przez urzędnika konsularnego, chyba, że zawierając kontrakt występował jako przedstawiciel państwa przyjmującego. Zakres nietykalności osobistej urzędników konsularnych jest węższy, aniżeli zakres nietykalności osobistej dyplomatów. Urzędnicy konsularni mogą być pozbawieni wolności nawet bez zgody państwa wysyłającego, o ile: dopuścili się ciężkiej zbrodni (brak definicji) a ich zatrzymanie bądź aresztowanie następuje na podstawie postanowienia władzy sądowej państwa przyjmującego, albo odbywają karę na podstawie prawomocnego już wyroku sądowego. Urzędnicy konsularni mogą być wzywani na świadków w postępowaniu sądowym lub administracyjnym, nie mogą być jednak przesłuchiwani na okoliczność pełnionych funkcji konsularnych.

Pytanie problemowe:

Omów funkcje urzędu konsularnego

Pytania testowe:

1. Urzędnicy konsularni:

a. **mogą być wzywani na świadków w postępowaniu sądowym lub administracyjnym, nie mogą być jednak przesłuchiwani na okoliczność pełnionych funkcji konsularnych.**

b. nie mogą być wzywani na świadków w postępowaniu sądowym ani administracyjnym,

c. jako świadkowie mogą być przesłuchiwani na okoliczność pełnionych funkcji konsularnych.

2. Biały wywiad jest:

a. zakazany

b. **dozwolony**

c. dyplomatycznym określeniem szpiegostwa

Międzynarodowe prawo humanitarne

Temat: Geneza i rozwój międzynarodowego prawa humanitarnego

Współczesne międzynarodowe prawo humanitarne, zapoczątkowane pierwszą konwencją genewską z 1864 r., rozwijało się etapami, często dopiero po wydarzeniach, podczas których byłoby bardzo przydatne. Stanowiło ono odpowiedź na stale rosnące zapotrzebowanie na pomoc humanitarną, co z kolei wynikało z doskonalenia nowych rodzajów broni i występowania nowych typów konfliktów.

Oto wykaz najważniejszych traktatów międzynarodowych w ujęciu chronologicznym, według dat ich przyjęcia:

- 1864 Konwencja genewska o polepszeniu losu rannych żołnierzy w armiach w polu będących

- 1868 Deklaracja petersburska (zakazująca używania podczas wojny pewnych pocisków)

- 1899 Konwencje haskie o prawach i zwyczajach wojny lądowej oraz o przystosowaniu do wojny morskiej zasad konwencji genewskiej z 1864 r.

- 1906 Wprowadzenie zmian do konwencji genewskiej z 1864 r.

- 1907 Wprowadzenie zmian do konwencji haskich z 1899 r. i przyjęcie nowych konwencji

- 1925 Protokół genewski o zakazie używania podczas wojny gazów duszących, trujących lub podobnych oraz środków bakteriologicznych

- 1929 Dwie konwencje genewskie: - Wprowadzenie zmian do konwencji genewskiej z 1906 r. - Konwencja genewska o traktowaniu jeńców wojennych

- 1949 Cztery konwencje genewskie: I O polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych II O polepszeniu losu rannych, chorych i rozbitków się zbrojnych na morzu III O traktowaniu jeńców wojennych IV O ochronie osób cywilnych podczas wojny

- 1954 Konwencja haska o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego

- 1972 Konwencja o zakazie doskonalenia, produkowania i przechowywania broni bakteriologicznych (biologicznych) i toksycznych oraz o ich zniszczeniu

- 1977 Dwa protokoły dodatkowe do czterech konwencji genewskich z 1949 r., które wzmacniają ochronę ofiar konfliktów zbrojnych o charakterze międzynarodowym (protokół I) i nie międzynarodowym (protokół II)

- 1980 Konwencja o zakazie lub ograniczeniu używania pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub za

posiadające niekontrolowane skutki. Obejmuje ona: - Protokół (I) o niewykrywalnych odłamkach - Protokół (II) o zakazie lub ograniczeniu używania min, min-pułapek i innych podobnych urządzeń - Protokół (III) o zakazie lub ograniczeniu używania broni zapalających

-1993 Konwencja o zakazie doskonalenia, produkowania, przechowywania i używania broni chemicznych oraz o ich zniszczeniu

-1995 Protokół dotyczący oślepiających broni laserowych (protokół IV [nowy] do konwencji z 1980 r.)

-1996 Wprowadzenie zmian do Protokołu o zakazie lub ograniczeniu używania min, min-pułapek i innych podobnych urządzeń

- 1997 Konwencja o zakazie używania, przechowywania, produkowania i przekazywania min skierowanych przeciwko ludziom oraz o ich zniszczeniu

-2003 Protokół dotyczący wybuchowych pozostałości wojny .

Pytanie problemowe:

1. Przedstaw główne etapy kształtowania się międzynarodowego prawa humanitarnego

Pytania testowe:

1. Prawo przeciwwojenne to:
  - a. Ius ad bellum
  - b. Ius contra bellum**
  - c. Ius in bello
2. Pakt Brianda-Kelloga:
  - a. Został zawarty w dniu 27 sierpnia 1928 r.**
  - b. To uroczyste wyrzeczenie się wojny**
  - c. Nie przewidywał sankcji za naruszenie jego artykułów**

KARTA NARODÓW ZJEDNOCZONYCH

My, Ludy Narodów Zjednoczonych, zdecydowane

- uchronić przyszłe pokolenia od klęsk wojny, która dwukrotnie za naszego życia wyrządziła ludzkości niewypowiedziane cierpienia,
- przywrócić wiarę w podstawowe prawa człowieka, w godność i wartość człowieka, w równouprawnienie mężczyzn i kobiet, w równość narodów dużych i małych,
- stworzyć warunki umożliwiające utrzymanie sprawiedliwości i poszanowania zobowiązań, wynikających z traktatów i innych źródeł prawa międzynarodowego, oraz popierać postęp społeczny i poprawę warunków życia w większej wolności,
- i w tym celu
- postępować tolerancyjnie i współżyć w pokoju jak dobrzy sąsiedzi,
- zjednoczyć swe siły dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa,
- zapewnić - przez przyjęcie zasad i ustanowienie metod - aby siły zbrojne były używane tylko we wspólnym interesie,
- korzystać z urządzeń międzynarodowych w celu popierania gospodarczego i społecznego postępu wszystkich narodów -
- postanowiliśmy zjednoczyć nasze wysiłki dla wypełnienia tych zadań.

Zgodnie z tym Rządy nasze, za pośrednictwem zebranych w mieście San Francisco Przedstawicieli, którzy okazali swoje pełnomocnictwa, uznane za dobre i sporządzone w należytej formie, zgodziły się przyjąć niniejszą Kartę Narodów Zjednoczonych i utworzyć organizację międzynarodową pod nazwą Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Rozdział I CELE I ZASADY

Artykuł 1

Cele Organizacji Narodów Zjednoczonych są następujące:

1. Utrzymać międzynarodowy pokój i bezpieczeństwo, stosując skuteczne środki zbiorowe dla zapobiegania zagrożeniom pokoju i ich usuwania, tłumienia aktów agresji i innych naruszeń pokoju, łagodzić i załatwiać - w drodze pokojowej, według zasad sprawiedliwości i prawa międzynarodowego - spory lub sytuacje mogące prowadzić do naruszenie pokoju.
2. Rozwijać przyjazne stosunki między narodami, oparte na poszanowaniu zasady równouprawnienia i samostanowienia narodów, i stosować inne odpowiednie środki dla wzmocnienia powszechnego pokoju.
3. Doprowadzić do współdziałania międzynarodowego w rozwiązywaniu zagadnień o charakterze gospodarczym, społecznym, kulturalnym lub humanitarnym, jak również popierać i zachęcać do poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności dla wszystkich, bez względu na rasę, płeć, język lub wyznanie.
4. Być ośrodkiem uzgadniającym działalność międzynarodową, zmierzającą do osiągnięcia tych wspólnych celów.

Artykuł 2

Dla osiągnięcia celów ustalonych w artykule 1 Organizacja i jej członkowie postępować będą według następujących zasad:

1. Organizacja opiera się na zasadzie suwerennej równości wszystkich członków.

2. Wszyscy członkowie, w celu zapewnienia sobie praw i korzyści wynikających z członkostwa, wykonywać będą w dobrej wierze zobowiązania przyjęte przez nich zgodnie z niniejszą Kartą.
3. Wszyscy członkowie załatwiać będą swe spory międzynarodowe środkami pokojowymi w taki sposób, aby nie dopuścić do zagrożenia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa oraz sprawiedliwości.
4. Wszyscy członkowie powstrzymają się w swych stosunkach międzynarodowych od stosowania groźby lub użycia siły przeciwko całości terytorialnej lub niepodległości któregośkolwiek państwa.
5. Członkowie Organizacji okażą jej wszelką pomoc w każdej akcji podjętej zgodnie z niniejszą Kartą i powstrzymają się od udzielenia pomocy jakiegokolwiek państwu, przeciwko któremu Organizacja zastosowała akcję prewencji lub przymusu.
6. Organizacja zapewni, aby państwa, które nie są jej członkami, postępowały zgodnie z niniejszymi zasadami w stopniu koniecznym do utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa.
7. Żadne postanowienie niniejszej Karty nie upoważnia Organizacji Narodów Zjednoczonych do interwencji w sprawach, które z istoty swej należą do kompetencji wewnętrznej któregośkolwiek państwa, ani do żądania od członków, aby przekazywali takie sprawy do załatwienia według niniejszej Karty. Powyższa zasada nie dotyczy możliwości zastosowania środków przymusu przewidzianych w rozdziale VII.

Rozdział II

CZŁONKOWSTWO

Artykuł 3

Pierwotnymi członkami Organizacji Narodów Zjednoczonych są państwa, które bądź uczestniczyły w konferencji Narodów Zjednoczonych w San Francisco, bądź uprzednio podpisały Deklarację Narodów Zjednoczonych z dnia 1 stycznia 1942 roku oraz podpiszą niniejszą Kartę i ratyfikują ją zgodnie z artykułem 110.

Artykuł 4

1. Do Organizacji Narodów Zjednoczonych mogą być przyjęte wszystkie inne państwa miłujące pokój, które przyjmą zobowiązania zawarte w niniejszej Karcie i zdaniem Organizacji, zdolne są i pragną zobowiązania te wykonywać.
2. Przyjęcie takiego państwa do Organizacji Narodów Zjednoczonych nastąpi decyzją Zgromadzenia Ogólnego, powzięte na zlecenie Rady Bezpieczeństwa.

Artykuł 5

Zgromadzenie Ogólne może, na zlecenie Rady Bezpieczeństwa, zawiesić w korzystaniu z praw i przywilejów członkowskich członka Organizacji Narodów Zjednoczonych, przeciwko któremu Rada Bezpieczeństwa zastosowała akcję prewencji lub przymusu. Rada Bezpieczeństwa może korzystanie z tych praw i przywilejów przywrócić.

Artykuł 6

Zgromadzenie Ogólne może, na zlecenie rady Bezpieczeństwa, wykluczyć z Organizacji Narodów Zjednoczonych członka, który uporczywie łamie zasady niniejszej karty.

Rozdział III ORGANA

Artykuł 7

1. Jako główne organa Organizacji Narodów Zjednoczonych ustanawia się: Zgromadzenie Ogólne, Radę Bezpieczeństwa, Radę Gospodarczą i Społeczną, Radę Powierniczą, Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości oraz Sekretariat.
2. Wolno tworzyć, zgodnie z niniejszą Kartą, organa pomocnicze, jakie okażą się konieczne.

Artykuł 8

Wszelkie stanowiska w głównych i pomocniczych organach Organizacji Narodów Zjednoczonych dostępne będą dla mężczyzn i kobiet, bez ograniczeń i na równych warunkach.

Rozdział IV ZGROMADZENIE OGÓLNE

SKŁAD

Artykuł 9

1. Zgromadzenie Ogólne Składa się z wszystkich członków Organizacji narodów Zjednoczonych.
2. Każdy członek może mieć najwyżej pięciu przedstawicieli w Zgromadzeniu Ogólnym.

FUNKCJE I KOMPETENCJE

Artykuł 10

Zgromadzenie Ogólne może omawiać wszelkie zagadnienia lub sprawy wchodzące w zakres niniejszej Karty albo dotyczące kompetencji i funkcji któregośkolwiek organu przewidzianego w niniejszej Karcie, Jak również może ono, z zastrzeżeniem postanowień artykułu 12, udzielać w związku z takimi zagadnieniami i sprawami zaleceń członkom Organizacji Narodów Zjednoczonych albo Radzie Bezpieczeństwa, albo też członkom Organizacji Narodów Zjednoczonych i Radzie Bezpieczeństwa.

Artykuł 11

1. Zgromadzenie Ogólne może rozważać ogólne zasady współdziałania nad utrzymaniem międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, włączając w to zasady rozbrowienia i regulowania zbrojeń, oraz w związku z tymi zasadami może udzielać zaleceń członkowskich Organizacji Narodów Zjednoczonych albo Radzie Bezpieczeństwa, albo też członkom Organizacji Narodów Zjednoczonych i Radzie Bezpieczeństwa.
2. Zgromadzenie Ogólne może omawiać każdą sprawę dotyczącą utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, wniesioną przez członka Organizacji albo przez Radę Bezpieczeństwa, albo też, zgodnie z ustępem 2 artykułu 35, przez państwo nie będące członkiem Organizacji, może ono, z zastrzeżeniem przewidzianym w artykule 12, udzielać w tych sprawach zaleceń zainteresowanemu państwu lub państwom albo Radzie Bezpieczeństwa, albo jednym i drugim. Każdą sprawę, w związku z którą konieczne jest przeprowadzenie akcji, Zgromadzenie Ogólne przekaże Radzie Bezpieczeństwa przed jej omówieniem lub po omówieniu.
3. Zgromadzenie Ogólne może zwrócić uwagę Rady Bezpieczeństwa na sytuacje, które mogą zagrażać międzynarodowemu pokojowi i bezpieczeństwu. Kompetencje

Zgromadzenia Ogólnego, określone w niniejszym artykule, nie ograniczają ogólnego zakresu artykułu 10.

Artykuł 12

1. Gdy Rada Bezpieczeństwa pełni w związku z jakimś sporem lub sytuacją funkcje powierzone jej przez niniejszą Kartę; Zgromadzenie Ogólne nie może udzielać jej żadnych zleceń odnoszących się do tego sporu lub sytuacji, chyba że Rada Bezpieczeństwa tego zażąda.
2. Sekretarz Generalny za zgodą Rady Bezpieczeństwa zawiadamia Zgromadzenie Ogólne na każdej jego sesji o wszystkich jego sprawach dotyczących utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, którymi zajmuje się Rada Bezpieczeństwa; gdy tylko Rada Bezpieczeństwa przestanie się zajmować taką sprawą, Sekretarz generalny zawiadomi o tym niezwłocznie Zgromadzenie Ogólne, a w przerwach między jego sesjami - członków Organizacji.

Artykuł 13

1. Zgromadzenie Ogólne inicjuje badania i udziela zaleceń w celu:
  - a) rozwijania współdziałania międzynarodowego i jego kodyfikacji;
  - b) popierania współdziałania międzynarodowego w dziedzinach gospodarczej, społecznej, kulturalnej, wychowawczej i zdrowia oraz przyczynienia się do urzeczywistnienia praw człowieka i podstawowych wolności przez wszystkich, bez różnicy rasy, płci, języka i wyznania.
2. Dalsze obowiązki, funkcje i zadania Zgromadzenia Ogólnego w sprawach wymienionych powyżej w punkcie 1 b) określone są w Rozdziałach IX i X.

Artykuł 14

Z zastrzeżeniem postanowień artykułu 12 Zgromadzenie Ogólne może zalecać sposoby pokojowego załatwienia wszelkich sytuacji, bez względu na źródło ich powstania, które, zdaniem Zgromadzenia, mogą zaszkodzić powszechnemu dobru lub przyjaznym stosunkom między narodami, nie wyłączając sytuacji wynikających z naruszenia postanowień niniejszej Karty, określających cele i zasady Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Artykuł 15

1. Zgromadzenie Ogólne otrzymuje roczne i specjalne sprawozdania Rady bezpieczeństwa; sprawozdania te powinny zawierać zestawienie środków, jakie Rada Bezpieczeństwa postanowiła zastosować lub zastosowała w celu utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa.
2. Zgromadzenie Ogólne otrzymuje i bada sprawozdania innych organów Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Artykuł 16

W zakresie międzynarodowego systemu powiernictwa Zgromadzenie Ogólne pełni funkcje powierzone mu w Rozdziałach XII i XIII, między innymi zatwierdza układy powiernicze dla obszarów nie uznanych za strategiczne.

Artykuł 17

1. Zgromadzenie ogólne bada i zatwierdza budżet Organizacji.
2. Członkowie Organizacji pokrywają jej wydatki w stosunku ustalonym przez Zgromadzenie Ogólne.

3. Zgromadzenie Ogólne bada i zatwierdza wszelkie układy finansowe i budżetowe z organizacjami wyspecjalizowanymi, wymienionymi w artykule 57, oraz bada budżety administracyjne tych organizacji w celu udzielania im zaleceń.

GŁOSOWANIE

Artykuł 18

1. Każdy członek Zgromadzenia Ogólnego ma jeden głos.
2. Decyzje Zgromadzenia Ogólnego w ważnych sprawach zapadają większością dwóch trzecich głosów członków obecnych i głosujących. Do takich spraw należą: zalecenia dotyczące utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, wybór niestałych członków Rady Bezpieczeństwa, wybór członków Rady Gospodarczej i Społecznej, wybór członków rady Powierniczej w myśl punktu 1 c) artykułu 86, przyjmowanie nowych członków do Organizacji, zawieszanie w korzystaniu z praw i przywilejów członkowskich, wykluczanie członków z Organizacji, sprawy dotyczące funkcjonowania systemu powiernictwa i sprawy budżetowe.
3. Decyzje w innych sprawach, włączając w to ustalenie dodatkowych kategorii spraw, wymagających rozstrzygnięcia większością dwóch trzecich głosów, zapadają większością głosów członków obecnych i głosujących.

Artykuł 19

Członek Organizacji Narodów Zjednoczonych, który zalega z opłatą składek na rzecz Organizacji, nie ma prawa głosowania na Zgromadzeniu Ogólnym, jeżeli zaległość wynosi lub przekracza sumę składek należnych za ostatnie dwa lata. Zgromadzenie Ogólne może jednak zezwolić takiemu członkowi na głosowanie, jeżeli uzna, że zaległość wynika z przyczyn od danego członka niezależnych.

POSTĘPOWANIE

Artykuł 20

Zgromadzenie Ogólne zbiera się na doroczne sesje zwyczajne, a jeśli wymagają tego okoliczności, również na sesje nadzwyczajne. Sekretarz Generalny zwołuje sesje nadzwyczajne na żądanie Rady Bezpieczeństwa lub na żądanie większości członków Organizacji.

Artykuł 21

Zgromadzenie Ogólne uchwała swój regulamin i wybiera przewodniczącego na każdą sesję.

Artykuł 22

Zgromadzenie Ogólne może tworzyć organa pomocnicze, jakie uzna za niezbędne do pełnienia swoich funkcji.

Rozdział V RADA BEZPIECZEŃSTWA SKŁAD

Artykuł 23

1. Rada Bezpieczeństwa składa się z piętnastu członków Organizacji Narodów Zjednoczonych. Republika Chińska, Francja, Związek Socjalistycznych Republiki Radzieckich, Zjednoczone królestwo Wielkiej Brytanii i Północnej Irlandii oraz Stany

Zjednoczone Ameryki są stałymi członkami Rady bezpieczeństwa. Zgromadzenie Ogólne wybiera dziesięciu innych członków Organizacji jako niestałych członków Rady Bezpieczeństwa, mając szczególnie na uwadze przede wszystkim zasługi poszczególnych członków w utrzymaniu międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, w realizacji innych celów Organizacji oraz słuszny podział geograficzny.

2. Niestalnych członków rady bezpieczeństwa wybiera się na okres dwóch lat. W pierwszych wyborach niestałych członków, po zwiększeniu składu Rady Bezpieczeństwa z jedenastu do piętnastu członków - czterej dodatkowi członkowie zostaną wybrani na okres jednego roku. Członek ustępujący nie może być ponownie wybrany na następujące bezpośrednio dwulecie.
3. Każdy członek Rady Bezpieczeństwa ma w radzie jednego przedstawiciela.

FUNKCJE I KOMPETENCJE

Artykuł 24

1. W celu zapewnienia szybkiej i skutecznej akcji Organizacji narodów Zjednoczonych członkowie jej nakładają na Radę Bezpieczeństwa główną odpowiedzialność za utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa oraz uznają, że Rada Bezpieczeństwa działa z tytułu tej odpowiedzialności z ich ramienia.
2. Wypełniając te funkcje Rada Bezpieczeństwa kieruje się celami i zasadami Organizacji Narodów Zjednoczonych. Szczególne kompetencje udzielone Radzie w tym zakresie wymienione są w Rozdziałach VI, VII, VIII i XII.
3. Rada Bezpieczeństwa składa Zgromadzeniu Ogólnemu do rozpatrzenia sprawozdania roczne, a w razie potrzeby również sprawozdania specjalne.

Artykuł 25

Członkowie Organizacji Narodów Zjednoczonych zgadzają się przyjmować i wykonywać decyzje Rady Bezpieczeństwa zgodnie z niniejszą Kartą.

Artykuł 26

W celu zapewnienia i utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, przy jak najmniejszym zużyciu światowych zasobów ludzkich i gospodarczych na zbrojenia, Rada Bezpieczeństwa obowiązana jest opracować, z pomocą przewidzianego w artykule 47 Wojskowego Komitetu Sztabowego, planów, które będą przedłożone członkom Organizacji Narodów Zjednoczonych celem stworzenia systemu normowania zbrojeń.

GŁOSOWANIE

Artykuł 27

1. Każdy członek Rady Bezpieczeństwa ma jeden głos.
2. Decyzje Rady Bezpieczeństwa w sprawach proceduralnych zapadają, jeżeli oświadczą się za nimi głosy dziewięciu członków, włączając w to zgodne głosy wszystkich członków stałych. Przy podejmowaniu decyzji na podstawie Rozdziału VI i punktu 3 artykułu 52 strona w sporze wstrzymuje się od głosowania.

POSTĘPOWANIE

Artykuł 28

1. Rada Bezpieczeństwa powinna być tak zorganizowana, by mogła pełnić swe funkcje bez przerwy. W tym celu każdy członek Rady Bezpieczeństwa powinien być stale reprezentowany w siedzibie organizacji.
2. Rada Bezpieczeństwa odbywa periodyczne posiedzenia, na których każdy jej członek może być, stosownie do życzenia, reprezentowany przez członka swego rządu lub przez specjalnie wyznaczonego przedstawiciela.
3. Rada bezpieczeństwa może odbywać posiedzenia poza siedzibą Organizacji, jeśli uzna, że ułatwi to jej pracę.

Artykuł 29

Rada Bezpieczeństwa może tworzyć organa pomocnicze, jakie uzna za niezbędne do pełnienia swych funkcji.

Artykuł 30

Rada Bezpieczeństwa uchwała swój regulamin, który określa również sposób wyboru przewodniczącego.

Artykuł 31

Każdy członek Organizacji Narodów Zjednoczonych nie będący członkiem Rady Bezpieczeństwa może bez prawa głosowania brać udział w dyskusji nad każdą sprawą wniesioną do rady Bezpieczeństwa, jeżeli Rada uzna, że sprawa dotyczy szczególnie interesów członka.

Artykuł 32

Rada Bezpieczeństwa zaprasza członka Organizacji Narodów Zjednoczonych nie będącego członkiem Rady Bezpieczeństwa lub państwo nie będące członkiem Organizacji, jeśli jest stroną w sporze rozpoznawanym przez Radę Bezpieczeństwa, do wzięcia udziału w dyskusji nad tym sporem bez prawa głosowania. Rada Bezpieczeństwa określi warunki, jakie uzna za słuszne, dopuszczenie do udziału w dyskusji państwa nie będącego członkiem Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Rozdział VI

POKOJOWE ZAŁATWIANIE SPORÓW

Artykuł 33

1. Strony w sporze, którego dalsze trwanie może zagrażać utrzymaniu międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, będą przede wszystkim szukały rozwiązania w drodze rokowań, badań, pośrednictwa, pojednania, arbitrażu, rozstrzygnięcia sądowego, odwołania się do organizacji lub układów regionalnych albo w drodze innych środków pokojowych według własnego wyboru.
2. Rada Bezpieczeństwa wezwie strony do rozstrzygnięcia sporu takimi środkami, gdy uzna to za konieczne.

Artykuł 34

Rada Bezpieczeństwa może badać każdy spór lub każdą sytuację, która może doprowadzić do nieporozumień międzynarodowych lub wywołać spór, w celu ustalenia, czy dalsze trwanie sporu lub sytuacji może zagrażać utrzymaniu międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa.

Artykuł 35

1. Każdy członek Organizacji Narodów Zjednoczonych może zwrócić uwagę Radzie Bezpieczeństwa lub Zgromadzenia Ogólnego na spór, w którym jest stroną, jeśli w zakresie tego sporu przyjmie uprzednio zobowiązania wynikające z postanowień niniejszej Karty o pokojowym załatwianiu sporów.
2. Postępowanie przed Zgromadzeniem Ogólnym w sprawach, na które zwrócono jego uwagę w myśl niniejszego artykułu, podlega przepisom artykułów 11 i 12.

Artykuł 36

1. W każdym stadium sporu o charakterze określonym w artykule 33 lub sytuacji o podobnym charakterze Rada Bezpieczeństwa może zalecić odpowiednią procedurę lub sposób załagodzenia.
2. Rada Bezpieczeństwa weźmie pod uwagę procedurę już przyjętą przez strony dla załagodzenia tego sporu.
3. Przy udzielaniu zaleceń na podstawie niniejszego artykułu Rada Bezpieczeństwa uwzględni również, że spory o charakterze prawnym strony powinny w zasadzie wnosić do Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, stosownie do postanowień jego Statutu.

Artykuł 37

1. Strony przekazują Radzie Bezpieczeństwa spór należący do kategorii określonej w artykule 33, którego nie zdołały załatwić sposobami wymienionymi w tym artykule.
2. Jeżeli Rada Bezpieczeństwa uzna, że dalsze trwanie sporu może rzeczywiście zagrozić utrzymaniu międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, zadecyduje ona, czy należy zastosować środki przewidziane w artykule 36, czy też zalecić takie warunki załatwienia sporu, jakie Rada Bezpieczeństwa uzna za stosowne.

Artykuł 38

Niezależnie od postanowień artykułów 33-37 Rada Bezpieczeństwa może na żądanie wszystkich stron w sporze czynić stronom zalecenia w celu pokojowego załatwienia sporu.

Rozdział VII

AKCJA W RAZIE ZAGROŻENIA POKOJU, NARUSZENIA POKOJU I AKTÓW AGRESJI

Artykuł 39

Rada Bezpieczeństwa stwierdza istnienie zagrożenia lub naruszenia pokoju bądź aktu agresji oraz udziela zaleceń lub decyduje, jakie środki należy zastosować w myśl artykułów 41 i 42 w celu utrzymania lub przywrócenia międzynarodowego pokoju lub bezpieczeństwa.

Artykuł 40

Aby zapobiec zaostrzeniu się sytuacji, Rada Bezpieczeństwa może, przed udzieleniem zaleceń lub wydaniem decyzji o zastosowaniu środków przewidzianych w artykule 39, wezwać strony zainteresowane, aby zastosowały się do zarządzeń tymczasowych, jakie Rada uzna za konieczne lub pożądane. Takie zarządzenie tymczasowe nie przesądza praw, roszczeń lub stanowiska stron. Rada Bezpieczeństwa wyciągnie odpowiednie wnioski z niezastosowania się do takich zarządzeń.

Artykuł 41

Rada Bezpieczeństwa może zdecydować, jakie środki nie wymagające użycia siły zbrojnej należy zastosować dla skutecznego przeprowadzenia jej decyzji oraz może wezwać członków Organizacji Narodów Zjednoczonych do zastosowania takich środków. Środki te mogą obejmować zupełne lub częściowe przerwanie stosunków gospodarczych oraz komunikacji: kolejowej, lotniczej, pocztowej, telegraficznej, radiowej i innej, jak również zerwanie stosunków dyplomatycznych.

Artykuł 42

Jeżeli Rada Bezpieczeństwa uzna, że środki przewidziane w artykule 41 mogłyby okazać się niewystarczającymi albo już okazały się niewystarczającymi, jest ona władna podjąć taką akcję przy pomocy sił powietrznych, morskich lub lądowych, jaka mogłaby okazać się konieczną do utrzymania albo przywrócenia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Akcja taka może polegać na demonstracjach, blokadzie i innych operacjach sił zbrojnych powietrznych, morskich lub lądowych członków Narodów Zjednoczonych.

Artykuł 43

1. W celu przyczynienia się do utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, wszyscy członkowie Narodów Zjednoczonych zobowiązują się dać do rozporządzenia Radzie Bezpieczeństwa, na jej żądanie i stosownie do specjalnego porozumienia lub porozumień, niezbędne do utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa siły zbrojne, pomoc i ułatwienia, włączając w to prawo przemarszu.
2. Takie porozumienie lub porozumienia określą liczbę i rodzaj sił zbrojnych, stopień ich pogotowia i ich ogólną dyslokację oraz rodzaj ułatwień i pomocy, których należy dostarczyć.
3. Rokowania o zawarcie porozumienia lub porozumień zostaną podjęte możliwie najprędzej z inicjatywy Rady Bezpieczeństwa. Będą one zawarte między Radą Bezpieczeństwa a członkami Organizacji lub między Radą Bezpieczeństwa a grupami tych członków i będą ratyfikowane przez państwa podpisujące w trybie przewidzianym przez ich konstytucje.

Artykuł 44

Gdy Rada Bezpieczeństwa zdecyduje użycie siły, to zanim zażąda od członka, który nie jest w niej reprezentowany, dostarczenia sił zbrojnych w wykonaniu zobowiązań zaciągniętych przez niego na mocy artykułu 43, powinna zaprosić tego członka, o ile on tego zażąda, do wzięcia udziału w podejmowaniu decyzji przez Radę Bezpieczeństwa w sprawie użycia kontyngentu sił zbrojnych dostarczonych przez tego członka.

Artykuł 45

Dla umożliwienia Narodom Zjednoczonym stosowania nie cierpiących zwłoki zarządzeń wojskowych, członkowie Organizacji obowiązani są trzymać w gotowości do natychmiastowego użycia kontyngenty narodowych sił lotniczych, przeznaczone do skombinowanej międzynarodowej akcji represyjnej. Siła i stopień pogotowia tych kontyngentów oraz plany ich akcji skombinowanej będą ustalone przez Radę Bezpieczeństwa przy pomocy Komitetu Sztabu Wojskowego w granicach określonych w specjalnym porozumieniu lub porozumieniach, o których mowa w artykule 43.

Artykuł 46

Plany użycia sił zbrojnych układa Rada Bezpieczeństwa przy pomocy Komitetu Sztabu Wojskowego.

Artykuł 47

1. Będzie utworzony Komitet Sztabu Wojskowego dla udzielania rad i pomocy Radzie Bezpieczeństwa we wszystkich sprawach odnoszących się do jej potrzeb wojskowych w związku z utrzymaniem międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, do użycia i dowództwa sił zbrojnych oddanych do jej rozporządzenia, tudzież do uregulowania zbrojeń i możliwego rozbrojenia.
2. Komitet Sztabu Wojskowego będzie się składał z Szefów Sztabu stałych członków Rady Bezpieczeństwa albo z ich przedstawicieli. Każdy członek Narodów Zjednoczonych, nie reprezentowany stale w Komitecie, będzie przez Komitet zaproszony do współpracy ilekroć skuteczność wywiązywania się Komitetu z jego obowiązków wymagać będzie udziału tego członka w pracach Komitetu.
3. Komitet Sztabu Wojskowego ponosić będzie odpowiedzialność wobec Rady Bezpieczeństwa za kierownictwo strategiczne wszelkimi siłami zbrojnymi, oddanymi do rozporządzenia Radzie Bezpieczeństwa. Zagadnienia, związane z dowodzeniem takimi siłami zbrojnymi, będą opracowane później.
4. Komitet Sztabu Wojskowego, po otrzymaniu upoważnienia od Rady Bezpieczeństwa i po naradzeniu się z właściwymi organizacjami regionalnymi, będzie mógł tworzyć regionalne podkomitety.

Artykuł 48

1. Akcję, potrzebną do wykonania postanowień Rady Bezpieczeństwa, zmierzających do utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, powinni podejmować wszyscy członkowie Narodów Zjednoczonych, albo niektórzy z nich, zależnie od decyzji Rady Bezpieczeństwa.
2. Takie postanowienia będą wykonywane przez członków Narodów Zjednoczonych bezpośrednio, jak również w formie ich akcji w odpowiednich organizacjach międzynarodowych, których są oni członkami.

Artykuł 49

Członkowie Narodów Zjednoczonych powinni jednoczyć się, udzielając sobie wzajemnie pomocy przy wykonywaniu zarządzeń uchwalonych przez Radę Bezpieczeństwa.

Artykuł 50

Jeżeli Rada Bezpieczeństwa podejmie środki zapobiegawcze lub represyjne przeciwko jakiemuś państwu, każde inne państwo, będące czy nie będące członkiem Narodów Zjednoczonych, które, na skutek przeprowadzenia tych zarządzeń, znalazło się w obliczu specjalnych zagadnień gospodarczych, będzie miało prawo zwrócić się do Rady Bezpieczeństwa o radę co do sposobu rozwiązania tych zagadnień.

Artykuł 51

Nic w niniejszej Karcie nie może uchybiać niepozbawalnemu prawu do samoobrony indywidualnej lub zbiorowej w przypadku napaści zbrojnej na któregokolwiek członka Narodów Zjednoczonych, zanim Rada Bezpieczeństwa nie podejmie niezbędnych zarządzeń w celu utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Środki podjęte przez członków w wykonaniu tego prawa do samoobrony będą natychmiast podane do wiadomości Radzie Bezpieczeństwa i w niczym nie mogą uszczuplać władzy i odpowiedzialności Rady Bezpieczeństwa, wynikających z niniejszej Karty, do podejmowania w każdym czasie takiej akcji, jaką ona uzna za niezbędną do utrzymania lub przywrócenia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa.

Rozdział VIII. POROZUMIENIE REGIONALNE.

Artykuł 52

1. Nic w niniejszej Karcie nie wyłącza istnienia porozumień lub organizacji regionalnych, mających na celu zajmowanie się sprawami, będącymi w związku z utrzymaniem międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, a które nadają się do akcji regionalnej, byleby takie porozumienia lub organizacje i ich działalność dały się pogodzić z celami i zasadami Narodów Zjednoczonych.
2. Członkowie Narodów Zjednoczonych, którzy uczestniczą w takich porozumieniach, albo tworzą takie organizacje, powinni, zanim odwołają się do Rady Bezpieczeństwa, dołożyć wszelkich starań, żeby doprowadzić do skutku pokojowe załatwienie sporów lokalnych w ramach takich porozumień regionalnych lub przy pomocy takich organizacji regionalnych.
3. Rada Bezpieczeństwa powinna popierać rozwój pokojowego załatwiania sporów lokalnych w ramach takich porozumień regionalnych albo przy pomocy takich organizacji regionalnych, czy to na skutek inicjatywy państw zainteresowanych, czy też na skutek swej własnej inicjatywy.
4. Artykuł niniejszy w niczym nie uchybia stosowaniu artykułów 34 i 35.

Artykuł 53

1. Rada Bezpieczeństwa powinna tam, gdzie to okaże się stosownym, posilkować się takimi porozumieniami lub organizacjami regionalnymi do przeprowadzania, pod swoją władzą, akcji represyjnej. Wszelako żadna akcja represyjna nie może być podjęta w ramach porozumień regionalnych albo przy pomocy organizacji regionalnych bez upoważnienia Rady Bezpieczeństwa; wyjątek stanowią zarządzenia przewidziane w artykule 107 lub w porozumieniach regionalnych, skierowane przeciwko któremu bądź z państw nieprzyjacielskich, tak jak je określa ustęp 2 niniejszego artykułu, a wymierzone przeciwko odnowieniu się polityki napastniczej ze strony którego bądź z tych państw, aż do czasu gdy, na żądanie zainteresowanych państw, organizacja będzie mogła wziąć na siebie odpowiedzialność za niedopuszczenie do dalszej agresji ze strony takiego państwa.
2. Wyrażenie "państwo nieprzyjacielskie", użyte w ustępie 1 niniejszego artykułu, stosuje się do każdego państwa, które, podczas Drugiej Wojny Światowej, było nieprzyjacielem którego bądź z sygnatariuszy niniejszej Karty.

Artykuł 54

Rada Bezpieczeństwa powinna być w każdym czasie dokładnie informowana o działaniach podjętych lub zamierzonych w ramach porozumień regionalnych albo przy pomocy organizacji regionalnych dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa.

Rozdział IX MIĘDZYNARODOWA WSPÓŁPRACA GOSPODARCZA I SPOŁECZNA

Artykuł 55

Mając na widoku stworzenie warunków stałości i dobrobytu, które są niezbędne do pokojowych i przyjaznych stosunków między narodami, opartych na poszanowaniu zasady równouprawnienia i samostanowienia ludów, Narody Zjednoczone będą popierały:

- a) podniesienie stopy życiowej, pełne zatrudnienie oraz warunki postępu i rozwoju gospodarczego i społecznego;
- b) rozwiązywanie międzynarodowych zagadnień gospodarczych, społecznych, zdrowotnych i innych z nimi związanych, jak również międzynarodowej współpracy kulturalnej i oświatowej;

- c) powszechne poszanowanie i zachowywanie ludzkich praw i wolności podstawowych dla wszystkich bez różnicy rasy, płci, języka lub religii.

Artykuł 56

Wszyscy członkowie zobowiązują się podejmować wspólną i samodzielną akcję łącznie z Organizacją dla dopięcia celów, wymienionych w artykule 55.

Artykuł 57

1. Różne wyspecjalizowane organizacje, ustanowione na podstawie porozumień międzyrządowych i obarczone szeroką, w ich aktach zasadniczych określoną, odpowiedzialnością międzynarodową w dziedzinie gospodarczej, społecznej, kulturalnej, oświatowej, zdrowotnej i pokrewnych powinny wejść w związek z Narodami Zjednoczonymi zgodnie z postanowieniami artykułu 63.
2. Takie organizacje, związane w ten sposób z Narodami Zjednoczonymi, będą w dalszym ciągu oznaczane jako organizacje wyspecjalizowane.

Artykuł 58

Organizacja udzielać będzie zaleceń w związku z koordynacją programów i działalności organizacji wyspecjalizowanych.

Artykuł 59

W razie potrzeby Organizacja spowoduje podjęcie rokowań pomiędzy państwami zainteresowanymi w celu tworzenia wszelkich nowych organizacji wyspecjalizowanych, potrzebnych do osiągnięcia celów, wymienionych w artykule 55.

Artykuł 60

Odpowiedzialność za spełnienie funkcji Organizacji, wymienionych w niniejszym Rozdziale, obarczać będzie Ogólne Zgromadzenie oraz, pod nadzorem Ogólnego Zgromadzenia, Radę Gospodarczą i Społeczną, której w tym celu przysługiwać będą uprawnienia wyszczególnione w Rozdziale X.

Rozdział X

RADA GOSPODARCZA I SPOŁECZNA

Skład

Artykuł 61

1. Rada Gospodarcza i Społeczna składać się będzie z pięćdziesięciu czterech członków Organizacji Narodów Zjednoczonych, wybranych przez Zgromadzenie Ogólne.
2. Z zastrzeżeniem postanowień ustępu 3, wybierać się będzie corocznie osiemnastu członków Rady Gospodarczej i Społecznej na okres trzech lat. Członek ustępujący może być bezpośrednio wybrany ponownie.
3. Przy pierwszych wyborach, po zwiększeniu liczby członków Rady Gospodarczej i Społecznej z dwudziestu siedmiu do pięćdziesięciu czterech, obok członków wybranych na miejsce dziewięciu członków, których kadencja w Radzie upłynie w końcu tego roku, zostanie wybranych dodatkowo dwudziestu siedmiu członków. Okres urzędowania dziewięciu spośród tych dwudziestu siedmiu dodatkowo wybranych członków upłynie z końcem jednego roku, dziewięciu zaś innych członków z upływem dwóch lat, w trybie ustalonym przez Zgromadzenie Ogólne.
4. Każdy członek Rady Gospodarczej i Społecznej mieć w niej będzie jednego przedstawiciela.

Funkcje i uprawnienia.

Artykuł 62

1. Rada Gospodarcza i Społeczna władna jest podejmować lub zapoczątkować badania i sprawozdania w związku z międzynarodowymi zagadnieniami gospodarczymi, społecznymi, kulturalnymi, oświatowymi, zdrowotnymi i pokrewnymi oraz może udzielać zaleceń w tego rodzaju sprawach Ogólnemu Zgromadzeniu, członkom Narodów Zjednoczonych i zainteresowanym organizacjom wyspecjalizowanym.
2. Władna jest ona udzielać zaleceń w celu przyczyniania się do poszanowania i zachowywania praw człowieka i podstawowych wolności w stosunku do wszystkich.
3. Władna jest ona opracowywać projekty konwencji w sprawach, wchodzących w zakres jej kompetencji, dla przedkładania ich Ogólnemu Zgromadzeniu.
4. Władna jest ona, zgodnie z regułami ustanowionymi przez Narody Zjednoczone, zwoływać konferencje międzynarodowe w sprawach wchodzących w zakres jej kompetencji.

Artykuł 63

1. Rada Gospodarcza i Społeczna władna jest zawierać porozumienia z jakąkolwiek z organizacji wzmiankowanych w artykule 57, w których będą ustalane warunki, na jakich dana organizacja wejdzie w związek z Narodami Zjednoczonymi. Porozumienia takie powinny uzyskać zatwierdzenie Ogólnego Zgromadzenia.
2. Władna jest ona uzgadniać swą działalność z organizacjami wyspecjalizowanymi w drodze porozumiewania się z nimi i przez udzielanie zaleceń takim organizacjom, Ogólnemu Zgromadzeniu oraz członkom Narodów Zjednoczonych.

Artykuł 64

1. Rada Gospodarcza i Społeczna władna jest poczynić odpowiednie kroki w celu otrzymywania regularnie sprawozdań od organizacji wyspecjalizowanych. Władna jest ona zawierać porozumienia z członkami Narodów Zjednoczonych i z organizacjami wyspecjalizowanymi w celu otrzymywania sprawozdań o krokach poczynionych dla wprowadzenia w życie jej własnych zarządzeń tudzież zaleceń Ogólnego Zgromadzenia w sprawach wchodzących w zakres jej kompetencji.
2. Władna jest ona przysyłać Ogólnemu Zgromadzeniu swoje uwagi o tych sprawozdaniach.

Artykuł 65

Rada Gospodarcza i Społeczna władna jest udzielać Radzie Bezpieczeństwa informacji i powinna, na żądanie Rady Bezpieczeństwa, jej pomagać.

Artykuł 66

1. Rada Gospodarcza i Społeczna spełniać będzie takie funkcje, jakie wchodzą w zakres jej kompetencji, w związku z wykonywaniem zaleceń Ogólnego Zgromadzenia.
2. Władna jest ona, za zgodą Ogólnego Zgromadzenia, oddawać usługi na żądanie członków Narodów Zjednoczonych i organizacji wyspecjalizowanych.
3. Obowiązana jest ona spełniać wszelkie inne funkcje, wymienione w innych miejscach niniejszej Karty, lub które mogłyby być jej zlecone przez Ogólne Zgromadzenie.

Głosowanie

Artykuł 67

1. Każdy członek Rady Gospodarczej i Społecznej posiadać będzie jeden głos.
2. Uchwały Rady Gospodarczej i Społecznej zapadać będą większością głosów członków obecnych i głosujących.

Procedura.

Artykuł 68

Rada Gospodarcza i Społeczna będzie tworzyła komisje w dziedzinie gospodarczej i społecznej oraz dla popierania praw człowieka, a także wszelkie inne komisje, które mogą okazać się potrzebnymi do spełniania jej funkcji.

Artykuł 69

W każdej sprawie, szczególnie obchodzącej jednego z członków Narodów Zjednoczonych, Rada Gospodarcza i Społeczna powinna zaprosić tego członka do wzięcia udziału w obradach bez prawa głosu.

Artykuł 70

Rada Gospodarcza i Społeczna władna jest poczynić zarządzenia, żeby przedstawiciele organizacji wyspecjalizowanych mogli brać udział, bez prawa głosu, w jej obradach tudzież w obradach utworzonych przez nią Komisji oraz żeby jej przedstawiciele mogli brać udział w obradach organizacji wyspecjalizowanych.

Artykuł 71

Rada Gospodarcza i Społeczna władna jest poczynić odpowiednie zarządzenia celem porozumiewania się z organizacjami nie rządowymi, które zajmują się sprawami, wchodzącymi w zakres jej kompetencji. Zarządzenia takie mogą być poczynione w porozumieniu z organizacjami międzynarodowymi, a w razie potrzeby i z organizacjami narodowymi, po uprzednim zasięgnięciu zdania odnośnego członka Narodów Zjednoczonych.

Artykuł 72

1. Rada Gospodarcza i Społeczna uchwali swoje własne przepisy proceduralne, włączając w to sposób wyboru swego przewodniczącego.
2. Rada Gospodarcza i Społeczna zbierać się będzie w miarę potrzeby zgodnie ze swym regulaminem, który powinien zawierać postanowienie o zwoływaniu zebrań na żądanie większości jej członków.

Rozdział XI.

DEKLARACJA W SPRAWIE OBSZARÓW NIE RZĄDZĄCYCH SIĘ SAMODZIELNIE

Artykuł 73

Członkowie Narodów Zjednoczonych, którzy ponoszą odpowiedzialność za zarząd obszarami, których ludność nie dojrzała jeszcze do pełnego stopnia samorządu, uznają zasadę, że interesy mieszkańców tych obszarów górują nad innymi, i przyjmują jako święty obowiązek popierać ze wszystkich sił dobrobyt mieszkańców tych obszarów, w ramach systemu międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, stworzonego przez niniejszą Kartę; w tym celu obowiązują się:

- a) zapewnić, szanując należycie kulturę tych odnośnych ludów, ich postęp w dziedzinie politycznej, gospodarczej, społecznej i oświatowej, ich sprawiedliwe traktowanie oraz ich ochronę przed nadużyciami;
- b) rozwijać samorząd, mieć należycie na względzie aspiracje polityczne tych ludów oraz pomagać im w stopniowym rozwoju ich wolnych instytucji politycznych, biorąc w rachubę szczególne warunki każdego obszaru i jego ludności tudzież różny stopień ich rozwoju;
- c) umacniać międzynarodowy pokój i bezpieczeństwo;

- d) popierać twórcze zarządzenia rozwojowe, zachęcać do prowadzenia badań, współpracować między sobą i z międzynarodowymi organizacjami, gdy i gdziekolwiek okaże się to właściwym dla praktycznego osiągnięcia celów społecznych, gospodarczych i naukowych, wymienionych w niniejszym artykule; oraz
- e) przysyłać regularnie Sekretarzowi Generalnemu w celach informacyjnych, z zastrzeżeniem ograniczeń wynikających ze względów bezpieczeństwa lub konstytucyjnych, wiadomości statyczne i inne natury technicznej, dotyczące warunków gospodarczych, społecznych i oświatowych na obszarach, za które ponoszą oni odpowiedzialność, a innych niż obszary, do których odnoszą się

Rozdziały XII i XIII

Artykuł 74

Członkowie Narodów Zjednoczonych zgodni są również co do tego, że ich polityka w stosunku do obszarów, do których odnosi się niniejszy Rozdział, musi, w nie mniejszym stopniu niż ich polityka w stosunku do ich rdzennych obszarów, opierać się na ogólnej zasadzie dobrego sąsiedztwa, przy należyтым uwzględnieniu interesów i dobrobytu reszty świata w dziedzinie społecznej, gospodarczej i handlowej.

Rozdział XII MIĘDZYNARODOWY SYSTEM POWIERNICTWA

Artykuł 75

Narody Zjednoczone utworzą pod swym kierownictwem międzynarodowy system powiernictwa dla zarządzania i nadzorowania tych obszarów, które mogłyby być włączone do Organizacji na podstawie późniejszych oddzielnych porozumień. Te obszary będą w dalszym ciągu oznaczane jako obszary powiernicze.

Artykuł 76

Zgodnie z celami Narodów Zjednoczonych, wyłożonymi w artykule 1 niniejszej Karty, podstawowe zadania systemu powierniczego powinny polegać na:

1. umacnianiu międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa;
2. popieraniu postępu w dziedzinie politycznej, gospodarczej, społecznej i oświatowej mieszkańców obszarów powierniczych i ich stopniowego rozwoju w kierunku samorządu lub niepodległości odpowiednio do szczególnych warunków każdego obszaru i jego ludności, do swobodnie wyrażonych życzeń odnośnych ludów i zgodnie z postanowieniami poszczególnych porozumień powierniczych;
3. zachęcaniu do poszanowania praw człowieka i podstawowych swobód dla wszystkich bez różnicy rasy, płci, języka lub religii oraz do uznawania współzależności ludów świata; i
4. zapewnieniu równego traktowania wszystkich członków Narodów Zjednoczonych i ich obywateli w dziedzinie społecznej, gospodarczej i handlowej, jak również równego traktowania tych ostatnich przy wymiarze sprawiedliwości, bez uszczerbku dla osiągnięcia wyżej wymienionych celów i z zastrzeżeniem postanowień artykułu 80.

Artykuł 77

1. System powierniczy będzie stosowany do takich obszarów należących do niżej wymienionych kategorii, które zostaną mu poddane na podstawie porozumień powierniczych:
  - a) obszary znajdujące się obecnie pod mandatem;
  - b) obszary, które mogą być oderwane od państw nieprzyjacielskich w wyniku Drugiej Wojny Światowej; oraz

- c) obszary dobrowolnie poddane pod ten system przez państwa odpowiedzialne za zarząd nimi.
2. Będzie przedmiotem późniejszego porozumienia pytanie, które obszary, należące do powyższych kategorii będą poddane systemowi powierniczemu i na jakich warunkach.

Artykuł 78

System powierniczy nie powinien być stosowany do obszarów, które zostały członkami Narodów Zjednoczonych, wobec tego, że stosunki pomiędzy nimi muszą opierać się na poszanowaniu zasady równości suwerennej.

Artykuł 79

Warunki powiernictwa dla każdego obszaru, mającego być poddanym systemowi powierniczemu, włączając w to wszelkie zmiany lub poprawki, będą uzgodnione przez państwa bezpośrednio zainteresowane, łącznie z mocarstwem mandatowym, gdy iść będzie o obszary, znajdujące się pod mandatem któregoś z członków Narodów Zjednoczonych i warunki te będą zatwierdzone zgodnie z postanowieniami artykułów 83 i 85.

Artykuł 80

1. Wyjąwszy ewentualne postanowienia poszczególnych porozumień powierniczych, zawartych zgodnie z artykułami 77, 79 i 81, a poddających każdy obszar systemowi powierniczemu, i dopóki takie porozumienia nie zostaną zawarte, nic w niniejszym Rozdziale nie może być interpretowane bezpośrednio ani pośrednio jako zmieniające w jaki bądź sposób prawo jakiegokolwiek państwa lub ludu, albo warunki istniejących aktów międzynarodowych, w których poszczególni członkowie Narodów Zjednoczonych mogliby być stronami.
2. Nie należy wyklądać ustępu 1 niniejszego artykułu w ten sposób, jak gdyby dawał podstawy do przeciągania lub odkładania rokowań i zawierania porozumień, mających na celu poddanie obszarów mandatowych i innych systemowi powierniczemu, jak to jest przewidziane w artykule 77.

Artykuł 81

Porozumienie powiernicze powinno w każdym przypadku zawierać warunki, na jakich obszar powierniczy będzie administrowany, oraz wskazywać władzę, która będzie zarządzała obszarem powierniczym. Władzą taką, nazywaną w dalszym ciągu władzą administrującą, może być jedno lub więcej państw albo sama Organizacja.

Artykuł 82

W każdym porozumieniu powierniczym może być oznaczony okrąg lub okręgi strategiczne, obejmujące część lub całość obszaru powierniczego, do którego odnosi się to porozumienie, bez uszczerbku dla jakiegokolwiek porozumienia, albo porozumień specjalnych, zawartych zgodnie z artykułem 43.

Artykuł 83

1. W stosunku do okręgów strategicznych wszystkie funkcje Narodów Zjednoczonych, włączając w to zatwierdzanie treści porozumień powierniczych oraz ich zmian lub poprawek, wykonywać będzie Rada Bezpieczeństwa.
2. Zadania podstawowe, wymienione w artykule 76, odnoszą się również i do ludności każdego okręgu strategicznego.
3. Z zastrzeżeniem postanowień porozumień powierniczych i bez uszczerbku dla względów bezpieczeństwa, Rada Bezpieczeństwa korzystać będzie z pomocy Rady Powierniczej do

wykonywania w okręgach strategicznych tych funkcji, które, w ramach systemu powiernictwa, należą do Narodów Zjednoczonych, a dotyczą spraw o charakterze politycznym, gospodarczym, społecznym i oświatowym.

Artykuł 84

Należeć będzie do obowiązków władzy administrującej dopilnowanie, żeby obszar powierniczy odegrał swą rolę w utrzymaniu międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. W tym celu władza administrująca władna jest posługiwać się siłami ochotniczymi, ułatwieniami i pomocą, pochodzącymi z obszaru powierniczego, zarówno przy wypełnianiu swych zobowiązań względem Rady Bezpieczeństwa, zaciągniętych przez nią z uwagi na powyższe zadania, jak również do obrony lokalnej oraz żeby zapewnić posłuch prawu i utrzymanie porządku w obrębie obszaru powierniczego.

Artykuł 85

1. W stosunku do porozumień powierniczych, odnoszących się do wszystkich okręgów nie uznanych za strategiczne, funkcje Narodów Zjednoczonych, włączając w to zatwierdzanie treści i porozumień powierniczych oraz ich zmian lub poprawek, wykonywać będzie Ogólne Zgromadzenie.
2. Rada Powiernicza, działając pod władzą Ogólnego Zgromadzenia, obowiązana jest udzielać mu pomocy przy wykonywaniu tych funkcji.

Rozdział XIII RADA POWIERNICZA

Skład

Artykuł 86

1. Rada Powiernicza składać się będzie z następujących członków Narodów Zjednoczonych:
  - a) z członków zarządzających obszarami powierniczymi;
  - b) z tych członków wymienionych imiennie w artykule 23, którzy nie zarządzają obszarami powierniczymi;
  - c) z tylu innych członków, wybranych przez Ogólne Zgromadzenie na okres lat trzech, ilu potrzeba, żeby cała ilość członków Rady Powierniczej składała się z równej liczby tych członków Narodów Zjednoczonych, którzy zarządzają, i tych którzy nie zarządzają obszarami powierniczymi.
2. Każdy członek Rady Powierniczej wyznaczy jedną osobę, szczególnie do tego nadającą się, która go będzie w niej reprezentowała.

Funkcje i uprawnienia

Artykuł 87

Ogólne Zgromadzenie i znajdująca się pod jego władzą Rada Powiernicza przy wykonywaniu swych funkcji władne są:

- a) rozpatrywać sprawozdania, składane przez władzę administrującą;
- b) przyjmować petycje i badać je, zasięgając zdania władzy administrującej;
- c) odbywać periodyczne wizytacje odnośnych obszarów powierniczych w terminach uzgodnionych z władzą administrującą; oraz
- d) podejmować te i inne czynności zgodnie z postanowieniami porozumień powierniczych.

Artykuł 88

Rada Powiernicza ułoży kwestionariusz w sprawie postępów, osiągniętych przez mieszkańców każdego obszaru powierniczego w dziedzinie politycznej, gospodarczej,

społecznej i oświatowej, a władza administrująca każdego obszaru powierniczego objętego kompetencją Ogólnego Zgromadzenia, będzie mu składała doroczne sprawozdanie na podstawie takiego kwestionariusza.

Głosowanie

Artykuł 89

1. Każdy członek Rady Powierniczej posiadać będzie jeden głos.
2. Uchwały Rady Powierniczej zapadać będą większością głosów członków obecnych i głosujących.

Procedura

Artykuł 90

1. Rada Powiernicza uchwali swoje własne przepisy proceduralne, włączając w to sposób wyboru Przewodniczącego.
2. Rada Powiernicza zbierać się będzie w miarę potrzeby zgodnie ze swym regulaminem, który powinien zawierać postanowienie o zwoływaniu zebrań na żądanie większości jej członków.

Artykuł 91

Rada Powiernicza korzystać będzie, w razie potrzeby, z pomocy Rady Gospodarczej i Społecznej oraz organizacji wyspecjalizowanych, w sprawach, w których są one odpowiednio zainteresowane.

Rozdział XIV.

MIĘDZYNARODOWY TRYBUNAŁ SPRAWIEDLIWOŚCI.

Artykuł 92

Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości będzie głównym organem sądowym Narodów Zjednoczonych. Będzie on działał zgodnie z załączonym Statutem, który jest oparty na Statucie Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej i który stanowi część składową niniejszej Karty.

Artykuł 93

1. Wszyscy członkowie Narodów Zjednoczonych są ipso facto stronami w Statucie Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości.
2. Państwo, nie będące członkiem Narodów Zjednoczonych, może zostać stroną w Statucie Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości na warunkach, które w każdym poszczególnym przypadku określi Ogólne Zgromadzenie na wniosek Rady Bezpieczeństwa.

Artykuł 94

1. Każdy członek Narodów Zjednoczonych zobowiązuje się zastosować do orzeczeń Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości we wszystkich sprawach, w których jest stroną.
2. Jeżeli jedna ze stron w sporze będzie się uchylała od wykonania obowiązków, które spadły na nią w wyniku wyroku wydanego przez Trybunał, druga strona może odwołać się do Rady Bezpieczeństwa, która władna jest, jeżeli to uzna za konieczne, udzielić zaleceń lub postanowić, jakie środki należy zastosować, żeby zapewnić wyrokowi wykonalność.

Artykuł 95

Nic w niniejszej Karcie nie może stać na przeszkodzie, żeby członkowie Narodów Zjednoczonych oddawali swoje spory do rozstrzygnięcia innym sądom na mocy porozumień już istniejących, albo które mogłyby być w przyszłości zawarte.

Artykuł 96

1. Ogólne Zgromadzenie albo Rada Bezpieczeństwa mogą zażądać od Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości wydania opinii doradczej w każdej kwestii prawnej.
2. Również i inne organy Narodów Zjednoczonych oraz organizacje wyspecjalizowane, którym Ogólne Zgromadzenie może w każdym czasie udzielić odpowiedniego upoważnienia, mogą żądać opinii doradczych od Trybunału w kwestiach prawnych, które mogłyby nastęczyć się w zakresie ich działalności.

Rozdział XV. SEKRETARIAT.

Artykuł 97

W skład Sekretariatu wchodzić będzie Sekretarz Generalny oraz personel tak liczny, jak to będzie potrzebne dla Organizacji. Sekretarza Generalnego mianować będzie Ogólne Zgromadzenie na wniosek Rady Bezpieczeństwa. Będzie on głównym urzędnikiem administracyjnym Organizacji.

Artykuł 98

Sekretarz Generalny będzie występował w tym charakterze na wszystkich posiedzeniach Ogólnego Zgromadzenia, Rady Bezpieczeństwa, Rady Gospodarczej i Społecznej oraz Rady Powierniczej i będzie spełniał wszelkie inne funkcje, które mu te organa powierzają. Sekretarz Generalny będzie składał Ogólnemu Zgromadzeniu roczne sprawozdanie o pracach Organizacji.

Artykuł 99

Sekretarz Generalny ma prawo zwracać uwagę Rady Bezpieczeństwa na każdą sprawę, która, w jego mniemaniu, mogłaby zagrażać utrzymaniu międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa.

Artykuł 100

1. Przy wykonywaniu swych obowiązków Sekretarz Generalny i jego personel nie powinni żądać lub otrzymywać instrukcji od jakiegokolwiek rządu albo od jakiegokolwiek innej władzy, nie należącej do Organizacji. Powinni oni powstrzymać się od wszelkiej działalności, która mogłaby odbić się na ich charakterze jako funkcjonariuszy międzynarodowych, odpowiedzialnych jedynie przed Organizacją.
2. Każdy członek Narodów Zjednoczonych zobowiązuje się szanować wyłącznie międzynarodowy charakter obowiązków Sekretarza Generalnego i jego personelu i nie dążyć do wywierania na nich wpływu przy wykonywaniu ich obowiązków.

Artykuł 101

1. Personel będzie mianowany przez Sekretarza Generalnego zgodnie z regulaminem, wydanym przez Ogólne Zgromadzenie.
2. Odpowiedni personel będzie przydzielony na stałe do Rady Gospodarczej i Społecznej, do Rady Powierniczej oraz, w miarę potrzeby, do innych organów Narodów Zjednoczonych. Personele te będą stanowiły część Sekretariatu.

3. Kierowniczą zasadą przy przyjmowaniu na służbę personelu i określaniu warunków służby powinna być konieczność zapewnienia najwyższego poziomu ich sprawności, kompetencji i uczciwości. Powinno się przywiązywać należytą uwagę do tego, żeby, przy obsadzaniu stanowisk uwzględniać w jak najszerszym stopniu zasadę geograficzną.

Rozdział XVI. POSTANOWIENIA RÓŻNE

Artykuł 102

1. Każdy traktat i każdy układ międzynarodowy, zawarty przez któregośkolwiek członka Narodów Zjednoczonych po wejściu w życie niniejszej Karty, powinien być możliwie jak najprędzej zarejestrowany w Sekretariacie i przez Sekretariat ogłoszony.
2. W razie gdyby jakikolwiek tego rodzaju traktat lub układ międzynarodowy nie został zarejestrowany zgodnie z postanowieniami ustępu 1 niniejszego artykułu, to żadna ze stron umawiających się nie będzie mogła powoływać się na taki traktat albo układ przed którymkolwiek organem Narodów Zjednoczonych.

Artykuł 103

W razie sprzeczności pomiędzy obowiązkami członków Narodów Zjednoczonych, wynikających z niniejszej Karty, a ich obowiązkami wynikającymi z jakiegoś innego porozumienia międzynarodowego, pierwszeństwo będą miały ich obowiązki wynikające z niniejszej Karty.

Artykuł 104

Organizacji przysługiwać będzie na terytorium każdego z jej członków taka zdolność do działań prawnych, jaka może być potrzebna do wykonywania jej funkcji i urzeczywistniania jej celów.

Artykuł 105

1. Organizacji przysługiwać będą na terytorium każdego z jej członków takie przywileje i immunitety, jakie są konieczne do osiągnięcia jej celów.
2. Przedstawicielem członków Narodów Zjednoczonych i funkcjonariuszom Organizacji będą również przysługiwały takie przywileje i immunitety, jakie są konieczne do niezależnego wykonywania ich funkcji związanych z Organizacją.
3. Ogólne Zgromadzenie może udzielać zaleceń w celu ustalenia szczegółów zastosowania ustępów 1 i 2 niniejszego artykułu oraz może proponować Członkom Narodów Zjednoczonych konwencje w tym celu.

Rozdział XVII PRZEJŚCIOWE ZARZĄDZENIA W PRZEDMIOCIE BEZPIECZEŃSTWA

Artykuł 106

Zanim wejdą w życie specjalne porozumienia, o których wspomina artykuł 43, a które w mniemaniu Rady Bezpieczeństwa umożliwiają jej rozpoczęcie wypełniania jej obowiązków przewidzianych w artykule 42, państwa, które są stronami w Deklaracji Czterech Narodów, podpisanej w Moskwie dnia 30 października 1943 roku, oraz Francja, będą, w myśl postanowień punktu 5 tej Deklaracji, porozumiewać się z sobą, a w razie potrzeby i z innymi członkami Narodów Zjednoczonych w celu podejmowania takiej akcji wspólnej w imieniu Organizacji, jaka mogłaby się okazać niezbędną do utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa.

Artykuł 107

Nic w niniejszej Karcie nie może unieważniać lub wykluczać akcji w stosunku do któregośkolwiek państwa, które w ciągu Drugiej Wojny Światowej było nieprzyjacielem któregośkolwiek z sygnatariuszy niniejszej Karty, jeżeli państwa odpowiedzialne za taką akcję, podjęły ją lub usankcjonowały jako następstwo tej wojny.

Rozdział XVIII. POPRAWKI

Artykuł 108

Poprawki do niniejszej Karty uprawomocnią się w stosunku do wszystkich członków Narodów Zjednoczonych gdy zostaną uchwalone większością dwóch trzecich głosów członków Ogólnego Zgromadzenia oraz ratyfikowane przez dwie trzecie członków Narodów Zjednoczonych, włączając w to wszystkich stałych członków Rady Bezpieczeństwa, w trybie przepisany przez ich odnośne konstytucje.

Artykuł 109

1. Ogólna konferencja członków Narodów Zjednoczonych, zwołana w celu rewizji niniejszej Karty, będzie mogła zebrać się w czasie i miejscu oznaczonym uchwałą, powziętą większością dwóch trzecich głosów członków Ogólnego Zgromadzenia oraz uchwałą którychkolwiek dziewięciu członków Rady Bezpieczeństwa. Każdy członek Narodów Zjednoczonych mieć będzie na konferencji jeden głos.
2. Wszelka zmiana niniejszej Karty zalecona głosami dwóch trzecich członków konferencji wejdzie w życie po ratyfikowaniu jej, w trybie przepisany przez odnośne konstytucje, przez dwie trzecie członków Narodów Zjednoczonych, włączając w to wszystkich stałych członków Rady Bezpieczeństwa.
3. Gdyby taka konferencja nie odbyła się przed dziesiątą doroczną sesją Ogólnego Zgromadzenia, po wejściu w życie niniejszej Karty, wniosek o zwołanie takiej konferencji wniesiony będzie na porządek obrad tej sesji Ogólnego Zgromadzenia i konferencja odbędzie się, jeżeli uchwałą w tym duchu zapadnie większością głosów członków Ogólnego Zgromadzenia i głosami siedmiu jakichkolwiek członków Rady Bezpieczeństwa.

Rozdział XIX. RATYFIKACJE I PODPISANIE

Artykuł 110

1. Karta niniejsza będzie ratyfikowana przez państwa podpisujące w trybie przewidzianym przez odnośne przepisy konstytucyjne.
2. Dokumenty ratyfikacyjne powinny być złożone na przechowanie rządowi Stanów Zjednoczonych Ameryki, który będzie zawiadamiał o każdym złożeniu wszystkie państwa podpisujące oraz Sekretarza Generalnego Organizacji po jego zamianowaniu.
3. Karta niniejsza uprawomocni się po złożeniu dokumentów ratyfikacyjnych przez Republikę Chińską, Francję, Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich, Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Północnej Irlandii i Stany Zjednoczone Ameryki oraz przez większość innych państw podpisujących. Protokół złożenia dokumentów ratyfikacyjnych będzie wówczas sporządzony przez rząd Stanów Zjednoczonych Ameryki, który odpisy jego prześle wszystkim państwom podpisującym.
4. Państwa podpisujące niniejszą Kartę, które ratyfikują ją po jej uprawomocnieniu się, staną

się pierwotnymi członkami Narodów Zjednoczonych w chwili złożenia ich odnośnych dokumentów ratyfikacyjnych.

Artykuł 111

Karta niniejsza, której teksty chiński, francuski, rosyjski, angielski i hiszpański są jednakowo autentyczne, będzie złożona w archiwach rządu Stanów Zjednoczonych Ameryki. Odpisy jej należycie uwierzytelnione będą przez ten rząd przesłane rządów innych państw podpisujących. Na dowód czego przedstawiciele rządów Narodów Zjednoczonych podpisali niniejszą Kartę. Sporządzono w mieście San Francisco dnia dwudziestego szóstego czerwca tysiąc dziewięćset czterdziestego piątego roku.

Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności

---

po nowelizacji przez Protokół nr 11 i 14

z Protokołem nr 1 oraz Protokołami nr 4, 6 i 7

Polish version/Version polonaise
Tłumaczenie

Poniższy tekst Konwencji zawiera zmiany wprowadzone na mocy Protokołu nr 14 (CETS nr 194), który wejdzie w życie w dniu 1 czerwca 2010 r.

Tekst scalony Konwencji został opracowany z uwzględnieniem Protokołu nr 3 do Konwencji (STE nr 45), który wszedł w życie w dniu 21 września 1970 r., oraz Protokołu nr 5 (STE nr 55), który wszedł w życie w dniu 20 grudnia 1971 r. W tekście zostały także uwzględnione zmiany wprowadzone Protokołem nr 8 (STE nr 118). Protokół nr 8 wszedł w życie w dniu 1 stycznia 1990 r. i zawierał, między innymi, zmiany w tekście Konwencji wprowadzone uprzednio na mocy Protokołu nr 2 (STE nr 44), który stanowił, na podstawie artykułu 5 ustęp 3, integralną część Konwencji od dnia jego wejścia w życie w dniu 21 września 1970 r. Wszystkie postanowienia Konwencji, które zostały zmienione lub dodane przez te protokoły, zostały zastąpione przez postanowienia Protokołu nr 11 (STE nr 155), który wszedł w życie w dniu 1 listopada 1998 r. Z dniem wejścia w życie Protokołu nr 11, postanowienia Protokołu nr 9 (STE nr 140), który wszedł w życie w dniu 1 października 1994 r., tracą moc obowiązującą, natomiast Protokół nr 10 (STE nr 146) stał się bezprzedmiotowy.

Aktualne informacje dotyczące listy państw, które przystąpiły do Konwencji i/lub ratyfikowały Konwencję i jej protokoły, znajdują się na stronie <http://conventions.coe.int>.

Kancelaria Europejskiego Trybunału Praw Człowieka
czerwiec 2010

Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności

Rzym, 4 listopada 1950 roku

Rządy Państw-Sygnatariuszy niniejszej Konwencji, członkowie Rady Europy,

Zważywszy na Powszechną Deklarację Praw Człowieka uchwaloną 10 grudnia 1948 roku przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych;

Zważywszy, że owa Deklaracja zmierza do zapewnienia powszechnego i efektywnego stosowania zawartych w niej praw;

Zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności jej członków i że jednym ze sposobów osiągnięcia tego celu jest ochrona oraz rozwój praw człowieka i podstawowych wolności;

Potwierdzając swoją głęboką wiarę w te podstawowe wolności, które są fundamentem sprawiedliwości i pokoju na świecie i których zachowanie opiera się głównie z jednej strony na rzeczywiście demokratycznym ustroju politycznym, z drugiej na jednolitym pojmowaniu i wspólnym poszanowaniu

praw człowieka, do których się one odwołują;

Zdecydowane jako Rządy Państw europejskich działających w tym samym duchu i posiadających wspólne dziedzictwo ideałów i tradycji politycznych, poszanowania wolności i rządów prawa, podjąć pierwsze kroki w celu zbiorowego zagwarantowania niektórych praw wymienionych w Powszechnej Deklaracji, Uzgodziły, co następuje:

Artykuł 1

Obowiązek przestrzegania praw człowieka

Wysokie Układające się Strony zapewniają każdemu człowiekowi, podlegającemu ich jurysdykcji, prawa i wolności określone w Rozdziale I niniejszej Konwencji.

Rozdział I

Prawa i wolności

Artykuł 2

Prawo do życia

1. Prawo każdego człowieka do życia jest chronione przez ustawę. Nikt nie może być umyślnie pozbawiony życia, wyjąwszy przypadki wykonania wyroku sądowego skazującego za przestępstwo, za które ustawa przewiduje taką karę.

2. Pozbawienie życia nie będzie uznane za sprzeczne z tym artykułem, jeżeli nastąpi w wyniku bezwzględnego koniecznego użycia siły:

- a) w obronie jakiegokolwiek osoby przed bezprawną przemocą;
- b) w celu wykonania zgodnego z prawem zatrzymania lub uniemożliwienia ucieczki osobie

pozbawionej wolności zgodnie z prawem;

c) w działaniach podjętych zgodnie z prawem w celu stłumienia zamieszek lub powstania.

Artykuł 3

Zakaz tortur

Nikt nie może być poddany torturom ani niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu.

Artykuł 4

Zakaz niewolnictwa i pracy przymusowej

1. Nikt nie może być trzymany w niewoli lub w poddaństwie.

2. Nikt nie może być zmuszony do świadczenia pracy przymusowej lub obowiązkowej.

3. W rozumieniu tego artykułu pojęcie "Pracy przymusowej lub obowiązkowej" nie obejmuje:

a) żadnej pracy, jakiej wymaga się zwykle w ramach wykonywania kary pozbawienia wolności orzeczonej zgodnie z postanowieniami artykułu 5 niniejszej Konwencji lub w okresie warunkowego zwolnienia;

b) żadnej służby o charakterze wojskowym, bądź służby wymaganej zamiast obowiązkowej służby wojskowej w tych krajach, które uznają odmowę służby wojskowej ze względu na przekonania;

c) żadnych świadczeń wymaganych w stanach nadzwyczajnych lub klęsk zagrażających życiu lub dobru społeczeństwa;

d) żadnej pracy ani świadczeń stanowiących część zwykłych obowiązków obywatelskich.

Artykuł 5

Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego

1. Każdy ma prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego. Nikt nie może być pozbawiony wolności, z wyjątkiem następujących przypadków i w trybie ustalonym przez prawo:

a) zgodnie z prawem pozbawienia wolności w wyniku skazania przez właściwy sąd;

b) zgodnego z prawem zatrzymania lub aresztowania w przypadku niepodporządkowania się wydanemu zgodnie z prawem orzeczeniu sądu lub w celu zapewnienia wykonania określonego w ustawie obowiązku;

c) zgodnego z prawem zatrzymania lub aresztowania w celu postawienia przed właściwym organem, jeżeli istnieje uzasadnione podejrzenie popełnienia czynu zagrożonego karą lub jeśli jest to konieczne w celu zapobieżenia popełnienia takiego czynu lub uniemożliwienia ucieczki po jego dokonaniu;

d) pozbawienia nieletniego wolności na podstawie zgodnego z prawem orzeczenia w celu ustanowienia nadzoru wychowawczego lub zgodnego z prawem

pozbawienia nieletniego wolności w celu postawienia go przed właściwym organem;

e) zgodnego z prawem pozbawienia wolności osoby w celu zapobieżenia szerzeniu przez nią choroby zakaźnej, osoby umysłowo chorej, alkoholika, narkomana lub włóczęgi;

f) zgodnego z prawem zatrzymania lub aresztowania osoby w celu zapobieżenia jej nielegalnemu wkroczeniu na terytorium państwa lub osoby, przeciwko której toczy się postępowanie o wydalenie lub ekstradycję.

2. Każdy, kto został zatrzymany, powinien zostać niezwłocznie i w zrozumiałym dla niego języku poinformowany o przyczynach zatrzymania i o stawianych mu zarzutach.

3. Każdy zatrzymany lub aresztowany zgodnie z postanowieniami ustępu 1 lit. c) niniejszego artykułu powinien zostać niezwłocznie postawiony przed sędzią lub innym urzędnikiem uprawnionym przez ustawę do wykonywania władzy sądowej i ma prawo być sądzony w rozsądnym terminie albo zwolniony na czas postępowania. Zwolnienie może zostać uzależnione od udzielenia gwarancji zapewniających stawienie się na rozprawę.

4. Każdy, kto został pozbawiony wolności przez zatrzymanie lub aresztowanie, ma prawo odwołania się do sądu w celu ustalenia bezzwłocznie przez sąd legalności pozbawienia wolności i zarządzenia zwolnienia, jeżeli pozbawienie wolności jest niezgodne z prawem.

5. Każdy, kto został pokrzywdzony przez niezgodne z treścią tego artykułu zatrzymanie lub aresztowanie, ma prawo do odszkodowania.

Artykuł 6

Prawo do rzetelnego procesu sądowego

1. Każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzyganiu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie

karnej. Postępowanie przed sądem jest jawne, jednak prasa i publiczność mogą być wyłączone z całości lub części rozprawy sądowej ze względów obyczajowych, z uwagi na porządek publiczny lub bezpieczeństwo państwowe w społeczeństwie demokratycznym, gdy wymaga tego dobro małoletnich lub gdy służy to ochronie życia prywatnego stron albo też w okolicznościach szczególnych, w granicach uznanych przez sąd za bezwzględnie konieczne, kiedy jawność mogłaby przynieść szkodę interesom wymiaru sprawiedliwości.

2. Każdego oskarżonego o popełnienie czynu zagrożonego karą uważa się za niewinnego do czasu udowodnienia mu winy zgodnie z ustawą.

3. Każdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą ma co najmniej prawo do:

- a) niezwłocznego otrzymania szczegółowej informacji w języku dla niego zrozumiałym o istocie i przyczynie skierowanego przeciwko niemu oskarżenia;
- b) posiadania odpowiedniego czasu i możliwości do przygotowania obrony;
- c) bronięcia się osobiście lub przez ustanowionego przez siebie obrońcę, a jeśli nie ma wystarczających środków na pokrycie kosztów obrony, do bezpłatnego korzystania z pomocy obrońcy wyznaczonego z urzędu, gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości;
- d) przesłuchania lub spowodowania przesłuchania świadków oskarżenia oraz żądania obecności i przesłuchania świadków obrony na takich samych warunkach jak świadków oskarżenia;
- e) korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, jeżeli nie rozumie lub nie mówi językiem używanym w sądzie.

Artykuł 7

Zakaz karania bez podstawy prawnej

1. Nikt nie może być uznany za winnego popełnienia czynu polegającego na działaniu lub zaniechaniu działania, który według prawa wewnętrznego lub międzynarodowego nie stanowił czynu zagrożonego karą w czasie jego popełnienia. Nie będzie również wymierzona kara surowsza od tej, którą

można było wymierzyć w czasie, gdy czyn zagrożony karą został popełniony.

2. Niniejszy artykuł nie stanowi przeszkody w sądzeniu i karaniu osoby winnej działania lub zaniechania, które w czasie popełnienia stanowiły czyn zagrożony karą według ogólnych zasad uznanych przez narody cywilizowane.

Artykuł 8

Prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego

1. Każdy ma prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i swojej korespondencji.

2. Niedopuszczalna jest ingerencja władzy publicznej w korzystanie z tego prawa z wyjątkiem przypadków przewidzianych przez ustawę i koniecznych w demokratycznym społeczeństwie z uwagi na bezpieczeństwo państwowe, bezpieczeństwo publiczne lub dobrobyt gospodarczy kraju, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwom, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności osób.

Artykuł 9

Wolność myśli, sumienia i wyznania

1. Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania; prawo to obejmuje wolność zmiany wyznania lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swego wyznania lub przekonań przez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i czynności rytualne.

2. Wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, które są przewidziane przez ustawę i konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa publicznego, ochronę porządku publicznego, zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób.

Artykuł 10

Wolność wyrażania opinii

1. Każdy ma prawo do wolności wyrażania opinii. Prawo to obejmuje

wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe. Niniejszy przepis nie wyklucza prawa Państw do poddania procedurze zezwoleń przedsiębiorstw radiowych, telewizyjnych lub kinematograficznych.

2. Korzystanie z tych wolności pociągających za sobą obowiązki i odpowiedzialność może podlegać takim wymogom formalnym, warunkom, ograniczeniom i sankcjom, jakie są przewidziane przez ustawę i niezbędne w społeczeństwie demokratycznym w interesie bezpieczeństwa państwowego, integralności terytorialnej lub bezpieczeństwa publicznego ze względu na konieczność zapobieżenia zakłóceniu porządku lub przestępstwu, z uwagi na ochronę zdrowia i moralności, ochronę dobrego imienia i praw innych osób oraz ze względu na zapobieżenie ujawnieniu informacji poufnych lub na zagwarantowanie powagi i bezstronności władzy sądowej.

Artykuł 11

Wolność zgromadzeń i stowarzyszania się

1. Każdy ma prawo do swobodnego, pokojowego zgromadzenia się oraz do swobodnego stowarzyszania się, włącznie z prawem tworzenia związków zawodowych i przystępowania do nich dla ochrony swoich interesów.

2. Wykonywanie tych praw nie może podlegać innym ograniczeniom niż te, które określa ustawa i które są konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa państwowego lub publicznego, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwu, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób. Niniejszy przepis nie stanowi przeszkody w nakładaniu zgodnych z prawem ograniczeń korzystania z tych praw przez członków sił zbrojnych, policji lub administracji państwowej.

Artykuł 12

Prawo do zawarcia małżeństwa

Mężczyźni i kobiety w wieku małżeńskim mają prawo do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny zgodnie z ustawami krajowymi regulującymi korzystanie z tego prawa.

Artykuł 13

Prawo do skutecznego środka odwoławczego

Każdy, kogo prawa i wolności zawarte w niniejszej Konwencji zostały naruszone, ma prawo do skutecznego środka odwoławczego do właściwego organu państwowego także wówczas, gdy naruszenia dokonały osoby wykonujące swoje funkcje urzędowe.

Artykuł 14

Zakaz dyskryminacji

Korzystanie z praw i wolności wymienionych w niniejszej Konwencji powinno być zapewnione bez dyskryminacji wynikającej z takich powodów jak płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, przekonania polityczne i inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie bądź z jakichkolwiek innych przyczyn.

Artykuł 15

Uchylenie stosowania zobowiązań w stanie niebezpieczeństwa publicznego

1. W przypadku wojny lub innego niebezpieczeństwa publicznego zagrażającego życiu narodu, każda z Wysokich Układających się Stron może podjąć środki uchylające stosowanie zobowiązań wynikających z niniejszej Konwencji w zakresie ściśle odpowiadającym wymogom sytuacji, pod warunkiem, że środki te nie są sprzeczne z innymi zobowiązaniami wynikającymi z prawa międzynarodowego.

2. Na podstawie powyższego przepisu nie można uchylić zobowiązań wynikających z artykułu 2, z wyjątkiem przypadków śmierci będących wynikiem zgodnych z prawem działań wojennych oraz zobowiązań zawartych w artykułach 3, 4 (ustęp 1) i 7.

3. Każda z Wysokich Układających się Stron korzystając z prawa do uchylenia zobowiązań poinformuje wyczerpująco Sekretarza Generalnego Rady Europy o środkach, które podjęła oraz powodach ich zastosowania. Informować będzie również Sekretarza Generalnego Rady Europy, kiedy podjęte środki przestaną działać, a przepisy Konwencji będą ponownie w pełni stosowane.

Artykuł 16

Ograniczenia działalności publicznej cudzoziemców

Żadnego z postanowień artykułów 10, 11 i 14 nie można uznać za wyłączające prawo Wysokiej Układającej się Strony do ograniczenia działalności politycznej cudzoziemców.

Artykuł 17

Zakaz nadużycia praw

Żadne z postanowień niniejszej Konwencji nie może być interpretowane jako przyznanie jakiegokolwiek Państwu, grupie lub osobie prawa do podjęcia działań lub dokonania aktu zmierzającego do zniweczenia praw i wolności wymienionych w niniejszej Konwencji, albo ich ograniczenia w większym stopniu, niż to przewiduje Konwencja.

Artykuł 18

Granice stosowania ograniczeń praw

Ograniczenia praw i wolności, na które zezwala niniejsza Konwencja, nie będą stosowane w innych celach, niż te, dla których je wprowadzono.

Rozdział II

Europejski Trybunał Praw Człowieka

Artykuł 19

Utworzenie Trybunału

W celu zapewnienia przestrzegania zobowiązań wynikających dla Wysokich Układających się Stron z Konwencji i jej protokołów tworzy się Europejski Trybunał Praw Człowieka, zwany dalej "Trybunałem".

Artykuł 20

Liczba sędziów

Trybunał składa się z sędziów, których liczba równa jest liczbie Wysokich Układających się Stron.

Artykuł 21

Wymogi sprawowania urzędu

1. Sędziowie powinni być ludźmi o najwyższym poziomie moralnym i muszą albo posiadać kwalifikacje do sprawowania wysokiego urzędu sędziowskiego, albo być prawnikami o uznanej kompetencji.
2. Sędziowie zasiadają w Trybunale we własnym imieniu.
3. W okresie sprawowania urzędu

sędziowie nie mogą brać udziału w żadnej działalności, która nie daje się pogodzić z niezawisłością, bezstronnością oraz z wymaganiami piastowania urzędu w pełnym wymiarze czasu; wszelkie kwestie wynikające ze stosowania niniejszego ustępu rozstrzyga sam Trybunał.

Artykuł 22

Wybór sędziów

Sędziów wybiera Zgromadzenie Parlamentarne w odniesieniu do każdej Wysokiej Układającej się Strony, większością głosów, z listy trzech kandydatów przedstawionych przez Wysoką Układającą się Stronę.

Artykuł 23

Kadencja i odwoływanie

1. Sędziowie są wybierani na okres dziewięciu lat. Nie mogą oni być wybierani ponownie.
2. Kadencja sędziów upływa z chwilą osiągnięcia przez nich wieku 70 lat.
3. Sędziowie sprawują swój urząd do czasu ich zastąpienia. Zajmują się oni

jednak nadal sprawami, które zaczęli rozpoznawać.

4. Żaden sędzia nie może być odwołany z urzędu, chyba że pozostali sędziowie postanowią większością dwóch trzecich głosów, że sędzia ten przestał spełniać stawiane wymogi.

Artykuł 24

Kancelaria i sprawozdawcy

Trybunał posiada Kancelarię, której funkcje i organizację określa regulamin Trybunału.

Zasiadając w składzie jednego sędziego Trybunał korzysta z pomocy sprawozdawców, którzy działają pod kierunkiem Przewodniczącego Trybunału. Wchodzą oni w skład Kancelarii Trybunału.

Artykuł 25

Zgromadzenie plenarne Trybunału

Zgromadzenie plenarne Trybunału:

- a) wybiera swojego Przewodniczącego i jednego lub dwóch wiceprzewodniczących na okres trzech lat; mogą oni być wybrani ponownie;
- b) tworzy Izby ustanowione na czas wyznaczony;
- c) wybiera Przewodniczących Izb Trybunału; mogą oni być wybrani ponownie;
- d) uchwała regulamin Trybunału;
- e) wybiera Szefa Kancelarii i jednego lub więcej zastępców Szefa Kancelarii;
- f) występuje z wnioskiem w trybie artykułu 26 ustęp 2.

Artykuł 26

Skład jednego sędziego, komitety, Izby i Wielka Izba

1. W celu rozpatrzenia wniesionych spraw Trybunał zasiada w składzie jednego sędziego, komitetów trzech sędziów, Izb siedmiu sędziów i Wielkiej Izby siedemnastu sędziów. Komitety tworzone są przez Izby Trybunału na czas wyznaczony.
2. Na wniosek Zgromadzenia plenarnego Trybunału, Komitet Ministrów może, na zasadzie jednomyślnej decyzji i na czas wyznaczony, zmniejszyć do pięciu liczbę sędziów w Izbach.
3. Zasiadając jednoosobowo sędzia nie rozpatruje skarg przeciwko Wysokiej

Układającej się Stronie, z ramienia której został wybrany.

4. W składzie Izby i Wielkiej Izby zasiada z urzędu sędzia wybrany z ramienia zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony. W przypadku braku takiego sędziego albo gdy sędzia taki nie jest w stanie zasiadać, funkcję sędziego pełni inna osoba wybrana przez Przewodniczącego Trybunału z listy uprzednio przedłożonej przez tę Stronę.

5. W składzie Wielkiej Izby zasiadają także: Przewodniczący Trybunału, wiceprzewodniczący, Przewodniczący Izb oraz inni sędziowie wybrani zgodnie z regulaminem Trybunału. W przypadku przekazania sprawy do Wielkiej Izby w trybie artykułu 43 żaden sędzia ze składu Izby, która wydała wyrok, nie zasiada w składzie Wielkiej Izby, z wyjątkiem Przewodniczącego Izby i sędziego, który zasiadał z ramienia zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony.

Artykuł 27

Kompetencja sędziów zasiadających jednoosobowo

1. Sędzia zasiadający jednoosobowo może uznać za niedopuszczalną lub skreślić z listy spraw w Trybunale skargę wniesioną na podstawie artykułu 34, jeśli taka decyzja może zostać podjęta bez dalszego rozpatrywania.
2. Decyzja taka jest ostateczna.
3. Jeśli sędzia zasiadający jednoosobowo nie uzna skargi za niedopuszczalną albo nie skreśli jej, sędzia ten przekazuje ją do komitetu lub do Izby w celu dalszego rozpatrywania.

Artykuł 28

Kompetencja komitetów

1. W odniesieniu do skargi wniesionej na podstawie artykułu 34 komitet może, na zasadzie jednomyślności,
  - a) uznać ją za niedopuszczalną lub skreślić z listy spraw, jeśli taka decyzja może zostać podjęta bez dalszego rozpatrywania; lub
  - b) uznać ją za dopuszczalną i wydać w tym samym czasie wyrok w sprawie przedmiotu skargi, jeśli tkwiące u podstaw sprawy zagadnienie dotyczące wykładni lub stosowania niniejszej konwencji lub jej protokołów

jest już przedmiotem ugruntowanego orzecznictwa Trybunału.

2. Decyzje i wyroki wydane na podstawie ustępu 2 są ostateczne.

3. Jeśli sędzia wybrany z ramienia Wysokiej Układającej się Strony nie jest członkiem komitetu, komitet może na każdym etapie postępowania zaprosić tego sędziego do zajęcia miejsca jednego z członków komitetu, mając na względzie wszystkie istotne czynniki, włączając to, czy ta Strona sprzeciwiła się zastosowaniu procedury na podstawie ustępu 1.b.

Artykuł 29

Decyzje Izby w sprawie dopuszczalności i przedmiotu

1. Jeśli żadna decyzja nie została podjęta na podstawie artykułu 27 lub 28, albo nie wydano wyroku na podstawie artykułu 28, decyzję w sprawie dopuszczalności i przedmiotu skarg indywidualnych wniesionych w trybie artykułu 34 podejmuje Izba. Decyzja w sprawie dopuszczalności może zostać podjęta odrębnie.

2. W sprawie dopuszczalności i przedmiotu skarg międzypaństwowych wniesionych w trybie art. 33 decyduje Izba. Decyzję w sprawie dopuszczalności podejmuje się odrębnie, chyba że Trybunał, w wyjątkowych przypadkach, postanowi inaczej.

Artykuł 30

Zrzeczenie się właściwości na rzecz Wielkiej Izby

Jeśli w sprawie toczącej się przed Izbą pojawia się poważne zagadnienie dotyczące interpretacji niniejszej konwencji lub jej protokołów lub jeśli rozstrzygnięcie takiego zagadnienia może doprowadzić do sprzeczności z wyrokiem wydanym wcześniej przez Trybunał, Izba może, w każdym czasie przed wydaniem swego wyroku, zrzec się swojej właściwości na rzecz Wielkiej Izby, chyba że sprzeciwia się temu jedna ze stron.

Artykuł 31

Kompetencje Wielkiej Izby

Wielka Izba:

a) rozstrzyga skargi wniesione albo w trybie artykułu 33 lub 34, jeśli Izba

zrzekła się właściwości na podstawie artykułu 30, albo - jeśli sprawa została jej przekazana - w trybie artykułu 43,

b) postanawia w kwestiach przekazanych Trybunałowi przez Komitet Ministrów zgodnie z artykułem 46 ustęp 4 oraz

c) rozpatruje wnioski o wydanie opinii doradczych, przedłożone w trybie artykułu 47.

Artykuł 32

Właściwość Trybunału

1. Trybunał jest właściwy do rozpoznania wszystkich spraw dotyczących interpretacji i stosowania niniejszej konwencji i jej protokołów, które zostaną mu przedłożone na podstawie artykułów 33, 34, 46 i 47.

2. Spór dotyczący właściwości Trybunału rozstrzyga sam Trybunał.

Artykuł 33

Sprawy międzypaństwowe

Każda z Wysokich Układających się Stron może wnieść skargę do Trybunału, jeśli uważa, że inna Wysoka Układająca się Strona naruszyła postanowienia niniejszej konwencji lub jej protokołów.

Artykuł 34

Skargi indywidualne

Trybunał może przyjmować skargi każdej osoby, organizacji pozarządowej lub grupy jednostek, która uważa, że stała się ofiarą naruszenia przez jedną z Wysokich Układających się Stron praw zawartych w niniejszej konwencji lub jej protokołach. Wysokie Układające się Strony zobowiązują się nie przeszkadzać w żaden sposób skutecznemu wykonywaniu tego prawa.

Artykuł 35

Wymogi dopuszczalności

1. Trybunał może rozpatrywać sprawę dopiero po wyczerpaniu wszystkich środków odwoławczych, przewidzianych prawem wewnętrznym, zgodnie z powszechnie uznanymi zasadami prawa międzynarodowego, i jeśli sprawa została wniesiona w ciągu sześciu miesięcy od daty podjęcia ostatecznej decyzji.

2. Trybunał nie rozpatruje żadnej

skargi wniesionej w trybie artykułu 34, która:

- a) jest anonimowa lub
- b) jest co do istoty identyczna ze sprawą już rozpatrzoną przez Trybunał lub ze sprawą, która została poddana innej międzynarodowej procedurze dochodzenia lub rozstrzygnięcia, i jeśli skarga nie zawiera nowych, istotnych informacji.

3. Trybunał uznaje za niedopuszczalną każdą skargę indywidualną wniesioną w trybie artykułu 34, jeśli uważa, że:

- a) skarga nie daje się pogodzić z postanowieniami niniejszej konwencji lub jej protokołów, jest w sposób oczywisty nieuzasadniona lub stanowi nadużycie prawa do skargi; lub
- b) skarżący nie doznał znaczącego uszczerbku, chyba że poszanowanie praw człowieka w rozumieniu niniejszej konwencji i jej protokołów wymaga rozpatrzenia przedmiotu skargi oraz pod warunkiem, że żadna sprawa, która nie została należycie rozpatrzona przez sąd krajowy, nie może być odrzucona na tej podstawie.

4. Trybunał odrzuca każdą skargę, którą uzna za niedopuszczalną w myśl niniejszego artykułu. Trybunał może tak zdecydować w każdej fazie postępowania.

Artykuł 36

Interwencja strony trzeciej

1. We wszystkich sprawach rozpatrywanych przez Izbę lub Wielką Izbę Wysoka Układająca się Strona, której obywatelem jest skarżący, ma prawo do przedkładania pisemnych uwag i do uczestnictwa w rozprawach.

2. Przewodniczący Trybunału może, w interesie wymiaru sprawiedliwości, zaprosić każdą Wysoką Układającą się Stronę, która nie jest stroną w postępowaniu, lub każdą zainteresowaną osobę, inną niż osoba skarżąca, do przedkładania pisemnych uwag i do uczestnictwa w rozprawach.

3. We wszystkich sprawach rozpatrywanych przez Izbę lub Wielką Izbę, Komisarz Praw Człowieka Rady Europy może przedkładać pisemne uwagi i uczestniczyć w rozprawach.

Artykuł 37

Skreślenie skargi z listy

1. Trybunał może w każdej fazie postępowania zdecydować o skreśleniu skargi z listy spraw, jeżeli okoliczności prowadzą do wniosku, że:

- a) skarżący nie podtrzymuje swej skargi lub
- b) spór został już rozstrzygnięty, lub
- c) z jakiegokolwiek innej przyczyny ustalonej przez Trybunał nie jest uzasadnione dalsze rozpatrywanie skargi.

Jednakże Trybunał kontynuuje rozpatrywanie skargi, jeśli wymaga tego poszanowanie praw człowieka w rozumieniu niniejszej konwencji i jej protokołów.

2. Trybunał może podjąć decyzję o ponownym wpisaniu skargi na listę spraw, jeśli uzna, że okoliczności uzasadniają takie postępowanie.

Artykuł 38

Rozpatrywanie sprawy

Trybunał rozpatruje sprawę z udziałem przedstawicieli stron i, jeśli zachodzi potrzeba, podejmuje dochodzenie, a zainteresowane Wysokie Układające się Strony udzielą dla jego skutecznego przeprowadzenia wszelkich niezbędnych ułatwień.

Artykuł 39

Polubowne załatwianie

1. Na każdym etapie postępowania Trybunał może postawić się do dyspozycji zainteresowanych stron celem polubownego załatwienia sprawy na zasadach poszanowania praw człowieka w rozumieniu niniejszej konwencji i jej protokołów.

2. Postępowanie prowadzone w trybie ustępu 1 jest poufne.

3. Jeśli zdołano doprowadzić do polubownego załatwienia sprawy, Trybunał skreśla skargę z listy spraw w formie decyzji, która ogranicza się do krótkiego przedstawienia faktów i przyjętego rozwiązania.

4. Taką decyzję przekazuje się Komitetowi Ministrów, który czuwa nad wykonaniem warunków polubownego załatwienia określonych w decyzji.

Artykuł 40

Publiczny charakter rozpraw i jawność dokumentów

1. Rozprawy przed Trybunałem są publiczne, chyba że Trybunał zdecyduje inaczej ze względu na okoliczności sprawy.
2. Dokumenty złożone u Szefa Kancelarii Trybunału są publicznie dostępne, chyba że Przewodniczący Trybunału zdecyduje inaczej.

Artykuł 41

Słuszne zadośćuczynienie

Jeżeli Trybunał stwierdzi, że nastąpiło naruszenie Konwencji lub jej Protokołów, oraz jeżeli prawo wewnętrzne zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony pozwala tylko na częściowe usunięcie konsekwencji tego naruszenia, Trybunał orzeka, gdy zachodzi taka potrzeba, o przyznaniu słusznego zadośćuczynienia pokrzywdzonej stronie.

Artykuł 42

Wyroki Izb

Wyroki Izb stają się ostateczne zgodnie z postanowieniami artykułu 44 ustęp 2.

Artykuł 43

Przekazanie sprawy do Wielkiej Izby

1. W okresie trzech miesięcy od daty wydania wyroku przez Izbę każda ze stron postępowania może, w wyjątkowych przypadkach, wnioskować o przekazanie sprawy do Wielkiej Izby.
2. Zespół pięciu sędziów Wielkiej Izby przyjmie wnioski, jeżeli w sprawie pojawia się poważne zagadnienie dotyczące interpretacji lub stosowania Konwencji lub jej Protokołów lub istotna kwestia o znaczeniu ogólnym.
3. Jeżeli zespół przyjął wnioski, sprawę rozstrzyga Wielka Izba przez wydanie wyroku.

Artykuł 44

Ostateczne wyroki

1. Wyrok Wielkiej Izby jest ostateczny.
2. Wyrok Izby staje się ostateczny
  - a) jeżeli strony oświadczą, że nie będą składać wniosku o przekazanie sprawy

do Wielkiej Izby, lub

b) po upływie trzech miesięcy od daty wydania wyroku, jeżeli nie złożono wniosku o przekazanie sprawy do Wielkiej Izby, lub

c) jeżeli zespół Wielkiej Izby odrzuci wniosek o przekazanie sprawy Wielkiej Izbie w trybie artykułu 43.

3. Ostateczny wyrok podlega opublikowaniu.

Artykuł 45

Uzasadnianie wyroków i decyzji

1. Wyroki, jak również decyzje co do dopuszczalności skargi, zawierają uzasadnienie.
2. Jeżeli wyrok w całości lub w części nie wyraża jednomyślnej opinii sędziów, każdy sędzia jest uprawniony do załączenia opinii odrębnej.

Artykuł 46

Moc obowiązująca oraz wykonanie wyroków

1. Wysokie Układające się Strony zobowiązują się do przestrzegania ostatecznego wyroku Trybunału we wszystkich sprawach, w których są stronami.
2. Ostateczny wyrok Trybunału przekazuje się Komitetowi Ministrów, który czuwa nad jego wykonaniem.
3. Jeśli Komitet Ministrów uważa, że czuwanie nad wykonaniem ostatecznego wyroku jest utrudnione przez problem z wykładnią wyroku, może on przekazać to zagadnienie Trybunałowi w celu rozstrzygnięcia w kwestii wykładni. Decyzja o przekazaniu podejmowana jest większością dwóch trzecich głosów przedstawicieli uprawnionych do zasiadania w Komitecie.
4. Jeśli Komitet Ministrów uważa, że Wysoka Układająca się Strona odmawia przestrzegania ostatecznego wyroku w sprawie, w której jest stroną może on, po doręczeniu tej Stronie formalnego zawiadomienia oraz na podstawie decyzji podjętej większością dwóch trzecich głosów przedstawicieli uprawnionych do zasiadania w Komitecie, przekazać Trybunałowi zapytanie, czy ta Strona nie wykonała swojego zobowiązania na podstawie ustępu 1.

5. Jeśli Trybunał stwierdza, że miało miejsce naruszenie ustępu 1, przekazuje sprawę Komitetowi Ministrów w celu rozważenia środków, jakie należy podjąć. Jeśli Trybunał stwierdza brak naruszenia ustępu 1, przekazuje sprawę Komitetowi Ministrów, który kończy rozpatrywanie sprawy.

Artykuł 47

Opinie doradcze

1. Trybunał może, na wniosek Komitetu Ministrów, wydawać opinie doradcze w kwestiach prawnych dotyczących wykładni Konwencji i jej Protokołów.
2. Powyższe opinie nie mogą dotyczyć treści i zakresu praw i wolności określonych w Rozdziale I Konwencji i jej Protokołach, ani jakichkolwiek innych zagadnień, które Trybunał lub Komitet Ministrów mogłyby rozpatrywać w wyniku postępowania podjętego na podstawie postanowień Konwencji.
3. Decyzje Komitetu Ministrów w sprawie wniosku o wydanie opinii doradczej przez Trybunał podejmowane są większością głosów przedstawicieli uprawnionych do zasiadania w Komitecie.

Artykuł 48

Kompetencja doradcza Trybunału

Trybunał rozstrzyga, czy wniosek o wydanie opinii doradczej przedłożony przez Komitet Ministrów mieści się w jego kompetencjach określonych w artykule 47.

Artykuł 49

Uzasadnienie opinii doradczych

1. Opinia doradcza Trybunału zawiera uzasadnienie.
2. Jeżeli opinia doradcza w całości lub w części nie wyraża jednomyślnej opinii sędziów, każdy sędzia jest uprawniony do załączenia opinii odrębnej.
3. Opinię doradczą przekazuje się Komitetowi Ministrów.

Artykuł 50

Koszty działalności Trybunału

Koszty działalności Trybunału ponosi Rada Europy.

Artykuł 51

Przywileje i immunitety sędziów

Sędziowie są uprawnieni w czasie pełnienia swoich funkcji do korzystania z przywilejów i immunitetów przewidzianych w artykule 40 Statutu Rady Europy i w porozumieniach zawartych na jego podstawie.

Rozdział III

Postanowienia różne

Artykuł 52

Zasięganie informacji przez Sekretarza Generalnego

Na żądanie Sekretarza Generalnego Rady Europy każda Wysoka Układająca się Strona złoży wyjaśnienia w sprawie sposobu, w jaki jej prawo wewnętrzne zapewnia skuteczne stosowanie wszystkich postanowień niniejszej Konwencji.

Artykuł 53

Ochrona uznanych praw człowieka

Żadne z postanowień niniejszej Konwencji nie będzie interpretowane jako ograniczające lub wyłączające jakiekolwiek prawa człowieka lub podstawowe wolności, które mogą być zagwarantowane przez ustawę każdej Wysokiej Układającej się Strony lub jakąkolwiek inną umowę, której Państwo to jest stroną.

Artykuł 54

Kompetencje Komitetu Ministrów

Żadne z postanowień niniejszej Konwencji nie narusza uprawnień przyznanych Komitetowi Ministrów na podstawie Statutu Rady Europy.

Artykuł 55

Wyłączenie innych środków rozstrzygania sporów

Wysokie Układające się Strony zgadzają się, że wyjąwszy porozumienia szczególne, nie będą wykorzystywały obowiązujących między nimi traktatów, konwencji lub deklaracji dla skierowania w drodze skargi sporu powstałego w związku z interpretacją lub stosowaniem niniejszej Konwencji do rozpatrzenia w ramach innych sposobów rozstrzygania sporów niż przewidziane w niniejszej Konwencji.

Artykuł 56

Terytorialny zakres stosowania

1. Każde Państwo może w chwili ratyfikacji lub w jakimkolwiek późniejszym czasie oświadczyć w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy, że niniejsza Konwencja obowiązywać będzie, z zastrzeżeniem ustępu 4 niniejszego artykułu, na wszystkich lub niektórych terytoriach, za których stosunki międzynarodowe państwo to odpowiada.

2. Konwencja obowiązywać będzie na terytorium lub terytoriach wymienionych w notyfikacji poczynając od trzydziestego dnia po otrzymaniu tej notyfikacji przez Sekretarza Generalnego Rady Europy.

3. Postanowienia niniejszej Konwencji będą stosowane na tych terytoriach odpowiednio do miejscowych wymogów.

4. Każde Państwo, które złożyło deklarację na podstawie ustępu 1 niniejszego artykułu, może w każdym późniejszym czasie uznać w odniesieniu do jednego lub wielu terytoriów wymienionych w tej deklaracji, kompetencję Trybunału do przyjmowania skarg od jednostek, organizacji pozarządowych lub grup osób, zgodnie z artykułem 34 niniejszej Konwencji.

Artykuł 57

Zastrzeżenia

1. Każde Państwo może, przy podpisaniu niniejszej Konwencji lub przy składaniu dokumentów ratyfikacyjnych, dokonać zastrzeżenia odnośnie do każdego z przepisów Konwencji w takim zakresie, w jakim ustawa obowiązująca na jego terytorium jest z tym przepisem niezgodna. Na podstawie niniejszego artykułu niedopuszczalne są zastrzeżenia o charakterze ogólnym.

2. Każde zastrzeżenie złożone na podstawie niniejszego artykułu powinno zawierać krótkie przedstawienie treści ustawy, której dotyczy.

Artykuł 58

Wypowiedzenie

1. Wysoka Układająca się Strona może wypowiedzieć niniejszą Konwencję nie wcześniej niż po upływie pięciu lat od daty, w której stała się jej Stroną i z zachowaniem sześciomiesięcznego okresu wypowiedzenia zawartego w notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy, który poinformuje o tym inne Wysokie Układające się Strony.

2. Powyższe wypowiedzenie nie zwalnia zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony od zobowiązań wynikających z Konwencji w odniesieniu do każdego działania, które mogąc naruszać te zobowiązania byłoby podjęte przed upływem terminu, w którym wypowiedzenie stało się skuteczne.

3. Każda Wysoka Układająca się Strona, która przestaje być członkiem Rady Europy, przestaje być na tych samych warunkach Stroną niniejszej Konwencji.

4. Konwencja może być wypowiedziana zgodnie z przepisami poprzednich ustępów w odniesieniu do każdego terytorium, w stosunku do którego oświadczone o jej obowiązywaniu zgodnie z artykułem 56.

Artykuł 59

Podpisanie i ratyfikacja

1. Niniejsza Konwencja jest otwarta do podpisu dla członków Rady Europy. Podlega ona ratyfikacji. Dokumenty

ratyfikacyjne składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

2. Unia Europejska może przystąpić do niniejszej Konwencji.

3. Niniejsza Konwencja wejdzie w życie po złożeniu dziesięciu dokumentów ratyfikacyjnych.

4. W odniesieniu do każdego sygnatariusza, który dokona ratyfikacji w dalszej kolejności, Konwencja wchodzi w życie z dniem złożenia dokumentów ratyfikacyjnych.

5. Sekretarz Generalny Rady Europy notyfikuje członkom Rady Europy

wejście w życie Konwencji, nazwy Wysokich Układających się Stron, które dokonały jej ratyfikacji, oraz fakt złożenia kolejnych dokumentów ratyfikacyjnych.

Sporządzono w Rzymie, dnia 4 listopada 1950 roku, w jednym egzemplarzu, w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne; oryginał zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny przekaze uwierzytelnione odpisy każdemu z sygnatariuszy.

Protokół dodatkowy do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności

Paryż, 20 marca 1952 roku

Państwa-Sygnatariusze, Członkowie Rady Europy,

zdecydowane podjąć odpowiednie środki zmierzające do zapewnienia wspólnych gwarancji praw i wolności, innych aniżeli te, które są już zawarte w Rozdziale I Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, podpisanej w Rzymie 4 listopada 1950 r. (zwanej dalej "Konwencją"),
uzgodniły, co następuje:

Artykuł 1

Ochrona własności

Każda osoba fizyczna i prawna ma prawo do poszanowania swego mienia. Nikt nie może być pozbawiony swojej własności, chyba że w interesie publicznym i na warunkach przewidzianych przez ustawę oraz zgodnie z podstawowymi zasadami prawa międzynarodowego.

Powyższe postanowienia nie będą jednak w żaden sposób naruszać prawa Państwa do wydawania takich ustaw, jakie uzna za konieczne dla uregulowania sposobu korzystania z własności zgodnie z interesem powszechnym lub w celu zapewnienia uiszczania podatków bądź innych należności lub kar pieniężnych.

Artykuł 2

Prawo do nauki

Nikt nie może być pozbawiony prawa do

nauki. Wykonując swoje funkcje w dziedzinie wychowania i nauczania, Państwo uznaje prawo rodziców do zapewnienia tego wychowania i nauczania zgodnie z ich własnymi przekonaniem i religijnymi i filozoficznymi.

Artykuł 3

Prawo do wolnych wyborów

Wysokie Układające się Strony zobowiązują się organizować w rozsądnych odstępach czasu wolne wybory oparte na tajnym głosowaniu, w warunkach zapewniających swobodę wyrażania opinii ludności w wyborze ciała ustawodawczego.

Artykuł 4

Terytorialny zakres stosowania

Każda Wysoka Układająca się Strona może w chwili podpisania lub ratyfikacji, bądź w jakimkolwiek późniejszym czasie, złożyć Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy deklarację wskazującą, w jakim stopniu zobowiązuje się do stosowania postanowień niniejszego Protokołu na terytoriach wymienionych w tej deklaracji, za których stosunki międzynarodowe państwo to odpowiada. Każda Wysoka Układająca się Strona,

która złożyła deklarację na podstawie ustępu poprzedzającego, może w każdym czasie złożyć następną deklarację, modyfikującą treść poprzednich lub wyłączającą stosowanie postanowień niniejszego Protokołu na jakimkolwiek terytorium. Deklaracja złożona na podstawie niniejszego artykułu będzie uważana za zgodną z ust. 1 artykułu 56 Konwencji.

Artykuł 5

Stosunek do Konwencji

Wysokie Układające się Strony uznają postanowienia artykułu 1, 2, 3 i 4 niniejszego Protokołu za dodatkowe artykuły Konwencji, a wszystkie przepisy Konwencji będą stosowane odpowiednio.

Artykuł 6

Podpisanie i ratyfikacja

Niniejszy Protokół jest otwarty do podpisu dla Państw-Członków Rady

Europy, które są sygnatariuszami Konwencji, i podlega ratyfikacji w tym samym czasie co Konwencja lub później. Protokół wejdzie w życie po złożeniu dziesięciu dokumentów ratyfikacyjnych. W stosunku do każdego sygnatariusza, który ratyfikuje protokół później, wchodzi on w życie w dniu złożenia ratyfikacji.

Dokumenty ratyfikacyjne składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, który notyfikuje Państwom-Członkom, jakie państwa dokonały ratyfikacji.

Sporządzono w Paryżu, dnia 20 marca 1952 roku, w jednym egzemplarzu, w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne; oryginał zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny przekaze uwierzytelnione odpisy każdemu z Rządów sygnatariuszy.

Protokół nr 4 do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności gwarantujących niektóre prawa i wolności, inne niż już zawarte w Konwencji i w Pierwszym Protokole dodatkowym do Konwencji

Strasburg, 16 września 1963 roku

Państwa-Sygnatariusze, Członkowie Rady Europy,

zdecydowane podjąć kroki zmierzające do zapewnienia wspólnych gwarancji niektórych praw i wolności, innych niż już zawarte w rozdziale I Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, podpisanej w Rzymie 4 listopada 1950 roku (zwanej dalej "Konwencją") i w artykułach od 1 do 3 Pierwszego Protokołu Dodatkowego do Konwencji, podpisanego w Paryżu 20 maja 1952 roku, uzgodniły, co następuje:

Artykuł 1

Zakaz pozbawiania wolności za długi

Nikt nie może być pozbawiony wolności jedynie z powodu niemożności wykonania zobowiązania umownego.

Artykuł 2

Prawo do swobodnego poruszania się

1. Każdy, kto przebywa legalnie na terytorium Państwa, ma prawo do swobodnego poruszania się i do swobodnego wyboru miejsca zamieszkania na tym terytorium.

2. Każdy może swobodnie opuścić jakiegokolwiek kraj, włączając w to swój własny.

3. Korzystanie z tych praw nie może podlegać innym ograniczeniom niż te, które określa ustawa i które są konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na bezpieczeństwo państwowe i publiczne,

utrzymanie porządku publicznego, zapobieganie przestępstwom, ochronę zdrowia lub moralności, lub ochronę praw i wolności innych osób.

4. Prawa wymienione w ustępie 1 mogą zostać poddane, w określonych rejonach, ustawowym ograniczeniom uzasadnionym interesem publicznym w społeczeństwie demokratycznym.

Artykuł 3

Zakaz wydalenia obywateli

1. Nikt nie może być wydany z terytorium Państwa, którego jest obywatelem, ani indywidualnie, ani w ramach wydalenia zbiorowego.

2. Nikt nie może być pozbawiony prawa wstępu na terytorium Państwa, którego jest obywatelem.

Artykuł 4

Zakaz zbiorowego wydalenia cudzoziemców

Zbiorowe wydalenie cudzoziemców jest zabronione.

Artykuł 5

Terytorialny zakres stosowania

1. Każda Wysoka Układająca się Strona może w chwili podpisania bądź ratyfikacji niniejszego Protokołu, lub w jakimkolwiek późniejszym czasie, złożyć Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy deklarację wskazującą, w jakim stopniu zobowiązuje się do stosowania postanowień niniejszego Protokołu na terytoriach wymienionych w tej deklaracji, za których stosunki międzynarodowe odpowiada.

2. Każda Wysoka Układająca się Strona, która złożyła deklarację na podstawie ustępu poprzedzającego, może w każdym czasie złożyć następną deklarację modyfikującą treść poprzednich lub wyłączającą stosowanie postanowień niniejszego Protokołu na jakimkolwiek terytorium.

3. Deklarację złożoną na podstawie niniejszego artykułu uznaje się za zgodną z ust. 1 artykułu 56 Konwencji.

4. Terytorium każdego państwa, na którym stosuje się niniejszy Protokół na podstawie ratyfikacji bądź przyjęcia przez to Państwo, oraz każde

terytorium, na którym stosuje się niniejszy Protokół na podstawie deklaracji złożonej przez to Państwo zgodnie z niniejszym artykułem, uznaje się za terytoria odrębne w świetle odniesień do terytorium Państwa ujętych w artykułach 2 i 3.

5. Każde Państwo, które złożyło deklarację na podstawie ustępu 1 lub 2 niniejszego artykułu, może w każdym późniejszym czasie uznać w odniesieniu do jednego lub wielu terytoriów wymienionych w tej deklaracji kompetencję Trybunału do przyjmowania skarg od jednostek, organizacji pozarządowych lub grup, zgodnie z artykułem 34 Konwencji w stosunku do wszystkich lub niektórych artykułów 1-4 niniejszego Protokołu.

Artykuł 6

Stosunek do Konwencji

Wysokie Układające się Strony uznają postanowienia artykułów od 1 do 5 niniejszego Protokołu za dodatkowe artykuły Konwencji, a wszystkie przepisy Konwencji będą stosowane odpowiednio.

Artykuł 7

Podpisanie i ratyfikacja

1. Niniejszy Protokół jest otwarty do podpisu dla Państw-Członków Rady Europy, które są sygnatariuszami Konwencji; podlega ratyfikacji w momencie lub po ratyfikacji Konwencji. Wejdzie w życie po złożeniu pięciu dokumentów ratyfikacyjnych. W stosunku do każdego sygnatariusza, który dokona ratyfikacji później, Protokół wejdzie w życie w dniu złożenia dokumentów ratyfikacyjnych.

2. Dokumenty ratyfikacyjne składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, który notyfikuje Państwom-Członkom dokonania ratyfikacji.

Na dowód czego niżej podpisani, będąc do tego należycie upoważnieni, podpisali niniejszy Protokół.

Sporządzono w Strasburgu, dnia 16 września 1963 roku w jednym egzemplarzu, w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne; oryginał zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny przekaze

uwierzytelnione   odpisy   każdemu   z Państw-Sygnatariuszy.

Protokół nr 6 do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności dotyczący zniesienia kary śmierci

Strasburg, 28 kwietnia 1983 roku

Państwa-Członkowie Rady Europy, sygnatariusze niniejszego Protokołu do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, podpisanej w Rzymie 4 listopada 1950 roku (zwanej dalej "Konwencją"),

zważywszy, że zmiany, jakie nastąpiły w wielu Państwach-Członkach Rady Europy, wskazują na powszechną tendencję na rzecz zniesienia kary śmierci, uzgodniły, co następuje:

Artykuł 1

Zniesienie kary śmierci

Znosi się karę śmierci. Nikt nie może być skazany na taką karę ani nie może nastąpić jej wykonanie.

Artykuł 2

Kara śmierci w czasie wojny

Państwo może przewidzieć w swoich ustawach karę śmierci za czyny popełnione podczas wojny lub w okresie bezpośredniego zagrożenia wojną; kara ta będzie stosowana jedynie w przypadkach przewidzianych przez te ustawy i zgodnie z ich postanowieniami. Państwo zawiadomi Sekretarza Generalnego Rady Europy o odpowiednich postanowieniach tych ustaw.

Artykuł 3

Zakaz derogacji

Żadne z postanowień niniejszego Protokołu nie może być uchylone na podstawie artykułu 15 Konwencji.

Artykuł 4

Zakaz składania zastrzeżeń

Niedopuszczalne są jakiegokolwiek zastrzeżenia wobec postanowień niniejszego Protokołu, składane na podstawie artykułu 57 Konwencji.

Artykuł 5

Terytorialny zakres stosowania

1. Każde Państwo w chwili podpisania lub w chwili składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia, może wskazać terytorium lub terytoria, na których niniejszy Protokół będzie stosowany.

2. Każde Państwo może w dowolnym późniejszym czasie, w drodze deklaracji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy, rozszerzyć stosowanie niniejszego Protokołu na inne terytorium wymienione w deklaracji. W stosunku do takiego terytorium protokół wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po dacie przyjęcia takiej deklaracji przez Sekretarza Generalnego.

3. Deklaracja złożona na podstawie dwóch poprzednich ustępów w odniesieniu do jakiegokolwiek terytorium wymienionego w tej deklaracji może być wycofana w drodze zawiadomienia skierowanego do Sekretarza Generalnego. Wycofanie staje się skuteczne pierwszego dnia miesiąca następującego po dacie otrzymania takiego zawiadomienia przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 6

Stosunek do Konwencji

Państwa-Strony uznają postanowienia artykułów od 1 do 5 niniejszego Protokołu za dodatkowe artykuły Konwencji, a wszystkie przepisy Konwencji stosuje się odpowiednio.

Artykuł 7

Podpisanie i ratyfikacja

Niniejszy Protokół jest otwarty do podpisu dla Państw-Członków Rady Europy, sygnatariuszy Konwencji. Podlega on ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Państwo-Członek Rady Europy nie może ratyfikować, przyjmując lub zatwierdzić niniejszego Protokołu, jeżeli jednocześnie lub wcześniej nie ratyfikowano Konwencji. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia, składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

Artykuł 8

Wejście w życie

1. Niniejszy Protokół wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po dniu, w którym pięć Państw-Członków Rady Europy wyrazi zgodę na związanie się niniejszym Protokołem zgodnie z postanowieniami artykułu 7.
2. W stosunku do każdego Państwa-Członka, które później wyrazi zgodę na związanie się niniejszym Protokołem, wejdzie on w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po dniu złożenia dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia

lub zatwierdzenia.

Artykuł 9

Funkcje depozytariusza

Sekretarz Generalny Rady Europy notyfikuje Państwom-Członkom Rady Europy:

- a) każde podpisanie;
- b) złożenie każdego dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia;
- c) każdą datę wejścia w życie niniejszego Protokołu zgodnie z artykułami 5 i 8;
- d) każdy inny akt, ratyfikację lub zawiadomienie dotyczące niniejszego Protokołu.

Na dowód czego niżej podpisani, będąc do tego należycie upoważnieni, podpisali niniejszy Protokół.

Sporządzono w Strasburgu, dnia 28 kwietnia 1983 roku w jednym egzemplarzu, w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne; oryginał zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny przekaze uwierzytelnione odpisy każdemu Państwu-Członkowi Rady Europy.

Protokół nr 7 do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności

Strasburg, 22 listopada 1984 roku

Państwa-Członkowie Rady Europy, sygnatariusze niniejszego Protokołu,

zdecydowane poczynić na podstawie Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, podpisanej w Rzymie 4 listopada 1950 roku (zwanej dalej "Konwencją"), dalsze kroki zmierzające do zbiorowego zagwarantowania niektórych praw i wolności, uzgodniły, co następuje:

Artykuł 1

Gwarancje proceduralne dotyczące wydalenia cudzoziemców

1. Cudzoziemiec legalnie przebywający na terytorium jakiegokolwiek Państwa nie może być zeń wydany, chyba że w

wyniku decyzji podjętej zgodnie z ustawą i winien mieć możliwość:

- a) przedstawienia racji przeciwko wydaleniu;
  - b) rozpatrzenia jego sprawy oraz
  - c) bycia reprezentowanym dla tych celów przed właściwym organem albo osobą lub osobami wyznaczonymi przez ten organ.
2. Cudzoziemiec może być wydany, bez uprzedniego wykorzystania swoich praw wymienionych w ustępie 1 a), b), c) niniejszego artykułu, jeśli jest to konieczne z uwagi na porządek publiczny lub uzasadnione względami bezpieczeństwa państwowego.

Artykuł 2

Prawo do odwołania w sprawach karnych

1. Każdy, kto został uznany przez sąd za winnego popełnienia przestępstwa, ma prawo do rozpatrzenia przez sąd wyższej instancji jego sprawy, tak w przedmiocie orzeczenia o winie, jak i co do kary. Korzystanie z tego prawa, a także jego podstawy, reguluje ustawa.
2. Wyjątki od tego prawa mogą być stosowane w przypadku drobnych przestępstw, określonych w ustawie, lub w przypadkach, gdy dana osoba była sądzona w pierwszej instancji przez sąd najwyższy albo została uznana za winną i skazana w wyniku zaskarżenia wyroku uniewinniającego sądu pierwszej instancji.

Artykuł 3

Odszkodowanie za bezprawne skazanie

Każdemu skazanemu prawomocnie za przestępstwo, który odbył karę w wyniku takiego skazania, a następnie został uniewinniony lub ułaskawiony na tej podstawie, że nowy lub nowo ujawniony fakt dowiódł, iż nastąpiła pomyłka sądowa, przysługuje odszkodowanie zgodnie z ustawą lub praktyką w danym Państwie, jeżeli nie udowodniono, że jest on całkowicie lub częściowo odpowiedzialny za nieujawnienie faktu we właściwym czasie.

Artykuł 4

Zakaz ponownego sądenia lub karania

1. Nikt nie może być ponownie sądzony lub ukarany w postępowaniu przed sądem tego samego Państwa za przestępstwo, za które został uprzednio skazany prawomocnym wyrokiem lub uniewinniony zgodnie z ustawą i zasadami postępowania karnego tego Państwa.
2. Postanowienia poprzedniego ustępu nie stoją na przeszkodzie wznowieniu postępowania zgodnie z ustawą i zasadami postępowania karnego danego Państwa, jeśli wyjdą na jaw nowo odkryte fakty lub jeśli w poprzednim postępowaniu popełniono poważną pomyłkę, która mogła mieć

wpływ na wynik sprawy.

3. Żadne z postanowień niniejszego artykułu nie może być uchylone na podstawie artykułu 15 Konwencji.

Artykuł 5

Równość małżonków

Małżonkom przysługują równe prawa i obowiązki o charakterze cywilno-prawnym w stosunkach wynikających z małżeństwa, tak pomiędzy nimi, jak w stosunkach z ich dziećmi, w trakcie trwania małżeństwa i w związku z jego rozwiązaniem. Niniejszy artykuł nie stoi na przeszkodzie podjęciu przez Państwo środków koniecznych do zabezpieczenia dobra dzieci.

Artykuł 6

Terytorialny zakres stosowania

1. Każde Państwo, w chwili podpisania lub w chwili składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia, może wskazać terytorium lub terytoria, na których niniejszy Protokół będzie stosowany, i określić zakres, w jakim zobowiązuje się stosować postanowienia niniejszego Protokołu w stosunku do tego lub tych terytoriów.
2. Każde Państwo może w każdym późniejszym czasie w drodze deklaracji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy rozszerzyć stosowanie niniejszego Protokołu na inne terytorium wymienione w tej deklaracji. W stosunku do takiego terytorium Protokół wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie dwóch miesięcy od dnia przyjęcia takiej deklaracji przez Sekretarza Generalnego.
3. Każda deklaracja złożona zgodnie z dwoma poprzednimi ustępami może być, w stosunku do jakiegokolwiek terytorium wymienionego w takiej deklaracji, wycofana lub zmieniona przez zawiadomienie Sekretarza Generalnego. Wycofanie lub zmiana stają się skuteczne od pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie dwóch miesięcy od dnia przyjęcia takiego zawiadomienia przez Sekretarza Generalnego.
4. Deklaracja złożona na podstawie

niniejszego artykułu będzie uznana za zgodną z ustępem 1 artykułu 56 Konwencji.

5. Terytorium każdego Państwa, na którym stosuje się niniejszy Protokół na podstawie ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia przez Państwo oraz każde terytorium, na którym stosuje się niniejszy Protokół na podstawie deklaracji złożonej przez to Państwo zgodnie z niniejszym artykułem, mogą zostać uznane za terytoria odrębne w świetle odniesienia do terytorium Państwa ujętego w artykule 1.

6. Każde Państwo, które złożyło deklarację na podstawie ustępu 1 lub 2 niniejszego artykułu, może w każdym późniejszym czasie uznać w odniesieniu do jednego lub wielu terytoriów wymienionych w tej deklaracji kompetencję Trybunału do przyjmowania skarg od jednostek, organizacji pozarządowych lub grup, zgodnie z artykułem 34 Konwencji w stosunku do wszystkich lub niektórych artykułów 1-5 niniejszego Protokołu.

Artykuł 7

Stosunek do Konwencji

Państwa-Strony uznają postanowienia artykułów od 1 do 6 niniejszego Protokołu za dodatkowe artykuły Konwencji, a wszystkie przepisy Konwencji stosuje się odpowiednio.

Artykuł 8

Podpisanie i ratyfikacja

Niniejszy Protokół jest otwarty do podpisu dla Państw-Członków Rady Europy, sygnatariuszy Konwencji. Podlega on ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Państwo-Członek Rady Europy nie może ratyfikować, przyjąć lub zatwierdzić niniejszego Protokołu, jeżeli jednocześnie lub wcześniej nie ratyfikowano Konwencji. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia składa się Sekretarzowi

Generalnemu Rady Europy.

Artykuł 9

Wejście w życie

1. Niniejszy Protokół wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie dwóch miesięcy od dnia, w którym siedem Państw-Członków Rady Europy wyrazi zgodę na związanie się niniejszym Protokołem zgodnie z postanowieniami artykułu 8.

2. W stosunku do każdego Państwa-Członka, które później wyrazi zgodę na związanie się niniejszym Protokołem, wejdzie on w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie dwóch miesięcy od dnia złożenia dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Artykuł 10

Funkcje depozytariusza

Sekretarz Generalny Rady Europy notyfikuje Państwom-Członkom:

- a) każde podpisanie bez zastrzeżenia odnośnie Państwom-Członkom;
- b) złożenie każdego dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia;
- c) każdą datę wejścia w życie niniejszego Protokołu zgodnie z artykułami 6 i 9;
- d) każdy inny akt, notyfikację lub deklarację dotyczącą niniejszego Protokołu.

Na dowód czego niżej podpisani, będąc do tego należycie upoważnieni, podpisali niniejszy Protokół.

Sporządzono w Strasburgu, dnia 22 listopada 1984 roku w jednym egzemplarzu, w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne; oryginał zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny przekaze uwierzytelnione odpisy każdemu Państwu-Członkowi Rady Europy.

REPETYTORIUM

Przedmiot: Prawo międzynarodowe publiczne

Temat: Międzynarodowa ochrona praw człowieka. Uniwersalny system ochrony praw człowieka -zagadnienia ogólne

Opracowano na podstawie:

- J. Białocerkiewicz, **Prawo międzynarodowe publiczne. Zarys wykładu, Olsztyn 2003;**

- J. Barcik, T. Srogosz, **Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2007;**

-R. Bierzanek, J. Symonides, **prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2005;**

- M.N. Shaw, **Prawo międzynarodowe, Warszawa 2006;**

- http://www.unic.un.org.pl/prawa_czlowieka/pcz_kategorie.php

Międzynarodowy system ochrony praw człowieka tworzony był w okresie powojennym w warunkach rywalizacji politycznej i ideologicznej między Wschodem i Zachodem. Jednym z pierwszych dokumentów dotyczących ochrony Praw Człowieka jest Powszechna Deklaracja Praw Człowieka uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne NZ w dniu 10 grudnia 1948 r. PDPCz składa się z 30 artykułów i preambuły. Pierwsze trzy artykuły mają charakter ogólny i poświęcone są wolności, równości i braterstwu. Kolejne artykuły 4-21 dotyczą praw obywatelskich i politycznych, natomiast artykuły 22-27 praw ekonomicznych, społecznych i kulturowych.

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka jako rezolucja Zgromadzenia Ogólnego NZ nie miała formalnie wiążącego charakteru, ale od momentu uchwalenia jej znaczenie stale rosło. Powołuje się na nią nie tylko wiele konstytucji państw, ale jest też przywoływana w dokumentach z zakresu międzynarodowej ochrony praw człowieka.

Obecnie PDPCz stała się obowiązującą w wyniku przekształcenia jej postanowień w zwyczaj międzynarodowy.

Prawa człowieka mogą być klasyfikowane w wielu kategoriach. Powszechnie przyjął się podział na prawa obywatelskie i polityczne z jednej strony, oraz prawa gospodarcze, społeczne i kulturalne z drugiej. Początkowo przewidywano, że obie kategorie praw zawarte będą w jednym dokumencie. Ostatecznie, zostały one umieszczone w dwóch różnych dokumentach:

- Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych, sporządzony Nowym Jorku w 1966 r. oraz

-Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, sporządzony w Nowym Jorku w 1966 r.

Racjonalnym uzasadnieniem tego podziału był fakt, iż prawa te mają odmienną naturę - jedna kategoria praw podlega natychmiastowemu i bezwarunkowemu wykonaniu. Natomiast do pełni praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych państwa mają dochodzić stopniowo, w miarę swych możliwości finansowych.

Faktem spornym jest to, czy istnieje możliwość dokładnego rozróżnienia pomiędzy prawami obywatelskimi i politycznymi oraz gospodarczymi, socjalnymi i kulturalnymi. Stanowią one bowiem swoje wzajemne uzupełnienie i razem tworzą katalog praw przynależnych żyjącej w społeczeństwie jednostce. Preambuły obu Paktów, poprzez wyraźne uznanie, że zgodnie z Powszechną Deklaracją Praw Człowieka idealny system prawny może zostać osiągnięty tylko wtedy, gdy prawa gospodarcze, socjalne i kulturalne będą w takim samym stopniu udziałem każdego człowieka, jak prawa obywatelskie i polityczne, podkreślają pojęciową współzależność obu kategorii praw. Ponadto w wielu wypowiedziach przedstawicieli Narodów Zjednoczonych czy późniejszych dokumentach podkreśla się niepodzielność tych praw.

Nie ulega wątpliwości natomiast, że oba Pakty, są prawnie wiążące dla państw, które je ratyfikowały.

Pytanie problemowe:

Scharakteryzuj znaczenie Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka dla rozwoju międzynarodowej ochrony praw człowieka.

Pytania testowe:

1. Prawa człowieka mają charakter:
  - a. Powszechny i niepodzielny
  - b. Przyrodzony i naturalny
  - c. Niezbywalny i nienaruszalny
2. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych:
  - a. Został sporządzony w 1966 r. w Nowym Jorku
  - b. Określa m.in. prawo pracy, do strajku i zabezpieczenia społecznego
  - c. Nie wszedł w życie w stosunku do Polski

Repetitorium

Przedmiot: Prawo międzynarodowe publiczne -ćwiczenia

Temat: Międzynarodowe cieśniny i kanały morskie.

Opracowano na podstawie:

M. N. Shaw, Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2006;

S. Sawicki, W. Góralczyk, Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie, Warszawa 2015;

J. Barcik, T. Srogosz, Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2007;

J. Białocerkiweicz, Prawo międzynarodowe publiczne: zarys wykładu, Toruń 2007;

R. Bierzanek, J. Symonides, Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2005.

Cieśniny morskie to naturalne drogi wodne łączące morza i oceany. Cieśninami międzynarodowymi nazywane są tylko te łączące morza, nad których brzegami są terytoria różnych państw i stanowiące w związku z tym międzynarodowe szlaki komunikacyjne.

Jeśli chodzi o cieśniny terytorialne ich ustrój prawny i sytuacja nie jest identyczna ze statusem morza terytorialnego. W konwencji o prawie morza z 1982 r. została przyjęta koncepcja oparcia statusu prawnego międzynarodowych cieśnin na tzw. prawie przejścia tranzytowego. **Prawo przejścia tranzytowego** polega na korzystaniu z wolności żeglugi i przelotu wyłącznie w celu nieprzerwanego i szybkiego tranzytu przez cieśniny. Przysługuje wszystkim statkom zarówno wojskowym jak i cywilnym.

W związku z wyraźnym trendem do powiększania szerokości morza terytorialnego liczba cieśnin terytorialnych, które są używane dla żeglugi międzynarodowej między dwiema częściami morza otwartego lub między morzem otwartym a morzem terytorialnym obcego państwa znacznie wzrosła. Powszechne powiększanie morza terytorialnego do 12 mil spowodowało przekształcenie 116 cieśnin w cieśniny terytorialne.

Międzynarodowymi kanałami morskimi są natomiast sztuczne drogi wodne łączące dwa otwarte dla żeglugi międzynarodowej obszary morskie. Gdy kanał stanowi wody wewnętrzne państwa, obowiązują na nich ustanowiona traktatowo wolność żeglugi. Obecnie dotyczy to trzech międzynarodowych kanałów - Kilońskiego, Panamskiego i Sueskiego. Z uwagi na sytuację polityczną w Afryce Północnej ostatni z nich zasługuje na szczególną uwagę. Kanał Sueski jest międzynarodowym szlakiem handlowo-transportowym łączącym Morze Śródziemne z Oceanem Indyjskim. Początkowo jego sytuacja prawna była regulowana jednostronnymi koncesjami. Pod koniec XIX wieku podpisano tzw. konwencję konstantynopolitańską, co do zasady zapewniającą wolną żeglugę w czasie wojny i pokoju dla

wszystkich statków. Swoboda żeglugi i nietykalność kanału podlegała jednak ograniczeniom w konfliktach, zwłaszcza gdy jedną ze stron było państwo sprawujące nad nim zwierzchność. Podczas I wojny światowej nietykalność naruszono dwukrotnie. W czasie II wojny światowej dostęp do kanału był skutecznie kontrolowany. W 1956 roku dekretem prezydenta Nasera Kanał Sueski został znacjonalizowany, co stało się przyczyną wybuchu wojny sueskiej. W 1967 roku żegluga na kanale została zamknięta. Na jego wodach utknęła flota kilku bander (również polskiej). 7 lat później podjęto prace nad oczyszczeniem kanału oraz jego odbudową i modernizacją. W 1975 roku nastąpiło jego ponowne otwarcie dla żeglugi. Obecnie kanałem zarządza egipska administracja – wydaje przepisy regulujące m.in. maksymalne zanurzenie, procedurę w punktach wejścia do kanału czy wysokość opłat za przejście i usługi.

Pytanie problemowe:

Na czym polega prawo przejścia tranzytowego?

Pytania testowe:

1. Traktatowa wolność żeglugi obowiązuje na:
  - a. **Kanale Kilońskim**
  - b. **Kanale Panamskim**
  - c. **Kanale Sueskim**
2. **Sytuacja prawna cieśnin terytorialnych:**
  - a. jest identyczna ze statusem morza terytorialnego
  - b. jest identyczna ze statusem morza otwartego
  - c. nie jest identyczna ze statusem morza terytorialnego

PRAWO MIĘDZYNARODOWE PUBLICZNE

---

*Remigiusz Bierzanek
Janusz Symonides*

*Wydanie 8
zmienione*

 LexisNexis®

Warszawa 2005

Zawierane przez państwa umowy, będące rezultatem dobrowolnej i wzajemnie korzystnej współpracy, nie są jednak umowami samowystępującymi, zobowiązując one jedynie strony do dostosowania lub wydania odpowiednich przepisów wewnętrznych.

Wzrastająca rola ludności. Nie ulega jednak wątpliwości, że w miarę demokratyzacji stosunków międzynarodowych i postępowego rozwoju prawa międzynarodowego wzrasta rola jednostek i szerzej — ludności. Ludność będąca podstawowym, niezbędnym elementem państwa, niegdyś traktowana jako przydatek terytorium, dzieląca biernie jego los, stała się współcześnie elementem aktywnym, zasadniczym, decydującym poprzez uznaną w prawie międzynarodowym zasadę samostanowienia narodów o kształcie swej państwowości, o ustroju i o losach swego terytorium narodowego.

Problemy ludności zajmują wiele miejsca w pracach organizacji systemu Narodów Zjednoczonych. W ramach ONZ przyjęto szereg umów międzynarodowych dotyczących praw człowieka, kobiet, dzieci, zwalczania dyskryminacji, tortur, pracy przymusowej czy niewolnictwa.

§ 1. OBYWATELSTWO

1. Pojęcie i znaczenie obywatelstwa

Definicja. Obywatelstwo jest to trwały węzeł prawny łączący osobę fizyczną z jakimś państwem, podmiotem prawa międzynarodowego. Obok terminu obywatelstwo używa się niekiedy, jako pozostałość okresu feudalnego, terminów: „poddanie”, „poddany”. Stosownie do przeprowadzonych w roku 1948 zmian w ustawodawstwie wewnętrznym członków Wspólnoty Narodów (brytyjskiej), ludność każdego z państw członkowskich posiada własne obywatelstwo, równocześnie jednak ich obywatele są „poddanymi” brytyjskimi, co wskazuje na więź ze Wspólnotą i daje pewne przywileje.

Skoro obywatelstwo jest węzłem prawnym łączącym osobę fizyczną z państwem, to raczej niesłuszne jest używanie tego terminu dla wskazania związku osób prawnych, statków morskich i powietrznych z jakimś państwem. W tym przypadku należy używać terminu: „przynależność państwowa”. Takie bowiem instytucje nieodłącznie związane z obywatelstwem, jak przykładowo nadanie obywatelstwa, naturalizacja czy pozbawienie obywatelstwa, nie mają zastosowania w odniesieniu do osób prawnych.

Znaczenie obywatelstwa. Obywatelstwo stanowi podstawę, na której opiera się ogół praw i obowiązków jednostki wobec państwa. Powoduje ono szereg doniosłych konsekwencji w płaszczyźnie międzynarodowej. Państwo, z którym jednostka pozostaje w trwałym związku prawnym, sprawuje nad nią opiekę dyplomatyczną i konsularną, a w pewnych przypadkach, gdy było zobowiązane do

zapobiegania naruszeniom prawa, ponosi też odpowiedzialność za jej działanie. Powszechnym obowiązkiem jest przyjmowanie przez państwo na swe terytorium własnych obywateli. Wśród konsekwencji prawnych znajduje się także obowiązek odbycia służby wojskowej, w związku z czym państwo może wezwać do powrotu obywatela przebywającego poza granicami kraju (*ius avocandi*). Obywatelstwo daje państwu podstawę do wykonywania swej jurysdykcji także poza granicami kraju, na terytorium niepodlegającym niczyjej suwerenności lub na terytorium innego podmiotu, za jego zgodą. Ustalenie obywatelstwa ma znaczenie wobec cudzoziemca, który w zależności od zobowiązań konwencyjnych państwa pobytu może korzystać z większych lub mniejszych praw, a w przypadku stanu wojny może być internowany.

Zgodnie z obowiązującym prawem międzynarodowym, sprawy obywatelstwa należą do wyłącznej kompetencji państwa, które w swym ustawodawstwie decyduje, jakim osobom ono przysługuje, w jaki sposób można je uzyskać i utracić. Stwierdził to wyraźnie Stały Trybunał Sprawiedliwości Międzynarodowej w opinii doradczej z roku 1923 w sprawie dekretów o obywatelstwie wydanych w Tunisie i Maroku. Także konwencja haska z roku 1930 w art. 1 przyznaje państwu prawo decydowania o tym, kto jest jego obywatelem. Zastrzega jednak, że dla uznania przez inne państwa ustawodawstwo musi być zgodne z konwencjami międzynarodowymi, zwyczajem i zasadami prawa, powszechnie uznanymi w tym przedmiocie. W Polsce sprawy obywatelstwa reguluje ustawa z 15 lutego 1962 r., wielokrotnie nowelizowana. Obecnie prowadzone są prace nad nową ustawą o obywatelstwie polskim. Projekt ustawy z 29 czerwca 2000 r. stwierdza, że „obywatelstwo polskie nabywa się przez urodzenie, wskutek przysposobienia, przez uzyskanie obywatelstwa polskiego, nadanie obywatelstwa polskiego, uznanie za obywatela polskiego, przywrócenie obywatelstwa polskiego lub repatriację”. 11 kwietnia 2001 r. został przedstawiony kolejny projekt.

2. Nabycie i utrata obywatelstwa

Sposoby nabycia obywatelstwa. Obywatelstwo można nabyć wskutek urodzenia (nabycie pierwotne) oraz przez naturalizację, niekiedy zamążpójście, reintegrację (nabycie pochodne). Nabycie obywatelstwa przez urodzenie może następować na zasadach: „prawa krwi” (*ius sanguinis*) lub „prawa ziemi” (*ius soli*).

Ius sanguinis. Stosownie do zasady „prawa krwi” obywatelstwo jednostki określa się wedle obywatelstwa rodziców. Zasada ta występuje m.in. w ustawodawstwie Austrii, Finlandii, Hiszpanii, Norwegii, Włoch, przy czym niekiedy przy stosowaniu „prawa krwi” podkreśla się dominującą pozycję mężczyzny.

Ius soli. Zgodnie z zasadą „prawa ziemi” obywatelstwo nabywa się wedle miejsca urodzenia i nie zależy ono od obywatelstwa rodziców. Rozwiązanie to jest stosowane zwłaszcza w krajach Ameryki Południowej. W praktyce najczęściej spotyka się obecnie łączne występowanie obu zasad. Rezultatem łącznego stosowania obu zasad jest traktowanie jako swego obywatela zarówno dziecka urodzonego przez własnych obywateli poza granicami kraju, jak też dziecka cudzoziemców urodzonego na terytorium danego państwa. Polska stosuje zasadę „prawa krwi”, gdy co najmniej jedno z rodziców jest

obywatelem polskim. Ustawa z roku 1962 dopuszcza nabycie obywatelstwa na podstawie „prawa ziemi” przez dziecko znalezione lub urodzone na terytorium RP, gdy oboje rodzice nie są znani bądź ich obywatelstwo nie jest określone lub są bezpaństwowcami.

Naturalizacja. Nabycie obywatelstwa przez naturalizację, czyli nadanie, następuje wówczas, gdy obywatelstwo uzyskuje osoba niemająca żadnego lub mająca obywatelstwo innego kraju. W drodze naturalizacji obywatelstwo można uzyskać na prośbę zainteresowanego skierowaną do odpowiedniego organu państwa, przez małżeństwo lub adopcję. Tryb uzyskania obywatelstwa w drodze naturalizacji określany jest przez ustawy poszczególnych państw, które wymagają z reguły spełnienia pewnych warunków. Najczęstszym z nich jest wymóg zamieszkiwania na terytorium danego państwa przez określony czas: 5, 7 lub 10 lat. Niekiedy formułuje się takie warunki, jak znajomość języka, dobre obyczaje, dobra reputacja, posiadanie środków utrzymania itp. Projekt ustawy z 2000 r. mówił, że cudzoziemiec może nabyć obywatelstwo przez uznanie za obywatela polskiego na własną prośbę, jeśli zamieszkiwał przez okres 5 lat w Polsce, posiada urzędowe poświadczenie znajomości języka polskiego, nie stanowi zagrożenia dla obronności lub bezpieczeństwa państwa, nie stanowi zagrożenia dla porządku publicznego, ma zapewnione w Rzeczypospolitej Polskiej mieszkanie i utrzymanie w ten sposób, że posiada dochody lub mienie wystarczające na pokrycie kosztów utrzymania jego samego i członków rodziny pozostających na jego utrzymaniu.

Obywatelstwo a zmiany terytorialne. Prawo międzynarodowe nie reguluje jednoznacznie kwestii nabycia lub utraty obywatelstwa w wyniku zmian terytorialnych. Zwykle sprawa ta jest rozstrzygana w odpowiednich umowach międzynarodowych, które dają prawo wyboru opcji między uzyskaniem nowego obywatelstwa lub utrzymaniem poprzedniego. Optowanie na rzecz utrzymania poprzedniego obywatelstwa związane jest czasem z repatriacją. Jeśli jednak kwestia ta nie jest uregulowana, to można przyjąć, że mieszkańcy nabywają automatycznie obywatelstwo państwa, które rozciąga swe zwierzchnictwo nad przekazanym terytorium. Można wówczas mówić o zbiorowej naturalizacji. Zmiany terytorialne nie powodują nabycia albo utraty obywatelstwa przez cudzoziemców.

Zamążpójście i adopcja. Do niedawna powszechną zasadą w zakresie obywatelstwa było automatyczne nabywanie obywatelstwa męża przez kobietę w wyniku małżeństwa. Zasada „obywatelstwo żony określone jest przez obywatelstwo męża” została odrzucona w ustawodawstwie wielu państw, które wychodzą z założenia, że zawarcie małżeństwa nie określa *ipso facto* obywatelstwa kobiet. Przewidują one natomiast uproszczony tryb naturalizacji cudzożemek. Zasada równouprawnienia kobiet znalazła swe potwierdzenie także w konwencji o obywatelstwie kobiet zamężnych z 20 lutego 1957 r., ratyfikowanej przez Polskę w 1959 r., zgodnie z którą małżeństwo samo przez się nie ma wpływu na obywatelstwo małżonka. Poszczególne ustawodawstwa określają też warunki uzyskiwania obywatelstwa przez adopcję (przysposobienie). Z reguły adoptowany uzyskuje obywatelstwo adoptującego.

Reintegracja. Rzadszym sposobem uzyskiwania obywatelstwa jest reintegracja, czyli odzyskanie obywatelstwa poprzedniego. Zwykle przy reintegracji stosuje się uproszczony tryb naturalizacji, rezygnując np. z wymogu zamieszkiwania przez określony czas na terytorium danego państwa. Ustawa z roku 1962 mówi, że przez reintegrację mogą odzyskać obywatelstwo kobiety, które utraciły obywatelstwo polskie wskutek nabycia obcego w wyniku małżeństwa i obecnie, po ustaniu lub

unieważnieniu małżeństwa, powracają do obywatelstwa polskiego przez złożenie oświadczenia przed właściwym organem polskim, który wydaje akt o przyjęciu oświadczenia.

Utrata obywatelstwa. Obywatelstwo można utracić przez nabycie obcego obywatelstwa, zwolnienie z dotychczasowego na prośbę zainteresowanego, niekiedy przez małżeństwo, wstąpienie do służby wojskowej lub państwowej obcego kraju, odmowę spełnienia obowiązku służby wojskowej oraz pozbawienie. Tak jak w przypadku nabycia, również przy utracie obywatelstwa każde państwo określa w swym ustawodawstwie szczegółowe warunki; powinno ono jednak brać pod uwagę ogólnie uznane normy prawa międzynarodowego. Niedopuszczalne jest np. pozbawienie obywatelstwa ze względów rasowych, religijnych, narodowościowych czy z uwagi na poglądy.

3. Podwójne lub wielorakie obywatelstwo

Źródła podwójnego lub wielorakiego obywatelstwa. Jednostka fizyczna powinna mieć tylko jedno obywatelstwo. W praktyce, z uwagi na tzw. pozytywny zbieg okoliczności ustaw o obywatelstwie, występuje czasem zjawisko podwójnego, a nawet wielorakiego obywatelstwa. Sytuacja taka powstaje np. wówczas, gdy dziecko urodzi się na terytorium państwa uznającego zasadę *ius soli* (Brazylia) z rodziców będących obywatelami państwa uznającego zasadę *ius sanguinis* (Norwegia). W konsekwencji będzie ono mieć dwa obywatelstwa (brazylijskie i norweskie). Podwójne obywatelstwo może też powstać w wyniku małżeństwa, gdy wedle prawa ojczystego kobieta zachowuje swe dotychczasowe obywatelstwo, a wedle prawa męża uzyskuje automatycznie obywatelstwo jego kraju.

Podstawy wyboru obywatelstwa. Problemy związane z osobami mającymi podwójne obywatelstwo dotyczą prawa sprawowania opieki dyplomatycznej, służby wojskowej i in. Powstają takie sytuacje, gdy sądy państwa trzeciego muszą rozstrzygać kwestie prawne wedle prawa ojczystego danej osoby. W tym przypadku powstaje problem wyboru, które z dwóch lub większej liczby ustawodawstw należy zastosować. Zgodnie z konwencją haską z 12 kwietnia 1930 r. i praktyką międzynarodową potwierdzoną orzeczeniem Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w sprawie F. Notteböhma z roku 1955, podstawę wyboru powinna stanowić zasada rzeczywistej więzi, czyli tzw. efektywnego obywatelstwa. Trybunał stwierdził, że: „Wedle praktyki państw, orzeczeń rozjemczych i sądowych oraz opinii uczonych, obywatelstwo jest węzłem prawnym, u podstaw którego leży społeczny fakt przywiązania, efektywna solidarność bytu, interesów, uczuć, połączona z wzajemnością praw i obowiązków. Jest ono, można powiedzieć, prawnym wyrazem faktu, że jednostka, której je nadano bądź bezpośrednio działaniem ustawy, bądź aktem władzy, jest faktycznie ściślej związana z ludnością państwa, które jej nadaje obywatelstwo, niż z ludnością jakiegokolwiek innego państwa. Nadane przez państwo obywatelstwo daje państwu tytuł do wykonywania ochrony w stosunku do innego państwa tylko wtedy, gdy stanowi przełożenie na pojęcie prawne przywiązania jednostki do państwa, które uczyniło ją swym obywatelem”. Wybiera się obywatelstwo tego kraju, z którym jednostka jest ściślej związana, gdzie mieszka, korzysta z praw publicznych i obywatelskich, wykonuje służbę wojskową czy znajduje się w służbie państwowej.

Konwencje w sprawie uregulowania podwójnego obywatelstwa. Dla zwalczania podwójnego obywatelstwa państwa zawierają konwencje dwu- i wielostronne. Polska podpisała je np. ze Związkiem Radzieckim w roku 1965, z Węgrami w roku 1961 i Czechosłowacją w roku 1966. Dla przykładu, polsko-czechosłowacka konwencja z 11 maja 1966 r. o uregulowaniu podwójnego obywatelstwa przewidywała, że osoby mające obywatelstwo obu stron mogą wybrać to obywatelstwo, które pragną

zachować. Jeśli osoby zamieszkujące na terytorium jednej ze stron chcą wybrać obywatelstwo drugiej, to powinny złożyć pisemne oświadczenie w przedstawicielstwie dyplomatycznym lub właściwym urzędzie konsularnym drugiej strony. Osoby, które w terminie roku od dnia wejścia w życie konwencji nie złożyły oświadczenia o wyborze obywatelstwa, zachowują wyłącznie obywatelstwo państwa, na którego terytorium mają stałe miejsce zamieszkania lub z braku stałego miejsca zamieszkania na terytorium jednej z stron — obywatelstwo później nabyte. W związku ze zmianą stanowiska Polski wobec podwójnego obywatelstwa umowa ta została wypowiedziana i utraciła moc obowiązującą w stosunkach z Republiką Słowacji — 20 maja 2000 r. i Republiką Czeską 20 maja 2001 roku.

Traktat o Unii Europejskiej stworzył instytucję obywatelstwa Unii Europejskiej. Obywatelstwo to uzyskują automatycznie wszyscy obywatele państw członkowskich, zachowując jednocześnie swoje dotychczasowe obywatelstwo.

4. Bezpaństwowość i uchodźstwo

Źródła bezpaństwowości. W przypadku negatywnego konfliktu ustaw o obywatelstwie powstaje sytuacja bezpaństwowości. Zainteresowana osoba, wiedząc o tym lub nie, staje się apatrydą. Będzie nim np. dziecko, zmieniając poprzedni przykład, rodziców mających obywatelstwo państwa uznającego zasadę *ius soli* (Brazylia) urodzone na terytorium państwa uznającego zasadę *ius sanguinis* (Norwegia). To samo dotyczy kobiety, która w przypadku zamażpójścia nie uzyska automatycznie obywatelstwa męża, a utraci dotychczasowe. Bezpaństwowość powstaje w każdym przypadku, gdy z przewidzianych ustawą powodów jednostka utraci czy zostanie pozbawiona obywatelstwa, a nie uzyska innego.

Sytuacja prawna apatrydów. Sytuacja bezpaństwowca jest wysoce niekorzystna, gdyż wobec braku obywatelstwa nie korzysta on z ochrony i opieki żadnego państwa. Jego pozycja, jak obrazowo stwierdza L. Oppenheim, może być porównywana do statku żeglującego po morzu otwartym bez żadnej bandery. Apatrydzi, nie mając paszportów, napotykać często trudności w przekraczaniu granicy, podlegają też niekiedy gorszemu traktowaniu. Status prawny bezpaństwowców jest regulowany przez specjalną konwencję z 28 września 1954 r., która weszła w życie w roku 1960.

Umowy w sprawie ograniczenia bezpaństwowości. Uznając bezpaństwowość za stan wysoce niepożądany, prawo międzynarodowe dąży do jego wyeliminowania. Zagadnieniem bezpaństwowości zajęła się Komisja Prawa Międzynarodowego, która przygotowała projekt dwóch konwencji: o ograniczeniu oraz o wyeliminowaniu bezpaństwowości. Na podstawie projektu przygotowanego przez KPM 28 sierpnia 1961 r. uchwalono konwencję w sprawie ograniczenia bezpaństwowości.

Zapobieganiu bezpaństwowości służą: konwencja w sprawie obywatelstwa kobiet zamężnych z roku 1957, odrzucająca automatyczną utratę obywatelstwa przez kobiety w przypadku małżeństwa z cudzoziemcami, oraz konwencja haska z roku 1930, przewidująca, że zwolnienie z obywatelstwa nie powoduje utraty obywatelstwa, jeśli zainteresowana osoba nie posiada lub nie nabyła innego. Zobowiązuje ona także strony do zastosowania zasady *ius soli* w przypadku, gdy dziecko inaczej nie nabywa żadnego obywatelstwa. Rozwiązanie to jest przyjęte w ustawodawstwie polskim. Polska ratyfikowała tę konwencję.

Uchodźstwo w okresie międzywojennym. Problem uchodźców nabrał rozmiaru międzynarodowego po pierwszej wojnie światowej w wyniku masowego uchodźstwa z terytorium Turcji oraz byłego imperium carskiego, a także prześladowanych osób z państw faszystowskich. Dla ulżenia sytuacji bezpaństwowców zawarto w okresie międzywojennym 28 października 1933 r. konwencję dotyczącą międzynarodowego położenia uchodźców (zastępującą wcześniejsze umowy z lat 1926 i 1928) oraz 10 lutego 1938 r. konwencję dotyczącą statusu uchodźców z Niemiec. Przyznawały one uchodźcom prawo korzystania z dokumentów podróży, tzw. paszportów nansenowskich (zwanych tak od nazwiska Wysokiego Komisarza Ligi Narodów do Spraw Uchodźców od roku 1921, wybitnego podróżnika norweskiego), ograniczały możliwość wydalania i dawały im dostęp do sądów.

Wysoki Komisarz do Spraw Uchodźców. Po drugiej wojnie światowej 15 grudnia 1946 r. utworzono Międzynarodową Organizację do Spraw Uchodźców (IRO — International Refugee Organization). Do lutego roku 1952, czyli daty jej rozwiązania, udzieliła ona w różnej formie pomocy dla ponad półtora miliona osób. Z dniem 1 stycznia 1951 r. rozpoczął działalność wybrany przez Zgromadzenie Ogólne Wysoki Komisarz do Spraw Uchodźców. Wysoki Komisarz udzielił i udziela pomocy uchodźcom we wszystkich częściach świata. Od dnia 1 stycznia 2001 r. jest nim Holender, Rund Lubbers.

Konwencja genewska regulująca status uchodźców. Status uchodźców reguluje po drugiej wojnie światowej konwencja genewska z 28 lipca 1951 r. Polska przystąpiła do niej oraz do Protokołu dodatkowego do tej konwencji z roku 1967, jako sto piąty kraj. Uchodźcą w rozumieniu konwencji jest osoba, która „na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodu swojej rasy, religii, narodowości i przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu przekonań politycznych przebywa poza granicami państwa, którego jest obywatelem, i nie może lub nie chce z powodu tych obaw korzystać z ochrony tego państwa”. Uchodźcą jest również osoba, która nie ma żadnego obywatelstwa i znajduje się, na skutek podobnych zdarzeń, poza państwem swojego zamieszkiwania, nie może lub nie chce z powodu tych obaw powrócić do tego państwa. Konwencja zakazuje wydalania uchodźców oraz zwracania ich do granicy terytoriów, na których groziłoby im niebezpieczeństwo. Mają oni prawo do swobodnego wyznawania religii. Uchodźców nie mogą objąć żadne nadzwyczajne środki, jeśli zostaną one podjęte przeciwko państwu, którego są obywatelami. Konwencja nie stosuje się do osób, które popełniły przestępstwa przeciwko pokojowi, zbrodnie wojenne, ciężkie przestępstwa pospolite czy winne są czynów sprzecznych z celami i zasadami ONZ. Uchodźcy korzystają z dokumentów podróży podobnych do paszportów nansenowskich. Ustawa z 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, w dziale II: Status uchodźcy, reguluje zgodnie z Konwencją genewską i Protokołem dodatkowym, postępowanie w sprawie nadania i pozbawienia statusu uchodźcy.

§ 2. CUDZOZIEMCY

1. Dopuszczenie i pobyt cudzoziemców na terytorium innego państwa

Ograniczenie dostępu do terytorium. Żadne państwo nie ma obowiązku wpuszczania cudzoziemców — osób nieposiadających jego obywatelstwa — na swe terytorium. Może ono zakazać wstępu, może też ustalić warunki, od spełnienia których uzależniona jest zgoda. We współczesnym świecie nie ma, w zasadzie, państwa, które bądź wpuszczałoby na swe terytorium wszystkich cudzoziemców bez jakichkolwiek ograniczeń i warunków, bądź odwrotnie, nie wpuszczałoby nikogo. Pewne ograniczenia swobody działania w tym zakresie mogą być rezul-

tatem dwu- i wielostronnych umów międzynarodowych, jakie państwa zawierają w kwestiach związanych z ruchem osobowym. Przebadanie praktyki i ustawodawstwa wewnętrznego prowadzi do wniosku, że o ile stosunkowo łatwo uzyskują zgodę na wyjazd turyści, o tyle w przypadku imigracji zarobkowej zgoda ta udzielana jest selektywnie.

Pasaporty i wizy. Praktyka międzynarodowa doprowadziła do wykształcenia się dość ogólnych norm zwyczajowych, zgodnie z którymi przekroczenie granicy odbywa się na podstawie dokumentów podróży (zwykle paszportów) i zezwolenia na wjazd w postaci wizy. Wizy mogą być różnego rodzaju; mogą to być wizy pobytowe (zezwalające na pobyt), tranzytowe (zezwalające na przejazd), imigracyjne (zezwalające na podjęcie pracy), służbowe (wystawione osobom udającym się za granicę w celach oficjalnych) czy dyplomatyczne, jeśli wystawiane są osobom korzystającym z przywilejów i immunitetów dyplomatycznych.

Polska ustawa o cudzoziemcach z 13 czerwca 2003 r. ustala następujące rodzaje wiz: lotniskowa, tranzytowa, wjazdowa, pobytowa, dyplomatyczna, służbowa, kurierska, dyplomatyczna tranzytowa. Cudzoziemcowi zgodnie z art. 42 można odmówić wydania wizy, gdy: nie zostały spełnione przesłanki do wydania wizy określonego typu; jego dane znajdują się w wykazie cudzoziemców, których pobyt na terytorium Rzeczypospolitej jest niepożądany; nie posiada środków finansowych niezbędnych do pokrycia kosztów pobytu; zachodzi obawa, że wydanie wizy mogłoby spowodować zagrożenie dla obronności lub bezpieczeństwa i porządku publicznego albo naruszyć interes Rzeczypospolitej Polskiej; okres ważności jego dokumentu podróży jest krótszy niż 3 miesiące od terminu, w którym musi nastąpić wyjazd z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie tej wizy; od dnia wydania poprzedniej decyzji o odmowie wydania wizy nie upłynął rok, a cudzoziemiec nie przedstawił nowych okoliczności w sprawie; w postępowaniu o wydanie wizy złożył wniosek zawierający nieprawdziwe dane osobowe lub fałszywe informacje, zeznał nieprawdę lub zataił prawdę albo, w celu użycia za autentyczny, podrobił lub przerobił dokument bądź takiego dokumentu jako autentycznego używał.

W stosunkach międzynarodowych, zwłaszcza między państwami zaprzyjaźnionymi, występuje tendencja do znoszenia obowiązku paszportowego i obowiązku wiz. Obywatele polscy, w wyniku kolejnych umów międzynarodowych, mogą bez wiz przekraczać granice wielu państw europejskich.

Wydalenie cudzoziemców. Stosownie do art. 13 Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, cudzoziemiec przebywający legalnie na terytorium strony Paktu może być z niego wydany jedynie na podstawie decyzji podjętej zgodnie z ustawą i będzie miał prawo, jeżeli ważne względy bezpieczeństwa państwowego nie przemawiają przeciwko temu, przedłożyć argumenty przeciwko swemu wydaleniu oraz domagać się ponownego zbadania swej sprawy przez właściwe władze.

2. Prawa i obowiązki cudzoziemców

Normy regulujące położenie cudzoziemców. Przebywający legalnie na terytorium państwa cudzoziemcy, podlegając jego jurysdykcji, korzystają z określonych praw. Tak zwany reżim cudzoziemców określany jest przez ustawodawstwo wewnętrzne oraz przez umowy międzynarodowe. W stosunku do cudzoziemców może mieć zastosowanie albo klauzula narodowa, zrównująca obywateli określonego państwa w prawach obywatelskich z własnymi obywatelami, albo klauzula największego uprzywilejowania, dająca obywatelom innego państwa takie same prawa, jakie mają lub z jakich mogą korzystać na terytorium tego kraju obywatele jakiegokolwiek państwa trzeciego. Umowy międzynarodowe zawierają często zastrzeżenia, że cudzoziemcy korzystają z przewidzianych w nich praw na

zasadach wzajemności, czyli pod warunkiem że kontrahent zapewnia je obywatelom drugiej strony.

Prawa przysługujące cudzoziemcom są z natury węższe niż prawa, z jakich korzystają obywatele danego państwa, podlegają też ograniczeniom z uwagi na bezpieczeństwo lub porządek publiczny.

W prawie międzynarodowym widoczna jest jednak tendencja do zrównywania cudzoziemców w zakresie praw i obowiązków z obywatelami. Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych stanowi w art. 2, że każde państwo będące jego stroną zobowiązuje się przestrzegać i zapewnić wszystkim osobom, które znajdują się na jego terytorium i podlegają jego jurysdykcji — a więc całej ludności, również i cudzoziemcom — prawa uznane w Pakcie.

Ograniczenia praw cudzoziemców. Równocześnie jednak Pakt w art. 25 przyznaje prawo uczestniczenia w kierowaniu sprawami publicznymi, korzystania z czynnego i biernego prawa wyborczego oraz dostępu do służb publicznych tylko obywatelom. Wyłączenie praw wyborczych i prawa do zajmowania stanowisk publicznych jest w odniesieniu do cudzoziemców zgodne z praktyką międzynarodową i całkowicie uzasadnione, gdyż prawa te zasadzają się na szczególnej więzi obywatela z państwem, z narodem, na obowiązku wierności oraz podległości także poza granicami kraju. Zakaz udziału w działalności politycznej sformułowany jest w międzyamerykańskiej konwencji o położeniu prawnym cudzoziemców z 20 lutego 1928 roku.

Cudzoziemcy ograniczani są także w zakresie prawa posiadania własności oraz wykonywania określonych zawodów. Zazwyczaj państwa regulują też możliwość posiadania przez nich własności nieruchomości oraz ograniczają swobodę nabycia takiej własności ruchomej, jak statki powietrzne czy morskie. W wielu państwach cudzoziemcy nie mogą być zatrudniani jako kapitanowie, oficerowie lub nawet członkowie załogi statków morskich i powietrznych i nie mogą uzyskać zezwolenia na wykonywanie tych zawodów.

W wyniku umów o obronie i pomocy prawnej, jakie zawarła Polska z niektórymi państwami europejskimi, obywatele drugiej strony traktowani są na zasadzie klauzuli narodowej, mają oni swobodny i nieskrępowany dostęp do sądów, prokuratury czy organów notarialnych. Z Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych wynika dla stron obowiązek zapewnienia cudzoziemcom m.in. prawa do wolności i bezpieczeństwa osobistego, do równości przed sądami i trybunałami. Prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania, do posiadania i wyrażania własnych opinii może, tak jak w przypadku własnych obywateli, podlegać tylko przewidzianym przez Pakt ograniczeniom.

Obowiązki cudzoziemców. Cudzoziemiec przebywający w obrębie jurysdykcji jakiegoś państwa jest zobowiązany do respektowania jego ustawodawstwa i zarządzeń regulujących jego pobyt. W szczególnych sytuacjach klęsk żywiołowych jest on zobowiązany do tych samych świadczeń co obywatele. Jeśli nie korzysta z immunitetu podatkowego, nie może się uchylać od płacenia podatków

i opłat celnych. Kwestią dyskusyjną jest, czy cudzoziemcy stale rezydujący na terytorium jakiegoś państwa są zobowiązani do odbycia służby wojskowej. W czasie drugiej wojny światowej Wielka Brytania nałożyła obowiązek odbycia służby wojskowej na obywateli zaprzyjaźnionych państw. Stany Zjednoczone wydały w roku 1951 ustawę, stosownie do której cudzoziemcy, mający stałe miejsce zamieszkania na terytorium tego kraju, są zobowiązani do odbycia służby wojskowej.

§ 3. AZYL TERYTORIALNY

Definicja. Azyl terytorialny należy odróżnić od dyplomatycznego. Polega on na udzieleniu zezwolenia na wjazd oraz pobyt cudzoziemcom dyskryminowanym czy prześladowanym za swe przekonania i działalność polityczną, religijną lub naukową. Osoba uzyskująca azyl korzysta z gwarancji, że nie zostanie wydana na żądanie państwa swego obywatelstwa. Udzielenie azylu oznacza więc wyłączenie w stosunku do zainteresowanej osoby możliwości ekstradycji.

Prawo ubiegania się o azyl. W powszechnym prawie międzynarodowym nie ma norm regulujących instytucję azylu, stąd też w braku wiążących je partykularnych zobowiązań państwa mają całkowitą swobodę udzielania i nieudzielania schronienia prześladowanemu cudzoziemcowi. Cudzoziemiec ten, jeżeli nie popełnił przestępstw pospolitych lub czynów niezgodnych z celami i zasadami Organizacji Narodów Zjednoczonych, „ma prawo — jak stwierdza art. 14 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 10 grudnia 1948 r. — ubiegać się o azyl [...] w innych krajach”, ale nie musi go w każdym przypadku uzyskać.

Krytyka historyczna. Instytucja azylu terytorialnego nabrała szczególnego znaczenia w okresie rewolucji francuskiej. Pierwszym aktem stwierdzającym istnienie prawa azylu była deklaracja Zgromadzenia Narodowego Francji z 29 grudnia 1791 r. Konstytucja z 24 czerwca 1793 r. w art. 120 głosiła: „Naród francuski udziela azylu cudzoziemcom zmuszanym do opuszczenia swej ojczyzny za obronę sprawy wolności, ale odmawia azylu tyranom”.

Prawo do azylu politycznego zostało w XIX w. przyjęte w większości konstytucji, jednakże w praktyce jego stosowanie podlegało różnorodnym ograniczeniom. Problem azylu nabrał szczególnej ostrości w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Kiedy wojna domowa w Hiszpanii i terror faszystowski we Włoszech i Niemczech doprowadziły do masowej emigracji politycznej. Okazało się wówczas, że niechęć państw ościennych do wywoływania sporów i zdrażeń z rządami faszystowskimi prowadziła do częstych deportacji i zamykania granic przed emigrantami politycznymi.

Azyl w praktyce polskiej. Konstytucja z roku 1952 w pierwotnym brzmieniu w art. 88 przewidywała udzielanie azylu obywatelom państw obcych „prześladowanym za [...] działalność w obronie pokoju, walkę narodowowyzwoleńczą lub działalność naukową”. Zgodnie z postanowieniami ustawy o cudzoziemcach z roku 1963, decyzje o udzielaniu azylu wydawał Minister Spraw Wewnętrznych, przy czym prawo do wydawania tych decyzji mogło być w porozumieniu z Ministrem Spraw Zagranicznych przekazane podległym organom. Postanowienie o udzieleniu azylu w brzmieniu nadanym ustawą z 18 października 1991 r. głosi, że: „obywatele

innych państw i bezpaństwowcy mogą korzystać z prawa azylu na zasadach określonych ustawą”. Konstytucja RP z 1997 r. w art. 56 również nie formułuje zasad udzielania azylu, lecz odsyła do ustawy. Ustawa z 13 czerwca 2003 roku o udzielaniu ochrony cudzoziemcom na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w art. 90 stanowi, iż cudzoziemiec może, na swój wniosek, otrzymać azyl w Rzeczypospolitej Polskiej, gdy jest to niezbędne dla zapewnienia mu ochrony oraz gdy przemawia za tym ważny interes Rzeczypospolitej Polskiej. Cudzoziemcowi, któremu udzielono azylu, wydaje się zezwolenie na osiedlenie się. Zgodnie z art. 91 cudzoziemca można pozbawić azylu, jeżeli: 1) ustały przyczyny, dla których azyl został udzielony; 2) prowadzi on działalność skierowaną przeciwko obronności, bezpieczeństwu państwa lub porządkowi publicznemu.

Deklaracja ONZ o azylu. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z roku 1948 przewiduje w art. 14, że: „każdy człowiek ma prawo ubiegać się o azyl i korzystać z niego w innym kraju w razie prześladowania”. Choć obecnie można mówić o prawie korzystania z azylu w innym kraju jako o prawie jednostki, jednakże uzyskanie azylu zależy całkowicie od swobodnego uznania zainteresowanego państwa.

Zgromadzenie Ogólne w roku 1967 uchwaliło Deklarację w sprawie azylu terytorialnego, w której uznało, że udzielenie azylu jest pokojowym i humanitarnym aktem. Azyl przyznany przez państwo osobom powołującym się na art. 14 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, a także osobom walczącym z kolonializmem, powinien być respektowany przez inne państwa. Prawo do azylu nie przysługuje osobom winnym popełnienia zbrodni przeciwko pokojowi, zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości. W celu przygotowania konwencji o azylu terytorialnym została zwołana specjalna konferencja w roku 1977, która jednak nie zdołała wypracować odpowiedniego projektu. W ostatnich latach problemem staje się powoływanie się na prawo azylu politycznego ze względów ekonomicznych. Doprowadziło to do zaostrzenia przepisów wewnętrznych dotyczących udzielania azylu w niektórych krajach europejskich (np. we Francji i w Niemczech).

§ 4. EKSTRADYCJA PRZESTĘPCÓW

Brak obowiązku wydawania przestępców. W prawie międzynarodowym nie ma powszechnego obowiązku ekstradycji przestępców. Praktyka wydawania zbiegów do XVIII w. nie wynikała z umów międzynarodowych, nie była też jednolita i nie doprowadziła w konsekwencji do powstania odpowiedniej normy zwyczajowej. W miarę jednak rozwoju komunikacji lądowej i morskiej, umożliwiające szybką zmianę miejsca pobytu i ucieczkę przestępcy do odległych nawet krajów, współdziałanie między państwami stało się koniecznością. Doprowadziło to do zawarcia, poczynając od XVIII w., wielu umów, przeważnie dwustronnych, regulujących zasady i warunki ekstradycji. Umowy te zobowiązywały strony do wydania lub zmiany ustawodawstwa wewnętrznego, co spowodowało, iż ekstradycja stała się już w XIX w. instytucją zarówno prawa narodów, jak i prawa wewnętrznego. Powszechność ustawodawstwa wewnętrznego i umów międzynarodowych poświęconych ekstradycji nie oznacza jednak, aby instytucja ta była jednolicie regulowana i aby wykształcił się powszechny obowiązek

PRAWO MIĘDZYNARODOWE PUBLICZNE

---

*Remigiusz Bierzanek
Janusz Symonides*

*Wydanie 8
zmienione*

 LexisNexis®

Warszawa 2005

Zawierane przez państwa umowy, będące rezultatem dobrowolnej i wzajemnie korzystnej współpracy, nie są jednak umowami samowystawczymi, zobowiązując one jedynie strony do dostosowania lub wydania odpowiednich przepisów wewnętrznych.

Wzrastająca rola ludności. Nie ulega jednak wątpliwości, że w miarę demokratyzacji stosunków międzynarodowych i postępowego rozwoju prawa międzynarodowego wzrasta rola jednostek i szerzej — ludności. Ludność będąca podstawowym, niezbędnym elementem państwa, niegdyś traktowana jako przydatek terytorium, dzieląca biernie jego los, stała się współcześnie elementem aktywnym, zasadniczym, decydującym poprzez uznaną w prawie międzynarodowym zasadę samostanowienia narodów o kształcie swej państwowości, o ustroju i o losach swego terytorium narodowego.

Problemy ludności zajmują wiele miejsca w pracach organizacji systemu Narodów Zjednoczonych. W ramach ONZ przyjęto szereg umów międzynarodowych dotyczących praw człowieka, kobiet, dzieci, zwalczania dyskryminacji, tortur, pracy przymusowej czy niewolnictwa.

§ 1. OBYWATELSTWO

1. Pojęcie i znaczenie obywatelstwa

Definicja. Obywatelstwo jest to trwały węzeł prawny łączący osobę fizyczną z jakimś państwem, podmiotem prawa międzynarodowego. Obok terminu obywatelstwo używa się niekiedy, jako pozostałość okresu feudalnego, terminów: „poddanie”, „poddany”. Stosownie do przeprowadzonych w roku 1948 zmian w ustawodawstwie wewnętrznym członków Wspólnoty Narodów (brytyjskiej), ludność każdego z państw członkowskich posiada własne obywatelstwo, równocześnie jednak ich obywatele są „poddanymi” brytyjskimi, co wskazuje na więź ze Wspólnotą i daje pewne przywileje.

Skoro obywatelstwo jest węzłem prawnym łączącym osobę fizyczną z państwem, to raczej niesłuszne jest używanie tego terminu dla wskazania związku osób prawnych, statków morskich i powietrznych z jakimś państwem. W tym przypadku należy używać terminu: „przynależność państwowa”. Takie bowiem instytucje nieodłącznie związane z obywatelstwem, jak przykładowo nadanie obywatelstwa, naturalizacja czy pozbawienie obywatelstwa, nie mają zastosowania w odniesieniu do osób prawnych.

Znaczenie obywatelstwa. Obywatelstwo stanowi podstawę, na której opiera się ogół praw i obowiązków jednostki wobec państwa. Powoduje ono szereg doniosłych konsekwencji w płaszczyźnie międzynarodowej. Państwo, z którym jednostka pozostaje w trwałym związku prawnym, sprawuje nad nią opiekę dyplomatyczną i konsularną, a w pewnych przypadkach, gdy było zobowiązane do

zapobiegania naruszeniom prawa, ponosi też odpowiedzialność za jej działanie. Powszechnym obowiązkiem jest przyjmowanie przez państwo na swe terytorium własnych obywateli. Wśród konsekwencji prawnych znajduje się także obowiązek odbycia służby wojskowej, w związku z czym państwo może wezwać do powrotu obywatela przebywającego poza granicami kraju (*ius avocandi*). Obywatelstwo daje państwu podstawę do wykonywania swej jurysdykcji także poza granicami kraju, na terytorium niepodlegającym niczyjej suwerenności lub na terytorium innego podmiotu, za jego zgodą. Ustalenie obywatelstwa ma znaczenie wobec cudzoziemca, który w zależności od zobowiązań konwencyjnych państwa pobytu może korzystać z większych lub mniejszych praw, a w przypadku stanu wojny może być internowany.

Zgodnie z obowiązującym prawem międzynarodowym, sprawy obywatelstwa należą do wyłącznej kompetencji państwa, które w swym ustawodawstwie decyduje, jakim osobom ono przysługuje, w jaki sposób można je uzyskać i utracić. Stwierdził to wyraźnie Stały Trybunał Sprawiedliwości Międzynarodowej w opinii doradczej z roku 1923 w sprawie dekrétów o obywatelstwie wydanych w Tunisie i Maroku. Także konwencja haska z roku 1930 w art. 1 przyznaje państwu prawo decydowania o tym, kto jest jego obywatelem. Zastrzega jednak, że dla uznania przez inne państwa ustawodawstwo musi być zgodne z konwencjami międzynarodowymi, zwyczajem i zasadami prawa, powszechnie uznanymi w tym przedmiocie. W Polsce sprawy obywatelstwa reguluje ustawa z 15 lutego 1962 r., wielokrotnie nowelizowana. Obecnie prowadzone są prace nad nową ustawą o obywatelstwie polskim. Projekt ustawy z 29 czerwca 2000 r. stwierdza, że „obywatelstwo polskie nabywa się przez urodzenie, wskutek przysposobienia, przez uzyskanie obywatelstwa polskiego, nadanie obywatelstwa polskiego, uznanie za obywatela polskiego, przywrócenie obywatelstwa polskiego lub repatriację”. 11 kwietnia 2001 r. został przedstawiony kolejny projekt.

2. Nabycie i utrata obywatelstwa

Sposoby nabycia obywatelstwa. Obywatelstwo można nabyć wskutek urodzenia (nabycie pierwotne) oraz przez naturalizację, niekiedy zamałżeństwo, reintegrację (nabycie pochodne). Nabycie obywatelstwa przez urodzenie może następować na zasadach: „prawa krwi” (*ius sanguinis*) lub „prawa ziemi” (*ius soli*).

Ius sanguinis. Stosownie do zasady „prawa krwi” obywatelstwo jednostki określa się wedle obywatelstwa rodziców. Zasada ta występuje m.in. w ustawodawstwie Austrii, Finlandii, Hiszpanii, Norwegii, Włoch, przy czym niekiedy przy stosowaniu „prawa krwi” podkreśla się dominującą pozycję mężczyzny.

Ius soli. Zgodnie z zasadą „prawa ziemi” obywatelstwo nabywa się wedle miejsca urodzenia i nie zależy ono od obywatelstwa rodziców. Rozwiązanie to jest stosowane zwłaszcza w krajach Ameryki Południowej. W praktyce najczęściej spotyka się obecnie łączne występowanie obu zasad. Rezultatem łącznego stosowania obu zasad jest traktowanie jako swego obywatela zarówno dziecka urodzonego przez własnych obywateli poza granicami kraju, jak też dziecka cudzoziemców urodzonego na terytorium danego państwa. Polska stosuje zasadę „prawa krwi”, gdy co najmniej jedno z rodziców jest

obywatelem polskim. Ustawa z roku 1962 dopuszcza nabycie obywatelstwa na podstawie „prawa ziemi” przez dziecko znalezione lub urodzone na terytorium RP, gdy oboje rodzice nie są znani bądź ich obywatelstwo nie jest określone lub są bezpaństwowcami.

Naturalizacja. Nabycie obywatelstwa przez naturalizację, czyli nadanie, następuje wówczas, gdy obywatelstwo uzyskuje osoba niemająca żadnego lub mająca obywatelstwo innego kraju. W drodze naturalizacji obywatelstwo można uzyskać na prośbę zainteresowanego skierowaną do odpowiedniego organu państwa, przez małżeństwo lub adopcję. Tryb uzyskania obywatelstwa w drodze naturalizacji określany jest przez ustawy poszczególnych państw, które wymagają z reguły spełnienia pewnych warunków. Najczęstszym z nich jest wymóg zamieszkiwania na terytorium danego państwa przez określony czas: 5, 7 lub 10 lat. Niekiedy formułuje się takie warunki, jak znajomość języka, dobre obyczaje, dobra reputacja, posiadanie środków utrzymania itp. Projekt ustawy z 2000 r. mówił, że cudzoziemiec może nabyć obywatelstwo przez uznanie za obywatela polskiego na własną prośbę, jeśli zamieszkiwał przez okres 5 lat w Polsce, posiada urzędowe poświadczenie znajomości języka polskiego, nie stanowi zagrożenia dla obronności lub bezpieczeństwa państwa, nie stanowi zagrożenia dla porządku publicznego, ma zapewnione w Rzeczypospolitej Polskiej mieszkanie i utrzymanie w ten sposób, że posiada dochody lub mienie wystarczające na pokrycie kosztów utrzymania jego samego i członków rodziny pozostających na jego utrzymaniu.

Obywatelstwo a zmiany terytorialne. Prawo międzynarodowe nie reguluje jednoznacznie kwestii nabycia lub utraty obywatelstwa w wyniku zmian terytorialnych. Zwykle sprawa ta jest rozstrzygana w odpowiednich umowach międzynarodowych, które dają prawo wyboru opcji między uzyskaniem nowego obywatelstwa lub utrzymaniem poprzedniego. Optowanie na rzecz utrzymania poprzedniego obywatelstwa związane jest czasem z repatriacją. Jeśli jednak kwestia ta nie jest uregulowana, to można przyjąć, że mieszkańcy nabywają automatycznie obywatelstwo państwa, które rozciąga swe zwierzchnictwo nad przekazanym terytorium. Można wówczas mówić o zbiorowej naturalizacji. Zmiany terytorialne nie powodują nabycia albo utraty obywatelstwa przez cudzoziemców.

Zamążpójście i adopcja. Do niedawna powszechną zasadą w zakresie obywatelstwa było automatyczne nabywanie obywatelstwa męża przez kobietę w wyniku małżeństwa. Zasada „obywatelstwo żony określone jest przez obywatelstwo męża” została odrzucona w ustawodawstwie wielu państw, które wychodzą z założenia, że zawarcie małżeństwa nie określa *ipso facto* obywatelstwa kobiet. Przewidują one natomiast uproszczony tryb naturalizacji cudzożemek. Zasada równouprawnienia kobiet znalazła swe potwierdzenie także w konwencji o obywatelstwie kobiet zamężnych z 20 lutego 1957 r., ratyfikowanej przez Polskę w 1959 r., zgodnie z którą małżeństwo samo przez się nie ma wpływu na obywatelstwo małżonka. Poszczególne ustawodawstwa określają też warunki uzyskiwania obywatelstwa przez adopcję (przysposobienie). Z reguły adoptowany uzyskuje obywatelstwo adoptującego.

Reintegracja. Rzadszym sposobem uzyskiwania obywatelstwa jest reintegracja, czyli odzyskanie obywatelstwa poprzedniego. Zwykle przy reintegracji stosuje się uproszczony tryb naturalizacji, rezygnując np. z wymogu zamieszkiwania przez określony czas na terytorium danego państwa. Ustawa z roku 1962 mówi, że przez reintegrację mogą odzyskać obywatelstwo kobiety, które utraciły obywatelstwo polskie wskutek nabycia obcego w wyniku małżeństwa i obecnie, po ustaniu lub

unieważnieniu małżeństwa, powracają do obywatelstwa polskiego przez złożenie oświadczenia przed właściwym organem polskim, który wydaje akt o przyjęciu oświadczenia.

Utrata obywatelstwa. Obywatelstwo można utracić przez nabycie obcego obywatelstwa, zwolnienie z dotychczasowego na prośbę zainteresowanego, niekiedy przez małżeństwo, wstąpienie do służby wojskowej lub państwowej obcego kraju, odmowę spełnienia obowiązku służby wojskowej oraz pozbawienie. Tak jak w przypadku nabycia, również przy utracie obywatelstwa każde państwo określa w swym ustawodawstwie szczegółowe warunki; powinno ono jednak brać pod uwagę ogólnie uznane normy prawa międzynarodowego. Niedopuszczalne jest np. pozbawienie obywatelstwa ze względów rasowych, religijnych, narodowościowych czy z uwagi na poglądy.

3. Podwójne lub wielorakie obywatelstwo

Źródła podwójnego lub wielorakiego obywatelstwa. Jednostka fizyczna powinna mieć tylko jedno obywatelstwo. W praktyce, z uwagi na tzw. pozytywny zbieg okoliczności ustaw o obywatelstwie, występuje czasem zjawisko podwójnego, a nawet wielorakiego obywatelstwa. Sytuacja taka powstaje np. wówczas, gdy dziecko urodzi się na terytorium państwa uznającego zasadę *ius soli* (Brazylia) z rodziców będących obywatelami państwa uznającego zasadę *ius sanguinis* (Norwegia). W konsekwencji będzie ono mieć dwa obywatelstwa (brazylijskie i norweskie). Podwójne obywatelstwo może też powstać w wyniku małżeństwa, gdy wedle prawa ojczystego kobieta zachowuje swe dotychczasowe obywatelstwo, a wedle prawa męża uzyskuje automatycznie obywatelstwo jego kraju.

Podstawy wyboru obywatelstwa. Problemy związane z osobami mającymi podwójne obywatelstwo dotyczą prawa sprawowania opieki dyplomatycznej, służby wojskowej i in. Powstają takie sytuacje, gdy sądy państwa trzeciego muszą rozstrzygać kwestie prawne wedle prawa ojczystego danej osoby. W tym przypadku powstaje problem wyboru, które z dwóch lub większej liczby ustawodawstw należy zastosować. Zgodnie z konwencją haską z 12 kwietnia 1930 r. i praktyką międzynarodową potwierdzoną orzeczeniem Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w sprawie F. Nottebohma z roku 1955, podstawę wyboru powinna stanowić zasada rzeczywistej więzi, czyli tzw. efektywnego obywatelstwa. Trybunał stwierdził, że: „Wedle praktyki państw, orzeczeń rozjemczych i sądowych oraz opinii uczonych, obywatelstwo jest węzłem prawnym, u podstaw którego leży społeczny fakt przywiązania, efektywna solidarność bytu, interesów, uczuć, połączona z wzajemnością praw i obowiązków. Jest ono, można powiedzieć, prawnym wyrazem faktu, że jednostka, której je nadano bądź bezpośrednio działaniem ustawy, bądź aktem władzy, jest faktycznie ściślej związana z ludnością państwa, które jej nadaje obywatelstwo, niż z ludnością jakiegokolwiek innego państwa. Nadane przez państwo obywatelstwo daje państwu tytuł do wykonywania ochrony w stosunku do innego państwa tylko wtedy, gdy stanowi przełożenie na pojęcie prawne przywiązania jednostki do państwa, które uczyniło ją swym obywatelem”. Wybiera się obywatelstwo tego kraju, z którym jednostka jest ściślej związana, gdzie mieszka, korzysta z praw publicznych i obywatelskich, wykonuje służbę wojskową czy znajduje się w służbie państwowej.

Konwencje w sprawie uregulowania podwójnego obywatelstwa. Dla zwalczania podwójnego obywatelstwa państwa zawierają konwencje dwu- i wielostronne. Polska podpisała je np. ze Związkiem Radzieckim w roku 1965, z Węgrami w roku 1961 i Czechosłowacją w roku 1966. Dla przykładu, polsko-czechosłowacka konwencja z 11 maja 1966 r. o uregulowaniu podwójnego obywatelstwa przewidywała, że osoby mające obywatelstwo obu stron mogą wybrać to obywatelstwo, które pragną

zachować. Jeśli osoby zamieszkujące na terytorium jednej ze stron chcą wybrać obywatelstwo drugiej, to powinny złożyć pisemne oświadczenie w przedstawicielstwie dyplomatycznym lub właściwym urzędzie konsularnym drugiej strony. Osoby, które w terminie roku od dnia wejścia w życie konwencji nie złożyły oświadczenia o wyborze obywatelstwa, zachowują wyłącznie obywatelstwo państwa, na którego terytorium mają stałe miejsce zamieszkania lub z braku stałego miejsca zamieszkania na terytorium jednej z stron — obywatelstwo później nabyte. W związku ze zmianą stanowiska Polski wobec podwójnego obywatelstwa umowa ta została wypowiedziana i utraciła moc obowiązującą w stosunkach z Republiką Słowacji — 20 maja 2000 r. i Republiką Czeską 20 maja 2001 roku.

Traktat o Unii Europejskiej stworzył instytucję obywatelstwa Unii Europejskiej. Obywatelstwo to uzyskują automatycznie wszyscy obywatele państw członkowskich, zachowując jednocześnie swoje dotychczasowe obywatelstwo.

4. Bezpaństwowość i uchodźstwo

Źródła bezpaństwowości. W przypadku negatywnego konfliktu ustaw o obywatelstwie powstaje sytuacja bezpaństwowości. Zainteresowana osoba, wiedząc o tym lub nie, staje się apatrydą. Będzie nim np. dziecko, zmieniając poprzedni przykład, rodziców mających obywatelstwo państwa uznającego zasadę *ius soli* (Brazylia) urodzone na terytorium państwa uznającego zasadę *ius sanguinis* (Norwegia). To samo dotyczy kobiety, która w przypadku zamałżeństwa nie uzyska automatycznie obywatelstwa męża, a utraci dotychczasowe. Bezpaństwowość powstaje w każdym przypadku, gdy z przewidzianych ustawą powodów jednostka utraci czy zostanie pozbawiona obywatelstwa, a nie uzyska innego.

Sytuacja prawna apatrydów. Sytuacja bezpaństwowca jest wysoce niekorzystna, gdyż wobec braku obywatelstwa nie korzysta on z ochrony i opieki żadnego państwa. Jego pozycja, jak obrazowo stwierdza L. Oppenheim, może być porównywana do statku żeglującego po morzu otwartym bez żadnej bandery. Apatrydzi, nie mając paszportów, napotykają często trudności w przekraczaniu granicy, podlegają też niekiedy gorszemu traktowaniu. Status prawny bezpaństwowców jest regulowany przez specjalną konwencję z 28 września 1954 r., która weszła w życie w roku 1960.

Umowy w sprawie ograniczenia bezpaństwowości. Uznając bezpaństwowość za stan wysoce niepożądany, prawo międzynarodowe dąży do jego wyeliminowania. Zagadnieniem bezpaństwowości zajęła się Komisja Prawa Międzynarodowego, która przygotowała projekt dwóch konwencji: o ograniczeniu oraz o wyeliminowaniu bezpaństwowości. Na podstawie projektu przygotowanego przez KPM 28 sierpnia 1961 r. uchwalono konwencję w sprawie ograniczenia bezpaństwowości.

Zapobieganiu bezpaństwowości służą: konwencja w sprawie obywatelstwa kobiet zamężnych z roku 1957, odrzucająca automatyczną utratę obywatelstwa przez kobiety w przypadku małżeństwa z cudzoziemcami, oraz konwencja haska z roku 1930, przewidująca, że zwolnienie z obywatelstwa nie powoduje utraty obywatelstwa, jeśli zainteresowana osoba nie posiada lub nie nabyła innego. Zobowiązuje ona także strony do zastosowania zasady *ius soli* w przypadku, gdy dziecko inaczej nie nabywa żadnego obywatelstwa. Rozwiązanie to jest przyjęte w ustawodawstwie polskim. Polska ratyfikowała tę konwencję.

Uchodźstwo w okresie międzywojennym. Problem uchodźców nabrał rozmiaru międzynarodowego po pierwszej wojnie światowej w wyniku masowego uchodźstwa z terytorium Turcji oraz byłego imperium carskiego, a także prześladowanych osób z państw faszystowskich. Dla ulżenia sytuacji bezpaństwowców zawarto w okresie międzywojennym 28 października 1933 r. konwencję dotyczącą międzynarodowego położenia uchodźców (zastępującą wcześniejsze umowy z lat 1926 i 1928) oraz 10 lutego 1938 r. konwencję dotyczącą statusu uchodźców z Niemiec. Przyznawały one uchodźcom prawo korzystania z dokumentów podróży, tzw. paszportów nansenowskich (zwanych tak od nazwiska Wysokiego Komisarza Ligi Narodów do Spraw Uchodźców od roku 1921, wybitnego podróżnika norweskiego), ograniczały możliwość wydalania i dawały im dostęp do sądów.

Wysoki Komisarz do Spraw Uchodźców. Po drugiej wojnie światowej 15 grudnia 1946 r. utworzono Międzynarodową Organizację do Spraw Uchodźców (IRO — International Refugee Organization). Do lutego roku 1952, czyli daty jej rozwiązania, udzieliła ona w różnej formie pomocy dla ponad półtora miliona osób. Z dniem 1 stycznia 1951 r. rozpoczął działalność wybrany przez Zgromadzenie Ogólne Wysoki Komisarz do Spraw Uchodźców. Wysoki Komisarz udzielił i udziela pomocy uchodźcom we wszystkich częściach świata. Od dnia 1 stycznia 2001 r. jest nim Holender, Rund Lubbers.

Konwencja genewska regulująca status uchodźców. Status uchodźców reguluje po drugiej wojnie światowej konwencja genewska z 28 lipca 1951 r. Polska przystąpiła do niej oraz do Protokołu dodatkowego do tej konwencji z roku 1967, jako sto piąty kraj. Uchodźcą w rozumieniu konwencji jest osoba, która „na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodu swojej rasy, religii, narodowości i przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu przekonań politycznych przebywa poza granicami państwa, którego jest obywatelem, i nie może lub nie chce z powodu tych obaw korzystać z ochrony tego państwa”. Uchodźcą jest również osoba, która nie ma żadnego obywatelstwa i znajduje się, na skutek podobnych zdarzeń, poza państwem swojego zamieszkiwania, nie może lub nie chce z powodu tych obaw powrócić do tego państwa. Konwencja zakazuje wydalania uchodźców oraz zwracania ich do granicy terytoriów, na których groziłoby im niebezpieczeństwo. Mają oni prawo do swobodnego wyznawania religii. Uchodźców nie mogą objąć żadne nadzwyczajne środki, jeśli zostaną one podjęte przeciwko państwu, którego są obywatelami. Konwencja nie stosuje się do osób, które popełniły przestępstwa przeciwko pokojowi, zbrodnie wojenne, ciężkie przestępstwa pospolite czy winne są czynów sprzecznych z celami i zasadami ONZ. Uchodźcy korzystają z dokumentów podróży podobnych do paszportów nansenowskich. Ustawa z 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, w dziale II: Status uchodźcy, reguluje zgodnie z Konwencją genewską i Protokołem dodatkowym, postępowanie w sprawie nadania i pozbawienia statusu uchodźcy.

§ 2. CUDZOZIEMCY

1. Dopuszczenie i pobyt cudzoziemców na terytorium innego państwa

Ograniczenie dostępu do terytorium. Żadne państwo nie ma obowiązku wpuszczania cudzoziemców — osób nieposiadających jego obywatelstwa — na swe terytorium. Może ono zakazać wstępu, może też ustalić warunki, od spełnienia których uzależniona jest zgoda. We współczesnym świecie nie ma, w zasadzie, państwa, które bądź wpuszczałoby na swe terytorium wszystkich cudzoziemców bez jakichkolwiek ograniczeń i warunków, bądź odwrotnie, nie wpuszczałoby nikogo. Pewne ograniczenia swobody działania w tym zakresie mogą być rezul-

tatem dwu- i wielostronnych umów międzynarodowych, jakie państwa zawierają w kwestiach związanych z ruchem osobowym. Przebadanie praktyki i ustawodawstwa wewnętrznego prowadzi do wniosku, że o ile stosunkowo łatwo uzyskują zgodę na wyjazd turyści, o tyle w przypadku imigracji zarobkowej zgoda ta udzielana jest selektywnie.

Pasaporty i wizy. Praktyka międzynarodowa doprowadziła do wykształcenia się dość ogólnych norm zwyczajowych, zgodnie z którymi przekroczenie granicy odbywa się na podstawie dokumentów podróży (zwykle paszportów) i zezwolenia na wjazd w postaci wizy. Wizy mogą być różnego rodzaju; mogą to być wizy pobytowe (zezwalające na pobyt), tranzytowe (zezwalające na przejazd), imigracyjne (zezwalające na podjęcie pracy), służbowe (wystawione osobom udającym się za granicę w celach oficjalnych) czy dyplomatyczne, jeśli wystawiane są osobom korzystającym z przywilejów i immunitetów dyplomatycznych.

Polska ustawa o cudzoziemcach z 13 czerwca 2003 r. ustala następujące rodzaje wiz: lotniskowa, tranzytowa, wjazdowa, pobytowa, dyplomatyczna, służbowa, kurierska, dyplomatyczna tranzytowa. Cudzoziemcowi zgodnie z art. 42 można odmówić wydania wizy, gdy: nie zostały spełnione przesłanki do wydania wizy określonego typu; jego dane znajdują się w wykazie cudzoziemców, których pobyt na terytorium Rzeczypospolitej jest niepożądany; nie posiada środków finansowych niezbędnych do pokrycia kosztów pobytu; zachodzi obawa, że wydanie wizy mogłoby spowodować zagrożenie dla obronności lub bezpieczeństwa i porządku publicznego albo naruszyć interes Rzeczypospolitej Polskiej; okres ważności jego dokumentu podróży jest krótszy niż 3 miesiące od terminu, w którym musi nastąpić wyjazd z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie tej wizy; od dnia wydania poprzedniej decyzji o odmowie wydania wizy nie upłynął rok, a cudzoziemiec nie przedstawił nowych okoliczności w sprawie; w postępowaniu o wydanie wizy złożył wniosek zawierający nieprawdziwe dane osobowe lub fałszywe informacje, zeznał nieprawdę lub zataił prawdę albo, w celu użycia za autentyczny, podrobił lub przerobił dokument bądź takiego dokumentu jako autentycznego używał.

W stosunkach międzynarodowych, zwłaszcza między państwami zaprzyjaźnionymi, występuje tendencja do znoszenia obowiązku paszportowego i obowiązku wiz. Obywatele polscy, w wyniku kolejnych umów międzynarodowych, mogą bez wiz przekraczać granice wielu państw europejskich.

Wydalenie cudzoziemców. Stosownie do art. 13 Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, cudzoziemiec przebywający legalnie na terytorium strony Paktu może być z niego wydany jedynie na podstawie decyzji podjętej zgodnie z ustawą i będzie miał prawo, jeżeli ważne względy bezpieczeństwa państwowego nie przemawiają przeciwko temu, przedłożyć argumenty przeciwko swemu wydaleniu oraz domagać się ponownego zbadania swej sprawy przez właściwe władze.

2. Prawa i obowiązki cudzoziemców

Normy regulujące położenie cudzoziemców. Przebywający legalnie na terytorium państwa cudzoziemcy, podlegając jego jurysdykcji, korzystają z określonych praw. Tak zwany reżim cudzoziemców określany jest przez ustawodawstwo wewnętrzne oraz przez umowy międzynarodowe. W stosunku do cudzoziemców może mieć zastosowanie albo klauzula narodowa, zrównująca obywateli określonego państwa w prawach obywatelskich z własnymi obywatelami, albo klauzula największego uprzywilejowania, dająca obywatelom innego państwa takie same prawa, jakie mają lub z jakich mogą korzystać na terytorium tego kraju obywatele jakiegokolwiek państwa trzeciego. Umowy międzynarodowe zawierają często zastrzeżenia, że cudzoziemcy korzystają z przewidzianych w nich praw na

zasadach wzajemności, czyli pod warunkiem że kontrahent zapewnia je obywatelom drugiej strony.

Prawa przysługujące cudzoziemcom są z natury węższe niż prawa, z jakich korzystają obywatele danego państwa, podlegają też ograniczeniom z uwagi na bezpieczeństwo lub porządek publiczny.

W prawie międzynarodowym widoczna jest jednak tendencja do zrównywania cudzoziemców w zakresie praw i obowiązków z obywatelami. Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych stanowi w art. 2, że każde państwo będące jego stroną zobowiązuje się przestrzegać i zapewnić wszystkim osobom, które znajdują się na jego terytorium i podlegają jego jurysdykcji — a więc całej ludności, również i cudzoziemcom — prawa uznane w Pakcie.

Ograniczenia praw cudzoziemców. Równocześnie jednak Pakt w art. 25 przyznaje prawo uczestniczenia w kierowaniu sprawami publicznymi, korzystania z czynnego i biernego prawa wyborczego oraz dostępu do służb publicznych tylko obywatelom. Wyłączenie praw wyborczych i prawa do zajmowania stanowisk publicznych jest w odniesieniu do cudzoziemców zgodne z praktyką międzynarodową i całkowicie uzasadnione, gdyż prawa te zasadzają się na szczególnej więzi obywatela z państwem, z narodem, na obowiązku wierności oraz podległości także poza granicami kraju. Zakaz udziału w działalności politycznej sformułowany jest w międzyamerykańskiej konwencji o położeniu prawnym cudzoziemców z 20 lutego 1928 roku.

Cudzoziemcy ograniczani są także w zakresie prawa posiadania własności oraz wykonywania określonych zawodów. Zazwyczaj państwa regulują też możliwość posiadania przez nich własności nieruchomości oraz ograniczają swobodę nabycia takiej własności ruchomej, jak statki powietrzne czy morskie. W wielu państwach cudzoziemcy nie mogą być zatrudniani jako kapitanowie, oficerowie lub nawet członkowie załogi statków morskich i powietrznych i nie mogą uzyskać zezwolenia na wykonywanie tych zawodów.

W wyniku umów o obronie i pomocy prawnej, jakie zawarła Polska z niektórymi państwami europejskimi, obywatele drugiej strony traktowani są na zasadzie klauzuli narodowej, mają oni swobodny i nieskrępowany dostęp do sądów, prokuratury czy organów notarialnych. Z Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych wynika dla stron obowiązek zapewnienia cudzoziemcom m.in. prawa do wolności i bezpieczeństwa osobistego, do równości przed sądami i trybunałami. Prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania, do posiadania i wyrażania własnych opinii może, tak jak w przypadku własnych obywateli, podlegać tylko przewidzianym przez Pakt ograniczeniom.

Obowiązki cudzoziemców. Cudzoziemiec przebywający w obrębie jurysdykcji jakiegoś państwa jest zobowiązany do respektowania jego ustawodawstwa i zarządzeń regulujących jego pobyt. W szczególnych sytuacjach klęsk żywiołowych jest on zobowiązany do tych samych świadczeń co obywatele. Jeśli nie korzysta z immunitetu podatkowego, nie może się uchylać od płacenia podatków

i opłat celnych. Kwestią dyskusyjną jest, czy cudzoziemcy stale rezydujący na terytorium jakiegoś państwa są zobowiązani do odbycia służby wojskowej. W czasie drugiej wojny światowej Wielka Brytania nałożyła obowiązek odbycia służby wojskowej na obywateli zaprzyjaźnionych państw. Stany Zjednoczone wydały w roku 1951 ustawę, stosownie do której cudzoziemcy, mający stałe miejsce zamieszkania na terytorium tego kraju, są zobowiązani do odbycia służby wojskowej.

§ 3. AZYL TERYTORIALNY

Definicja. Azyl terytorialny należy odróżnić od dyplomatycznego. Polega on na udzieleniu zezwolenia na wjazd oraz pobyt cudzoziemcom dyskryminowanym czy prześladowanym za swe przekonania i działalność polityczną, religijną lub naukową. Osoba uzyskująca azyl korzysta z gwarancji, że nie zostanie wydana na żądanie państwa swego obywatelstwa. Udzielenie azylu oznacza więc wyłączenie w stosunku do zainteresowanej osoby możliwości ekstradycji.

Prawo ubiegania się o azyl. W powszechnym prawie międzynarodowym nie ma norm regulujących instytucję azylu, stąd też w braku wiążących je partykularnych zobowiązań państwa mają całkowitą swobodę udzielania i nieudzielania schronienia prześladowanemu cudzoziemcowi. Cudzoziemiec ten, jeżeli nie popełnił przestępstw pospolitych lub czynów niezgodnych z celami i zasadami Organizacji Narodów Zjednoczonych, „ma prawo — jak stwierdza art. 14 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 10 grudnia 1948 r. — ubiegać się o azyl [...] w innych krajach”, ale nie musi go w każdym przypadku uzyskać.

Kryz historyczny. Instytucja azylu terytorialnego nabrała szczególnego znaczenia w okresie rewolucji francuskiej. Pierwszym aktem stwierdzającym istnienie prawa azylu była deklaracja Zgromadzenia Narodowego Francji z 29 grudnia 1791 r. Konstytucja z 24 czerwca 1793 r. w art. 120 głosiła: „Naród francuski udziela azylu cudzoziemcom zmuszanym do opuszczenia swej ojczyzny za obronę sprawy wolności, ale odmawia azylu tyranom”.

Prawo do azylu politycznego zostało w XIX w. przyjęte w większości konstytucji, jednakże w praktyce jego stosowanie podlegało różnorodnym ograniczeniom. Problem azylu nabrał szczególnej ostrości w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Kiedy wojna domowa w Hiszpanii i terror faszystowski we Włoszech i Niemczech doprowadziły do masowej emigracji politycznej. Okazało się wówczas, że niechęć państw ościennych do wywoływania sporów i zdrażeń z rządami faszystowskimi prowadziła do częstych deportacji i zamykania granic przed emigrantami politycznymi.

Azyl w praktyce polskiej. Konstytucja z roku 1952 w pierwotnym brzmieniu w art. 88 przewidywała udzielanie azylu obywatelom państw obcych „prześladowanym za [...] działalność w obronie pokoju, walkę narodowowyzwoleńczą lub działalność naukową”. Zgodnie z postanowieniami ustawy o cudzoziemcach z roku 1963, decyzje o udzielaniu azylu wydawał Minister Spraw Wewnętrznych, przy czym prawo do wydawania tych decyzji mogło być w porozumieniu z Ministrem Spraw Zagranicznych przekazane podległym organom. Postanowienie o udzieleniu azylu w brzmieniu nadanym ustawą z 18 października 1991 r. głosi, że: „obywatele

innych państw i bezpaństwowcy mogą korzystać z prawa azylu na zasadach określonych ustawą”. Konstytucja RP z 1997 r. w art. 56 również nie formułuje zasad udzielania azylu, lecz odsyła do ustawy. Ustawa z 13 czerwca 2003 roku o udzielaniu ochrony cudzoziemcom na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w art. 90 stanowi, iż cudzoziemiec może, na swój wniosek, otrzymać azyl w Rzeczypospolitej Polskiej, gdy jest to niezbędne dla zapewnienia mu ochrony oraz gdy przemawia za tym ważny interes Rzeczypospolitej Polskiej. Cudzoziemcowi, któremu udzielono azylu, wydaje się zezwolenie na osiedlenie się. Zgodnie z art. 91 cudzoziemca można pozbawić azylu, jeżeli: 1) ustały przyczyny, dla których azyl został udzielony; 2) prowadzi on działalność skierowaną przeciwko obronności, bezpieczeństwu państwa lub porządkowi publicznemu.

Deklaracja ONZ o azylu. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z roku 1948 przewiduje w art. 14, że: „każdy człowiek ma prawo ubiegać się o azyl i korzystać z niego w innym kraju w razie prześladowania”. Choć obecnie można mówić o prawie korzystania z azylu w innym kraju jako o prawie jednostki, jednakże uzyskanie azylu zależy całkowicie od swobodnego uznania zainteresowanego państwa.

Zgromadzenie Ogólne w roku 1967 uchwaliło Deklarację w sprawie azylu terytorialnego, w której uznało, że udzielenie azylu jest pokojowym i humanitarnym aktem. Azyl przyznany przez państwo osobom powołującym się na art. 14 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, a także osobom walczącym z kolonializmem, powinien być respektowany przez inne państwa. Prawo do azylu nie przysługuje osobom winnym popełnienia zbrodni przeciwko pokojowi, zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości. W celu przygotowania konwencji o azylu terytorialnym została zwołana specjalna konferencja w roku 1977, która jednak nie zdołała wypracować odpowiedniego projektu. W ostatnich latach problemem staje się powoływanie się na prawo azylu politycznego ze względów ekonomicznych. Doprowadziło to do zaostrzenia przepisów wewnętrznych dotyczących udzielania azylu w niektórych krajach europejskich (np. we Francji i w Niemczech).

§ 4. EKSTRADYCJA PRZESTĘPCÓW

Brak obowiązku wydawania przestępców. W prawie międzynarodowym nie ma powszechnego obowiązku ekstradycji przestępców. Praktyka wydawania zbiegów do XVIII w. nie wynikała z umów międzynarodowych, nie była też jednolita i nie doprowadziła w konsekwencji do powstania odpowiedniej normy zwyczajowej. W miarę jednak rozwoju komunikacji lądowej i morskiej, umożliwiające szybką zmianę miejsca pobytu i ucieczkę przestępcy do odległych nawet krajów, współdziałanie między państwami stało się koniecznością. Doprowadziło to do zawarcia, poczynając od XVIII w., wielu umów, przeważnie dwustronnych, regulujących zasady i warunki ekstradycji. Umowy te zobowiązywały strony do wydania lub zmiany ustawodawstwa wewnętrznego, co spowodowało, iż ekstradycja stała się już w XIX w. instytucją zarówno prawa narodów, jak i prawa wewnętrznego. Powszechność ustawodawstwa wewnętrznego i umów międzynarodowych poświęconych ekstradycji nie oznacza jednak, aby instytucja ta była jednolicie regulowana i aby wykształcił się powszechny obowiązek

REPETYTORIUM

Przedmiot: Prawo międzynarodowe publiczne

Temat: Nabycie i utrata obywatelstwa w świetle prawa międzynarodowego

Opracowano na podstawie:

- I. Leraczyk, B. Wójcik, A. Zaprzaluk, T. Sieniow (red.), **Nabywanie obywatelstwa polskiego**, Lublin 2013;
- J. Białocerkiewicz, **Prawo międzynarodowe publiczne. Zarys wykładu**, Olsztyn 2003;
- J. Barcik, T. Srogosz, **Prawo międzynarodowe publiczne**, Warszawa 2007;
- R. Bierzanek, J. Symonides, **prawo międzynarodowe publiczne**, Warszawa 2005;
- M.N. Shaw, **Prawo międzynarodowe**, Warszawa 2006.

Określeniem „ludność państwa” obejmuje się w prawie międzynarodowym ogół osób fizycznych zamieszkujących terytorium określonego państwa i podlegających jego jurysdykcji. Są nimi w większości obywatele tego państwa.

Obywatelstwo stanowi węzeł prawny łączący państwo i osobą fizyczną. Jego istnienie wpływa na pozycję prawną jednostki na dwóch głównych płaszczyznach:

- na płaszczyźnie prawa krajowego
- na płaszczyźnie prawa międzynarodowego.

Reguły nadawania obywatelstwa określa, co do zasady swobodnie, każde państwo. Analiza praktyki międzynarodowej wskazuje na to, że zwykle obywatelstwo można uzyskać w trzech przypadkach:

- a) uzyskanie obywatelstwa na zasadzie prawa krwi (*ius sanguinis*). Obywatelstwo uzyskuje się tu przez urodzenie z osoby bądź osób, które posiadają już obywatelstwo danego państwa. Na zasadzie prawa krwi dziecko nabywa obywatelstwo niezależnie od miejsca, w którym przyszło ono na świat;
- b) uzyskanie obywatelstwa na zasadzie prawa ziemi (*ius soli*). Obywatelstwo uzyskuje się tu przez urodzenie na terytorium danego państwa, niezależnie od istnienia więzi krwi z osobami posiadającymi już obywatelstwo tego państwa;
- c) uzyskanie obywatelstwa w wyniku naturalizacji na wniosek osoby zainteresowanej, spełniającej warunki określone w prawie krajowym.

Prawo międzynarodowe ogranicza jednak w pewien sposób swobodę państw w omawianej tu sferze. Oto bowiem międzynarodowe prawo zwyczajowe zakazuje państwom nadawania obywatelstwa osobom po ich urodzeniu i wbrew ich woli rodziców osób małoletnich, o ile nie istnieje żaden związek między państwem a daną jednostką.

Na gruncie prawa zwyczajowego trudno natomiast jednoznacznie ocenić, legalność przymusowej naturalizacji opartej na realnym związku między osobą a państwem (np. zawarcie związku małżeńskiego z obywatelem danego państwa i stałe zamieszkiwanie w tym państwie). Ta ostatnia kwestia regulowana jest jednak w traktatach. Np.: Konwencji nowojorskiej o obywatelstwie kobiet zamężnych z 1957 roku.

Pytanie problemowe: Sposoby nabycia obywatelstwa w świetle prawa międzynarodowego

1. Zasada prawa krwi:

- a. Oznacza, że dziecko nabywa obywatelstwo, które posiadają rodzice lub jedno z nich
- b. Oznacza, że dziecko nabywa obywatelstwo państwa, na terytorium którego się urodziło
- c. To inaczej *ius sanguinis*

1. Do wtórnych sposobów nabycia obywatelstwa zaliczamy:

- a. Naturalizację
- b. Neutralizację
- c. Reintegracja

Repetitorium

Przedmiot: Prawo międzynarodowe publiczne

Temat: Normy regulujące stosunki dyplomatyczne. Charakterystyka Konwencji wiedeńskiej o stosunkach dyplomatycznych z 1961 r.

Opracowano na podstawie:

- R. Bierzanek, J. Symonides, Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2005;
- M. N. Shaw, Prawo międzynarodowe, Warszawa 2006.

Stosunki dyplomatyczne regulowane są przez zespół norm prawa międzynarodowego, wyodrębnionych jako tzw. prawo dyplomatyczne, przez normy o charakterze kurtuazyjnym i normy prawa wewnętrznego.

Do XIX w. prawo dyplomatyczne było wyłącznie prawem zwyczajowym, tworzonym w drodze praktyki międzynarodowej. Dopiero XIX w. przyniósł pierwsze normy umowne. W 1815 r. podczas Kongresu Wiedeńskiego przyjęto regulamin w sprawie klas pierwszeństwa przedstawicieli dyplomatycznych, a w 1818 r. uzupełniający go protokół akwizgrański. Z kolei na kontynencie amerykańskim podczas VI konferencji panamerykańskiej w Hawanie w 1928 r. doszło do przyjęcia międzyamerykańskiej konwencji o przedstawicielach dyplomatycznych. Konwencja ta ma oczywiście charakter regionalny.

Natomiast całość prawa dyplomatycznego została skodyfikowana w podpisanej w dniu 18 kwietnia 1961 r. Konwencji wiedeńskiej o stosunkach dyplomatycznych, obowiązującej od 1964 r.

Zauważyć należy, iż pomimo kodyfikacyjnego charakteru konwencji wiedeńskiej nie uchyliła ona obowiązującego prawa zwyczajowego. Wiąże ono nadal państwa, które nie są stronami tej konwencji.

Podkreślić również należy, że Konwencja wiedeńska określa jedynie minimum zasad, od których państwa mogą na zasadzie porozumień odchodzić, przyznając swoim misjom i ich personelowi bardziej uprzywilejowane traktowanie.

Normy prawa międzynarodowego nie przewidują samoistnego prawa do utrzymywania stosunków dyplomatycznych. Jeśli jedno państwo nie życzy sobie nawiązywania stosunków dyplomatycznych z innym nie jest prawnie do tego zobowiązane.

Konwencja wiedeńska określa główne funkcje misji dyplomatycznych i ogólnie koncentruje się na reprezentacji i ochronie interesów państwa wysyłającego oraz ich obywateli, jak również promocji informacji i przyjaznych stosunków.

Konwencja wiedeńska określa też trzy kategorie szefów misji dyplomatycznych, dzieląc ich na:

- ambasadorów i nuncjuszy akredytowanych przy głowach państw oraz innych szefów misji o równorzędnej randze;
- posłów, ministrów pełnomocnych i internuncjuszy również akredytowanych przy głowach państw;
- chargé d'affaires, akredytowanych przy ministrach spraw zagranicznych.

Pytania testowe:

1. Konwencja wiedeńska została:
  - a. Podpisana w dniu 18 kwietnia 1961 r.**
  - b. Nie weszła jeszcze w życie
  - c. Zastąpiła prawo zwyczajowe
2. Konwencja wiedeńska określa:
  - a. 6 kategorii szefów misji dyplomatycznych
  - b. 3 kategorie szefów misji dyplomatycznych**
  - c. 2 równorzędne kategorie szefów misji dyplomatycznych

Pytanie problemowe:

Scharakteryzuj znaczenie konwencji wiedeńskiej o stosunkach dyplomatycznych

PRAWO MIĘDZYNARODOWE PUBLICZNE

---

*Remigiusz Bierzanek
Janusz Symonides*

Wydanie 8
zmienione

 LexisNexis®

Warszawa 2005

B. Ren

Problemy żeglugi na Renie po raz pierwszy zostały uregulowane 15 sierpnia 1804 r. Status prawny został następnie zmieniony przez art. 5 traktatu paryskiego z 30 maja 1814 r. Akt końcowy kongresu wiedeńskiego wprowadził na Renie wolność żeglugi. Były to jednak zasady ogólne. Przepisy szczegółowe zostały ustanowione przez konwencję moguncką z 31 marca 1831 r. Na podstawie konwencji rozpoczęła swą działalność Komisja Centralna Żeglugi na Renie, złożona z przedstawicieli państw nadbrzeżnych. Uchwały Komisji wiązały te tylko państwa członkowskie, które się na nie godziły.

Obecny status Renu jest określony przez konwencję mannheimską z 17 października 1868 r. Przewiduje ona wolność żeglugi statków wszystkich państw. Do obowiązków państw nadbrzeżnych należy utrzymywanie żeglowności na ich odcinkach Renu. Wolność żeglugi potwierdził traktat wersalski. Postanowienia traktatu wersalskiego odnośnie do Renu zostały wypowiedziane w roku 1936 przez Niemcy. Po drugiej wojnie światowej udział państw nadbrzeżnych w Komisji Centralnej Żeglugi na Renie został utrzymany. Stany Zjednoczone są członkiem komisji od roku 1950. Konwencja mannheimska została poddana rewizji w Strasburgu 20 listopada 1963 r. Obecnie prowadzone są prace zmierzające do wybudowania kanału Ren–Dunaj i stworzenia ogólnoeuropejskiej infrastruktury dróg śródlądowych. W roku 1976 podpisano dwie konwencje w sprawie ochrony Renu przed zanieczyszczeniem chemicznym i zanieczyszczeniem chlorkami.

C. Niger

Akt generalny konferencji berlińskiej z roku 1885, podpisany przez państwa kolonialne, proklamował wolność żeglugi na rzece Niger, jak też zagwarantował równe traktowanie wszystkich państw. Zasady te zostały potwierdzone w roku 1919. Po uzyskaniu niepodległości państwa nadbrzeżne przyjęły w roku 1963 nową konwencję, która, uchylając wcześniejsze unormowania, podtrzymała swobodę żeglugi. Zasada równego traktowania odnosi się tak do państw nadbrzeżnych, jak i państw trzecich. Państwa nadbrzeżne zarezerwowały sobie prawo podejmowania kroków niezbędnych dla utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego.

D. Indus

Traktat regulujący wykorzystanie wód Indusu został podpisany w roku 1960 i zakończył wieloletnie spory między Indiami i Pakistanem. Indus został podzielony na dwie części. Trzy ciekł wschodniej części zarezerwowane są dla Indii, a trzy ciekł w zachodniej dla Pakistanu. Strony zachowują też pewne prawa w części rzeki należącej do drugiej strony. Powołana do życia Stała Komisja Indusu, posiadająca kompetencje administracyjne i techniczne, stwarza możliwość współpracy i właściwego wykorzystania tej rzeki. Spory między stronami regulowane są wedle specjalnej procedury. Indie i Pakistan — z udziałem Banku Światowego i sześciu państw wnoszących wkłady finansowe — ustanowiły specjalny fundusz rozwoju basenu Indusu.

E. Amazonka

Traktat o współpracy państw dorzecza Amazonki został podpisany w roku 1978 przez Boliwię, Brazylię, Gujanę, Ekwador, Kolumbię, Peru, Surinam i Wenezuelę. Całkowita swoboda żeglugi handlowej jest zagwarantowana na zasadach wzajemności. Traktat oparty jest na zasadzie sprawiedliwego rozdziału korzyści wynikających z rozwoju dorzecza i daje równe prawa wszystkim państwom nadbrzeżnym. Ministrowie spraw zagranicznych spotykają się w miarę potrzeby w celu ustalenia głównych kierunków wspólnej polityki. Rada współpracy państw dorzecza Amazonki jest odpowiedzialna za opracowywanie planów rozwoju, które są wykonywane przez stałe komisje narodowe.

§ 8. OBSZARY MORSKIE

Kategorie obszarów morskich. Obszary morskie jednolite pod względem fizycznym nie są jednolite pod względem swego statusu prawnego. Najogólniej wody morskie można podzielić na wody wchodzące w skład terytorium państwowego, nazywane wodami terytorialnymi luborskimi terytorium państwa, i morze otwarte. Podział ten nie jest jednak wystarczający, gdyż zarówno wody terytorialne, jak i morze otwarte nie są jednolite pod względem prawnym i należy dokonać dalej idącej klasyfikacji. W skład morskiego terytorium państwa wchodzi bowiem dwie kategorie wód: wody wewnętrzne oraz morze terytorialne. Na wodach wewnętrznych, obejmujących pas wód między brzegiem a tzw. linią podstawową, czyli wewnętrzną granicą morza terytorialnego, państwo sprawuje pełne zwierzchnictwo terytorialne, podczas gdy na morzu terytorialnym rozciągającym się od linii podstawowej w kierunku morza otwartego do maksymalnej granicy 12 mil wykonywanie zwierzchnictwa terytorialnego ograniczone jest istnieniem tzw. prawa nieszkodliwego przepływu przysługującego statkom innych państw.

Biorąc za punkt wyjścia zakres jurysdykcji państwa, obszary morskie można zatem podzielić na trzy kategorie: na obszary morskie wchodzące w skład terytorium państwowego, na obszary podlegające w ograniczonym stopniu jurysdykcji lub prawom suwerennego państwa i na obszary znajdujące się poza granicami jurysdykcji państwowej.

Położenie prawne obszarów morskich, zasady ich delimitacji, a także sposoby korzystania z nich określone są przez prawo międzynarodowe oraz w zakresie przez nie ustalonym — także przez prawo wewnętrzne. Międzynarodowe prawo morza było jeszcze w pierwszej połowie obecnego stulecia głównie prawem zwyczajowym.

Pierwsza i druga konferencja prawa morza. Pierwszą kodyfikację przyniósł dopiero okres po drugiej wojnie światowej. Prace nad nią prowadzone były, poczynając od roku 1949, przez Komisję Prawa Międzynarodowego.

Pierwsza konferencja prawa morza ONZ rozpoczęła się w Genewie 24 lutego i trwała do 27 kwietnia 1958 r. Uczestniczyło w niej 86 państw. Konferencja obradowała w pięciu komitetach. Podstawę jej

prac stanowił projekt konwencji przygotowany przez Komisję Prawa Międzynarodowego. Prace konferencji doprowadziły do przyjęcia czterech konwencji: w sprawie morza terytorialnego i strefy przyległej; w sprawie morza otwartego; w sprawie rybołówstwa i konserwacji zasobów żywych morza otwartego oraz w sprawie szelfu kontynentalnego.

Ponieważ I konferencji nie udało się wyraźnie określić szerokości morza terytorialnego, w celu rozwiązania tego problemu dwa lata później, w roku 1960, zebrała się także w Genewie II konferencja prawa morza. Na niej też nie osiągnięto pozytywnego rezultatu. To niepowodzenie okazało się w następnych latach brzemienne w skutki. W miarę upływu czasu wiele państw w swych roszczeniach do morza terytorialnego i wyłącznej strefy rybołówstwa zaczęło wykraczać poza 12-milową granicę. Rozpoczął się proces obrazowo określany jako „pełzanie jurysdykcji państwowej po morzu otwartym”.

Trzecia konferencja prawa morza. Geneza trzeciej z kolei konferencji prawa morza sięga roku 1967, kiedy to po raz pierwszy wpisano do porządku obrad Zgromadzenia Ogólnego ONZ punkt dotyczący pokojowego wykorzystania dna mórz i oceanów poza granicami jurysdykcji państwowej.

Zadaniem III konferencji było już nie tylko ustanowienie sprawiedliwego statusu międzynarodowego pokojowego wykorzystania dna mórz i oceanów poza granicami jurysdykcji państwowej, lecz także szeroki zestaw zagadnień, obejmujący status prawny morza otwartego, szelf kontynentalny, morze terytorialne, strefę przyległą, ochronę środowiska morskiego, badania naukowe i transfer technologii. Na porządek dzienny III konferencji została więc wpisana w istocie rewizja całego istniejącego prawa morza.

Trwająca dziesięć lat, od roku 1973 do roku 1982, III konferencja prawa morza ONZ uznawana jest powszechnie za jedną z największych i najważniejszych konferencji w historii stosunków międzynarodowych. O takiej kwalifikacji decyduje nie tylko liczba 157 uczestników, lecz przede wszystkim to, że w jej wyniku doszło do wypracowania i przyjęcia konwencji o prawie morza, będącej, jak się słusznie podkreśla, swego rodzaju konstytucją mórz i oceanów regulującą sposoby ich użytkowania, badania i ochrony. Pierwsza sesja konferencji (organizacyjna) odbyła się w Nowym Jorku w dniach od 3 do 15 grudnia 1973 r. Projekt konwencji został uchwalony na XI sesji 30 kwietnia 1982 r. Konferencja została zakończona 10 grudnia 1982 r. podpisaniem w Montego Bay na Jamajce konwencji o prawie morza. W roku 1993 konwencja została ratyfikowana przez 60 państw i weszła w życie w roku 1994. W roku 2003 była ona wiążąca dla 145 państw.

1. Obszary morskie wchodzące w skład terytorium państwowego

A. Morskie wody wewnętrzne

Definicja. Morskie wody wewnętrzne są to wody znajdujące się między lądem a wewnętrzną granicą (linią podstawową) morza terytorialnego. Zalicza się do nich zatoki morskie o określonym rozwarciu, zatoki historyczne oraz wody portów. Zgodnie z ustawą o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej

i administracji morskiej z 21 marca 1991 r., morskimi wodami wewnętrznymi są: część Jeziora Nowowarpieńskiego i część Zalewu Szczecińskiego; część Zatoki Gdańskiej, zamknięta linią podstawową biegnącą od punktu na Mierzei Helskiej do punktu na Mierzei Wiślanej; część Zalewu Wiślanego, znajdująca się na południowy zachód od granicy państwowej między Polską a Rosją; wody portów określone od strony morza linią łączącą najdalej wysunięte w morze stałe urządzenia portowe, stanowiące integralną część systemu portowego.

Istota prawna. Tak jak terytorium lądowe, wody wewnętrzne podlegają całkowitej i wyłącznej władzy państwa nadbrzeżnego, rozciągającej się również na przestrzeń powietrzną i dno. Z pełnego zwierzchnictwa terytorialnego państwa wynika jego prawo do regulowania dostępu obcych statków. Stąd też na wodach wewnętrznych nie obowiązuje prawo nieszkodliwego przepływu. Pewną zmianę w tym względzie przyniosła konwencja genewska z roku 1958 w sprawie morza terytorialnego i pasa przyległego, która w ust. 2 art. 5 przewiduje istnienie prawa nieszkodliwego przepływu na wodach, które, uprzednio będąc morzem terytorialnym lub morzem otwartym, stały się wodami wewnętrznymi w wyniku wytyczenia prostej linii podstawowej.

Wody archipelagowe. Konwencja o prawie morza z roku 1982 wprowadza nową kategorię wód wewnętrznych, tzw. wody archipelagowe, na których obowiązuje nie tylko prawo nieszkodliwego przepływu, lecz również — na trasach normalnie wykorzystywanych dla żeglugi międzynarodowej — niepodlegające zawieszeniu prawo przejścia archipelagowym szlakiem morskim. Zagwarantowanie swobody żeglugi na wodach archipelagowych ma ogromne znaczenie dla całej społeczności międzynarodowej. Państwa archipelagowe leżą na intensywnie uczęszczanych szlakach morskich, a na ich wodach znajduje się wiele cieśnin o szczególnym znaczeniu dla żeglugi międzynarodowej.

Zatoki. Wodami wewnętrznymi są wody zatoki, której brzegi należą tylko do jednego państwa, jeśli odległość między punktami wytyczającymi jej naturalne ujście nie przekracza 24 mil. Zasada ta, przyjęta w ust. 4 art. 7 konwencji genewskiej, położyła kres wieloletnim sporom co do tego, od jakiej szerokości rozwarcia jej wody mają status wód wewnętrznych.

Do wód wewnętrznych zalicza się także wody tzw. zatok historycznych, mimo że szerokość ich rozwarcia jest większa niż 24 mile. Podstawą tytułu jest długotrwałe efektywne wykonywanie zwierzchnictwa terytorialnego przez państwo nadbrzeżne uznawane przez inne podmioty. Problem zatok, czy szerzej wód historycznych, nie jest uregulowany w prawie międzynarodowym, niemniej jednak w praktyce za zatoki historyczne uznawane są zatoka Laholm w Szwecji, Varanger-Fjord i Vest-Fjord w Norwegii, Zatoka Hudsona w Kanadzie, Morze Białe, Karskie i Zatoka Piotra I w Rosji.

Zatoka Gdańska. Stosownie do dekretu o ochronie granic państwowych z 23 marca 1956 r. za wody wewnętrzne uznane zostały wody części Zatoki Gdańskiej, zamknięte linią łączącą cypel helski z punktem styku polsko-radzieckiej granicy państwowej. Linia ta wynosi 30 mil, przeto podstawą

uznania wód Zatoki Gdańskiej za wody wewnętrzne mogło być albo traktowanie jej jako zatoki historycznej, albo przyjęcie konstrukcji, zgodnie z którą jej brzegi nie należą do jednego, lecz do dwóch państw, a wówczas nie miałyby do niej zastosowania postanowienia art. 7 konwencji genewskiej. W praktyce Polska nie wysunęła roszczeń do uznania Zatoki Gdańskiej za zatokę historyczną. Konsekwentnie ustawa o morzu terytorialnym Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z 17 grudnia 1977 r. zmieniła odpowiednie postanowienie dekretu o ochronie granic, uznając za wody wewnętrzne, zgodnie z konwencją genewską, część Zatoki Gdańskiej, zamkniętej 24-milową linią. Konstrukcja ta została przyjęta w ustawie z 21 marca 1991 roku.

Porty morskie. Wodami wewnętrznymi są wody portów morskich, czyli miejsca, gdzie statki zawijają w celu załadowania lub wyładowania pasażerów i towarów. Zgodnie z konwencją genewską, najdalej nawet wysunięte w morze stałe urządzenie portowe, stanowiące integralną część systemu portowego, uważa się za część wybrzeża, nad którym państwo nadbrzeżne sprawuje zwierzchnictwo terytorialne. Przede wszystkim decyduje ono, jakie porty są otwarte dla żeglugi międzynarodowej. Portami zamkniętymi są porty wojenne, rybackie czy obsługujące wyłącznie żeglugę kabotażową. Porty, do których zwyczajowo zawijają statki handlowe i które służą handlowi międzynarodowemu, uważane są za otwarte. Zasada swobodnego dostępu do portów na podstawie wzajemności została też sformułowana w konwencji i statucie genewskim z 9 grudnia 1923 r. o międzynarodowym ustroju portów morskich. Państwo z ważnych powodów może zamknąć port, nie może jednak dopuścić do dyskryminacji statków niektórych tylko bander. Nie ulega jednak wątpliwości, że w przypadku niebezpieczeństwa czy awarii nie powinno się odmawiać dostępu do portów zamkniętych.

Porty podlegają prawu i władzy państwa nadbrzeżnego, co oznacza, że statki obcych bander podlegają również jego jurysdykcji. Jurysdykcji nie podlegają okręty wojenne, które mogą przebywać na wodach wewnętrznych tylko za zgodą państwa nadbrzeżnego. W przypadku naruszenia prawa państwa nadbrzeżnego może ono zażądać opuszczenia portu przez okręt wojenny.

Redy. Wejścia do portów zwane redami są w ustawodawstwie niektórych państw traktowane jako wody wewnętrzne. Konwencje: genewska z roku 1958, a także Konwencja o prawie morza z roku 1982 traktują je jako część morza terytorialnego nawet wówczas, gdy w całości leżą one poza jego granicami. Ustawa z 21 marca 1991 r. o obszarach morskich zmieniła wcześniejsze postanowienia, uznając redy za część morza terytorialnego, a nie za część wód wewnętrznych, jest więc ona zgodna z uregulowaniami konwencyjnymi.

B. Morze terytorialne

Pojęcie. W skład terytorium państwa wchodzi również morze terytorialne (zwane niekiedy nieprawidłowo wodami terytorialnymi lub morzem przybrzeżnym), czyli pas wód morskich położonych między wybrzeżem albo wodami wewnętrznymi z jednej strony a morzem otwartym z drugiej. Podobnie jak w przypadku wód wewnętrznych, państwo nadbrzeżne sprawuje nad nim swą suwerenność, która rozciąga się na przestrzeń nad morzem terytorialnym oraz na

jego dno i wnętrze ziemi pod nim. Ograniczeniem wykonywania suwerenności jest istnienie prawa nieszkodliwego przepływu.

Delimitacja morza terytorialnego. W celu przeprowadzenia delimitacji morza terytorialnego państwo nadbrzeżne musi wyznaczyć linię podstawową, czyli wewnętrzną granicę, oraz ustalić jego szerokość. Warunki ustalania początkowej granicy morza terytorialnego oraz dopuszczalna, maksymalna jego szerokość są określone przez prawo międzynarodowe.

O ile wytyczanie linii podstawowej przy nieukształtowanym brzegu nie budziło wątpliwości, o tyle ustalanie jej w sytuacjach, gdy linia brzegu jest mocno wcięta i wrzyna się w głąb lądu lub jeśli wzdłuż wybrzeża ciągnie się pasmo wysp, stało się przedmiotem głośnego sporu między Wielką Brytanią a Norwegią, która w roku 1939 zastosowała system linii prostych łączących odpowiednie punkty wybrzeża i tym samym wydatnie rozszerzyła pas wód wewnętrznych. Sprawa została przedłożona MTS. W orzeczeniu z roku 1951 uznał on, iż przyjęta przez Norwegię w dekreście z roku 1935 metoda delimitacji nie jest sprzeczna z prawem międzynarodowym.

Szerokość morza terytorialnego. Mimo podejmowanych wielokrotnie wysiłków ustalenie w prawie międzynarodowym jednolitej szerokości morza terytorialnego nastręczało wiele trudności.

Próby ustalenia jednolitej szerokości morza terytorialnego podejmowane na konferencjach w Hadze w roku 1930 oraz na I i II konferencji genewskiej w latach 1958 i 1960 nie przyniosły rezultatów. Warto jednak odnotować, że Konwencja genewska o morzu terytorialnym pośrednio potwierdziła dopuszczalność ustanowienia 12-milowego morza terytorialnego, uznając możliwość ustanawiania pasa przyległego o szerokości nieprzekraczającej 12 mil oraz wody zatoki za wody wewnętrzne, gdy wejście do niej nie przekracza 24 mil, czyli po 12 z każdej strony.

W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w. doszło do upowszechnienia 12-milowej szerokości morza terytorialnego. We wrześniu 1974 r. aż 96 państw posiadało morza terytorialne o takiej szerokości, a 22 państwa zgłaszały roszczenia nawet do jeszcze szerszego morza terytorialnego. W pracach III konferencji prawo państwa do ustanowienia 12-milowego morza terytorialnego nie budziło już wątpliwości. Prawo to zostało uznane w art. 3 konwencji o prawie morza. Również Polska z dniem 1 stycznia 1978 r. ustanowiła 12-milowe morze terytorialne. Należy jednak pamiętać, że 12 mil jest największą dopuszczalną szerokością morza terytorialnego i wysuwanie dalej idących roszczeń jest sprzeczne z prawem międzynarodowym. W roku 2003 roszczenia wykraczające poza 12 mil zgłaszało 10 państw, podczas gdy większość państw (139) posiada morze terytorialne nie wykraczające poza granicę 12 mil.

Prawo nieszkodliwego przepływu. Państwo, sprawując suwerenność na morzu terytorialnym, reguluje w swym ustawodawstwie wszystkie sprawy

związane z uprawianiem żeglugi, chroni swoje bezpieczeństwo oraz interesy rybołówcze, celno-skarbowe, imigracyjne i sanitarne, reguluje badania i ochronę środowiska morskiego. Zgodnie ze zwyczajową i konwencyjną normą międzynarodową, statkom innych państw przysługuje prawo nieszkodliwego przepływu. W artykule 14 konwencja genewska wyjaśnia, iż przepływ jest nieszkodliwy, dopóki nie zagraża pokojowi, bezpieczeństwu lub porządkowi państwa nadbrzeżnego. Państwo nie powinno utrudniać nieszkodliwego przepływu, natomiast może podejmować kroki konieczne do zapobiegania przepływowi szkodliwemu.

O ile prawo nieszkodliwego przepływu statków handlowych nie budzi wątpliwości, o tyle niektóre państwa odmawiają go okrętom wojennym, uzależniając ich przepływ od swojej zgody lub uprzedniej notyfikacji. Rozróżnienie między statkami handlowymi i okrętami nie znajduje uzasadnienia ani na gruncie prawa zwyczajowego, ani konwencyjnego. W orzeczeniu w sprawie cieśniny Korfu w roku 1949 MTS stwierdził wyraźnie: „Wedle opinii Trybunału, powszechnie uznane i zgodne z międzynarodowym zwyczajem jest prawo państw w czasie pokoju do wysyłania swoich okrętów wojennych [...] bez uprzedniego zezwolenia państwa nadbrzeżnego, pod warunkiem że przepływ jest nieszkodliwy”. Również konwencja genewska o morzu terytorialnym nie wymaga zezwolenia ani notyfikacji, żąda tylko, by okręty podwodne płynęły wynurzone.

Warunki nieszkodliwego przepływu w konwencji z roku 1982. Postanowienia konwencji genewskiej dotyczące prawa nieszkodliwego przepływu są dość ogólne. W pracach III konferencji zgodzono się, że warunki nieszkodliwego przepływu powinny być bliżej sprecyzowane. Nie czyniąc rozróżnienia między statkami a okrętami, konwencja o prawie morza wyjaśnia w art. 19, że przepływ będzie uważany za zagrażający pokojowi, porządkowi lub bezpieczeństwu państwa nadbrzeżnego, jeśli statek ten na morzu terytorialnym podejmie działania polegające na:

- a) groźbie lub użyciu siły przeciwko suwerenności i integralności terytorialnej lub niezawisłości politycznej państwa nadbrzeżnego lub pogwałceniu w jakikolwiek inny sposób zasad prawa międzynarodowego wymienionych w Karcie NZ;
- b) jakimkolwiek ćwiczeniu lub użyciu broni wszelkiego rodzaju;
- c) jakimkolwiek czynem mającym na celu zbieranie informacji na szkodę obronności lub bezpieczeństwa państwa nadbrzeżnego;
- d) jakiejkolwiek propagandzie mającej na celu osłabienie obronności lub bezpieczeństwa państwa nadbrzeżnego;
- e) startowaniu, lądowaniu lub braniu na pokład jakiegokolwiek statku powietrznego;
- f) startowaniu, lądowaniu lub braniu na pokład jakiegokolwiek urządzenia wojkowego;
- g) lądowaniu lub wyładowywaniu jakichkolwiek towarów, walut lub osób z naruszeniem przepisów celnych, skarbowych lub sanitarnych państwa nadbrzeżnego;
- h) jakimkolwiek umyślnym i poważnym zanieczyszczeniu wbrew postanowieniom niniejszej konwencji;

- i) uprawianiu rybołówstwa;
- j) prowadzeniu jakichkolwiek badań lub inspekcji;
- k) jakimkolwiek działaniu mającym na celu zakłócenie systemu łączności oraz innych urządzeń lub instalacji państwa nadbrzeżnego;
- l) wszelkim innym działaniom niezwiązanym bezpośrednio z przepływem.

Jurysdykcja państwa nadbrzeżnego. Statki znajdujące się na morzu terytorialnym podlegają nie tylko jurysdykcji administracyjnej państwa nadbrzeżnego, lecz także karnej i cywilnej. Przy wykonywaniu jurysdykcji karnej i cywilnej państwo nadbrzeżne powinno brać pod uwagę interesy żeglugi oraz rodzaj przepływu.

Jurysdykcja karna w stosunku do statku przepływającego przez morze terytorialne, np. aresztowanie lub przeprowadzenie dochodzenia, może być wykonywana tylko wówczas, gdy: a) skutki przestępstwa rozciągają się na obszar państwa nadbrzeżnego; b) jeżeli przestępstwo zakłóca spokój kraju lub porządek na morzu terytorialnym; c) jeżeli o pomoc zwróci się kapitan statku, przedstawiciel dyplomatyczny lub konsul państwa jego bandery i d) jeżeli jest to konieczne do zwalczania nielegalnego handlu narkotykami (na III konferencji zgodzono się na uzupełnienie narkotyków substancjami psychotropowymi). Zakres jurysdykcji karnej jest znacznie szerszy i obejmuje podjęcie wszelkich środków przewidzianych w ustawodawstwie państwa nadbrzeżnego w stosunku do statku przepływającego przez morze terytorialne po opuszczeniu wód wewnętrznych.

Jurysdykcja cywilna w przypadku przepływu przez morze terytorialne może być wykonywana tylko w stosunku do statku (a nie w stosunku do osób), i to tylko z tytułu zobowiązania lub obciążenia, jakie statek wziął na siebie w związku z danym przepływem.

Spod jurysdykcji państwa nadbrzeżnego wyłączone są okręty wojenne oraz niehandlowe statki państwowe. Podlegają jej natomiast handlowe statki państwowe.

2. Obszary morskie podlegające ograniczonej jurysdykcji lub suwerenności państwa nadbrzeżnego

A. Morski pas przyległy

Pojęcie. Państwa nadbrzeżne nie zawsze zadowolają się posiadaniem morza terytorialnego i rozciągają pewne uprawnienia poza jego granice na przyległe obszary morza otwartego. Praktyka ta, datująca się od przeszło dwóch wieków, doprowadziła do wykształcenia się pojęcia pasa przyległego. Termin ten oznacza obszar morza otwartego o określonej szerokości, przylegający do zewnętrznej granicy morza terytorialnego, na którym państwo nadbrzeżne sprawuje w odniesieniu do obcych statków kontrolę w specjalnie przewidzianych dziedzinach i w ograniczonym zakresie.

Na III konferencji prawa morza, z uwagi na przyjęcie 12-milowego morza terytorialnego, jak też na możliwość ustanowienia 200-milowej strefy ekonomicznej, celowość utrzymywania tej kategorii wód morskich była podawana w wątpliwość, ostatecznie jednak konwencja o prawie morza w art. 33 przewiduje

możliwość ustanawiania morskiego pasa przyległego o szerokości nieprzekraczającej 24 mile.

Praktyka międzynarodowa. Polska, stosownie do rozporządzenia Prezydenta RP z 21 października 1932 r. oraz dekretu o ochronie granic państwowych z 1956 r., miała 3-milowy pas przyległy poza granicami 3-milowego morza terytorialnego. Z dniem 1 stycznia 1978 r., w związku z wejściem w życie ustawy o morzu terytorialnym z 17 grudnia 1977 r., pas przyległy stał się częścią 12-milowego polskiego morza terytorialnego. Ustawa o obszarach morskich z 1991 r. nie przewiduje ustanowienia 24-milowego pasa przyległego. Z uwagi na to, iż pozwala on na dodatkowe zabezpieczenie interesów celnych, fiskalnych, imigracyjnych i sanitarnych państwa, jego ustanowienie wydaje się celowe; byłoby też kontynuacją wcześniejszej polskiej praktyki w tym względzie. Warto odnotować, że 44 państwa ustanowiły 24-milowy pas przyległy.

B. Morska strefa ekonomiczna i strefa rybołówstwa

Geneza. Termin „strefa ekonomiczna” stosunkowo niedawno pojawił się w słownictwie prawnomiędzynarodowym. Wprowadzie genezę idei stref ekonomicznych łączy się niekiedy z sięgającą lat pięćdziesiątych praktyką i doktryną południowoamerykańską 200-milowego morza terytorialnego, to jednak faktycznymi twórcami tej koncepcji są państwa afrykańskie. Ich stanowisko w omawianej sprawie zostało sformułowane na regionalnym seminarium prawa morza, jakie odbyło się w Jaunde (stolica Kamerunu) w czerwcu 1972 r., oraz w Deklaracji Organizacji Jedności Afrykańskiej z maja 1973 r.

Następstwa wprowadzenia stref. Ustanowienie 200-milowej strefy wprowadziło radykalne zmiany do uregulowań prawnych obowiązujących na podstawie II konwencji genewskiej o morzu otwartym z roku 1958. Oznaczało bowiem, że poza granicami morza terytorialnego, na obszarze morza otwartego obejmującego ok. 40% powierzchni wszechoceanu, przekreślona została dotychczasowa zasada wolności rybołówstwa, przy czym poza strefami znajduje się tylko kilka procent nadających się do połowu ryb. Występują one bowiem przede wszystkim w tzw. wodach nadszelfowych. Następstwa wprowadzenia stref nie ograniczają się tylko do problemu rybołówstwa. Strefy obejmują także zasoby naturalne dna, i to nie tylko szelfu kontynentalnego, gdzie państwa już obecnie mają wyłączne prawa, lecz również tych części dna mórz i oceanów leżących poza krawędzią szelfu, które znajdują się w obrębie 200 mil.

Istota prawna. W wyłączonej strefie ekonomicznej, której szerokość nie może przekroczyć 200 mil, licząc od linii podstawowej morza terytorialnego, państwo nadbrzeżne, stosownie do art. 56 konwencji o prawie morza, ma prawa suwerenne do badania, eksploatacji, ochrony i gospodarowania zasobami naturalnymi (żywymi i mineralnymi) oraz jurysdykcję w zakresie ustanawiania i użytkowania sztucznych wysp, instalacji i urządzeń, morskich badań naukowych i ochrony środowiska morskiego.

W wyłącznej strefie ekonomicznej wszystkie państwa korzystają z wolności żeglugi i przelotu, układania kabli i rurociągów oraz innych zgodnych z prawem międzynarodowym sposobów korzystania z morza, wiążących się z tymi wolnościami w zakresie używania statków morskich i powietrznych oraz podmorskich kabli i rurociągów.

Zasady uprawiania rybołówstwa w strefie. Zgodnie z konwencją z roku 1982, państwo nadbrzeżne samo określa wysokość dopuszczalnego połowu żywych zasobów w swej strefie, przy czym biorąc pod uwagę najlepsze z dostępnych mu informacji naukowych, powinno chronić żywe zasoby od niebezpieczeństwa przełowienia. W tym celu powinno współpracować z kompetentnymi organizacjami międzynarodowymi. Podejmowane przezeń środki mają zapewnić utrzymanie lub odtworzenie populacji poławianych gatunków na poziomie gwarantującym stałą maksymalną wydajność. Jeśli państwo nadbrzeżne nie może pozyskać całego dopuszczalnego odłowu, to powinno w drodze porozumień dopuścić inne państwa do korzystania z istniejącej nadwyżki. Dając dostęp innym państwom do połowów w strefie ekonomicznej, powinno ono brać pod uwagę wszystkie istotne czynniki, takie jak: znaczenie żywych zasobów strefy dla własnej gospodarki oraz inne interesy narodowe, postanowienia artykułów 69 i 70 mówiące o dostępie państw śródlądowych i o niekorzystnym położeniu geograficznym, wymagania krajów rozwijających się oraz potrzebę zmniejszenia do minimum trudności gospodarczych w państwach, których obywatele tradycyjnie łowili w strefie lub które dokonały istotnego wkładu w zbadanie i identyfikację zasobów.

Praktyka międzynarodowa. Jeszcze w czasie trwania III konferencji prawa morza, w drodze jednostronnych aktów strefa ekonomiczna została ustanowiona przez wiele państw. Pierwszy uczynił to Meksyk w wyniku uchwalonej 4 grudnia 1975 r. poprawki do art. 27 konstytucji. Od roku 1977 strefę ekonomiczną posiada także Norwegia, a od roku 1984 — Rosja. W wielu przypadkach państwa ustanawiały nie strefę ekonomiczną, lecz strefę rybołówstwa, zwaną niekiedy strefą ochrony czy wyłącznego rybołówstwa. Wprowadziły ją m.in. Islandia, Stany Zjednoczone, Kanada, Wspólnota Europejska. Strefy rybołówstwa, jak wynika to z samej nazwy, ustanawiają wyłączność rybołówstwa dla państwa nadbrzeżnego. W chwili obecnej utrzymało je tylko 25 państw, podczas gdy wyłączną strefę ekonomiczną posiada 81 państw. Tendencja do zamiany strefy rybołówstwa na strefę ekonomiczną jest więc wyraźna i zrozumiała, gdyż ta druga daje dalej idące uprawnienia.

Z dniem 1 stycznia 1978 r. również Polska ustanowiła strefę rybołówstwa, zgodnie z ustawą o polskiej strefie rybołówstwa morskiego. Wprowadzenie jej zostało podyktowane koniecznością zapewnienia ochrony zasobów żywych w części przylegającej do polskiego wybrzeża. Ustawa z roku 1991 słusznie zastąpiła polską strefę rybołówstwa przez wyłączną strefę ekonomiczną.

Ustawa o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej zapewnia wyłączność eksploatacji zasobów żywych dla polskich statków rybackich w wyłącznej strefie ekonomicznej. Przewiduje równocześnie, że obce statki rybackie mogą prowadzić

połowu na podstawie umowy międzynarodowej albo w razie uzyskania zezwolenia. Kroki te mają na celu wzmożenie ochrony żywych zasobów strefy oraz zapewnienie racjonalnego wykorzystania, czemu służyć ma coroczne ustalanie wielkości ogólnego dopuszczalnego połowu poszczególnych gatunków.

C. Szelf kontynentalny

Geneza. Szelf kontynentalny, zwany również w języku polskim „półką kontynentalną” lub „przylądowym obszarem morskim”, jest stosunkowo nową instytucją prawa międzynarodowego, uregulowaną na konferencji genewskiej w roku 1958. Do jej powstania doprowadził rozwój nauki i techniki umożliwiający prowadzenie badań oraz eksploatacji bogactw naturalnych znajdujących się na dnie morskim. Jednostronne roszczenia do szelfu zgłaszane były, poczynając od roku 1942, przez wiele państw: Wielką Brytanię, Stany Zjednoczone, Meksyk, Argentynę, Chile, Peru, Kostarykę, Gwatemalę, Honduras, Brazylię, Nikaragwę, Wenezuelę, Ekwador. Szczególnie duży wpływ na praktykę państw wywarła proklamacja prezydenta Stanów Zjednoczonych Trumana z roku 1945. Z uwagi na to, że zarówno granice szelfu, jak i zakres praw państwa nadbrzeżnego były w jednostronnych oświadczeniach różnie określone, powstała konieczność umownego i wielostronnego uregulowania problemu, co nastąpiło w IV konwencji genewskiej.

IV konwencja genewska z roku 1958. Konwencja w sprawie szelfu kontynentalnego rozumie przez ten termin dno morskie oraz warstwy ziemi pod dnem morskim przylegające do wybrzeża, lecz znajdujące się poza granicami morza terytorialnego. Zgodnie z tą konwencją, zewnętrzna granica szelfu przebiega w miejscu, w którym głębokość wody nie przekracza 200 metrów. Może ona jednak wykraczać poza tę głębokość, jeśli istnieje możliwość eksploatacji zasobów naturalnych. Oznacza to, że w praktyce nie ma wyraźnie sprecyzowanej zewnętrznej granicy szelfu, w miarę rozwoju możliwości technicznych przesuwa się ona coraz dalej w stronę morza otwartego. Przy zastosowaniu kryterium eksploatacyjnego musi być brane pod uwagę pojęcie szelfu w rozumieniu geologicznym.

Prawa państwa nadbrzeżnego. Państwo nadbrzeżne wykonuje nad szelfem kontynentalnym prawa suwerenne w celu badania i eksploatacji jego naturalnych zasobów. Prawa te mają charakter ekskluzywny w tym znaczeniu, że jeśli nawet państwo nadbrzeżne nie bada lub nie eksploatuje jego zasobów, żadne inne nie mogą podejmować tego rodzaju działalności lub zgłaszać jakichkolwiek roszczeń. Istnienie praw do szelfu nie zależy ani od faktycznego władania, ani od wydania jakiegokolwiek proklamacji. Szelf nie jest więc *res nullius* i nie może być zawłaszczony przez inne państwa w drodze efektywnej okupacji. Konwencja nie daje państwu nadbrzeżnemu suwerenności nad szelfem, lecz przyznaje mu tylko wykonywanie „praw suwerennych dla badania i eksploatacji”.

Zewnętrzna granica szelfu w konwencji z roku 1982. Wykształcenie się nowej kategorii obszarów morskich — dna mórz i oceanów poza granicami jurysdykcji państwowej — postawiło na porządku dziennym problem wyraźnego

ustalenia zewnętrznej granicy szelfu i odejścia od kryterium eksploatacyjnego. W pracach III konferencji zaprezentowano trzy stanowiska: a) granica zewnętrzna szelfu pokrywać się powinna z granicą strefy ekonomicznej, tzn. wynosić 200 mil; b) granica zewnętrzna szelfu nie może sięgać dalej niż 100 mil poza granicę strefy ekonomicznej; c) granica zewnętrzna szelfu powinna być wyznaczana wedle określonej głębokości (izobaty 500 czy 1500 m). Zgodnie z definicją szelfu kontynentalnego, przyjętą w art. 76 konwencji o prawie morza, sięga on do zewnętrznego skraju krawędzi kontynentalnej, która zgodnie z tzw. formułą irlandzką może być wyznaczana albo linią łączącą najbardziej wysunięte zewnętrzne punkty, w których grubość skał osadowych stanowi co najmniej 1% najkrótszej odległości od tego punktu do podłoża zbocza kontynentalnego, albo linią wyznaczaną przez punkty znajdujące się w odległości nie większej niż 60 mil od podłoża zbocza kontynentalnego. Tak wyznaczona granica szelfu nie może przekraczać 350 mil morskich od linii podstawowej, od której mierzona jest szerokość morza terytorialnego, lub 100 mil od izobaty 2500 m. Konwencja przewiduje (art. 82), że państwo nadbrzeżne jest zobowiązane do dokonywania wpłat lub świadczeń w naturze za eksploatację zasobów mineralnych szelfu kontynentalnego poza 200 milami od linii podstawowej. W szóstym roku eksploatacji wpłaty i świadczenia wynieść mają 1% wartości produkcji i wzrastają do 7% w dwunastym roku eksploatacji, po czym pozostają już na tym poziomie.

Problemy związane z wykonywaniem praw suwerennych na szelfie przez Polskę zostały uregulowane przez ustawę z 17 grudnia 1977 r. Określała ona zasady badania i eksploatacji szelfu oraz stanowiła, że układanie oraz utrzymywanie kabli i rurociągów na obszarze polskiego szelfu kontynentalnego jest dozwolone, jeżeli nie utrudnia wykonywania praw suwerennych i pod warunkiem uzgodnienia ich lokalizacji z kompetentnymi organami. Ustawa o szelfie kontynentalnym utraciła moc w wyniku wejścia w życie ustawy o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej z 21 marca 1991 r. Nie przewiduje ona ustanowienia szelfu kontynentalnego, gdyż ustanowienie wyłącznej strefy ekonomicznej czyni to zbędnym. Wyróżnianie szelfu było niezbędne przy istnieniu polskiej strefy rybołówstwa, ta nie regulowała bowiem kwestii związanych z eksploatacją i badaniem zasobów naturalnych dna morskiego.

3. Obszary morskie poza granicami jurysdykcji państwowej

A. Morze otwarte

Granica wewnętrzna morza otwartego. Tradycyjnie morze otwarte obejmowało wody morskie znajdujące się poza granicami morza terytorialnego, czyli te, które nie są ani morzem terytorialnym, ani wodami wewnętrznymi. Konwencja z roku 1982 wyłącza z pojęcia morza otwartego również wyłączną strefę ekonomiczną i tym samym odpowiednio przesuwa jego granicę wewnętrzną.

REPETYTORIUM

Przedmiot: Prawo międzynarodowe publiczne

Temat: Obszary podbiegunowe

Opracowano na podstawie:

- J. Białocerkiewicz, **Prawo międzynarodowe publiczne. Zarys wykładu, Olsztyn 2003;**
- J. Barcik, T. Srogosz, **Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2007;**
- R. Bierzanek, J. Symonides, **prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2005;**
- M.N. Shaw, **Prawo międzynarodowe, Warszawa 2006.**

Obszar wokół Bieguna Północnego, obejmujący Morze Arktyczne, Ocean Lodowaty Północny oraz przylegające morza wraz z wyspami nazywany jest Arktyką. Jej sytuacja prawna opiera się na teorii sektorów, w myśl której państwa leżące wokół obszaru arktycznego: Kanada, Związek Radziecki, Dania, Norwegia i Stany Zjednoczone wysunęły roszczenia do obszarów lądowych w wyznaczonych przez nie sektorach.

Z kolei Antarktyka obejmuje obszar wokół Bieguna Południowego, obejmujący Antarktydę, przylegające doń wyspy, a także część oceanu Atlantyckiego, Spokojnego i Indyjskiego. Mimo wielu roszczeń terytorialnych odnośnie Antarktyki rozmaitych państw, żadne z nich nie zostało uznane. Układ w sprawie Antarktyki: zawarto i podpisano 1 grudnia 1959r. na konferencji waszyngtońskiej (12 państw). Stwierdza on, że Antarktyka będzie wykorzystywana wyłącznie do celów pokojowych. Sygnatariusze zobowiązali się utrzymywać wolność badań naukowych oraz rozwijać międzynarodową współpracę naukową. Układ nie odrzucał, ale też nie uznawał roszczeń terytorialnych poszczególnych państw, wyraźnie jednak zabronił wysuwania nowych roszczeń lub rozstrzygania istniejących.

Obszar wokół Bieguna Północnego, obejmujący Morze Arktyczne, Ocean Lodowaty Północny oraz przylegające morza wraz z wyspami nazywany jest Arktyką. Jej sytuacja prawna opiera się na teorii sektorów, w myśl której państwa leżące wokół obszaru arktycznego: Kanada, Związek Radziecki, Dania, Norwegia i Stany Zjednoczone wysunęły roszczenia do obszarów lądowych w wyznaczonych przez nie sektorach.

Antarktyka obejmuje obszar wokół Bieguna Południowego, obejmujący Antarktydę, przylegające doń wyspy, a także część oceanu Atlantyckiego, Spokojnego i Indyjskiego. Mimo wielu roszczeń terytorialnych odnośnie Antarktyki rozmaitych państw, żadne z nich nie zostało uznane. W dniu 1 grudnia 1959 r. na konferencji waszyngtońskiej 12 państw zawarło Układ w sprawie Antarktyki. Stwierdza on, że Antarktyka będzie wykorzystywana wyłącznie do celów pokojowych. Sygnatariusze zobowiązali się utrzymywać wolność badań naukowych oraz rozwijać międzynarodową współpracę naukową. Układ nie odrzucał, ale też nie uznawał

roszczeń terytorialnych poszczególnych państw, wyraźnie jednak zabronił wysuwania nowych roszczeń lub rozstrzygania istniejących. Polska jest 13 państwem uczestniczącym w spotkaniach konsultacyjnych, na których rozpatrywane są sprawy związane z badaniami naukowymi oraz ochroną fauny i flory antarktycznej.

Pytanie problemowe:

Wyjaśnij na czym polega teoria sektorów

Pytania testowe:

1. W dniu 1 grudnia 1959 r. 12 państw zawarło układ waszyngtoński, który dotyczył:
  - a. Arktyki
  - b. Antarktyki**
  - c. Arktyki i Antarktyki
2. Obszar wokół Bieguna Północnego, obejmujący Morze Arktyczne, Ocean Lodowaty Północny oraz przylegające morza wraz z wyspami nazywany jest:
  - a. Arktyką**
  - b. Antarktyką
  - c. Antarktydą

PRAWO MIĘDZYNARODOWE PUBLICZNE

---

*Remigiusz Bierzanek
Janusz Symonides*

*Wydanie 8
zmienione*

 LexisNexis®

Warszawa 2005

do szczegółowych ustaleń z roku 1901. Dał jednak Stanom Zjednoczonym prawo do użycia sił zbrojnych w celu ochrony kanału oraz zbudowania w strefie kanału fortyfikacji.

Panama, pozostająca tytułarnym suwerenem w strefie, prowadziła konsekwentną walkę o przywrócenie wykonywania swych praw suwerennych. Walka ta doprowadziła do ratyfikowania w roku 1978 dwóch traktatów przewidujących całkowity zwrot strefy przez Stany Zjednoczone do roku 1999, co zostało zrealizowane w praktyce.

H. Kanał Kiloński

Wybudowany przez Niemcy, głównie w celach strategicznych — umożliwiał bowiem szybkie i niezauważalne przerzucenie floty wojennej z Morza Bałtyckiego na Północne i odwrotnie — Kanał Kiloński został oddany do użytku w roku 1913. Początkowo miał charakter kanału wewnętrznego, jego status określało bowiem wyłączne prawo wewnętrzne. Wprawdzie inne państwa mogły zeń korzystać, jednak pozwolenie to mogło być w każdej chwili cofnięte.

Traktat wersalski. Traktat wersalski z roku 1919 przekształcił Kanał Kiloński w kanał międzynarodowy, regulując jego położenie w art. 380–386, które m.in. stanowią: „Kanał Kiloński i dostęp do niego będą zawsze wolne i otwarte na stopie zupełnej równości dla okrętów wojennych i statków handlowych wszystkich państw będących w pokoju z Niemcami”. Międzynarodowy charakter kanału został potwierdzony wyrokiem Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej z roku 1923 w sprawie statku „Wimbledon”.

Po dojściu Hitlera do władzy Rzesza Niemiecka notą z roku 1936 wypowiedziała postanowienia traktatu wersalskiego odnoszące się do Kanału Kilońskiego.

Nota niemiecka z roku 1936, jako sprzeczna z prawem międzynarodowym, nie przekreśliła swobody żeglugi na kanale. Wielka Brytania, w której strefie okupacyjnej znalazł się kanał po drugiej wojnie światowej, przywróciła stan przewidziany przez traktat wersalski. Prawnomiędzynarodowy status kanału wynika obecnie także z długotrwałej praktyki uznawanej za prawo, czyli normy zwyczajowej.

I. Kanał Koryncki

Kanał Koryncki łączy Morze Jońskie z Morzem Egejskim. Został zbudowany na Przesmyku Korynckim. Skraca drogę z Morza Adriatyckiego do Pireusu o około 200 mil i jest wykorzystywany do żeglugi międzynarodowej. Został oddany do eksploatacji w roku 1893. Reżim prawny określony jest przez ustawodawstwo wewnętrzne Grecji i w pewnym stopniu przez dwustronne porozumienia. Nie została zawarta specjalna umowa określająca jego status. Kanał jest otwarty dla żeglugi handlowej i wojskowej.

§ 9. OBSZARY PODBIEGUNOWE

1. Arktyka

Teoria sektorów. Obszar wokół Bieguna Północnego, obejmujący Morze Arktyczne, Ocean Lodowaty Północny oraz przylegające morza wraz z wyspami, nazywany jest Arktyką. Sytuacja prawna Arktyki opiera się na wykształconej w praktyce XX w. teorii sektorów, zgodnie z którą państwa leżące wokół obszaru arktycznego: Kanada, Związek Radziecki, Dania, Norwegia i Stany Zjednoczone, wysunęły roszczenia do obszarów lądowych, znajdujących się w poszczególnych, wyznaczonych przez nie sektorach.

Radziecki obszar arktyczny został ustalony dekretem z 15 kwietnia 1926 r., stwierdzającym, że terytorium radzieckie stanowią wszystkie lądy i wyspy już odkryte oraz te, które mogą być odkryte w przyszłości, położone na Oceanie Lodowatym Północnym między wybrzeżem ZSRR i Biegunem Północnym, między południkami 32°4'30" długości geograficznej wschodniej i 168°49'30" zachodniej. W związku z postanowieniami traktatu pokojowego z Finlandią z roku 1947 granice radzieckiego obszaru arktycznego zostały przesunięte na zachód. Kanada zgłasza roszczenia do wysp znajdujących się na północ od jej terytorium lądowego aż do Bieguna Północnego łącznie z zamrożniętymi morzami. Norwegia wysuwa pretensje do Spitzbergenu i wyspy Jan Mayen. W wyniku rozpadu ZSRR sektor radziecki jest obecnie sektorem rosyjskim.

2. Antarktyka

Roszczenia do Antarktyki. Antarktyka obejmuje zgodnie z układem z roku 1959 obszar wokół Bieguna Południowego, obejmujący Antarktydę, przylegające doń wyspy, a także część oceanu Atlantyckiego, Spokojnego i Indyjskiego na południe od 60° równoleżnika szerokości geograficznej południowej. Znaczenie strategiczne i bogactwa mineralne Antarktyki przyciągnęły w XX w. uwagę wielu państw. Obok siedmiu: Argentyny, Australii, Chile, Francji, Norwegii, Nowej Zelandii i Wielkiej Brytanii, które wysunęły pretensje do suwerenności nad odpowiednimi sektorami Antarktyki, także inne państwa wysyłały ekspedycje naukowe i wykazywały zainteresowanie tym kontynentem. Żadne z nich nie było w stanie zorganizować efektywnej okupacji, w związku z powyższym próbowano ominąć ten wymóg, a roszczenia terytorialne uzasadniano odkryciem, symbolicznym posiadaniem, przyleganiem, a nawet prowadzeniem intensywnych badań naukowych. Wiele z tych roszczeń było wzajemnie sprzecznych i z uwagi na brak powszechnego uznania żadna z powoływanych teorii nie została uznana za obowiązującą.

Układ w sprawie Antarktyki. Doprowadziło to do zawarcia wielostronnego układu, podpisanego 1 grudnia 1959 r. na konferencji waszyngtońskiej przez 12 państw.

Układ w art. I stwierdza, że Antarktyka będzie wykorzystywana wyłącznie do celów pokojowych — zakazane jest zakładanie baz wojskowych, fortyfikacji,

przeprowadzanie manewrów oraz dokonywanie prób z bronią jądrową. Sygnatariusze zobowiązali się utrzymywać wolność badań naukowych oraz rozwijać międzynarodową współpracę naukową. Zgodnie z art. IV, układ nie odrzucał, ale też nie uznawał, roszczeń terytorialnych poszczególnych państw, wyraźnie jednak zabronił wysuwania nowych roszczeń lub rozszerzania istniejących. W celu zapewnienia przestrzegania postanowień układu umawiające się strony uzyskały prawo przeprowadzenia inspekcji za pośrednictwem specjalnie w tym celu wyznaczonych obserwatorów mających swobodny dostęp w każdym czasie do każdego obszaru. Państwa strony układu, stanowiące tzw. klub, odbywają okresowe spotkania, na których rozpatrują, zgodnie z art. IX, m.in. sprawy związane z badaniami naukowymi oraz ochroną fauny i flory antarktycznej. Polska jest trzynastym państwem uczestniczącym w spotkaniach konsultacyjnych. Na spotkaniu konsultacyjnym w roku 1977 podjęto decyzję o opracowaniu konwencji o kompleksowej ochronie zasobów żywych Antarktyki. Została ona zawarta w roku 1980 i weszła w życie w kwietniu 1982 r. Jej celem jest współpraca w ochronie środowiska morskiego i ekosystemu antarktycznego. Kraje rozwijające się podjęły wysiłki dla umiędzynarodowienia Antarktyki i uznania jej za wspólne dziedzictwo ludzkości. Próby te zostały zablokowane przez państwa należące do klubu i uczestniczące w spotkaniach konsultacyjnych.

§ 10. PRZESTRZEŃ POWIETRZNA I KOSMICZNA

1. Przestrzeń powietrzna

Wolność żeglugi powietrznej przed pierwszą wojną światową. Szybki rozwój lotnictwa w początkach XX w. zmusił naukę prawa międzynarodowego do zastanowienia się nad sytuacją prawną przestrzeni powietrznej leżącej nad terytorium lądowym i morskim państw. Wprawdzie pewne kwestie dotyczące prawa lotniczego omawiane były już na międzynarodowych kongresach aeronautycznych, które odbyły się w Paryżu w latach 1889 i 1890, niemniej jednak pierwsze prace naukowe w tym zakresie wiążą się z nazwiskiem Fauchille'a. W roku 1900 zwrócił on uwagę Instytutu Prawa Międzynarodowego na konieczność opracowania tych zagadnień. W roku 1901 wysunął tezę o wolności przestrzeni powietrznej. Została ona przyjęta przez Instytut na sesji w roku 1906. W roku 1911 Instytut zmodyfikował swoje stanowisko, przyjmując tezę o wolności międzynarodowego obrotu w powietrzu, przy pozostawianiu państwom możliwości podjęcia środków uzasadnionych względami bezpieczeństwa.

Coraz częstsze loty balonowe i samolotowe przez granice państw spowodowały włączenie rządów do toczącej się dyskusji. Z inicjatywą zwołania międzynarodowej konferencji żeglugi powietrznej wystąpił rząd francuski. Zgromadziła ona w roku 1910 przedstawicieli osiemnastu państw, nie doszło jednak do podpisania konwencji ze względu na niemożność uzyskania jednolitego poglądu na status prawny przestrzeni powietrznej.

Zasada całkowitego i wyłącznego zwierzchnictwa państwowego. Pierwsza wojna światowa zakończyła w zasadzie dyskusję nad zagadnieniem statusu prawnego przestrzeni powietrznej. Świadomość niebezpieczeństw związanych z działalnością lotnictwa, a zwłaszcza możliwość bombardowania i rozpoznania z powie-

rza, spowodowały powszechne zaakceptowanie tezy o podleganiu przestrzeni powietrznej suwerenności państwowej. Znalazło to swoje odbicie w pracach komisji aeronautycznej konferencji paryskiej, a także w konwencji z 13 października 1919 roku.

Ustanowiona w art. 1 konwencji zasada całkowitego wyłącznego zwierzchnictwa państwa nad przestrzenią powietrzną ponad swoim terytorium, zasięgiem swym nie ograniczała się tylko do stron konwencji, lecz została również potwierdzona przez praktykę i ustawodawstwo państw niebędących jej kontrahentami. Fakt, że analogiczne postanowienie znalazło się w konwencji ibero-amerykańskiej z roku 1926 oraz hawańskiej z roku 1928 r., a także, że zasada ta została uznana przez olbrzymią liczbę umów dwustronnych zawartych przed rokiem 1939, świadczy o jej powszechnym zwyczajowym charakterze. Konwencja paryska z roku 1919 została zastąpiona przez konwencję chicagowską z 7 grudnia 1944 r., która powtórzyła w art. 1 zasadę zawartą w konwencji paryskiej. Żadna ze wspomnianych konwencji nie daje wszelako odpowiedzi na pytanie, gdzie się kończy przestrzeń powietrzna, jak daleko sięga suwerenność państw nad ich terytorium.

A. Status prawny przestrzeni powietrznej

Dwa reżimy prawne. Przestrzeń powietrzna, zgodnie z zasadą przylegania, ma takie samo położenie prawne jak terytorium lądowe czy obszar morski, nad którym się znajduje. Oznacza to, że istnieją dwa zasadnicze reżimy prawne. Przestrzeń powietrzna nad terytorium lądowym i morskim podlega jego wyłącznej i pełnej suwerenności, natomiast przestrzeń nad morzem otwartym i terytorium niepodlegającym czyjemukolwiek zwierzchnictwu jest otwarta dla wspólnego użytkowania (wolności przelotu) przez wszystkie państwa. Zgodnie z tym, polska ustawa o prawie lotniczym z 21 marca 1962 r. stwierdza, że Polska posiada całkowite i wyłączne zwierzchnictwo w przestrzeni powietrznej nad swoim obszarem lądowym, wodami wewnętrznymi i morzem terytorialnym. Z uwagi na większe zagrożenie, jakie stwarza żegluga powietrzna dla bezpieczeństwa państwa, w przestrzeni nad morzem terytorialnym nie ma prawa nieszkodliwego przelotu dla statków powietrznych. Z tego też względu położenie prawne przestrzeni powietrznej nad terytorium państwa jest jednolite, a wykonywanie praw suwerennych nie podlega ograniczeniom innym niż konwencyjne.

Regulowanie dostępu do przestrzeni powietrznej. Z wykonywania przez państwo pełnej i wyłącznej suwerenności w przestrzeni powietrznej wynika wiele konsekwencji. Rozciąga się na nią działanie zasady integralności terytorialnej i nienaruszalności granic. Państwo sprawujące zwierzchnictwo ma prawo regulowania dostępu obcych statków powietrznych do swej przestrzeni powietrznej.

Żezwolenie na przelot obcych statków może wynikać z dwu- lub wielostronnej umowy międzynarodowej lub z ustawodawstwa wewnętrznego. Statki, ich załogi, pasażerowie i ładunki podlegają prawu i władzy państwa sprawującego zwierzchnictwo.

Repetitorium

Przedmiot: Prawo międzynarodowe publiczne -ćwiczenia

Prowadzący: dr M. Pietras-Eichberger

Temat: Ochrona praw człowieka na podstawie EKPCz i Protokołów Dodatkowych

Opracowano na podstawie:

J. Barcik, T. Srogosz, Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2007;

- www.amnesty.org.pl

- www.msz.gov.pl

W dniu 1 września 2014 r. weszły w życie w stosunku do Polski postanowienia Protokołu Nr 13 do Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, znoszącego karę śmierci we wszystkich okolicznościach i wyłączającego skazanie na taką karę lub wykonanie jej wobec kogokolwiek.

Karę śmierci w czasie pokoju zniósł Protokół nr 6 z 1950 r., który uchwalono 28 kwietnia 1983 r. w Strasburgu. Protokół Nr 13 wszedł w życie dnia 1 lipca 2003 r., zaś Polska podpisała go 3 maja 2002 r. Znosi on karę śmierci we wszystkich okolicznościach wzmacniając ochronę Prawa do życia określoną w Konwencji. Protokół przewiduje możliwość ograniczenia przez państwa jedynie terytorialnego zakresu jego stosowania, tzn. każde państwo ma prawo wskazać terytorium podlegające jego jurysdykcji, na którym Protokół nr 13 nie będzie stosowany.

Białoruś pozostaje obecnie jedynym krajem europejskim, którego prawodawstwo przewiduje karę śmierci. Jest ona orzekana w przypadku 12 kategorii zbrodni w czasie pokoju i dwóch w czasie wojny. Nie ma dostępu do oficjalnych statystyk orzekania i wykonywania kary śmierci, gdyż w dalszym ciągu są one klasyfikowane jako tajemnica państwowa. Amnesty International (AI) wskazuje jednak, że liczba wydawanych w tym kraju wyroków spada od lat 90.

W 2012 roku na Białorusi stracono co najmniej trzy osoby, w tym Dźmitrego Kanawałaua i Uładzisłaua Kawalioua, skazanych za zamach w mińskim metrze w kwietniu 2011 roku.

Kara śmierci jest wykonywana na Białorusi przez rozstrzelanie. Wyroki zapadają często na podstawie wymuszonych zeznań. O terminie egzekucji nie są informowani ani skazani, ani ich prawnicy czy rodzina, a ciało zmarłego nie jest zwracane jego bliskim.

Jak informuje Amnesty International w ostatnim raporcie, w 2012 roku wykonano co najmniej 682 egzekucje (o dwie więcej niż rok wcześniej), a co najmniej 1722 osoby zostały skazane na karę śmierci. Według stanu na koniec ubiegłego roku na całym świecie było co najmniej 23 386 skazanych na śmierć.

W polskim prawie karę śmierci zniósł Kodeks karny z 1997 r., ale nie wykonywano jej także wcześniej z powodu przyjętego moratorium. Ostatni wyrok wykonano 21 kwietnia 1988 w krakowskim więzieniu przy ul. Montelupich, na Stanisławie Czabańskim skazanym za gwałt i zabójstwo.

Pytanie problemowe:

Określ granice zakazu orzekania kary śmierci w europejskim systemie ochrony praw człowieka

Pytania testowe:

1. Protokół nr 6 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności dotyczy:
  - a. **Zakazu kary śmierci w czasie pokoju**
  - b. Zakazu kary śmierci w czasie wojny
  - c. Zakazu kary śmierci w czasie wojny i pokoju
2. Protokół nr 13 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności dotyczy
  - a. Zakazu kary śmierci w czasie pokoju
  - b. Zakazu kary śmierci w czasie wojny
  - c. **Zakazu kary śmierci w czasie wojny i pokoju**

Prowadzący: dr M. Pietras-Eichberger

Temat: ONZ -skład, zasady nabycia członkostwa, siedziba i finanse.

Opracowano na podstawie:

M. N. Shaw, Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2006;

S. Sawicki, W. Góralczyk, Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie, Warszawa 2015;

J. Barcik, T. Srogosz, Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2007;

J. Białocerkiwicz, Prawo międzynarodowe publiczne: zarys wykładu, Toruń 2007;

R. Bierzanek, J. Symonides, Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2005.

System Narodów Zjednoczonych stanowi jedną z podstaw dzisiejszych stosunków międzynarodowych, określając ich prawnoinstytucjonalne ramy. W zakres regulowanych przez niego zagadnień wchodzi niemal wszystkie dziedziny życia międzynarodowego. Ma on jednak charakter uniwersalny nie tylko w sensie przedmiotowym, ale także podmiotowym, stwarza on bowiem możliwość przystąpienia do niego każdego państwa, rzecz jasna pod pewnymi warunkami. Centralnym elementem systemu jest Organizacja Narodów Zjednoczonych.

Początków koncepcji Narodów Zjednoczonych doszukiwać się można w funkcjonowaniu powołanej po I wojnie światowej Ligi Narodów - pierwszej organizacji międzynarodowej, której celem było zapewnienie zbiorowego bezpieczeństwa i zagwarantowanie mechanizmów współpracy międzynarodowej. Niestety, Liga Narodów nie spełniła pokładanych w niej oczekiwań – nie zdołała zapobiec wybuchowi II wojny światowej, który przerwał jej funkcjonowanie.

Problematyka organizacji, która miałaby strzec powojennego porządku międzynarodowego, pojawiła się jednak dosyć wcześnie w dyskusjach państw należących do koalicji antyhitlerowskiej (w tym Polski). Wyrazem tego były dwa dokumenty: *Karta Atlantycka* z sierpnia 1941 r., podpisana przez Stany Zjednoczone oraz Wielką Brytanię oraz *Deklaracja Narodów Zjednoczonych* 26 państw alianckich z 1 stycznia 1942 r. Oba dokumenty stanowiły punkt wyjścia międzynarodowej konferencji zainaugurowanej w San Francisco w kwietniu 1945 r., której celem było stworzenie statutu takiej organizacji. Jej prace zakończyły się 26 czerwca 1945 r. podpisaniem przez 50 obecnych na konferencji państw Karty Narodów Zjednoczonych. Karta Narodów Zjednoczonych jest statutem

ONZ - określa jej cele, zasady, kwestie członkostwa oraz strukturę instytucjonalną. Jednocześnie stanowi fundament stosunków międzynarodowych jako najważniejszy dokument prawa międzynarodowego, postanowienia wszystkich umów międzynarodowych zawieranych przez państwa członkowskie ONZ muszą być bowiem zgodne z jej przepisami. Z tego powodu nazywa się ją czasem potocznie konstytucją w systemie źródeł prawa międzynarodowego. Karta wyróżnia dwa rodzaje członkostwa w ONZ: pierwotne i wtórne.

Członkami pierwotnymi ONZ są państwa, które uczestniczyły w konferencji w San Francisco lub podpisały Deklarację Narodów Zjednoczonych z 1942 r. oraz podpisały i ratyfikowały Kartę Narodów Zjednoczonych. Warto wspomnieć o tym, że druga możliwość, czyli podpisanie Deklaracji a następnie ratyfikowanie Karty, została stworzona specjalnie z myślą o Polsce, której delegacja ze względu na sytuację wewnętrzną, nie pojawiła się na konferencji.

Członkiem wtórnym ONZ może zostać każde państwo miłujące pokój, które przyjmie na siebie wynikające z Karty zobowiązania i które organizacja uzna za zdolne do ich wykonania. Karta przewiduje również możliwość zawieszenia państwa członkowskiego w prawach członka, a nawet wykluczenia go z organizacji – jest to sankcja przewidziana za *uporczywe łamanie zasad Karty*. W dotychczasowej praktyce ONZ taka sytuacja jednak nie miała nigdy miejsca.

Karta ustanawia sześć głównych organów ONZ: Zgromadzenie Ogólne, Radę Bezpieczeństwa, Radę Gospodarczo-Społeczną, Radę Powierniczą, Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości oraz Sekretariat.

Pytanie problemowe:

Członkostwo ONZ. Wskaż 2 kategorie członków ONZ

Pytania testowe:

1. W myśl Karty Narodów Zjednoczonych:
  - a. **ONZ nie jest organizacją ponadnarodową ani rządem ponadnarodowym**
  - b. ONZ jest organizacją ponadnarodową
  - c. ONZ jest rządem ponadnarodowym
2. **Polska** ma status:

- a. Członkiem wtórnym ONZ, gdyż nie brała udziału w konferencji założycielskiej w San Francisco w dniu 25 czerwca 1945 r.
- b. Członkiem -założycielem ONZ, mimo że nie brała udziału w konferencji założycielskiej ONZ w San Francisco w dniu 25 czerwca 1945 r.**
- c. Członkiem założycielem, gdyż wzięła udział w konferencji założycielskiej w San Francisco w dniu 25 czerwca 1945 r.

Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie

Wojciech Góralczyk
Stefan Sawicki

Wydanie 13

Polecamy również:

♦ *Prawo publiczne międzynarodowe w pytaniach i odpowiedziach*

S. Sawicki, K. Myszone-Kostrzewa, T. Kamiński;
pod redakcją S. Sawickiego

♦ *Prawo dyplomatyczne i konsularne*

J. Sutor

 LexisNexis®

Warszawa 2009

ORGANIZACJE MIĘDZYNARODOWE

1. UWAGI OGÓLNE

A. Pojęcie organizacji międzynarodowej (organizacji międzyrządowej). Omawiając organizacje międzynarodowe, należy dokonać podstawowego rozróżnienia: organizacji międzyrządowych (lub rządowych) i organizacji pozarządowych, gdyż te dwa typy organizacji mają zupełnie odmienny charakter i znaczenie w stosunkach międzynarodowych.

Organizacje rządowe tworzone są przez państwa i działają na podstawie umów międzynarodowych. Ich członkami są w zasadzie tylko państwa, a jedynie w wyjątkowych przypadkach obszary nierządzące się samodzielnie, organizacje ruchów narodowowyzwoleńczych, względnie wyznaczone przez państwa osoby prawne. Z reguły posiadają one pewien zakres podmiotowości prawnomiędzynarodowej.

Organizację międzynarodową (rządową) można określić jako formę współpracy państw, ustaloną w wielostronnej umowie międzynarodowej, obejmującą względnie stały zakres uczestników, której podstawową cechą jest istnienie stałych organów o określonych kompetencjach i uprawnieniach, działających dla realizacji wspólnych celów¹.

Definicja ta obejmuje wszystkie podstawowe cechy organizacji międzynarodowych. Niewątpliwie organizacje międzyrządowe są formą współpracy państw,

¹ Por. W. Morawiecki, *Organizacje międzynarodowe*, Warszawa 1965, s. 31 i 32. Bardziej ogólnie na temat organizacji międzynarodowych pisze W. Morawiecki, *Międzynarodowe organizacje gospodarcze. System organizacji międzynarodowych*, t. I, Warszawa 1987. Por. też: *Polska w organizacjach międzynarodowych*, red. S. Parzymies, J. Popiuk-Rysińska, Warszawa 1998; Z. Doliwa-Klepacki, *Encyklopedia organizacji międzynarodowych*, Warszawa 1999; E. Latoszek, M. Proczek, *Organizacje międzynarodowe. Założenia, cele, działalność*, Warszawa 2006; P. Czubik, B. Kuźniak, *Organizacje międzynarodowe*, Warszawa 2004; J. Menkes, A. Wasilkowski, *Organizacje międzynarodowe. Wprowadzenie do systemu*, Warszawa 2008; J. Menkes, A. Wasilkowski, *Organizacje międzynarodowe. Prawo instytucjonalne*, Warszawa 2006; D. Rossa-Kilian, *Międzynarodowe organizacje morskie i oceaniczne*, Toruń 2008.

przy czym jest to współpraca stała, zinstytucjonalizowana. Jak już wskazano, podstawą powstania i działania każdej organizacji jest umowa międzynarodowa, będąca statutem organizacji (taką umową jest np. Karta Narodów Zjednoczonych). Każda organizacja ma swoich członków, a węzeł członkostwa gwarantuje stały zakres państw uczestniczących w pracach danej organizacji. Zakres ten jest względnie stały, gdyż z reguły można przystąpić do istniejącej organizacji międzynarodowej, jak również wystąpić z niej. Każda organizacja ma oczywiście swoje stałe organy, gdyż właśnie ich istnienie zapewnia ciągłość i instytucjonalizację współpracy międzynarodowej; organy te mają określone kompetencje i uprawnienia i działają dla osiągnięcia wspólnych celów państw członkowskich, określonych przede wszystkim w statucie organizacji.

Organizacje międzynarodowe są formą współpracy państw. Oczywiście nie znaczy to, że nie są one również formą ścierania się interesów i poglądów oraz walki o ich realizację. Jednakże powołując do życia organizację międzynarodową, państwa muszą mieć pewien zakres wspólnych celów, dla których realizacji gotowe są współpracować; bez tego nie uczestniczyłyby we wspólnej organizacji.

B. Organizacje pozarządowe. Członkami organizacji pozarządowych nie są państwa, lecz związki, instytucje, osoby prawne i fizyczne z różnych państw. Różnorodne organizacje wewnątrzpaństwowe, które istnieją ze względu na wspólne interesy i zainteresowania określonych grup osób, np. w dziedzinie gospodarczej, zawodowej, politycznej, naukowej, artystycznej czy sportowej, nawiązują kontakty międzynarodowe, a następnie tworzą organizacje, które są stałą i zinstytucjonalizowaną formą tych kontaktów.

Organizacji pozarządowych jest znacznie więcej niż rządowych. Niektóre z nich mają duże znaczenie polityczne, gospodarcze czy społeczne, inne natomiast mają bardzo ograniczony zasięg oddziaływania.

Do organizacji pozarządowych należą: Liga Stowarzyszeń Czerwonego Krzyża (członkami jej są organizacje Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca z poszczególnych państw), Instytut Prawa Międzynarodowego, Stowarzyszenie Prawa Międzynarodowego (ILA) i wiele innych.

Organizacje te nie działają na podstawie umów międzynarodowych, lecz na podstawie porozumień nieformalnych lub porozumień o charakterze wewnętrznoprawnym. Cecha ta według Rady Gospodarczo-Społecznej NZ odróżnia je od organizacji rządowych: „Organizacja międzynarodowa, która nie została utworzona na podstawie umowy międzynarodowej, uważana będzie za organizację pozarządową”².

Według art. 71 Karty NZ Rada Gospodarczo-Społeczna może nawiązać odpowiednie stosunki z pozarządowymi organizacjami, które zajmują się sprawami wchodzącymi w zakres jej właściwości, w celu przeprowadzania z nimi konsultacji.

Na podstawie tego artykułu niektóre organizacje pozarządowe uzyskały tzw. **status konsultacyjny**. Mogą one m.in. uczestniczyć w posiedzeniach Rady

² Rezolucja 229 B/X/ z 27 II 1950 r.

w charakterze obserwatorów, przedstawiać pisemne oświadczenia itp. Podobny status konsultacyjny mają one w innych rządowych organizacjach międzynarodowych (np. w tzw. organizacjach wyspecjalizowanych). Organizacje pozarządowe mogą więc w pewnym zakresie uczestniczyć w pracach organizacji rządowych, a przez to pośrednio oddziaływać na państwa członkowskie tych organizacji.

W 2006 r. było na świecie około 500 organizacji międzynarodowych rządowych i około 5000 organizacji międzynarodowych pozarządowych. Lista wszystkich organizacji międzynarodowych zawarta jest w *Yearbook of International Organizations*, wydawanym przez Unię Międzynarodowych Stowarzyszeń.

Dalsze rozważania tego rozdziału będą poświęcone wyłącznie organizacjom rządowym, a termin „organizacja międzynarodowa” używany będzie wyłącznie na określenie organizacji rządowej.

C. Powstanie i rozwój organizacji międzynarodowych związane są z rozwojem stosunków międzynarodowych i koniecznością ścisłej współpracy państw w różnych dziedzinach. Datują się one od drugiej połowy XIX w. W wielu przypadkach do stałego uregulowania jakiejś dziedziny obrotu międzynarodowego nie wystarczało zawarcie umowy międzynarodowej czy nawet organizowanie periodycznych konferencji – potrzebny był stały organ koordynujący działalność państw.

W tych celach powstał m.in. Międzynarodowy Związek Telegraficzny, powołany do życia na podstawie paryskiej Konwencji telegraficznej z 1865 r. Wraz z utworzeniem w 1868 r. Międzynarodowego Biura Zarządów Telegraficznych stał się on pierwszą współczesną organizacją międzynarodową ze stałym sekretariatem. Na podstawie Konwencji Berneńskiej z 1874 r. powstał w 1875 r. Powszechny Związek Pocztowy z międzynarodowym biurem w Bernie. Następnie powstały: Międzynarodowe Biuro Własności Przemysłowej (1883), Międzynarodowe Biuro Własności Literackiej (1886) i Międzynarodowe Biuro Higieny Publicznej (1908).

Po pierwszej wojnie światowej, a jeszcze bardziej po drugiej wojnie, liczba organizacji międzynarodowych stale rośnie i są one wyposażane w coraz szersze i bardziej istotne kompetencje – od wycinkowych zagadnień technicznych doszły one do spraw gospodarczych i politycznych. Organizacją o najszerszych kompetencjach jest Organizacja Narodów Zjednoczonych.

Istnieją obiektywne przyczyny rozwoju organizacji międzynarodowych. Są nimi przede wszystkim: postęp techniki i zacieśnianie się stosunków międzynarodowych, które doprowadziły do powstania i coraz większej współzależności państw w wielu dziedzinach, m.in. w łączności i komunikacji, stosunkach gospodarczych, zagadnieniach społecznych, nauce i technice, ochronie środowiska, a przede wszystkim w sprawach politycznych i utrzymania pokoju.

Problemów tych nie mogą obecnie rozwiązywać pojedyncze państwa, a nawet nie wystarczają im normalne kanały stosunków międzynarodowych i *ad hoc* zwoływane konferencje międzynarodowe. Powstała bowiem konieczność stałej współpracy między państwami, opartej na trwałych podstawach organizacyjnych, a więc potrzeba instytucjonalizacji tej współpracy, czyli tworzenia organizacji międzynarodowych.

D. Klasyfikacja organizacji międzynarodowych (rządowych). Wielka liczba istniejących obecnie organizacji międzynarodowych powoduje, że niezbędna jest ich klasyfikacja, przeprowadzana według różnych kryteriów.

Po pierwsze – według ich **członkostwa**. Istnieją organizacje międzynarodowe, które zmierzają do objęcia wszystkich państw i których statuty przewidują, że są one dostępne dla wszystkich państw. Są to organizacje **powszechne** albo **uniwersalne**. Niejednokrotnie, mimo formalnych postanowień statutowych, organizacje takie ze względów politycznych były praktycznie zamknięte dla niektórych państw. Na przykład ONZ przez wiele lat była zamknięta dla byłej NRD.

Istnieją także organizacje, których członkostwo w samym założeniu jest ograniczone np. do państw pewnego regionu geograficznego (jak Unia Afrykańska) lub pewnego regionu geograficznego i pewnej kultury (jak Liga Państw Arabskich). Są to organizacje **regionalne** lub **partykularne**.

Po drugie – organizacje można podzielić według zakresu ich **kompetencji**. Istnieją organizacje, które rozwijają działalność we wszystkich ważniejszych dziedzinach stosunków międzynarodowych. Są to organizacje o **kompetencjach ogólnych** (należą do nich np. ONZ, Organizacja Państw Amerykańskich, Liga Państw Arabskich, Unia Afrykańska).

Kompetencja innych organizacji ograniczona jest do określonych, specjalnych dziedzin stosunków międzynarodowych (np. gospodarczych, kulturalnych czy jeszcze węższych). Są to organizacje **specjalne** lub **funkcjonalne**, do których należą np. Wspólnoty Europejskie i wszystkie tzw. organizacje wyspecjalizowane związane z ONZ.

Najważniejsze stanowisko wśród organizacji międzynarodowych zajmuje obecnie ONZ jako organizacja powszechna o ogólnych kompetencjach, której głównym celem jest utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Utrzymanie pokoju warunkuje współpracę międzynarodową we wszystkich innych dziedzinach, a więc osiągnięcie celów innych organizacji międzynarodowych uzależnione jest od osiągnięcia najważniejszego celu ONZ.

Po trzecie – dokonuje się też ostatnio klasyfikacji organizacji międzynarodowych według **stopnia ich władzy** w stosunku do państw członkowskich. W związku z tym dzieli się je na organizacje o **charakterze koordynacyjnym** i **organizacje o charakterze ponadpaństwowym**.

Organizacje o charakterze koordynacyjnym, które stanowią klasyczny typ organizacji międzynarodowych, koordynują i uzgadniają działalność państw członkowskich, zmierzającą do realizacji celów organizacji. Są one oparte na zasadzie suwerenności państw członkowskich, tzn. organizacja nie może narzucać państwom konkretnych zobowiązań wbrew ich woli.

Natomiast tzw. organizacje ponadpaństwowe (do których można zaliczyć zachodnioeuropejskie wspólnoty gospodarcze) mają kompetencje poważnie ograni-

czające suwerenność państw członkowskich. Niektóre decyzje ich organów, adresowane do państw i podejmowane większością głosów, są wiążące dla wszystkich członków, niezależnie od ich woli.

Szczególna sytuacja występuje w organizacjach, które prowadzą **działalność operacyjną** (zostały powołane do celów operacyjnych). Do tego typu organizacji należą np. międzynarodowe instytucje finansowe i organizacje zapewniające międzynarodową łączność satelitarną. Jest rzeczą jasną, że prowadząc tego typu działalność, muszą one podejmować wiążące decyzje i ustalać normy postępowania dla wszystkich, którzy w tej działalności uczestniczą czy też chcą z niej korzystać. Nie narusza to jednak suwerenności państw, gdyż oczywiście nie muszą one uczestniczyć w takiej działalności operacyjnej.

E. Funkcje organizacji międzynarodowych. Pojęcie funkcji organizacji międzynarodowych używane jest wieloznacznie. W naszych rozważaniach przez funkcje będziemy rozumieli typy działalności organizacji, zmierzające do realizacji jej zadań.

Według W. Morawieckiego podstawowa funkcja każdej współczesnej organizacji międzynarodowej polega na politycznym procesie: a) ujawniania zakresu zgodności interesów państw członkowskich, b) osiągania ogólnego porozumienia w sprawach wspólnych zadań odpowiadających zakresowi zgodności interesów, c) osiągania porozumienia w sprawie środków realizacji takich wspólnych zadań³.

Tę podstawową funkcję, w zależności od różnych typów procesu politycznego, W. Morawiecki dzieli na:

1) **funkcje regulacyjne**, polegające na procesie ustanawiania norm i wzorców o charakterze moralnym, politycznym czy prawnym, które mają odpowiednio kształtować postępowania uczestników stosunków międzynarodowych,

2) **funkcje kontrolne**, które polegają na procesie ustalania stanu faktycznego oraz konfrontowania go z treścią norm i wzorców w celu przystosowania do nich postępowania uczestników stosunków międzynarodowych,

3) **funkcje operacyjne**, polegające na procesie bezpośredniego świadczenia przez organizację różnych usług zgodnie z jej własnymi decyzjami oraz za pomocą ludzi i zasobów materialnych znajdujących się w jej dyspozycji.

Te trzy wymienione główne typy funkcji organizacji międzynarodowych nie wyczerpują wszystkich możliwych funkcji i nie zawsze występują całkiem odrębnie. Niektóre organizacje międzynarodowe pełnią również funkcje rozjemcze, arbitrażowe i sądowe, a więc uczestniczą w **załatwianiu sporów międzynarodowych**, a jeszcze inne organizacje pełnią **funkcje zarządzające** (administracyjne), a nawet mogą pełnić pewne funkcje władcze. Dla przykładu: Organizacja Dna Morskiego, która powstała w 1995 r., zarządza międzynarodowym obszarem mórz i oceanów oraz eksploatacją jego zasobów.

³ W. Morawiecki, *Funkcje organizacji międzynarodowej*, Warszawa 1971, s. 102.

To rozróżnienie funkcji organizacji międzynarodowych, choć może niewyczerpujące i niezbyt precyzyjne, pomaga jednak w analizie ich działalności.

F. Organy i struktura organizacji międzynarodowych. Organizacje międzynarodowe prowadzą swoją działalność za pomocą odpowiednich organów. Struktura wielu organizacji wykazuje pewne cechy wspólne, mianowicie organy ich są przeważnie trójstopniowe. Istnieje: a) organ typu zgromadzenia ogólnego, w którym reprezentowani są wszyscy członkowie; wyposażony jest on w najogólniejsze kompetencje i zbiera się stosunkowo rzadko; b) organ typu rady, o węższym składzie, który posiada kompetencje wykonawcze i zbiera się częściej, w przerwach między sesjami zgromadzenia; c) organ w postaci sekretariatu czy biura, składający się z funkcjonariuszy międzynarodowych, który urzęduje permanentnie i pełni przede wszystkim czynności techniczne oraz biurowe.

Od przedstawionej typowej struktury organizacyjnej istnieją oczywiście liczne odchylenia. Tak np. ONZ posiada nie jedną, lecz trzy rady oraz własny organ sądowy. W zachodnioeuropejskich wspólnotach gospodarczych – Komisja, która ma bardzo szerokie kompetencje, a nawet może podejmować decyzje wiążące dla państw członkowskich, składa się z funkcjonariuszy międzynarodowych; ponadto wspólnoty mają jeszcze organ o charakterze parlamentarnym.

Ta różnorodność organów, jeśli idzie o ich skład, charakter i funkcje, spowodowała, że w nauce podjęto próby ich klasyfikacji według określonych kryteriów⁴.

Po pierwsze – klasyfikując organy według ich składu, wyróżniamy **organy składające się z państw** oraz **organy składające się z osób fizycznych**. W organach międzypaństwowych państwa reprezentowane są przez swych przedstawicieli. Przedstawiciele ci działają na podstawie instrukcji otrzymywanych od rządów i wszelkie ich oświadczenia i działania przypisywane są państwu. Taki charakter ma większość organów organizacji międzynarodowych. Na przykład członkami Rady Bezpieczeństwa NZ jest pięć wielkich mocarstw oraz dziesięć innych państw wybieranych przez Zgromadzenie Ogólne.

Organy składające się z państw można jeszcze podzielić na **plenarne**, w skład których wchodzi wszyscy członkowie organizacji, i **organy o ograniczonym składzie**, do których wchodzi tylko niektórzy członkowie organizacji. Tak np. Zgromadzenie Ogólne NZ jest organem plenarnym, a Rada Bezpieczeństwa organem o składzie ograniczonym.

W organach składających się z osób fizycznych osoby te działają we własnym imieniu (nie jako przedstawiciele państw), a jeśli są funkcjonariuszami międzynarodowymi, to mają obowiązek niezależnego wykonywania swoich funkcji, zgodnie ze swą najlepszą wiedzą i umiejętnościami. Do organów tych należą przede wszystkim

⁴ W literaturze polskiej zagadnienie to omawia najszerzej Z.M. Klepacki, *Organy organizacji międzynarodowych*, Warszawa 1973; tenże, *Encyklopedia teorii i praktyki organizacji międzynarodowych*, Warszawa 1988.

sekretariaty organizacji, organy sądowe i inne organy rozstrzygania sporów oraz niektóre inne organy (jak np. Komisja Prawa Międzynarodowego ONZ).

Po drugie – organy można klasyfikować w zależności od miejsca, jakie zajmują w strukturze organizacji. Istnieją organy **główne** oraz organy **pomocnicze**. Organów głównych przewidzianych są w statucie organizacji, natomiast organów pomocniczych albo przewidzianych są w statucie, albo tworzone w miarę potrzeby przez organy główne. Powołując organ pomocniczy, należy określić przede wszystkim jego skład, kompetencje i stosunek do organu głównego. Przekazane organowi pomocniczemu kompetencje nie mogą przekraczać tych, które posiada organ główny. Organ pomocniczy z reguły jest ściśle podporządkowany organowi głównemu i składa mu sprawozdania ze swej działalności. Przez tworzenie organów pomocniczych następuje rozbudowa struktury organizacji międzynarodowych. Czasami jednak powoływanie nadmiernej liczby organów pomocniczych, nieuzasadnione rzeczywistymi potrzebami organizacji, prowadzi do przerostów organizacyjnych i biurokratycznych oraz zwiększa koszty funkcjonowania organizacji.

Po trzecie – organy można podzielić w zależności od okresu, na jaki są powołane, na **organy stałe** oraz **czasowe** (organy *ad hoc*), których mandat jest czasowo ograniczony. Organów głównych są z reguły organami stałymi, natomiast organów pomocniczych mogą być zarówno stałe, jak i czasowe.

Po czwarte – można organy podzielić w zależności od ich **funkcji**, z tym że podział ten nie jest zupełnie ostry i jednoznaczny. Wiele organów może pełnić równocześnie kilka funkcji. Stosując to kryterium za Z.M. Klepackim, można wyróżnić:

- a) organy decydujące o wszystkich ważniejszych sprawach, które można określić jako organy polityczne, deliberujące; są to organy naczelne;
- b) organy wykonawcze, zarządzające organizacją w oparciu o decyzje o charakterze ogólnym, podjęte przez organ naczelny;
- c) organy administracyjne, pełniące funkcje administracyjno-usługowe i techniczne (np. sekretariaty);
- d) organy kontrolne;
- e) organy pokojowego załatwiania sporów;
- f) organy konsultacyjne i doradcze.

G. Uchwały i ich charakter prawny. Jedną z głównych form działania organizacji międzynarodowych jest podejmowanie uchwał. Uchwały te mają różnorodny charakter i różne znaczenie prawne.

Uchwały organizacji międzynarodowych można podzielić na:

- 1) uchwały odnoszące się do postępowania państw poza organizacją międzynarodową, a więc przeznaczone *pro foro externo*. Adresatami ich są państwa członkowskie;
- 2) uchwały odnoszące się do zagadnień związanych z wewnętrzną strukturą i funkcjonowaniem organizacji, które w zasadzie przeznaczone są *pro foro inter-*

no organizacji. Adresatami ich są zazwyczaj organy organizacji międzynarodowej, a państwa tylko w zakresie ich działalności w danej organizacji.

Podział taki był wyraźny w RWPG. W sprawach organizacyjnych i proceduralnych podejmowano decyzje, natomiast w sprawach dotyczących współpracy gospodarczej i naukowo-technicznej – formułowano zalecenia.

Natomiast z punktu widzenia znaczenia prawnego można rozróżnić przede wszystkim:

- 1) uchwały prawnie wiążące, które mogą mieć formę decyzji odnoszących się do konkretnej sytuacji lub też ustalać reguły postępowania na przyszłość, a więc uchwały o charakterze normatywnym;
- 2) uchwały o charakterze zaleceń, życzeń, propozycji czy sugestii, które nie mają mocy wiążącej, choć w pewnych sytuacjach mogą mieć duże znaczenie polityczne i praktyczne.

H. Procedura podejmowania uchwał⁵ powinna być tak ustalona, żeby z jednej strony zabezpieczała podstawowe interesy wszystkich państw członkowskich i żeby organizacja nie mogła stać się narzędziem jednej grupy państw, wykorzystywanym przeciwko innym państwom, a z drugiej strony żeby zapewniała sprawność i efektywność działania organizacji.

Z pierwszą przesłanką najbardziej zgodna byłaby zasada jednomyślności przy podejmowaniu uchwał, która najpełniej gwarantuje zabezpieczenie interesów wszystkich państw. Jednakże stosowanie jednomyślności we wszystkich sprawach, zwłaszcza w organizacjach powszechnych o bardzo licznym członkostwie, utrudniłoby osiągnięcie efektywności ich działania, dlatego też we współczesnych organizacjach międzynarodowych rozwinęły się różne procedury głosowania i system podejmowania uchwał większością głosów.

W celu zapewnienia podejmowania uchwał możliwie wyważonych i biorących pod uwagę interesy różnych grup państw w wielu organizacjach międzynarodowych niektóre decyzje wymagają współuczestnictwa różnych organów o różnym składzie. Na przykład organ plenarny, w którym reprezentowane są wszystkie państwa członkowskie, podejmuje taką decyzję na zalecenie organu o ograniczonym składzie, gdzie większą reprezentację i siłę głosów mają państwa, od których zależy praktyczna realizacja tej decyzji.

Jeśli chodzi o podejmowanie uchwał większością głosów, to stosowana jest procedura zwykłej większości głosów (większość głosów obecnych i głosujących, z tym że wstrzymujących się od głosu nie bierze się pod uwagę), bezwzględnej większości głosów oraz większości kwalifikowanej – najczęściej większości 2/3 obecnych i głosujących, ale stosowane są także inne większości kwalifikowane, np. większość 9/15 w Radzie Bezpieczeństwa ONZ.

⁵ Problem ten omawia szczegółowo Z.M. Klepacki, *Proces podejmowania decyzji w organizacjach międzynarodowych*, Warszawa 1979.

W głosowaniu z reguły stosowana jest zasada: **jedno państwo – jeden głos**. Jest ona zgodna z równością państw i oznacza, że głosy wszystkich państw, wielkich i małych, liczą się jednakowo. Nie można jednak nie widzieć i pewnych ujemnych cech tego systemu głosowania. Czasami pozwala on bowiem na podejmowanie uchwał mechaniczną większością głosów państw reprezentujących jedno ugrupowanie, co powoduje, że uchwały te pozostają martwą literą, zwłaszcza jeśli zostały podjęte wbrew woli państw, które dysponują środkami do ich realizacji.

W związku z powyższym w statutach organizacji międzynarodowych spotykamy się z nadawaniem głosom niektórych państw szczególnego znaczenia. W Radzie Bezpieczeństwa NZ obowiązuje zasada jednomyślności pięciu wielkich mocarstw, a więc wbrew woli choćby jednego z nich nie może być podjęta żadna uchwała. Wiąże się to ze szczególną rolą i odpowiedzialnością tych państw w dziedzinie utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa.

W niektórych organizacjach stosowany jest system tzw. **głosów ważonych**, który polega na tym, że poszczególne państwa, w zależności od swego znaczenia w danej organizacji, dysponują zróżnicowaną liczbą głosów. System głosów ważonych stosowany jest we Wspólnotach Europejskich oraz w wielu, mających charakter powszechny, organizacjach finansowych. Ponadto system głosów ważonych bywa stosowany w organizacjach o charakterze operacyjnym, działających na zasadach handlowych, w których liczba głosów związana jest z wysokością wkładów.

Należy wspomnieć, że w ONZ rozwinęła się praktyka uzgadniania niektórych istotnych uchwał w drodze konsultacji między różnymi grupami państw, czyli oparcie ich na tzw. konsensusie. Uchwały w ten sposób uzgodnione, a nie przegłosowane mechaniczną większością głosów, mają znacznie większą szansę realizacji i znacznie większy ciężar polityczny. Konsensus (z łac. *consensus* – zgoda, porozumienie, przyzwolenie) to szczególny tryb podejmowania uchwał (decyzji) bez uciekania się do głosowania. Konsensus oznacza brak formalnego sprzeciwu stanowiącego przeszkodę do podjęcia rozpatrywanej decyzji, jednakże państwo, które niecałkowicie popiera podjętą decyzję lub ma do niej określone zastrzeżenia, może wyrazić to w odpowiednim oświadczeniu.

Podejmowanie uchwał przez konsensus jest coraz szerzej stosowane w organizacjach międzynarodowych i na konferencjach międzynarodowych. Podejmowanie uchwał przez konsensus czasami bywa stosowane bez formalnych podstaw prawnych (jako dobrowolnie przyjęta praktyka), lecz zostało ono również formalnie przewidziane w regulaminach niektórych organizacji i konferencji międzynarodowych.

I. Uprawnienia organizacji międzynarodowych i ich sytuacja prawna. Zagadnienia te zostały już w dużym stopniu omówione w rozdziale IV pkt 5, gdzie m.in. wykazano, że organizacje międzynarodowe korzystają z wielu uprawnień nadanych im przez państwa i posiadają ograniczoną podmiotowość prawnomiędzynarodową. Kompetencje każdej organizacji międzynarodowej określa w sen-

sie formalnym przede wszystkim jej statut, a w sensie materialnym wola państw, które powołały ją do życia. W okresie powojennym rysuje się wyraźna tendencja do wyposażania organizacji międzynarodowych w coraz bardziej rozległe funkcje i kompetencje. Zaczynają one w znacznym stopniu oddziaływać na stosunki międzynarodowe, ich kształtowanie się i rozwój.

J. Funkcjonariusze międzynarodowi. Wzrost liczby organizacji międzynarodowych oraz rozbudowa ich funkcji i kompetencji pociągnęły za sobą wzrost liczby osób zatrudnionych w organizacjach międzynarodowych, czyli tzw. funkcjonariuszy międzynarodowych. Funkcjonariusze międzynarodowi znajdują się w służbie organizacji międzynarodowych. Ich funkcje mają charakter względnie stały oraz wyłączny (tzn. nie mogą oni równocześnie wykonywać innych stałych zajęć zawodowych) i powinny być wykonywane w interesie całej organizacji międzynarodowej. Funkcjonariusze zobowiązani są do lojalności w stosunku do organizacji. W swojej działalności muszą być niezależni od władz państwowych, włączając w to władze państwa, którego są obywatelami, oraz państwa siedziby organizacji.

W celu zapewnienia funkcjonariuszom niezależności przy pełnieniu ich funkcji korzystają oni z określonych przywilejów i immunitetów. Podstawą prawną tych przywilejów i immunitetów są statuty organizacji międzynarodowych oraz inne umowy międzynarodowe, zarówno wielostronne, jak i dwustronne (wśród tych ostatnich zwłaszcza umowy między organizacją a państwem siedziby). Z umów wielostronnych regulujących przywileje i immunitety organizacji międzynarodowych i ich funkcjonariuszy można wymienić np. Konwencję z 13 II 1946 r. dotyczącą przywilejów i immunitetów Narodów Zjednoczonych, zatwierdzoną przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych⁶, Konwencję z 21 XI 1947 r. o przywilejach i immunitetach organizacji wyspecjalizowanych ONZ⁷.

Przywileje i immunitety funkcjonariuszy międzynarodowych z reguły mają charakter funkcyjny, tzn. odnoszą się do ich działalności urzędowej. Natomiast najwyżsi funkcjonariusze (jak np. Sekretarz Generalny ONZ i jego zastępcy) korzystają z przywilejów i immunitetów dyplomatycznych.

Najwyżsi funkcjonariusze są zazwyczaj mianowani lub wybierani przez organy organizacji międzynarodowych (np. Sekretarz Generalny ONZ powoływany jest przez Zgromadzenie Ogólne na zalecenie Rady Bezpieczeństwa). Inni funkcjonariusze z reguły mianowani są przez najwyższego funkcjonariusza organizacji (np. Sekretarza Generalnego), z tym że istnieją zazwyczaj pewne reguły ich powoływania, mające na względzie m.in. zapewnienie sprawiedliwego podziału geograficznego w obsadzaniu stanowisk w Sekretariacie.

Jak już powiedziano, funkcjonariusze międzynarodowi pozostają w służbie organizacji. W związku z tym w zakresie swoich stosunków z organizacją nie powinni podlegać ani sądom, ani prawu żadnego państwa, a w szczególności

⁶ Dz.U. z 1948 r. Nr 39, poz. 286.

⁷ Dz.U. z 1970 r. Nr 4, poz. 25 ze zm.

państwa siedziby organizacji. Dlatego przy ONZ istnieje specjalny organ sądowy, tzw. Trybunał Administracyjny, który jest powołany do rozstrzygania sporów między pracownikami Sekretariatu a Organizacją. Podobny Trybunał Administracyjny został powołany przy Międzynarodowej Organizacji Pracy. Rozpatruje on spory między funkcjonariuszami organizacji wyspecjalizowanych a tymi organizacjami.

2. ORGANIZACJA NARODÓW ZJEDNOCZONYCH

2.1. Podstawy prawne i istota ONZ

A. Karta Narodów Zjednoczonych. Podstawą prawną istnienia i działania Organizacji Narodów Zjednoczonych jest Karta Narodów Zjednoczonych⁸, która została podpisana 26 VI 1945 r., a weszła w życie 25 X 1945 r. (zgodnie z art. 110 ust. 3). Jest to wielostronna umowa międzynarodowa, otwarta warunkowo. Dla stron Karta ma szczególne znaczenie prawne, gdyż zgodnie z art. 103 w razie sprzeczności między zobowiązaniami wynikającymi z Karty a zobowiązaniami z jakiegokolwiek innej umowy międzynarodowej zobowiązania wynikające z Karty przeważają.

Karta została sporządzona w pięciu językach: angielskim, francuskim, hiszpańskim, rosyjskim i chińskim, przy czym wszystkie teksty są jednakowo autentyczne. Są to języki pięciu wielkich mocarstw; do nich dołączono hiszpański, który jest językiem urzędowym w większości państw Ameryki Łacińskiej.

Karta składa się ze wstępu oraz 111 artykułów, podzielonych na dziewiętnaście rozdziałów; załącznikiem stanowiącym integralną część Karty jest Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości⁹.

B. Zmiany Karty. Karta przewiduje dwie procedury zmian:

- 1) zwykłe zmiany (poprawki), uchwalone przez Zgromadzenie Ogólne,
- 2) rewizję Karty dokonaną przez ogólną konferencję członków Organizacji, zwołaną w tym celu.

Poprawki do Karty uchwała Zgromadzenie Ogólne większością dwóch trzecich głosów wszystkich członków. Wymagana jest więc większość dwóch trzecich wszystkich członków ONZ, a nie – jak w innych przypadkach głosowania w Zgromadzeniu Ogólnym – większość dwóch trzecich obecnych i głosujących.

⁸ Problematykę ONZ omawia dokładnie J. Rydzkowski, *Słownik Organizacji Narodów Zjednoczonych*, Warszawa 2000, *Organizacja Narodów Zjednoczonych. Bilans i perspektywy*, red. J. Symonides, Warszawa 2006.

⁹ Tekst Karty patrz: Dz.U. z 1947 r. Nr 23, poz. 90 ze zm. Tłumaczenie polskie w kilku miejscach jest nieścisłe.

Uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne poprawka, aby mogła wejść w życie, musi być ratyfikowana przez dwie trzecie członków Organizacji, włączając w to wszystkich stałych członków Rady Bezpieczeństwa (art. 108).

Z inicjatywy krajów rozwijających się uznano, że wzrost liczby członków ONZ stwarza konieczność rozszerzenia składu niektórych organów. Zgromadzenie Ogólne 17 XII 1963 r. uchwaliło poprawkę, w myśl której liczbę niestałych członków Rady Bezpieczeństwa zwiększono do dziesięciu, a członków Rady Gospodarczo-Społecznej – do dwudziestu siedmiu. Poprawki te weszły w życie 31 VIII 1965 r. (A/RES/1991/XVIII; Dz.U. z 1966 r. Nr 7, poz. 41 – zał.).

Rozszerzając skład Rady Bezpieczeństwa przeoczono, że wymaga to zmiany art. 109 Karty (zmiany liczby głosów członków Rady Bezpieczeństwa niezbędnych do podjęcia uchwały o zwołaniu konferencji rewizyjnej). Odpowiednią poprawkę do tego artykułu Zgromadzenie Ogólne uchwaliło 20 XII 1965 r. (A/RES/2101/XX; Dz.U. z 1968 r. Nr 30, poz. 197).

Zgromadzenie Ogólne 20 XII 1971 r. uchwaliło nową poprawkę dotyczącą składu Rady Gospodarczo-Społecznej. Skład tego organu został rozszerzony do 54 państw. Poprawka ta weszła w życie 24 IX 1973 r. (A/RES/2847/XXVI; Dz.U. z 1974 r. Nr 3, poz. 20).

Konferencja rewizyjna uchwała zmiany Karty większością dwóch trzecich głosów. Zmiana wchodzi w życie po jej ratyfikacji w takim samym trybie, jak poprawka. Dotychczas żadna konferencja rewizyjna nie odbyła się. Należy podkreślić, że do wejścia w życie zarówno poprawek, jak i zmian stanowiących rewizję Karty, wymagana jest ich ratyfikacja przez wszystkich stałych członków Rady Bezpieczeństwa, zatem **każdy z pięciu stałych członków Rady Bezpieczeństwa może sprzeciwić się jakiegokolwiek zmianie Karty**, nie dokonując ratyfikacji uchwalonej poprawki lub rewizji. Natomiast państwo niebędące stałym członkiem Rady Bezpieczeństwa może być związane poprawką, przeciwko której głosowało i której nie ratyfikowało.

C. Charakter prawny ONZ. ONZ jest powszechną organizacją międzynarodową o bardzo szerokich celach i zadaniach, co stawia ją na szczególnym miejscu wśród organizacji międzynarodowych. ONZ jest podmiotem prawa międzynarodowego, a w szczególności korzysta z *ius contrahendi*, przywilejów i immunitetów oraz biernego prawa legacji. Przywileje i immunitety ONZ uregulowane są przede wszystkim w konwencji z 13 II 1946 r., jak również w umowach dwustronnych; mianowicie: w umowie ze Stanami Zjednoczonymi w sprawie siedziby, podpisanej 26 VI 1947 r.¹⁰, oraz w umowie ze Szwajcarią z 1 VII 1946 r. w sprawie przywilejów i immunitetów ONZ. Korzysta ona na terytorium każdego ze swych członków ze zdolności prawnej, koniecznej do wykonywania jej funkcji i osiągnięcia celów (art. 104).

D. Siedziba ONZ. Uchwała Zgromadzenia Ogólnego z 1946 r. ustaliła stałą siedzibę ONZ w Nowym Jorku. Sytuację prawną siedziby określa przede wszystkim wymieniona umowa ze Stanami Zjednoczonymi z 1947 r. Ustala ona granice tzw. okręgu administracyjnego ONZ. Okręg znajduje się pod kontrolą i władzą ONZ. Jednakże, o ile umowa nie stanowi inaczej, prawa federalne, stanowe i lo-

¹⁰ Tekst patrz: *Zbiór statutów i regulaminów organizacji międzynarodowych*, t. I: ONZ, Warszawa 1961, s. 48 i n.

kalne Stanów Zjednoczonych obowiązują wewnątrz okręgu. Okręg stanowiący siedzibę ONZ jest nietykalny i władze amerykańskie nie mogą tam wkraczać bez zgody Sekretarza Generalnego. Natomiast obowiązkiem ONZ jest staranie się o to, aby okręg nie stał się miejscem azylu. ONZ może wydalać ze swej siedziby osoby niepożądane; nakładanie zaś innych kar pozostawione jest kompetencji władz amerykańskich. Układ przewiduje wreszcie amerykańską ochronę policyjną granic okręgu, będącego siedzibą ONZ.

E. Finanse ONZ. Budżet ONZ, wykazujący od początku powstania organizacji duże tendencje wzrostu, obejmuje trzy rodzaje wydatków: regularne, na operacje pokojowe oraz na pomoc humanitarną i rozwój gospodarczy. Pierwsze dwa mają charakter obowiązkowy i są finansowane z obowiązkowych składek, trzeci – z wpłat dobrowolnych. Podstawowym budżetem ONZ jest budżet regularny, z którego finansuje się bieżącą działalność organizacji (wydatki administracyjne na utrzymanie Sekretariatu ONZ i wydatki związane z sesjami i konferencjami). Jest on przygotowywany przez Sekretariat, a następnie uchwalany przez Zgromadzenie Ogólne na okres dwóch lat. Na lata 2006–2007 budżet ten wynosi 3,79 mld dolarów. Po stronie wpływów główną pozycję stanowią składki od państw członkowskich, których wysokość obliczana jest według określonej skali opartej na wielu wskaźnikach (np. liczba ludności, wysokość produktu krajowego brutto, wysokość zadłużenia zagranicznego). Największymi płatnikami do budżetu regularnego w 2005 r. były Stany Zjednoczone – 25% budżetu, Japonia – 20,5%, Niemcy – 9,8%, Francja – 6,5%, Wielka Brytania – 5,1%. Składka Polski wynosiła 0,2%. Blisko 100 państw płaci 0,01% budżetu, a 34 mniej rozwinięte – 0,001%, co daje ok. 13 tys. dolarów rocznie. Inne dochody ONZ (z własnej poczty, z telewizji, sprzedaży wydawnictw) nie odgrywają większej roli.

Wydatki na pomoc humanitarną i rozwój gospodarczy są realizowane przez Program Rozwoju Narodów Zjednoczonych (UNDP) oraz organizacje wyspecjalizowane ONZ. Wysokość budżetu na ten cel z reguły przekracza wysokość budżetu regularnego i wynosi ok. 5,5 mld dolarów rocznie.

Od wielu lat ONZ znajduje się w trudnej sytuacji finansowej. W 2000 r. państwa członkowskie zalegały z wpłatami do budżetu na kwotę 3,5 mld dolarów, z tego do budżetu regularnego – ok. 1,3 mld dolarów i na operacje pokojowe – 2,1 mld dolarów.

2.2. Członkostwo w ONZ

A. Członkowie pierwotni. Według artykułu 3 Karty członkami pierwotnymi są państwa, które bądź uczestniczyły w konferencji w San Francisco, bądź uprzednio podpisały deklarację Narodów Zjednoczonych z 1 I 1942 r. oraz podpisały i ratyfikowały Kartę.

ONZ liczy 51 członków pierwotnych. Jest to grupa 50 państw, które brały udział w konferencji w San Francisco, oraz Polska. Polska podpisała deklarację

Narodów Zjednoczonych z 1942 r., lecz nie brała udziału w konferencji w San Francisco na skutek sprzeciwu mocarstw zachodnich. Mocarstwa te nie zgodziły się na zaproszenie przedstawiciela Rządu Tymczasowego, a Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej powstał dopiero 21 VII 1945 r. Postanowienie mówiące o tym, że aby stać się członkiem pierwotnym ONZ, wystarczy być sygnatariuszem deklaracji Narodów Zjednoczonych, a potem podpisać i ratyfikować Kartę, zostało więc włączone do art. 3 tylko po to, aby Polska mogła stać się członkiem pierwotnym. Polska podpisała Kartę NZ 16 X 1945 roku.

Wśród członków pierwotnych szczególne miejsce zajmuje pięć **wielkich mocarstw**. Są one stałymi członkami Rady Bezpieczeństwa, mają szczególne prawa i obowiązki w zakresie utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, wbrew ich woli nie mogą być podejmowane uchwały Rady Bezpieczeństwa w sprawach merytorycznych, a wejście w życie Karty było uzależnione od jej ratyfikacji przez wielkie mocarstwa.

B. Nowych członków przyjmuje Zgromadzenie Ogólne na zalecenie Rady Bezpieczeństwa. Uchwała Zgromadzenia w tej sprawie wymaga większości dwóch trzecich głosów. Do przyjęcia państwa do ONZ potrzebne są więc zgodne uchwały Rady Bezpieczeństwa i Zgromadzenia Ogólnego. W konsekwencji, ponieważ w Radzie Bezpieczeństwa obowiązuje w tych sprawach zasada jednomyślności wielkich mocarstw, żadne państwo nie może stać się członkiem ONZ wbrew woli któregośkolwiek z tych państw.

Państwo starające się o przyjęcie do ONZ powinno spełniać następujące warunki:

- a) musi być państwem miłującym pokój,
- b) musi przyjąć zobowiązania zawarte w Karcie,
- c) musi być zdolne i zdecydowane zobowiązania te wykonywać, przy czym ocena tych kwalifikacji kandydata należy do Organizacji (art. 4).

Dotychczas do ONZ zostało przyjętych 140 państw, a liczba członków ONZ w 2008 r. wynosiła 192 państwa. Wzrost liczby członków ONZ oznaczał nie tylko zmianę ilościową, ale także jakościową. Spowodował bowiem nowy układ sił w Organizacji, gdyż większość nowo przyjętych członków stanowiły państwa trzeciego świata (głównie Afryki i Azji).

W okresie zimnej wojny sprawa dopuszczenia nowych członków do ONZ wywoływała poważne spory. Wbrew idei uniwersalizmu ONZ państwa zachodnie starały się nie dopuścić do Organizacji państw socjalistycznych. Wywołało to wieloletni impas w przyjmowaniu nowych członków.

Dopiero w 1955 r., na X sesji Zgromadzenia Ogólnego, w okresie odprężenia w stosunkach Wschód-Zachód, 16 państw spośród 18 oczekujących na przyjęcie do ONZ stało się członkami Organizacji. Wśród nich znalazły się m.in. europejskie państwa socjalistyczne (Albania, Bułgaria, Rumunia i Węgry), które nie były członkami pierwotnymi. Najdłużej państwa zachodnie blokowały przyjęcie do ONZ byłej Niemieckiej Republiki Demokratycznej, co z kolei powodowało, że były ZSRR i inne państwa socjalistyczne nie zgadzały się na przyjęcie Republiki Federalnej Niemiec. Ostatecznie oba państwa niemieckie zostały przyjęte do ONZ w 1973 roku.

C. Reprezentacja państwa w ONZ. Każde państwo powinno być reprezentowane w ONZ przez rząd, który sprawuje efektywnie władzę na jego terytorium i który tym samym może realizować prawa i obowiązki wynikające z Karty.

Zasada ta przez wiele lat nie była przestrzegana w stosunku do Chin. Po zwycięstwie rewolucji ludowej 1 X 1949 r. proklamowana została Chińska Republika Ludowa. Niedobitki wojsk kuomintangowskich schroniły się na Tajwanie. Rząd ChRL zawiadomił wówczas inne państwa ONZ, że jest jedynym prawnym rządem Chin. Rząd ten sprawował efektywną władzę na całym terytorium Chin (z wyjątkiem wyspy Tajwan). Mimo to, głównie na skutek polityki Stanów Zjednoczonych, przez ponad 20 lat utrzymywano fikcję reprezentacji Chin przez rząd kuomintangowski. Dopiero 25 X 1971 r. Zgromadzenie Ogólne, uznając, że przedstawiciele rządu ChRL są jedynymi legalnymi przedstawicielami Chin w ONZ, postanowiło „przywrócić Chińskiej Republice Ludowej wszystkie jej prawa oraz uznać przedstawicieli jej rządu jako jedynych prawowitych przedstawicieli Chin w Organizacji Narodów Zjednoczonych”¹¹.

Należy podkreślić, że załatwienie sprawy właściwej reprezentacji Chin nie było przyjęciem Chińskiej Republiki Ludowej do ONZ, gdyż Chiny były jednym z członków pierwotnych ONZ oraz stałym członkiem Rady Bezpieczeństwa. Członkostwo Chin w ONZ nigdy nie wygasło, a tylko przez okres od 1949 r. do 1971 r. Chiny nie posiadały właściwej reprezentacji w Organizacji.

D. Utrata członkostwa. Państwo może utracić swoje członkostwo w ONZ przez wystąpienie lub wykluczenie z Organizacji. Karta milczy na temat możliwości wystąpienia z ONZ, jednakże na konferencji w San Francisco stwierdzono, że brak w Karcie postanowienia o wystąpieniu nie przekreśla suwerennego prawa każdego państwa do wystąpienia z ONZ. Praktyka potwierdziła taką interpretację Karty.

Na początku 1965 r. Indonezja zawiadomiła Sekretarza Generalnego ONZ o swym wystąpieniu z Organizacji. Bezpośrednią przyczyną wystąpienia był wybór Malezji, z którą Indonezja była w ostrym sporze, do Rady Bezpieczeństwa. ONZ uznała wystąpienie Indonezji za prawnie skuteczne i chociaż krytykowano ten krok z politycznego punktu widzenia, to jednak prawo każdego państwa, a więc również Indonezji, do wystąpienia, nie było kwestionowane. We wrześniu 1966 r. Indonezja formalnie oświadczyła, że pragnie „wznowić pełną współpracę z ONZ oraz ponownie wziąć udział w jej działalności poczynając od XXI sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ”. Prośbę Indonezji spełniono, przy czym nie zastosowano normalnej procedury przyjęcia członka, lecz jak gdyby przywrócono Indonezji jej dawne prawa członkowskie.

Przyczyną wykluczenia z ONZ może być „uporczywe łamanie zasad Karty” (art. 6). Wykluczenie następuje uchwałą Zgromadzenia Ogólnego, podjętą na zażalenie Rady Bezpieczeństwa. Uchwała taka wymaga większości dwóch trzecich głosów. Z procedury tej wynika, że:

- 1) żadne państwo nie może być wykluczone z ONZ wbrew woli któregośkolwiek z wielkich mocarstw;
- 2) nie może być wykluczone żadne z pięciu wielkich mocarstw, gdyż trudno przyjąć, że mogłoby głosować za własnym wykluczeniem.

¹¹ A/RES/2758/XXVII.

Dotychczas żadne państwo nie zostało wykluczone z ONZ, choć są państwa, które w przeszłości uporczywie łamały zasady Karty (np. Republika Południowej Afryki).

E. Zawieszenie w prawach członkowskich. Zgromadzenie Ogólne, na zażalenie Rady Bezpieczeństwa, może zawiesić w wykonywaniu praw i przywilejów członka ONZ, przeciwko któremu Rada Bezpieczeństwa podjęła akcję zapobiegawczą lub przymusową. Rada Bezpieczeństwa może przywrócić wykonywanie tych praw i przywilejów (art. 5).

Natomiast jeśli członek ONZ zalega z opłatą składek na rzecz Organizacji, to nie ma prawa głosowania w Zgromadzeniu Ogólnym, gdy zaległość wynosi lub przekracza sumę składek należnych za ostatnie dwa lata. Zgromadzenie Ogólne może jednak zezwolić takiemu członkowi na głosowanie, jeśli uzna, że zaległość wynika z przyczyn od niego niezależnych (art. 19). Zaległości w płaceniu składek nie powodują więc pełnego zawieszenia w prawach członkowskich, a tylko mogą spowodować utratę prawa głosowania w Zgromadzeniu Ogólnym.

We wrześniu 2002 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło uchwałę o utracie prawa głosu przez Irak, Kirgistan, Vanuatu, Niger, Liberię i Republikę Środkowoafrykańską z powodu uporczywego niepłacenia składek.

2.3. Cele i zasady ONZ

A. Cele (zadania) ONZ. Cele, do których ma dążyć ONZ, określa art. 1 Karty. Nadrzędnym celem Organizacji jest zapewnienie trwałego pokoju. Już pierwsze słowa wstępu Karty głoszą, że zadaniem ONZ jest uchronić przyszłe pokolenia od klęski wojny, a art. 1 na pierwszym miejscu wymienia utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa przez stosowanie skutecznych środków zbiorowych w celu zapobieżenia zagrożeniom pokoju i ich usuwania, tłumienie aktów agresji, załatwianie sporów w drodze pokojowej według zasad sprawiedliwości i prawa międzynarodowego.

Z tym najważniejszym celem ściśle związany jest cel drugi, mianowicie rozwijanie przyjaznych stosunków między państwami, oparte na poszanowaniu zasady równouprawnienia i samostanowienia narodów. Chodzi tu o rozwijanie współpracy politycznej dla umacniania pokoju powszechnego. C. Berezowski to zadanie ONZ nazwał „konsolidacją pokoju powszechnego”.

Trzecim celem ONZ jest popieranie współpracy międzynarodowej w dziedzinie gospodarczej, społecznej, kulturalnej, humanitarnej oraz poszanowania praw człowieka. I wreszcie dodatkowo ONZ ma być ośrodkiem harmonizującym działalność międzynarodową, zmierzającą do osiągnięcia wyżej wymienionych celów.

B. Zasady działania ONZ. Artykuł 2 Karty wylicza zasady, według których mają postępować Organizacja oraz jej członkowie dla osiągnięcia celów ustalonych

nych w art. 1. Są one następujące: suwerenna równość, nieinterwencja, wykonywanie zobowiązań międzynarodowych, pokojowe załatwianie sporów, wyrzeczenie się siły, bezpieczeństwo zbiorowe. Jak widać, większość z nich stanowi zarazem podstawowe zasady współczesnego prawa międzynarodowego.

Zgodnie z art. 2 ust. 1 Organizacja opiera się na zasadzie **suwerennej równości** wszystkich jej członków. Określenie „suwerenna równość” (po raz pierwszy użyte w Deklaracji Moskiewskiej z 30 X 1943 r.) oznacza suwerenność i równość państw, które są podstawowymi zasadami współczesnego prawa międzynarodowego.

Z suwerennej równości wynika **zakaz interwencji** jednego państwa w sprawy wewnętrzne innego państwa. Dodatkowo art. 2 ust. 2 stwierdza, że również ONZ nie jest upoważniona do ingerencji w sprawy, które z istoty swej należą do kompetencji wewnętrznej któregośkolwiek członka. Zasada nieinterwencji jest powszechną normą prawa międzynarodowego.

Według art. 2 ust. 2 wszyscy członkowie ONZ mają **wykonywać w dobrej wierze zobowiązania** przyjęte zgodnie z Kartą. Jest to potwierdzenie podstawowej normy prawa międzynarodowego: *pacta sunt servanda*.

Wszyscy członkowie ONZ zobowiązani są załatwiać swe spory międzynarodowe **środkami pokojowymi** w taki sposób, aby nie dopuścić do zagrożenia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa oraz sprawiedliwości (art. 2 ust. 3). Zasada pokojowego załatwiania sporów wprowadzona została do prawa międzynarodowego paktem paryskim z 27 VIII 1928 r. (Brianda-Kellogga) i jest obecnie powszechnie obowiązująca.

Z pokojowym załatwianiem sporów łączy się zasada **wyrzeczenia się siły**. Członkowie ONZ zobowiązani są do powstrzymania się w swych stosunkach międzynarodowych od groźby lub użycia siły przeciwko nietykalności terytorium lub niepodległości jakiegokolwiek państwa albo w jakikolwiek inny sposób sprzeczny z celami ONZ (art. 2 ust. 4). Zasada ta została wprowadzona do prawa międzynarodowego również przez pakt paryski z 1928 r. i stanowi obecnie zasadę powszechnie obowiązującą. Jej realizacja jest podstawowym celem ONZ.

Zasada bezpieczeństwa zbiorowego polega na obowiązku wszystkich członków udzielania Organizacji wszelkiej pomocy w każdej akcji, podjętej zgodnie z Kartą, oraz na obowiązku wstrzymania się od udzielania pomocy jakiegokolwiek państwu, przeciwko któremu ONZ podjęła akcję zapobiegawczą lub przymusową (art. 2 ust. 5). Związana jest ona ściśle z celem nadrzędnym Organizacji, tj. z utrzymaniem międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa.

Należy jeszcze dodać, że zgodnie z art. 2 ust. 6 Karty Organizacja ma zapewnić, żeby państwa, które nie są jej członkami, postępowały zgodnie z wymienionymi zasadami w stopniu koniecznym do utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Zagadnienie utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa zostało więc w Karcie potraktowane uniwersalistycznie, zgod-

nie z faktyczną niepodzielnością pokoju. Rozwiązanie takie mogło być przyjęte z tego względu, że zakaz agresji i naruszania pokoju stanowi powszechnie obowiązującą normę prawa międzynarodowego.

2.4. Struktura organizacyjna ONZ

A. Organy główne ONZ. Są nimi: Zgromadzenie Ogólne, Rada Bezpieczeństwa, Rada Gospodarczo-Społeczna, Rada Powiernicza, Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości i Sekretariat.

Pośród organów głównych ONZ na pierwszy plan wysuwają się: Zgromadzenie Ogólne i Rada Bezpieczeństwa. Zgromadzenie Ogólne jest organem plenarnym i ma najszerze kompetencje, a Rada Bezpieczeństwa ponosi główną odpowiedzialność za utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, a więc za realizację głównego celu ONZ. Zgromadzenie Ogólne może omawiać wszelkie zagadnienia lub sprawy dotyczące kompetencji i funkcji któregośkolwiek organu (zarówno głównego, jak i pomocniczego – art. 10).

Karta NZ przewiduje niejednokrotnie łączne działanie Zgromadzenia Ogólnego i Rady Bezpieczeństwa, używając w tym przypadku sformułowania, że Zgromadzenie podejmuje uchwałę na zalecenie Rady Bezpieczeństwa. Taki tryb postępowania przewidziany jest np. przy przyjmowaniu nowych członków (art. 4) lub przy powoływaniu Sekretarza Generalnego (art. 97). Wydaje się więc, że w ten sposób zapewnia on uwzględnienie i wyważenie stanowisk różnych państw i grup państw.

B. Organy pomocnicze. Według art. 7 ust. 2 można tworzyć zgodnie z Kartą takie organy pomocnicze, jakie okażą się konieczne. O tworzeniu organów pomocniczych przez Zgromadzenie Ogólne mówi art. 22, a przez Radę Bezpieczeństwa – art. 29. Ponadto np. art. 68 stwierdza, że Rada Gospodarczo-Społeczna powinna wyłonić kilka komisji.

Organy główne ONZ, a przede wszystkim Zgromadzenie Ogólne i Rada Gospodarczo-Społeczna, powołały do życia wiele organów pomocniczych. Są one podporządkowane organom głównym, które je powołały, i składają im sprawozdania. Organy pomocnicze mają charakter stały lub czasowy. Niektóre ze stałych organów pomocniczych mają duże znaczenie (np. Komisja Prawa Międzynarodowego, która jest organem pomocniczym Zgromadzenia Ogólnego). Na organy pomocnicze nie można nakładać obowiązków ani przyznawać im takich uprawnień, które nie należą do zakresu działania organu głównego, gdyż byłoby to sprzeczne z Kartą.

2.5. Zgromadzenie Ogólne

Zgromadzenie Ogólne składa się z wszystkich członków ONZ. Zgromadzenie Ogólne zbiera się raz do roku na sesję zwyczajną. Poza tym może być ono zwoływane w razie potrzeby na sesję nadzwyczajną.

REPETYTORIUM

Temat: Państwo jako podmiot prawa międzynarodowego

Opracowano na podstawie:

- J. Białocerkiewicz, **Prawo międzynarodowe publiczne. Zarys wykładu, Olsztyn 2003;**
- J. Barcik, T. Srogosz, **Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2007;**
- R. Bierzanek, J. Symonides, **prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2005;**
- W. Czapliński, **Podstawowe zagadnienia prawa międzynarodowego. Zarys wykładu, 2009.**

Państwo jest terminem bardzo wieloznacznym. Może się odnosić do struktury organizacyjnej społeczeństwa, porządkującej za pomocą aparatu administracyjnego działania jednostek i grup na podstawie norm przez siebie ustalonych. Oznaczać też może organizację grupy społecznej, zajmującej pewne terytorium, z suwerenną władzą na czele, która to władza ma możliwość legalnego korzystania ze środków panowania nad ludźmi, w tym z aparatu przymusu i przemocy. Inna jeszcze definicja mówi, że jest to struktura powołana do ochrony uprawnień jednostek. Należy odróżnić państwo w sensie prawa międzynarodowego od innych jego definicji. Jest to spowodowane tym, że w niektórych krajach termin państwo może być używany do jednostek terytorialnych, które stanowią części składowe tych krajów. Są wtedy odpowiednikami stanów czy województw i nie są w takim wypadku uczestnikami stosunków międzynarodowych. Państwem w sensie rozumienia tego terminu przez prawo międzynarodowe jest suwerenna jednostka geopolityczna.

Państwa są podmiotami prawa międzynarodowego, które mają najszersze kompetencje w ramach tego porządku prawnego (np. tylko państwa mogą być członkami ONZ, tylko państwa mogą toczyć spory przed MTS). „Państwem” nazywany jest podmiot prawa międzynarodowego, który:

- a) posiada stałą ludność (jej liczba pozostaje bez znaczenia.
- b) posiada określone terytorium lądowe (jego rozmiar, ewentualny sporny status: są bez znaczenia. Zauważmy, że dla niektórych państw muzułmańskich Państwo Izrael w momencie swego powstania „nie było uprawnione” nawet do piędzi swej ziemi);
- c) posiada efektywny rząd. Państwo nie przestaje jednak istnieć:
  - ani w przypadku przejściowego rozpadu władzy centralnej (np. Somalia, Kambodża, Afganistan, Tadżykistan),
  - ani w przypadku pozakonstytucyjnej zmiany tej władzy (np. Liberia),
  - ani w przypadku okupacji całości jego terytorium (np. Irak, czy też państwa europejskie w czasie II Wojny Światowej).

d) posiada zdolność do utrzymywania stosunków z innymi państwami.

Chodzi tu o zdolność prawną do utrzymywania takich stosunków z obcymi państwami, jakie dane państwo uzna za właściwe. Ową zdolność sprowadzić można do pojęcia suwerenności (niepodległości).

Wyróżnia się dwa aspekty suwerenności:

- zewnętrzny, czyli zdolność prawną do samodzielnego i niezależnego od innych państw występowania na płaszczyźnie prawnomiędzynarodowej (polegającą np. na zawieraniu umów międzynarodowych);
- wewnętrzny, czyli zdolność prawną do samodzielnego realizowania władztwa państwowego na danym terytorium (np. stanowienia prawa i jego egzekwowania).

Biorąc pod uwagę płynność ostatniego kryterium postawić należy pytanie, kto decyduje o tym, czy dany podmiot spełnia wymogi państwowości. Otóż w społeczności międzynarodowej nie ma nikogo, kto byłby uprawniony do autorytatywnego rozstrzygania w tej mierze.

Pytanie problemowe:

Wymień i scharakteryzuj elementy składowe państwa w rozumieniu prawa międzynarodowego

Pytania testowe:

1. Państwem nazywany jest podmiot prawa międzynarodowego, który:

- a. **posiada stałą ludność**
- b. **posiada określone terytorium lądowe**
- c. **posiada efektywny rząd i zdolność utrzymywania stosunków z innymi państwami.**

2. Państwa:

- a. **są podmiotami prawa międzynarodowego o najszerszym zakresie zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnych**
- b. są podmiotami o ograniczonej zdolności do czynności prawnych i zdolności do czynności prawnych
- c. posiadają wtórną podmiotowość prawnomiędzynarodową

Repetitorium

Opracowano na podstawie:

- R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2005,
- M. N. Shaw, *Prawo międzynarodowe*, Warszawa 2006,
- J. Sozański, *Podmiotowość organizacji i konferencji międzynarodowych*, „Sprawy Międzynarodowe” 1990, nr 2.

Temat: Podmiotowość organizacji międzynarodowych

W prawie międzynarodowym brak jest jednolitych norm regulujących funkcjonowanie organizacji międzynarodowych, brak jest zatem definicji takiej organizacji. Najbardziej ogólnie można stwierdzić, że organizacja międzynarodowa to trwałe stowarzyszenie państw powołane do życia na podstawie umowy międzynarodowej, mające na celu realizację określonych zadań w dziedzinie stosunków między państwami. Innymi słowy - przez organizację międzynarodową należy rozumieć formę współpracy państw, określoną w wielostronnej umowie międzynarodowej i której podstawową cechą jest istnienie stałych organów o określonych kompetencjach i uprawnieniach.

Podstawą utworzenia organizacji międzynarodowej jest umowa wielostronna (statut), która wskazuje podstawy prawne organizacji międzynarodowej. Umowa ta określa strukturę organizacji, zakres działania organów, nabycie i utratę członkostwa, kwestie proceduralne, sprawy budżetowe itd. Przyjęcie (uchwalenie) umowy międzynarodowej (statutu) następuje najczęściej na konferencji międzynarodowej.

Jednym z podstawowych problemów związanych z funkcjonowaniem organizacji międzynarodowej jest problem jej podmiotowości prawnej. W chwili obecnej nie ma wątpliwości, że organizacje międzynarodowe są podmiotami prawa międzynarodowego, ale przyjmuje się, że organizacja międzynarodowa, aby uzyskać podmiotowość prawnomiędzynarodową, musi spełnić określone przesłanki, które są wskazane przez Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości w opinii doradczej z 1947 roku w sprawie odszkodowania za szkody poniesione w służbie Narodów Zjednoczonych. Są to:

1. Organizacja musi zostać powołana do życia na podstawie umowy międzynarodowej (statutu);
2. Statut organizacji musi wyposażać organizację w organy, którym zostały powierzone konkretne zadania;
3. Statut powinien określać pozycję państw członkowskich względem organizacji.

Podmiotowość międzynarodowoprawna organizacji międzynarodowej jest więc podmiotowością funkcjonalną, przyznaną organizacji ze względu na wykonywanie przez nią funkcji wskazanych w statucie. Atrybutami podmiotowości organizacji międzynarodowej, podobnie jak w przypadku państw, są: prawo zawierania umów międzynarodowych (*ius tractatum*), prawo biernej i czynnej legacji, czyli prawo przyjmowania i wysyłania przedstawicieli dyplomatycznych, prawo występowania z roszczeniami międzynarodowymi oraz obowiązek ponoszenia (*ius legationis*) odpowiedzialności międzynarodowej (*ius standi*).

Repetytorium

Opracowano na podstawie:

- R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2005,
- T. Olejarsz, *Podmiotowość Stolicy Apostolskiej w stosunkach międzynarodowych*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2009, vol. XVI, no.1.

Temat: Podmiotowość Stolicy Apostolskiej. Podmiotowość osób fizycznych i prawnych

Stosunki międzynarodowe pozostają niezwykle dynamiczną sferą życia społecznego. Zmienia się ich zakres podmiotowy i przedmiotowy. Ponadto wzrost liczby podmiotów prawa międzynarodowego oraz ich zróżnicowanie pozostają widoczne we wszystkich ich grupach (typach), choć najintensywniej dotyczą podmiotów pozapaństwowych. Istnienie i funkcjonowanie innych aniżeli państwa podmiotów środowiska międzynarodowego jest współcześnie powszechnie uznane i akceptowane. Potwierdza to pośrednio art. 3 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów z 1969 r. Na gruncie prawa międzynarodowego za uczestników stosunków międzynarodowych uważa się – poza państwami – także: organizacje międzynarodowe (międzyrządowe i pozarządowe), partie polityczne, kościoły, osoby fizyczne i ich grupy (elity władzy i grupy nacisku), których działania wykraczają poza granice danego kraju i które występują w stosunkach międzynarodowych jako samodzielny czynnik, lub które podejmują decyzje i realizują politykę zagraniczną. Prawa i obowiązki międzynarodowe oraz zdolność bezpośredniego ich nabywania posiadają współcześnie nie tylko państwa, ale także tzw. suwerenni uczestnicy stosunków międzynarodowych, tj.: w/w organizacje międzynarodowe i Stolica Apostolska.

Pojęcie podmiotowości prawnomiędzynarodowej nie stanowi jednak kategorii normatywnej. Dlatego też istota i rozumienie podmiotowości prawnomiędzynarodowej pozostaje zagadnieniem rozpatrywanym, przede wszystkim, przez doktrynę prawa międzynarodowego. Status osoby w prawie międzynarodowym określany jest przez przedstawicieli doktryny terminami „podmiotowości” lub „osobowości”. Pojęciom tym odpowiadają kwalifikacje podmiotu prawa międzynarodowego i osoby prawa międzynarodowego. Podstawowa część doktryny prawa międzynarodowego wychodzi z założenia, że pojęcia podmiotowości i osobowości międzynarodowej stanowią kategorie tożsame. Stolica Apostolska zajmuje unikalną pozycję we współczesnych stosunkach międzynarodowych, jak również w strukturze prawnej *ius gentium*. Wyjątkowa rola i usytuowanie tego podmiotu pozostają uwarunkowane czynnikami natury politycznej, historyczno-kulturowej, a także, w szerokim zakresie prawnej. Obecnie Stolica Apostolska

dynamizuje swoją obecność w środowisku międzynarodowym, wykraczając poza ramy bilateralnych stosunków z poszczególnymi państwami (konkordaty), i ukierunkowuje swoją aktywność w stronę organizacji międzynarodowych, gdzie można dostrzec, nowy – wyraźniejszy profil dyplomacji Stolicy Świętej. Stolica Apostolska korzysta z prawa legacji biernej i czynnej, jest stroną konwencji wiedeńskich o stosunkach dyplomatycznych z 1961 r i o prawie traktatów z 1969 r.. Jej przedstawiciele uczestniczyli i uczestniczą w wielu konferencjach międzynarodowych. Posiada także status obserwatora w ONZ i organizacjach wyspecjalizowanych.

Z kolei kwestia podmiotowości osób fizycznych i prawnych jest przedmiotem sporu w nauce prawa międzynarodowego. Jednak postępowy rozwój prawa międzynarodowego doprowadził do wykształcenia się pojęcia zbrodni międzynarodowych. Odpowiedzialność karną przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym, a także międzynarodowymi trybunałami karnymi ad hoc za te zbrodnie ponoszą osoby fizyczne.

Kolejnym dowodem istnienia norm prawnomiędzynarodowych adresowanych do osób fizycznych jest prawo petycji i zwracania się do organów międzynarodowych w ramach systemu ochrony praw człowieka.

Podkreślić jednak należy, iż sytuacja prawna osób fizycznych i prawnych jest dalej regulowana przez prawo wewnętrzne poszczególnych państw, mimo postępującego procesu wzmacniającego pozycję jednostek względem państw.

REPETYTORIUM

Przedmiot: Prawo międzynarodowe publiczne

Temat: Podstawowe zagadnienia prawa międzynarodowego

Opracowano na podstawie:

- R. Bierzanek, J. Symonides, **prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2005,**
- W. Czapliński, **Podstawowe zagadnienia prawa międzynarodowego. Zarys wykładu, 2009;**
- J. Białocerkiewicz, **Prawo międzynarodowe publiczne. Zarys wykładu, Toruń, 2007;**
- M. Masternak-Kubiak, **Przestrzeganie prawa międzynarodowego w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, Kraków 2003;**
- J. Barcz, R. Hara, J. Stańczyk (red.), **Włączenie prawa międzynarodowego do prawa krajowego w konstytucjach i praktyce wybranych państw, Warszawa 1988;**
- W. Czapliński, **Z praktyki stosowania prawa międzynarodowego w polskim systemie prawnym, „Państwo i Prawo” 1998,**

Prawo międzynarodowe publiczne jest zespołem norm regulujących stosunki międzynarodowe w szerokim znaczeniu: nie tylko stosunki międzypaństwowe, ale także stosunki między państwami a innymi podmiotami oraz między tymi innymi podmiotami, tzn. ogólnie stosunki między różnymi, niezależnymi od siebie i nie podlegającymi jakiegś wspólnej władzy państwowej podmiotami. Prawo to reguluje stosunki zewnętrzne państw oraz oddziałuje na stosunki wewnętrzne.

Przez stulecia kwestia wzajemnych relacji między prawem międzynarodowym a prawem krajowym nie wzbudzała większego zainteresowania, fakt ten był ściśle skorelowany z tym, że działały one na różnych płaszczyznach. Prawo krajowe regulowało stosunki wewnętrzne w państwie, zaś międzynarodowe było głównie prawem wojny, traktatów pokojowych oraz układów sojuszniczych. Obecnie w zasadzie nie ma już dziedziny, której prawo międzynarodowe nie obejmowałoby swoimi regulacjami, dlatego też zagadnienie miejsca i roli norm prawnomiędzynarodowych w wewnętrznym porządku prawnym ma dziś coraz większe znaczenie praktyczne.

Niezwykle ważną kwestią, niezbędną aby zrozumieć istotę prawa międzynarodowego, są podstawy jego obowiązywania. W doktrynie ukształtowały się trzy zasadnicze teorie: naturalistyczna, pozytywistyczna i solidarystyczna. Pierwsza porównuje państwo do istoty ludzkiej, posiadającej prawa przysługujące mu z samego faktu istnienia, ponadto prawa te nie są przez nikogo nadawane, a więc nie mogą być państwu zabrane ani też naruszane (tzw. prawa zasadnicze państwa). Według teorii naturalistycznej obowiązywanie prawa

międzynarodowego nie jest zależne od woli państwa, lecz od woli boskiej, nakazu rozumu i logiki, przyrodzonego i odwiecznego porządku rzeczy.

W teorii pozytywistycznej, zwanej neopozytywistyczną czy też woluntarystyczną, podstawą obowiązywania prawa międzynarodowego jest wola państw, która znajduje swój wyraz w umowach lub zwyczajach międzynarodowych. W myśl zasady dobrej wiary państwo, przyjmujące obowiązki z własnej woli, wyraża na to swoją zgodę i tak kreuje zobowiązanie międzynarodowe, które jest już niezależne od jego zgody. Koncepcje pozytywistyczne związane są głównie z nazwiskami: G.F. Martens, G. Jellinek, a także H. Kelsen. Hans Kelsen definiował prawo wyłącznie w kategoriach prawnych i unikał jakichkolwiek elementów sprawiedliwościowych, politycznych, socjologicznych, historycznych – skupiał się na teorii, która miała na celu budowę logicznej struktury, opartej na ocenie formalnej. Prawo według tej teorii miało być wyłącznie nauką normatywną, czyli taką, która złożona była z reguł tworzących normy postępowania.

Podstawą teorii solidarystycznej – jak sama nazwa wskazuje – jest solidarność państw. W praktyce jednak dostrzegalna jest tendencja przedkładania interesów własnych państw nad solidarność globalną czy nawet grupową, co powoduje, że teoria ta pozostaje jedynie pewną postawą oczekiwaną we wzajemnych stosunkach międzynarodowych. Niemniej jednak do zasady solidarności odwołuje się szereg doniosłych dokumentów. A jak słusznie podkreśla L. Gelberg, to dynamiczny postęp współczesnej techniki rzutuje na kształtowanie się zespołu stosunków, których nie można uregulować jedynie ustawodawstwem poszczególnych państw, lecz wymagają ich ścisłej współpracy.

Prawo międzynarodowe jest tworzone przez same państwa, a podstawą do obowiązywania normy prawa międzynarodowego wobec określonego państwa jest jego zgoda. Z tego też wynika, że jest to prawo partykularne, tzn. normy obowiązują tylko te strony, które zgodziły się na przestrzeganie tychże norm. Cechą szczególną prawa międzynarodowego jest też brak zorganizowanego aparatu przymusu - w pewnym sensie funkcje aparatu przymusu pełni jedynie ONZ, która dysponuje prawem stosowania sankcji określonych w Karcie NZ. Poza tym wskazać należy na brak obowiązkowego sądownictwa międzynarodowego - przez wiele lat w ogóle go nie było, a państwa opierały się w razie sporów na sądownictwie arbitrażowym. Obecnie głównym sądem międzynarodowym jest Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości w Hadze. Państwa muszą jednak wyrazić zgodę na poddanie sprawy sądowi, jednak po zapadnięciu orzeczenia wyrok jest bezwzględnie obowiązujący.

Pytanie problemowe:

Określ jaka jest podstawa obowiązywania prawa międzynarodowego? Scharakteryzuj teorię obowiązywania prawa międzynarodowego

Pytania testowe:

1. Prawo międzynarodowe jest tworzone:
  - a. **przez same państwa**
  - b. tylko przez ONZ
  - c. przez władzę prawodawczą w poszczególnych państwach
2. Podstawą obowiązywania prawa międzynarodowego według teorii solidarystycznej jest:
  - a. **solidarność państw**
  - b. wola państw
  - c. **współpraca państw**

VIII. Repetytorium

Kierunek i rok studiów: Prawo, III rok, sem. V., studia stacjonarne

Przedmiot: Prawo międzynarodowe publiczne -ćwiczenia

Prowadzący: dr M. Pietras-Eichberger

Temat nr 35: Prawa i obowiązki imigrantów i uchodźców

Opracowano na podstawie:

T. Sieniow (red.), Prawa i obowiązki uchodźców w Polsce, Lublin 2010;

I. Leraczyk, B. Wójcik, A. Zaprzaluk, T. Sieniow (red.), Nabywanie obywatelstwa polskiego, Lublin 2013.

S. Sawicki, W. Góralczyk, Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie, Warszawa 2015;

J. Barcik, T. Srogosz, Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2007;

J. Białocerkiweicz, Prawo międzynarodowe publiczne: zarys wykładu, Toruń 2007;

R. Bierzanek, J. Symonides, Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2005.

Podstawowym aktem prawnym regulującym udzielanie ochrony cudzoziemcom w Polsce jest obecnie ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (t. j. Dz. U. z 2009 r., Nr 189, poz. 1472). Określa ona zasady, warunki i tryb udzielania cudzoziemcom ochrony w Polsce oraz organy właściwe w tych sprawach, korzystając z dorobku Konwencji dotyczącej statusu uchodźców, sporządzonej w Genewie dnia 28.07.1951 r. (Dz. U. z 1991 r. Nr 119, poz. 515 i 516) oraz Protokołu dotyczącego statusu uchodźców, sporządzonego w Nowym Jorku dnia 31.01.1967 r. (Dz. U. z 1991 r. Nr 119, poz. 517 i 518), z którymi jest zgodna.

Część polskiego prawa uchodźczego stanowią również przepisy prawa europejskiego w formie bezpośrednio stosowanych rozporządzeń oraz dyrektyw, których normy wdrożone są w ustawie.

Najważniejszą zasadą obowiązującą w prawie uchodźczym jest zasada non – refoulement (niewydalania), która stanowi podstawę dla całego systemu międzynarodowej ochrony uchodźców. Oznacza ona zakaz cofnięcia lub wydalenia z terytorium państwa oraz zakaz odmowy przyjęcia na granicy osoby ubiegającej się o nadanie statusu uchodźcy, z wyjątkiem osoby, co do której istnieją podstawy, aby uznać ją za groźną dla bezpieczeństwa państwa, lub która będąc skazana prawomocnym wyrokiem za szczególnie poważne zbrodnie stanowi niebezpieczeństwo dla społeczeństwa kraju przyjmującego. Kolejną istotną zasadą jest

zasada poufności danych, która oznacza, że dane cudzoziemca nie mogą być udostępniane władzom oraz instytucjom publicznym kraju jego pochodzenia. Chodzi zwłaszcza o te dane, na podstawie których możliwe jest ustalenie, że postępowanie o nadanie statusu uchodźcy jest w toku lub zakończyło się, cudzoziemcowi nadano lub odmówiono nadania statusu uchodźcy, ochrony uzupełniającej lub zgody na pobyt tolerowany.

Zasada jedności rodziny polega na możliwości włączenia małżonka i małoletnich dzieci cudzoziemca do toczącego się postępowania o nadanie statusu uchodźcy.

Obok ogólnego obowiązku przestrzegania prawa osoba ubiegająca się o udzielenie ochrony międzynarodowej ma obowiązek:

- poddać się pobraniu odcisków palców (obowiązek ten dotyczy również dzieci powyżej 14 roku życia) oraz fotografowaniu,
- poddać się badaniom lekarskim i w razie potrzeby niezbędnym zabiegom sanitarnym ciała i odzieży,
- szczegółowemu sprawdzeniu, czyli oględzinom ciała i sprawdzeniu odzieży oraz posiadanych przez nią przedmiotów, jeżeli będzie to uzasadnione względami bezpieczeństwa i porządku (wyłącznie przez osoby tej samej płci i z poszanowaniem godności),
- podać dane i udzielić informacji niezbędnych do wypełnienia wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej.

Ponadto obowiązkiem jest:

- przekazać dokument podróży za pośrednictwem organu Straży Granicznej do depozytu Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców,
- stawiać się na wezwania Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców w celu przesłuchania lub złożenia wyjaśnień,
- zawiadamiać o każdej zmianie swojego miejsca pobytu,
- przebywać na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej do dnia doręczenia decyzji ostatecznej w sprawie udzielenia ochrony międzynarodowej.

Pytanie problemowe

Wymień prawa jakie przysługują uchodźcom w świetle Konwencji genewskiej z 1951 r. o statusie uchodźcy

Pytania testowe

1.Imigrant:

- a. **Musi przestrzegać prawa wewnętrznego państwa , na terytorium którego się znajduje**

- b. Musi przestrzegać prawa wewnętrznego państwa , na terytorium którego się znajduje, chyba że jest ono sprzeczne z prawem wewnętrznym państwa pochodzenia
  - c. Nie musi przestrzegać prawa wewnętrznego państwa , na terytorium którego się znajduje
2. Status uchodźcy określony jest w:
- a. **Konwencji o statusie uchodźcy z 28 lipca 1951 r.**
  - b. Konwencji o statusie uchodźcy z 28 lipca 1999 r.
  - c. Konwencji o statusie uchodźcy z 1 stycznia 1951 r.

Repetitorium

Przedmiot: Prawo międzynarodowe publiczne

Temat: Prawo morza. Obszary morskie.

Opracowano na podstawie:

M. N. Shaw, Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2006;

S. Sawicki, W. Góralczyk, Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie, Warszawa 2015;

J. Barcik, T. Srogosz, Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2007;

J. Białocerkiweicz, Prawo międzynarodowe publiczne: zarys wykładu, Toruń 2007;

R. Bierzanek, J. Symonides, Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2005.

Prawo morza to gałąź prawa międzynarodowego publicznego, zajmująca się regulacją stref morskich i kompetencjami państw na tych strefach, a także jurysdykcją państw na obszarach morskich oraz regulacją statusu prawnego obszarów wyłączonych spod jurysdykcji państw. Prawo morza należy odróżnić od prawa morskiego, które, jako część prawa wewnętrznego, reguluje kwestie dotyczące administracji strefamiorskimi pod jurysdykcją państwa, portami, redami, połowami w wyłącznej strefie ekonomicznej, warunkami rejestracji statków, zatrudnieniem marynarzy itd. Prawo morza pozostaje w dużej mierze prawem zwyczajowym. Pierwsza próba konwencyjnego uregulowania prawa morza w czterech Konwencjach Genewskich z 1958 roku nie spotkała się z szerokim przyjęciem. Przygotowana w 1982 roku pod auspicjami Narodów Zjednoczonych Konwencja o prawie morza (UNCLOS) w znacznej mierze kodyfikowała istniejące normy zwyczajowe (m.in. przepisy dotyczące morza terytorialnego, morza otwartego).

Obszary morskie, pod względem prawnym, można podzielić na:

1. Obszary wchodzące w skład terytorium państwa:
  - a/ morskie wody wewnętrzne
  - b/ morze terytorialne
2. Obszary znajdujące się poza terytorium państwa, na których państwo może wykonywać ograniczoną jurysdykcję (określone prawa suwerenne):
  - a/ strefa przyległa
  - b/ wyłączna strefa ekonomiczna
  - c/ szelf kontynentalny
3. Obszary znajdujące się poza terytorium państwa, nie podlegające jego jurysdykcji:
  - a/ morze otwarte

b/ dno mórz i oceanów.

Morskie wody wewnętrzne rozciągają się od rzeczywistego brzegu lądu do wytyczonych linii podstawowych i zaliczane są w całości do terytorium państwa nadbrzeżnego. W pasie morskich wód wewnętrznych państwo ma więc pełną jurysdykcję zarówno nad wodą, przestrzenią powietrzną, jak i dnem i podziemiem morskim. Państwo nadbrzeżne reguluje dostęp do swoich wód wewnętrznych obcych statków i okrętów, określa warunki ich przebywania na tych wodach, określa status portów. Może zamknąć morskie wody wewnętrzne bez podania powodów. Na morskich wodach wewnętrznych nie obowiązuje prawo nieszkodliwego przepływu. Jedynym ograniczeniem jurysdykcji państwa nadbrzeżnego nad morskimi wodami wewnętrznymi jest prawo przejścia tranzytowego szlakiem archipelagowym - jeżeli przed wyznaczeniem granic morza archipelagowego istniał na tych wodach szlak żeglowny, to państwo archipelagowe ma obowiązek udostępnić ten szlak dla dalszej żeglugi i znieść wykorzystywanie go (ale wyłącznie wyznaczoną trasą).

Morze terytorialne państwa nadbrzeżnego rozciąga się maksymalnie do 12 mil morskich od linii podstawowej. Pas morza terytorialnego jest zaliczany do terytorium państwa, a co za tym idzie podlega suwerennej władzy państwa nadbrzeżnego (przestrzeń powietrzna nad morzem terytorialnym, samo morze, a także dno i podziemie morskie). Państwo nadbrzeżne reguluje zatem w swym ustawodawstwie wszystkie kwestie związane z uprawianiem żeglugi po morzu terytorialnym, z uwzględnieniem norm prawa międzynarodowego, które przyznają statkom i okrętom innych państw prawo nieszkodliwego przepływu przez morze terytorialne państwa nadbrzeżnego. Zgodnie z ustalonym zwyczajem, przepływ jest nieszkodliwy, dopóki nie narusza pokoju, porządku publicznego lub bezpieczeństwa państwa nadbrzeżnego. Przepływ powinien być nieprzerwany i szybki, obejmować może jednak zatrzymanie się i zarzucenie kotwicy, ale tylko wówczas, gdy jest to związane ze zwyczajną żeglugą albo jest konieczne z powodu siły wyższej lub niebezpieczeństwa, albo w celu udzielenia pomocy ludziom, statkom morskim lub powietrznym, znajdującym się w niebezpieczeństwie lub krytycznym położeniu.

Państwo nadbrzeżne nie powinno przeszkadzać obcym statkom w wykonywaniu prawa nieszkodliwego przepływu przez morze terytorialne. W szczególności nie może nakładać opłat ani stosować przepisów dyskryminacyjnych. Może natomiast nakładać opłaty na obce statki przepływające przez morze terytorialne za konkretne usługi świadczone na rzecz tych statków (zarówno na obszarze morza terytorialnego jak i morskich wód wewnętrznych). Z prawa nieszkodliwego przepływu, obok statków handlowych, niehandlowych i rządowych mogą korzystać również okręty wojenne i łodzie podwodne, jednakże pod warunkiem uprzedniego

powiadomienia o tym fakcie właściwych władz państwa nadbrzeżnego. Ponadto łodzie podwodne mają obowiązek przepływania przez morze terytorialne na powierzchni i z podniesioną banderą. Statki znajdujące się na morzu terytorialnym państwa nadbrzeżnego podlegają jego jurysdykcji administracyjnej, cywilnej i karnej, z zastrzeżeniem, że wykonując jurysdykcję względem statków podnoszących obcą banderę państwo nadbrzeżne uwzględnia interesy żeglugi, charakter statku oraz rodzaj przepływu. Oznacza to, że w praktyce pełnej jurysdykcji państwa nadbrzeżnego podlegają statki podnoszące jego banderę, a także nad statkami, które nie mają przynależności państwowej. Wobec statków obcych, w przypadku jurysdykcji karnej państwo nie powinno wykonywać jurysdykcji karnej na pokładzie obcego statku przepływającego przez morze terytorialne, w celu aresztowania jakiejś osoby lub przeprowadzenia dochodzenia w związku z jakimkolwiek przestępstwem popełnionym na pokładzie tego statku podczas jego przepływu, z wyjątkiem następujących przypadków: a) jeżeli skutki przestępstwa rozciągają się na państwo nadbrzeżne; b) jeżeli przestępstwo jest tego rodzaju, że zakłóca spokój kraju lub porządek publiczny na morzu terytorialnym; c) jeżeli kapitan statku, przedstawiciel dyplomatyczny lub urzędnik konsularny państwa bandery statku zwraca się do miejscowych organów z prośbą o pomoc; lub d) jeżeli podjęcie takich działań jest konieczne do zwalczania nielegalnego handlu narkotykami lub substancjami psychotropowymi. Państwo nadbrzeżne może jednak wykonywać wszelkie czynności dochodzeniowe, jeśli statek przepływa przez morze terytorialne po opuszczeniu jego wód wewnętrznych, może również składać wizytę na każdym statku, który przepływa przez morze terytorialne. W zakresie jurysdykcji cywilnej państwo nadbrzeżne nie powinno zatrzymywać obcego statku przepływającego przez morze terytorialne ani zmieniać jego kursu w celu wykonania jurysdykcji cywilnej wobec osoby znajdującej się na pokładzie statku. Państwo nadbrzeżne nie może prowadzić egzekucji ze statku ani dokonać jego zajęcia w związku z jakimkolwiek postępowaniem cywilnym, chyba że chodzi wyłącznie o zobowiązania podjęte przez statek lub zobowiązania, za które statek ten stał się odpowiedzialny podczas jego przepływu przez wody państwa nadbrzeżnego, lub w celu dokonania tego przepływu.

Pytanie problemowe:

Wyjaśnij na czym polega prawo nieszkodliwego przepływu i jakie są ograniczenia tego prawa.

Pytania testowe:

1. Obszary wchodzące w skład terytorium państwa to:
  - a. **morskie wody wewnętrzne**
  - b. morze terytorialne**
  - c. dno mórz i oceanów

2. Obszary znajdujące się poza terytorium państwa, nie podlegające jego jurysdykcji to:
  - a. morze terytorialne
  - b. morze otwarte**
  - c. dno mórz i oceanów**

REPETYTORIUM

Przedmiot: Prawo międzynarodowe publiczne

Temat: Przestrzeń powietrzna i kosmiczna

Opracowano na podstawie:

- W. Góralczyk, S. Sawicki, Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie, Warszawa 2015.

-J. Białocerkiewicz, Prawo międzynarodowe publiczne. Zarys wykładu, Olsztyn 2003;

- J. Barcik, T. Srogosz, Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2007;

-R. Bierzanek, J. Symonides, prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2005;

- M.N. Shaw, Prawo międzynarodowe, Warszawa 2006.

Przestrzeń znajdująca się nad powierzchnią ziemi i sięgająca do granicy z przestrzenią kosmiczną doktryna definiuje zasadniczo w oparciu o 3 koncepcje. Status przestrzeni powietrznej mógł być:

1. całkowicie wolny- (jak wolność mórz otwartych) przestrzeń dostępna dla wszystkich, korzystanie przez państwa na zasadzie równości. Koncepcja określona w 1901r. przez znanego prawnika Fauchilla. Po ogłoszeniu tej koncepcji także Instytut Prawa Międzynarodowego zaakceptował w 1906 r. tezę o wolności przestrzeni powietrznej – swoje stanowisko zrewidował w 1911 r. mówiąc, że o wolności możemy mówić w odniesieniu do żeglugi powietrznej a państwa mają prawa wprowadzać swoje ograniczenia ze względu na bezpieczeństwo.

2. Przestrzeń należy podzielić na 2 strefy, z których dolna przestrzeń podlegałaby zwierzchnictwu państw, natomiast górna strefa byłaby wolna i dostępna dla żeglugi międzynarodowej.

3. Koncepcja poddanie przestrzeni powietrznej zwierzchnictwu państwa, nad którym ta przestrzeń się znajduje. W związku z tą zasadą prof. Berezowski sformułował teorię nierozzerwalności przylegania przestrzeni powietrznej do jej podbudowy- status przestrzeni jest analogiczny do statusu jej podbudowy.

przestrzeń powietrzna wchodzi w skład terytorium danego państwa. Rozciąga się ona nad obszarem lądowym i morskim lub terytoriami nie podlegającymi żadnemu państwu. Państwo posiada całkowite i wyłączne zwierzchnictwo nad swoją przestrzenią powietrzną.

Statki powietrzne innych państw mają dostęp do tej przestrzeni wyłącznie na podstawie zezwolenia wynikającego z umowy międzynarodowej. Natomiast przestrzeń powietrzna nad

morzem pełnym czy terytoriami nie podlegającymi żadnemu państwu jest otwarta dla międzynarodowej żeglugi powietrznej.

Pierwszą Konwencją regulującą żeglugę powietrzną była Konwencja Paryska podpisana 13.10.1919 r. W niej zawarto informację o suwerenności w przestrzeni powietrznej nad swoim terytorium oraz ustanowiono wolność przelotu prywatnych samolotów cywilnych bez uzyskiwania uprzedniej zgody. Idea zwierzchnictwa nad przestrzenią powietrzną pojawiła się już po I wojnie światowej, gdy pojawiła się świadomość niebezpieczeństwa ataku z powietrza.

Kolejną umową międzynarodową jest Konwencja o międzynarodowym lotnictwie cywilnym podpisana 7.12.1944 r. w Chicago. Konwencja ta również stanowi, iż „każde Państwo posiada całkowitą i wyłączną suwerenność w przestrzeni powietrznej nad swoim terytorium”(art. 1 Konwencji z 1944 r.). Oznacza to, iż państwo może

- ,, zakazać lotów obcych statków powietrznych,
- określić warunki i ograniczenia lotów międzynarodowych,
- poddać loty międzynarodowe kontroli własnych organów,
- jest odpowiedzialne za regulowanie lotów w sposób zapewniający bezpieczeństwo.”

Do tej konwencji dołączono jeszcze 2 dodatkowe umowy dotyczące lotów regularnych samolotów cywilnych:

- układ o tranzycie międzynarodowych służb powietrznych tzw. Układ o dwóch wolnościach (Polska jest Stroną) określa dwie podstawowe wolności techniczne:
  - o wolność przelotu, ale bez prawa lądowania,
  - o wolność techniczna- tranzytowa, prawo przelotu z lądowaniem, ale tylko w celach technicznych, niehandlowych(np. awaria, uzupełnienie paliwa).
- układ o międzynarodowym transporcie lotniczym o tzw. Pięciu wolnościach (Polska nie jest Stroną), oprócz dwóch wolności technicznych wymienione są wolności handlowe:
  - o prawo przelotu, ale bez prawa lądowania,
  - o prawo przelotu z lądowaniem, ale tylko w celach technicznych, niehandlowych (np. awaria, uzupełnienie paliwa),
  - o prawo przewożenia pasażerów i towarów z państwa przynależności statku powietrznego,
  - o prawo zabierania pasażerów i towarów do państwa przynależności statku powietrznego,
  - o prawo przywożenia pasażerów i towarów z państw trzecich oraz zabierania pasażerów i towarów do tych państw.

Strony konwencji mogą przystąpić do jednego układu, bądź do obu.

Należy zaznaczyć, iż zasada suwerenności państwa w przestrzeni powietrznej jest powszechnie obowiązującą normą zwyczajową.

Wyjście ludzkości poza granice atmosfery ziemskiej i podjęcie działalności kosmicznej zrodziło pytanie o zasięg suwerenności państwowej w przestrzeni pozaziemskiej. Obecnie nie można wysuwać roszczeń terytorialnych względem przestrzeni kosmicznej. W uregulowaniu statusu prawnego przestrzeni kosmicznej oraz określeniu zasad jej badania i wykorzystywania decydującą rolę odegrała Organizacja Narodów Zjednoczonych, która w 1959 r. powołała Komitet do Spraw Pokojowego Wykorzystania Przestrzeni Kosmicznej. Komitet ten przyjął deklarację zasad prawnych regulujących działania państw w przestrzeni kosmicznej. Zasady te stały się podstawą przyjęcia układu o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi, zwanym też Traktatem o przestrzeni kosmicznej, który został podpisany 27 stycznia 1967 r. przez przedstawicieli rządów Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii i Związku Radzieckiego w stolicach tych trzech państw, stał się prawomocny 10 października 1967 r. Na mocy Traktatu kraje będące jego sygnatariuszami zobowiązały się - między innymi - nie umieszczać broni nuklearnej bądź innej broni masowego rażenia na orbicie okołoziemskiej, na Księżycu ani gdziekolwiek indziej w przestrzeni kosmicznej. Według Traktatu Księżyc i inne ciała niebieskie mogą być wykorzystywane wyłącznie do celów pokojowych i jakiegokolwiek próby broni, manewry wojskowe, instalacje wojskowe lub fortyfikacje są zabronione.

Potwierdzono zasadę niezawłaszczalności kosmosu oraz zasadę, że eksploracja i wykorzystanie przestrzeni kosmicznej powinny służyć dobru wszystkich państw. Układ nie określił co prawda dokładnej granicy między przestrzeniami powietrzną a kosmiczną, lecz mimo to ustanowił podstawy międzynarodowego prawa kosmicznego.

Pytanie problemowe:

Scharakteryzuj status prawny przestrzeni kosmicznej

Pytania testowe:

1. Układu o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi, zwanym też Traktatem o przestrzeni kosmicznej został podpisany w dniu:
  - a. 12 kwietnia 1961 r.
  - b. 13 grudnia 1963 r.
  - c. **27 stycznia 1967 r.**
2. Konwencja o międzynarodowym lotnictwie cywilnym została podpisana w dniu 7 grudnia 1944 r. w:
  - a. Warszawie
  - b. **Chicago**
  - c. Nowym Jorku

Repetitorium

Przedmiot: Prawo międzynarodowe publiczne

Temat: Przywileje i immunitety dyplomatyczne. Analiza kasusów.

Opracowano na podstawie:

- A. Przyborowska-Klimczak, W. S. Staszewski, Prawo dyplomatyczne i konsularne. Wybór dokumentów, Lublin 2005.
- R. Bierzanek, J. Symonides, Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2005.
- S.E. Nahlik, Narodziny nowożytnej dyplomacji, Wrocław 1971 .
- Z. Wójcik (red.), Historia dyplomacji polskiej, t. II, Warszawa 1982.

Zgodnie z postanowieniami art. 19 i 37 Konwencji Wiedeńskiej z 1961 r. nietykalność osobista przysługuje zarówno członkom personelu dyplomatycznego, jak i personelu administracyjno-technicznego misji dyplomatycznej, członkom rodzin pozostających z nimi we wspólnocie domowej i nie będącymi obywatelami państwa przyjmującego. Na gruncie art. 37 Konwencji osoba przedstawiciela dyplomatycznego jest nietykalna, a więc nie podlega żadnej formie przymusu, w szczególności aresztowaniu lub zatrzymaniu. Państwo przyjmujące jest więc zobowiązane traktować przedstawicieli dyplomatycznych z szacunkiem, skutecznie zapobiegać wszelkim zamachom na ich osobę, wolność lub godność, nie dopuścić do bezpośredniego fizycznego ataku i stosowania przymusu. W tym celu państwo przyjmujące powinno wydać odpowiednie instrukcje swoim organom i funkcjonariuszom i podjąć odpowiednie kroki, w celu zapobieżenia zamachom na nietykalność osobistą dyplomaty.

Osoba przedstawiciela dyplomatycznego jest nietykalna. Na państwie przyjmującym ciąży, w związku z tym, dwójaki obowiązek: negatywny i pozytywny. Oznacza to, że osoba uprawniona nie podlega władzy wykonawczej państwa przyjmującego w jakiegokolwiek formie. Osoby, którym nietykalność przysługuje, zobowiązane są do przestrzegania praw państwa przyjmującego, ale: - nie mogą być aresztowane ani zatrzymane w żadnej formie.

Przykładem nietykalności członków misji dyplomatycznej jest sprawa Matwiejewa z 1708 roku

Andriej Matwiejew był synem Artamona Sergiejewicza Matwiejewa (1625–1682) polityka cenionego przez Piotra Wielkiego, który zatrudnił jego syna w dyplomacji. Andriej Matwiejew był ambasadorem nadzwyczajnym w Hadze (1699–1712), a potem w Wiedniu (1712–1715). Z rąk cesarza otrzymał w 1715 roku tytuł hrabiego Rzeszy.

W 1705 roku miał przejść na placówkę paryską, jednak pilniejsze było nawiązanie kontaktu z Anglią. W tym roku Matwiejew zamieszkał w Londynie. Zadaniem Matwiejewa było poproszenie królowej Anny o mediację między Szwecją a Rosją. W 1708 roku został

zatrzymany w Londynie za długi (na żądanie londyńskich wierzycieli). Anna Stuart kazał go uwolnić, niesmak sprawy ciągnął się jednak jeszcze przez 2 lata (królowej nie udało się ukarać policjantów, ponieważ sąd nie znalazł ku temu podstaw w prawie angielskim), aż Charles Whitworth, baron Whitworth, ambasador brytyjski w Rosji załagodził sprawę w 1710 roku.

Członkowie misji dyplomatycznej nie mogą być poddawane jakimkolwiek przymusowym kontrolom (przeszukaniom) i badaniom. Zakaz poddawania przymusowym badaniom dotyczy w szczególności przypadków, gdy istnieje usprawiedliwione przypuszczenie, że osoba uprawniona kieruje pojazdem pod wpływem środków odurzających. Za przykład może posłużyć art. 129 polskiej ustawy z dnia 20 czerwca 1997 roku Prawo o ruchu drogowym, który stanowi, że w stosunku do szefów i cudzoziemskiego personelu przedstawicielstw dyplomatycznych, szefów i cudzoziemskiego personelu urzędów konsularnych i misji specjalnych państw obcych oraz organizacji międzynarodowych, którzy korzystają z przywilejów i immunitetów dyplomatycznych lub konsularnych na mocy ustaw, umów bądź powszechnie uznanych zwyczajów międzynarodowych nie można:

- żądać poddania się badaniu w celu ustalenia zawartości w organizmie alkoholu lub środka działającego podobnie do alkoholu, nawet jeżeli zachodzi uzasadnione podejrzenie, że wskazana osoba mogła kierować pojazdem,

- wymagać poddania pojazdu znajdującego się na drodze sprawdzaniu jego: stanu technicznego, wyposażenia, ładunku, wymiarów, masy lub nacisku osi;

- odebrać im dokumentów stwierdzających uprawnienie do kierowania pojazdem lub jego używania.

Od przywilejów należy odróżnić immunitety, które przysługują członkom misji dyplomatycznej. Z immunitetu od jurysdykcji karnej, czyli wyłączenia spod jurysdykcji sądownictwa w sprawach karnych państwa przyjmującego, korzystają wszyscy członkowie misji dyplomatycznej a także członkowie ich rodzin o ile nie są obywatelami państwa przyjmującego i pozostają z nimi we wspólnocie domowej.

Pytanie problemowe:

Określ różnicę pomiędzy przywilejami a immunitetami, które przysługują członkom misji dyplomatycznych oraz podaj przykłady.

Pytania testowe:

1. Z immunitetu od jurysdykcji karnej:
  - a. Korzystają wszyscy członkowie misji dyplomatycznej z wyjątkiem członków ich rodzin

- b. Korzystają wszyscy członkowie misji dyplomatycznej, a także członkowie ich rodzin, o ile nie są obywatelami państwa przyjmującego**
  - c. Korzystają wszyscy członkowie misji dyplomatycznej oraz członkowie ich rodzin bez względu na to czy posiadają obywatelstwo państwa przyjmującego czy nie.
- 2. Na gruncie art. 37 Konwencji osoba przedstawiciela dyplomatycznego jest :
  - a. **Nietykalna, a więc nie podlega żadnej formie przymusu, w szczególności aresztowaniu lub zatrzymaniu.**
  - b. Nietykalna, ale może zostać aresztowana w określonych przypadkach
  - c. Nietykalna co oznacza, że może być zatrzymana i przeszukana, ale nie może być aresztowana

Repetitorium

Przedmiot: Prawo międzynarodowe publiczne

Temat: Rzeki międzynarodowe

Opracowano na podstawie:

J. Horodyński (red.), Prawo międzynarodowe publiczne: repetytorium, Warszawa 2008;

J. Barcik, T. Srogosz, Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2007;

J. Białocerkiwiecz, Prawo międzynarodowe publiczne: zarys wykładu, Toruń 2007;

R. Bierzanek, J. Symonides, Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2005.

Status prawny rzek międzynarodowych

Rzeka międzynarodowa to rzeka odpowiadająca pewnym kryteriom międzynarodowym: Musi przepływać lub rozgraniczać terytoria co najmniej dwóch państw. Powinna być rzeką żeglowną lub splawną, która bezpośrednio lub za pośrednictwem innej rzeki uchodzi do morza.

Podstawą prawną dla ustanowienia reżimu rzeki międzynarodowej jest umowa międzynarodowa. Proces umiędzynaradawiania rzek został zapoczątkowany jeszcze w 1648 r. podczas porozumień westfalskich. Konkretnie postanowienia w tym zakresie zawarto jednak dopiero w akcie końcowym Kongresu Wiedeńskiego w 1815 r. kiedy zostały umiędzynarodowione rzeki zachodnioeuropejskie:

- a) Men
- b) Ren
- c) Skalda
- d) Moza
- e) Mozela
- f) Neckara

W 1856 r. na Kongresie Paryskim status rzeki międzynarodowej uzyskał Dunaj. Rzeki afrykańskie Kongo i Niger zostały umiędzynarodowione podczas Kongresu Berlińskiego (1878 i 1885 r.). Rzeką międzynarodową jest Amazonka (traktat amazoński z 1978 r.). Indus uzyskał status rzeki międzynarodowej na podstawie umowy zawartej między Indiami i Pakistanem w 1960 r.

Najważniejsze rzeki Europy Ren i Dunaj uzyskały także odmienne, nowe podstawy traktatowe.

Status prawny Dunaju reguluje konwencja belgradzka z 1948 r. Status prawny Renu był najpierw uregulowany w konwencji z Moguncji w 1831 r., a następnie konwencją z Mannheim z 1868 r., która została zrewidowana w istotny sposób w 1963 r. i uzupełniona w 1976 r.

Odra uzyskała status rzeki międzynarodowej w 1919 r. na mocy traktatu wersalskiego. Korzystanie z rzek międzynarodowych wiąże się z powołaniem do życia Komisji Rzeczej. Mówi się w związku z tym o 2 stopniach umiędzynarodowienia rzeki: Polega na tym, że w skład Komisji Rzeczej wchodzi tylko państwa nadbrzeżne. Dochodzą także przedstawiciele innych państw.

We współczesnym prawie międzynarodowym wykorzystywane są także inne możliwości, które wiążą się z użytkowaniem rzek międzynarodowych, są konwencje dotyczące nieżeglownego wykorzystania i ochrony cieków wodnych.

Konwencją, która miała kompleksowo uregulować żeglugę na rzekach międzynarodowych była konwencja barcelońska z 1921 r. Była to jednak konwencja o stosunkowo niewielkim zakresie obowiązywania.

Pytanie problemowe:

Wymień kryteria, jakie muszą być spełnione, aby nadać danej rzece status rzeki międzynarodowej

Pytania testowe:

- 1. Odra uzyskała status rzeki międzynarodowej w:**
  - a. 1919 r. na mocy traktatu wersalskiego**
  - b. 2004 r. po wejściu Polski do UE
  - c. 1945 r. po zakończeniu II wojny światowej
- 2. Status rzeki międzynarodowej posiada”**
  - a. Dunaj**
  - b. Ren**
  - c. Amazonka**

Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie

Wojciech Góralczyk
Stefan Sawicki

Wydanie 13

Polecamy również:

♦ *Prawo publiczne międzynarodowe w pytaniach i odpowiedziach*

S. Sawicki, K. Myszone-Kostrzewa, T. Kamiński;
pod redakcją S. Sawickiego

♦ *Prawo dyplomatyczne i konsularne*

J. Sutor

 LexisNexis®

Warszawa 2009

warzyszące). Państwo pobytu obowiązane jest zapewnić szefowi obcego państwa specjalną ochronę i nie dopuścić do żadnych czynów naruszających jego nietykalność osobistą. Ponadto grzeczność międzynarodowa wymaga oddawania głowie państwa szczególnych honorów. Podczas pobytu na terytorium obcego państwa również szef rządu, minister spraw zagranicznych i inni ministrowie korzystają z przywilejów i immunitetów dyplomatycznych¹.

2. STOSUNKI I SŁUŻBA DYPLMATYCZNA

2.1. Źródła prawa dyplomatycznego

Powszechnie przyjmuje się, że dyplomacja to oficjalna, urzędowa działalność państwa w stosunkach międzynarodowych, występującego za pośrednictwem swoich stałych i czasowych organów, mająca na celu realizację jego polityki zagranicznej w drodze prowadzenia rokowań i zawierania umów międzynarodowych².

Prawo dyplomatyczne, regulujące oficjalne stosunki między państwami, określające funkcje misji dyplomatycznych oraz przywileje i immunitety dyplomatyczne, przez wiele wieków było prawem zwyczajowym.

Pierwszy dokument o istotnym znaczeniu umowy międzynarodowej w tej dziedzinie – to **Regulamin Wiedeński** z 1815 r., dotyczący stopni pierwszeństwa przedstawicieli dyplomatycznych, uzupełniony Protokołem Akwizgrańskim z 1818 r. Umowy te dotyczyły tylko jednego zagadnienia – klas i pierwszeństwa przedstawicieli dyplomatycznych – które wówczas miało duże znaczenie polityczne i prawne, natomiast obecnie całkowicie to znaczenie straciło. W 1928 r. podpisano w Hawanie Konwencję o przedstawicielach dyplomatycznych, jednakże umowa ta miała znaczenie wyłącznie regionalne.

Dopiero w wyniku prac kodyfikacyjnych Komisji Prawa Międzynarodowego ONZ została podpisana 18 IV 1961 r. **Konwencja Wiedeńska o stosunkach dyplomatycznych**³. Konwencja ta stanowi pierwszą kodyfikację międzynarodowego prawa dyplomatycznego w skali światowej. Weszła ona w życie 24 IV 1964 r., a Polska złożyła dokument ratyfikacyjny 19 V 1965 r. Pod koniec 2004 r.

¹ Rozdział ten został oparty w dużym stopniu na opracowaniu K. Libery w skrypcie: C. Berezowski, W. Góralczyk, K. Libera, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 1967, s. 256–331; patrz także: K. Libera, *Zasady międzynarodowego prawa konsularnego*, Warszawa 1960; M. Gąsiorowski, *Dyplomaci i konsulowie*, Warszawa 1966; J. Sutor, *Przywileje i immunitety międzynarodowe*, Warszawa 1973; tenże, *Prawo dyplomatyczne i konsularne*, Warszawa 2008; S. Sawicki, *Prawo konsularne. Studium prawnomiędzynarodowe*, Warszawa 2003.

² Historię dyplomacji omawia dokładnie R. Frelek, *Dzieje dyplomacji. Zarys stosunków międzynarodowych* Toruń 2007. Patrz również *Dyplomacja*, red. M. Wilk, Łódź 2002.

³ Dz.U. z 1965 r. Nr 37, poz. 232 – zał.

stronami konwencji było 179 państw. Konwencja Wiedeńska nie uchyliła obowiązującego prawa zwyczajowego, stwierdzając w swoim wstępie: „[...] normy międzynarodowego prawa zwyczajowego powinny nadal obowiązywać w sprawach, które nie zostały wyraźnie uregulowane postanowieniami [...] Konwencji”. Jako źródło prawa dyplomatycznego należy także wymienić Konwencję Wiedeńską o misjach specjalnych, otwartą do podpisu w Nowym Jorku 16 XII 1969 r.⁴, oraz Konwencję Wiedeńską z 14 III 1975 r. o stosunkach państw z organizacjami międzynarodowymi⁵.

W dziedzinie stosunków dyplomatycznych istnieje również wiele zasad protokołu i **grzeczności międzynarodowej**, które nie mają charakteru obowiązujących norm prawa międzynarodowego. Należy wreszcie dodać, że w zakresie stosunków dyplomatycznych określoną rolę odgrywają także normy **prawa wewnętrznego**. Na przykład w Wielkiej Brytanii jest to ustawa o służbie dyplomatycznej z 1964 r., a w USA ustawa – Prawo dyplomatyczne z 1982 r. Regulują one organizację służby zagranicznej poszczególnych państw, a także w wielu przypadkach uzupełniają i konkretyzują ogólne normy prawa międzynarodowego dotyczące sytuacji prawnej obcych misji dyplomatycznych i ich członków. W tym kontekście w Polsce można wymienić ustawę z 27 VII 2001 r. o służbie zagranicznej⁶.

2.2. Ustanowienie i utrzymywanie stosunków dyplomatycznych

A. Czynne i bierne prawo legacji. Prawo wysyłania przedstawicieli dyplomatycznych nazywane jest czynnym prawem legacji, natomiast prawo ich przyjmowania – biernym prawem legacji. Wszystkie państwa posiadają czynne i bierne prawo legacji. Oprócz państw, zgodnie z tradycją, z czynnego i biernego prawa legacji korzysta także Stolica Apostolska (Watykan), co znalazło potwierdzenie w Konwencji Wiedeńskiej o stosunkach dyplomatycznych (por. art. 14, a zwłaszcza art. 16 § 3).

B. Ustanowienie stosunków dyplomatycznych. Prawo legacji nie implikuje konieczności ustanowienia stosunków dyplomatycznych, gdyż nawiązywanie i utrzymywanie tych stosunków zależy od zgody zainteresowanych państw. Na przykład w 2001 r. Polska utrzymywała stosunki dyplomatyczne z 179 państwami. Należy także podkreślić, że uznanie państwa nie pociąga za sobą konieczności równoczesnego nawiązania z nim stosunków dyplomatycznych, jak również nieutrzymywanie stosunków dyplomatycznych nie oznacza nieuznawania państwa. Państwa, jeśli nie łączą ich żadne więzi i interesy, mogą nie odczuwać potrzeby ustanowienia stosunków dyplomatycznych i utrzymywania stałych misji.

⁴ Dz.U. z 1985 r. Nr 48, poz. 245 – zał.

⁵ Tekst patrz: K. Kocot, K. Wolfke, *Wybór dokumentów do nauki prawa międzynarodowego*, Wrocław-Warszawa 1976, s. 589 i n.

⁶ Dz.U. Nr 128, poz. 1403 ze zm.

C. Zerwanie stosunków dyplomatycznych może być reakcją na postępowanie oceniane jako poważne naruszenie praw, interesów lub godności państwa albo w sytuacji, kiedy państwo przyjmujące nie zapewnia misji warunków normalnego wykonywania funkcji, a w szczególności nie zapewnia jej należytego bezpieczeństwa. Zwróćmy uwagę, że o ile nawiązanie stosunków dyplomatycznych wymaga zgody dwu państw, o tyle ich zerwanie może nastąpić w wyniku aktu jednostronnego.

Zerwanie stosunków dyplomatycznych może być również zastosowane jako sankcja wobec państwa naruszającego pokój lub dopuszczającego się aktu agresji. Zgodnie z art. 41 Karty NZ decyduje o tym Rada Bezpieczeństwa. Również wybuch wojny powoduje zerwanie stosunków dyplomatycznych.

2.3. Funkcje misji dyplomatycznej

Misja dyplomatyczna jest stałym organem państwa wysyłającego, mającym swoją siedzibę w państwie przyjmującym. Na czele misji stoi jej szef, który zarazem kieruje pracą personelu misji. Misja reprezentuje państwo wysyłające i współdziała w jego imieniu w ustalaniu ogólnych zasad stosunków z państwem przyjmującym oraz w ich realizowaniu.

Zgodnie z Konwencją Wiedeńską: „Funkcje misji dyplomatycznej obejmują między innymi:

- a) reprezentowanie państwa wysyłającego w państwie przyjmującym;
- b) ochronę w państwie przyjmującym interesów państwa wysyłającego i jego obywateli, w granicach ustalonych przez prawo międzynarodowe;
- c) prowadzenie rokowań z rządem państwa przyjmującego;
- d) zaznajamianie się wszelkimi legalnymi sposobami z warunkami panującymi w państwie przyjmującym i z rozwojem zachodzących w nim wydarzeń oraz rozwijanie pomiędzy nimi stosunków gospodarczych, kulturalnych i naukowych” (art. 3 ust. 1)⁷.

Przytoczony tekst wymaga komentarza odnośnie do pewnych jego postanowień. Na przykład nasuwa się pytanie, gdzie leży granica między zbieraniem przez misję wiadomości o warunkach i rozwoju wydarzeń w państwie przyjmującym a szpiegostwem. Otóż Konwencja Wiedeńska precyzuje, że zbieranie informacji może następować „wszelkimi legalnymi sposobami”. W tym kontekście za sposoby legalne uważa się te, które są dopuszczalne w świetle prawa wewnętrznego państwa przyjmującego, a członkowie misji mają obowiązek przestrzegania praw i zarządzeń państwa przyjmującego. Punkt e przytoczonego tekstu konwencji, mówiący o obowiązku popierania przyjaznych stosunków, stanowi pewne *novum*.

⁷ Problem ochrony w państwie przyjmującym interesów państwa wysyłającego i jego obywateli omawia szczegółowo J. Sandorski, *Opieka dyplomatyczna a międzynarodowa ochrona praw człowieka*, Poznań 2006.

Jego wprowadzenie wiąże się z przemianami zachodzącymi we współczesnym prawie międzynarodowym, m.in. Karta NZ za jeden z celów Organizacji uznała rozwijanie przyjaznych stosunków między narodami (art. 1 ust. 2).

Wyliczenie funkcji misji dyplomatycznych w art. 3 ust. 1 Konwencji Wiedeńskiej nie ma charakteru wyczerpującego, a w szczególności, zgodnie z ust. 2 tego artykułu, misja dyplomatyczna może pełnić także funkcje konsularne.

W Polsce na podstawie ustawy o służbie zagranicznej z 2001 r. **ambasador** – jako szef misji dyplomatycznej – pełni następujące funkcje:

- a) reprezentuje Rzeczpospolitą Polską,
- b) chroni interesy Polski oraz jej obywateli zgodnie z prawem międzynarodowym i prawem państwa przyjmującego,
- c) uczestniczy w czynnościach przedstawicieli organów władzy publicznej w zakresie prowadzonych przez nich negocjacji i podejmowanych działań, zapewnia współdziałanie tych przedstawicieli, dba o zgodność ich czynności z założeniami polskiej polityki zagranicznej, a także udziela im pomocy i współdziała z nimi w zakresie ich zadań w stosunkach z państwem przyjmującym,
- d) działa na rzecz promocji Polski, a zwłaszcza polskiej kultury, nauki i gospodarki,
- e) udziela pomocy i współdziała w zakresie niezbędnym do wykonywania zadań przez członków służby zagranicznej oraz innych osób delegowanych do załatwiania określonych spraw w państwie przyjmującym,
- f) nadzoruje działalność wszystkich polskich placówek zagranicznych w państwie przyjmującym,
- g) prowadzi rokowania z państwem przyjmującym,
- h) popiera przyjazne stosunki między Polską a państwem przyjmującym,
- i) zaznajamia się z warunkami, wydarzeniami i działalnością prowadzoną przez państwo przyjmujące i przekazuje właściwym organom władzy Rzeczypospolitej Polskiej informacje na ten temat.

2.4. Członkowie misji dyplomatycznej

A. Kategorie członków misji. Wszystkie osoby zatrudnione w misji dyplomatycznej Konwencja Wiedeńska nazywa członkami misji. Najważniejszą osobą wśród członków misji jest jej szef. Pozostałe osoby to personel misji, który dzieli się na personel dyplomatyczny, administracyjny i techniczny oraz personel służby misji.

Członkiem misji nie jest natomiast „prywatny służący” zatrudniony w służbie domowej członka misji, jeśli nie jest pracownikiem państwa wysyłającego.

Szef misji, który stoi na czele i kieruje jej pracą, jest akredytowany w państwie przyjmującym. W związku z tym w teorii wysuwany był pogląd, że misja dyplomatyczna wykonywana jest przez organ jednoosobowy, nie zaś kolegialny, i że organem tym jest akredytowany przedstawiciel dyplomatyczny. Osoby wcho-

dzące w skład misji dyplomatycznej nazywane były dawniej świtą lub poczem poselskim. Konwencja Wiedeńska nie potwierdziła tego poglądu, który wobec rozbudowanych funkcji misji jest już dzisiaj anachroniczny. Terminem „misja” określa ona całą placówkę dyplomatyczną i wszystkich jej członków.

B. Klasy szefów misji. Zagadnienie klas przedstawicieli dyplomatycznych wywoływało dawniej wiele sporów. W czasach Kongresu Wiedeńskiego uważano, że ambasadorów mogą wysyłać tylko państwa, którym przysługują tzw. honory królewskie. Stopniowo torowała sobie jednak drogę i zwyciężyła zasada równości państw. Uznano równocześnie, że klasa szefa misji dyplomatycznej zależy od porozumienia między zainteresowanymi państwami. W konsekwencji rozszerzył się krąg państw, utrzymujących ze sobą stosunki dyplomatyczne na szczeblu ambasadorów. Po drugiej wojnie światowej wysyłanie ambasadorów stało się tak powszechnym zjawiskiem, że prawie zupełnie zanikła klasa posłów. Przyczyniła się do tego przede wszystkim praktyka państw rozwijających się, które wysyłały tylko ambasadorów. W konsekwencji Komisja Prawa Międzynarodowego, a później konferencja wiedeńska poważnie rozważały możliwość likwidacji klasy posłów, zwłaszcza że różnice między sytuacją ambasadora a posła są wyłącznie prestiżowo-protokolarne. Ostatecznie jednak ze względu na istniejącą jeszcze praktykę wysyłania posłów klasę tę utrzymano.

Polska od wielu lat nie wysyła dyplomatów w randze posłów, ostatecznie zrezygnowała z tej instytucji na podstawie wspomnianej już ustawy z 27 VII 2001 r. o służbie zagranicznej (art. 8).

Według art. 14 ust. 1 Konwencji Wiedeńskiej: „Szefowie misji dzielą się na trzy klasy, a mianowicie:

- a) ambasadorów i nuncjuszków, akredytowanych przy głowach państw, oraz innych szefów misji równorzędnego stopnia;
- b) posłów, ministrów i internuncjuszków, akredytowanych przy głowach państw;
- c) *chargés d'affaires*, akredytowanych przy ministrach spraw zagranicznych”.

Wymienieni w art. 14 ust. 1 nuncjusze i internuncjusze wysyłani są wyłącznie przez Stolicę Apostolską. Klasę szefów misji, jak o tym wspomniano wyżej, uzgadniają między sobą państwa (art. 15 Konwencji Wiedeńskiej).

Artykuł 14 Konwencji Wiedeńskiej mówi o *chargés d'affaires*, którzy są wyznaczeni na stałych szefów misji, są to tzw. *chargés d'affaires en pied*. Nie należy ich mylić z *chargés d'affaires ad interim*. Ci ostatni to pracownicy misji, którzy chwilowo nią kierują w czasie nieobecności lub choroby szefa misji. Zazwyczaj funkcje *chargé d'affaires a.i.* pełni najstarszy rangą członek personelu dyplomatycznego (np. radca).

Zasadą jest, że jeden ambasador reprezentuje swoje państwo tylko w jednym państwie. W praktyce zdarza się jednak, że ambasador reprezentuje interesy państwa wysyłającego równocześnie w kilku państwach. Możliwość taką przewiduje Konwencja Wiedeńska z 1961 r. (art. 5). Na przykład ambasador Polski w Nigerii jest jednocześnie naszym ambasadorem w Ghanie, Kamerunie, Togo, Beninie i Nigrze. Dopuszczalna jest również sytuacja, w której dwa państwa lub

więcej akredytują tę samą osobę jako szefa misji w innym państwie, pod warunkiem że państwo przyjmujące nie sprzeciwi się temu (art. 6). Na przykład w latach 1990–2004 ambasador Polski w Iraku reprezentował także interesy Stanów Zjednoczonych, które zerwały stosunki dyplomatyczne z Bagdadem w 1990 r. w związku z agresją Iraku na Kuwejt. W maju 1999 r. Jugosławia zerwała stosunki dyplomatyczne ze Stanami Zjednoczonymi w związku z bombardowaniem tego kraju przez wojska NATO. Jednocześnie oba państwa uzgodniły, że interesy USA w Belgradzie będzie reprezentował ambasador Grecji, a interesy Jugosławii w Waszyngtonie ambasador Szwecji.

C. Zagadnienie pierwszeństwa (*préséance*). Do czasów Kongresu Wiedeńskiego zagadnienie pierwszeństwa przedstawicieli dyplomatycznych budziło liczne spory i nieporozumienia. Trudność polegała na tym, że pierwszeństwo szefów misji wiązano z rangą i pierwszeństwem państw, które reprezentowali. Największym osiągnięciem Regulaminu Wiedeńskiego było oderwanie sprawy pierwszeństwa szefów misji w ramach poszczególnych klas od rangi i znaczenia państw. Przyjęto mianowicie, że w ramach tej samej klasy pierwszeństwo ustala się według starszeństwa w pełnieniu misji, tzn. daty urzędowego zawiadomienia o przybyciu do państwa przyjmującego.

Zasadę tę utrzymała z niewielką modyfikacją Konwencja Wiedeńska. Według jej art. 16 ust. 1 szefowie misji korzystają z pierwszeństwa w obrębie swojej klasy zgodnie z kolejnością dat i godzin objęcia funkcji. Za objęcie funkcji, zgodnie z art. 13 ust. 1, może być uważane złożenie listów uwierzytelniających lub notyfikacja o przybyciu i złożenie kopii listów uwierzytelniających w ministerstwie spraw zagranicznych.

W niektórych państwach katolickich pierwszeństwo tradycyjnie przysługiwało przedstawicielom papieża. Konwencja Wiedeńska sankcjonuje ten stan rzeczy, stwierdzając, że nic „nie stoi na przeszkodzie w stosowaniu praktyki, która jest lub mogłaby być przyjęta przez państwo przyjmujące w odniesieniu do pierwszeństwa przedstawiciela Stolicy Apostolskiej” (art. 16 ust. 3).

D. Korpus dyplomatyczny (*corps diplomatique*). Termin ten używany jest w dwóch znaczeniach. W węższym znaczeniu oznacza wszystkich szefów misji akredytowanych w danym państwie. W szerszym – oznacza nie tylko szefów misji, ale również członków personelu dyplomatycznego wraz z rodzinami. Na czele korpusu dyplomatycznego stoi **dziekan**, którym jest szef misji najwyższej klasy, posiadający pierwszeństwo przed innymi, jako najdłużej pełniący funkcję w danym państwie. W niektórych krajach katolickich, np. w Polsce, dziekanem jest nuncjusz Stolicy Apostolskiej. Dziekan pełni funkcje głównie reprezentacyjne i protokolarne. Może on jednak występować w imieniu korpusu dyplomatycznego w sprawach warunków pełnienia funkcji dyplomatycznych w państwie przyjmującym, a w szczególności w sprawach przestrzegania przywilejów i immunitetów dyplomatycznych.

E. Personel misji dzieli się na trzy grupy:

- 1) personel dyplomatyczny,
- 2) personel administracyjny i techniczny,
- 3) personel służby.

Sytuacja prawna poszczególnych grup personelu misji nie jest identyczna. Członkowie personelu dyplomatycznego, zgodnie ze znaczeniem swoich funkcji, mają najbardziej uprzywilejowaną sytuację prawną w państwie przyjmującym – korzystają z pełnych przywilejów i immunitetów dyplomatycznych. Podobnie traktowani są członkowie personelu administracyjnego i technicznego. Natomiast personel służby korzysta tylko z ograniczonych przywilejów i immunitetów.

Według Konwencji Wiedeńskiej członkiem personelu dyplomatycznego jest członek misji posiadający stopień dyplomatyczny. Personel dyplomatyczny obejmuje: radców, sekretarzy oraz *attachés*. W Polsce na podstawie ustawy o służbie zagranicznej z 2001 r. do personelu dyplomatycznego są zaliczani: radca-minister, I radca, radca, I sekretarz, II sekretarz, III sekretarz, *attaché*. Do personelu administracyjnego i technicznego zalicza się m.in.: personel kancelaryjny, w tym kierownika kancelarii, tłumaczy, lekarzy, radiotelegrafistów, szyfrantów. Personel służby tworzą: kierowcy, gońcy oraz służba zatrudniona przez państwo wysyłające.

W niektórych państwach realizacja zadań związanych z handlem zagranicznym oraz prowadzenie polityki handlowej powierzone zostały radcom oraz *attachés* handlowym. Dla umożliwienia im wywiązywania się z bardzo szerokiego zakresu ciężących na nich z tego tytułu zadań korzystają oni z pomocy specjalnie przydzielonego im zespołu osób, określonego z reguły jako biuro radcy (*attaché*) handlowego. Personel ten wchodzi w całości w skład przedstawicielstwa dyplomatycznego i korzysta odpowiednio z tego samego statusu prawnego, co i pozostali personel misji.

F. Mianowanie szefa misji i członków personelu, a więc wybór odpowiednich osób, należy w zasadzie do państwa wysyłającego. Jednakże w praktyce, która została potwierdzona przez Konwencję Wiedeńską, wykształciły się pewne ograniczenia swobody działania państwa wysyłającego w tym zakresie. Mianowicie państwo przyjmujące może się sprzeciwić mianowaniu pewnych osób czy kategorii osób na określone stanowiska w misji dyplomatycznej, znajdującej się na jego terytorium.

Ograniczenia te idą najdalej w stosunku do osoby szefa misji. Przed jego mianowaniem państwo wysyłające powinno upewnić się w drodze poufnej, czy osoba przewidziana na szefa misji będzie mile widziana przez państwo przyjmujące, tzn. czy kandydat będzie traktowany jako *persona grata*. Odpowiedź twierdząca, połączona z wyrażeniem przez państwo przyjmujące zgody na proponowaną osobę, nazywa się udzieleniem *agrément*. Obowiązek uzyskania *agrément* dla szefa misji potwierdza art. 4 Konwencji Wiedeńskiej, który stwierdza ponadto, że pań-

stwo przyjmujące nie jest obowiązane do podania państwu wysyłającemu przyczyn ewentualnej odmowy *agrément*. Dopiero po uzyskaniu *agrément* państwo wysyłające powinno wystawić nowo mianowanemu przedstawicielowi dyplomatycznemu tzw. listy uwierzytelniające, które wręcza on następnie głowie państwa przyjmującego. Wręczenie listów jest jednoznaczne z oficjalnym rozpoczęciem przez przedstawiciela dyplomatycznego pełnienia jego funkcji. Mianowanie pozostałych członków misji (poza jej szefem) nie wymaga w zasadzie uprzedniej zgody państwa przyjmującego, z wyjątkiem *attachés* wojskowych, morskich i lotniczych, co do których państwo przyjmujące może żądać, aby ich nazwiska były mu uprzednio przedstawione celem wyrażenia zgody.

W ostatnich czasach rozwinęła się dość szeroko stosowana praktyka, że **jedna i ta sama osoba akredytowana jest jako szef misji w kilku państwach**. Mając swoją stałą siedzibę w jednym z nich, inne odwiedza tylko w razie potrzeby, z tym że w tych innych państwach mogą istnieć stałe misje dyplomatyczne kierowane przez *chargés d'affaires ad interim*. Akredytowanie jednej osoby w kilku państwach wymaga zgody wszystkich tych państw.

G. Zakończenie funkcji członka misji. Według K. Libery zakończenie misji dyplomatycznej może nastąpić z przyczyn, które można ująć w cztery grupy, z tym że każda grupa obejmuje kilka różnych przypadków. Wygaśnięcie funkcji może więc nastąpić:

- a) z inicjatywy samego przedstawiciela dyplomatycznego,
- b) z woli państwa wysyłającego,
- c) z woli państwa przyjmującego,
- d) na skutek wypadków losowych lub powstania okoliczności zewnętrznych uniemożliwiających dalsze istnienie obrotu dyplomatycznego.

Dodajmy, że z podobnych powodów następuje zakończenie funkcji członków personelu misji nieposiadających statusu dyplomatycznego. Zakończenie funkcji z inicjatywy członka misji następuje, jeżeli prosi on o odwołanie z zajmowanego stanowiska lub podaje się do dymisji. Formą zakończenia funkcji z woli państwa wysyłającego jest odwołanie członka misji. Może ono nastąpić w związku z normalną polityką personalną (zasada rotacji, przeniesienie na inne stanowisko, przeniesienie w stan spoczynku). Czasami jednak odwołanie szefa misji lub członków personelu misji, bez mianowania na ich stanowiska innych osób, może być wyrazem niezadowolenia czy nawet protestu wobec polityki państwa przyjmującego.

Zakończenie funkcji z woli państwa przyjmującego następuje najczęściej przez uznanie obcego dyplomaty za *persona non grata*, a jeśli chodzi o członków personelu misji niemających statusu dyplomatycznego – przez uznanie za osobę niepożądaną. Uznanie za *persona non grata* następuje wówczas, gdy w opinii państwa przyjmującego działalność obcego dyplomaty sprzeczna jest z prawem międzynarodowym, z prawem wewnętrznym państwa przyjmującego lub z jego obowiązkiem „popierania przyjaznych stosunków pomiędzy państwem wysyłającym a państwem przyjmującym”. Najczęstszymi powodami takiej reakcji jest

mieszanie się obcego dyplomaty w sprawy wewnętrzne państwa przyjmującego, krytyka jego władz lub prowadzenie działalności szpiegowskiej. Zgodnie z art. 9 ust. 1 Konwencji Wiedeńskiej: „Państwo przyjmujące może w każdym czasie i bez obowiązku uzasadnienia swej decyzji zawiadomić państwo wysyłające, że szef misji bądź którykolwiek z członków personelu dyplomatycznego misji jest *persona non grata* albo że którykolwiek inny z członków personelu misji jest osobą niepożądaną. Państwo wysyłające odpowiednio do okoliczności bądź odwoła daną osobę, bądź położy kres jej funkcjom w misji. Dana osoba może być uznana za *non grata* albo za niepożądaną przed przybyciem na terytorium państwa przyjmującego”.

Zakończenie funkcji członka misji może nastąpić także wskutek wypadków losowych (śmierć członka misji) lub powstania okoliczności uniemożliwiających dalsze utrzymywanie obrotu dyplomatycznego (zerwanie stosunków dyplomatycznych, w szczególności na skutek wybuchu wojny, utraty bytu niepodległościowego przez państwo wysyłające lub przyjmujące, a w konsekwencji utraty przez nie *iuris legationis*).

2.5. Przywileje i immunitety dyplomatyczne

Członkowie misji, a zwłaszcza jej szef i personel dyplomatyczny, korzystają ze szczególnej sytuacji prawnej w państwie przyjmującym – przysługują im przywileje i immunitety dyplomatyczne. Uprzywilejowana pozycja przedstawicieli dyplomatycznych określana jest z reguły przez oba wyżej wymienione, bliżej niezdefiniowane terminy łącznie. Konwencja Wiedeńska we wstępie mówi o przywilejach i immunitetach dyplomatycznych, nie przeprowadzając żadnego rozróżnienia między tymi pojęciami.

Według M. Gąsiorowskiego termin „przywilej” jest szerszy, gdyż każdy immunitet można uznać za pewien przywilej, natomiast nie każdy przywilej jest immunitetem. Na przykład prawo dyplomaty do swobodnego komunikowania się ze swoim rządem i do korzystania z szyfru, jak również prawo do wywieszania flagi na gmachu przedstawicielstwa są przywilejami, a nie immunitetami. M. Gąsiorowski uważa, że immunitet ma charakter negatywny i oznacza uwolnienie od czegoś, czemu inni podlegają, natomiast przywilej ma charakter pozytywny i oznacza prawo korzystania z czegoś, co innym nie przysługuje. Jednakże to kryterium podziału (podobnie jak inne kryteria wypracowane w doktrynie) jest niezupełnie ostre i czasami mogą powstawać wątpliwości, jak nazwać określone prerogatywy dyplomaty. Na przykład zwolnienie dyplomaty od podatków bezpośrednich może być traktowane jako immunitet niepodlegania prawu podatkowemu państwa przyjmującego lub jako prawo do specjalnych korzyści, a więc przywilej. Dlatego też w dalszych rozważaniach terminy „przywileje” i „immunitety” będą niejednokrotnie używane łącznie na określenie uprzywilejowanej sytuacji członków misji dyplomatycznej.

A. Uzasadnienie przywilejów i immunitetów. Członkowie misji, a zwłaszcza jej szef i personel dyplomatyczny, którzy działalność swą prowadzą na terytorium państwa przyjmującego, nie mogliby należycie wywiązywać się ze swych zadań, gdyby byli poddani prawu i jurysdykcji państwa pobytu i w ten sposób zostali w rzeczywistości uzależnieni od woli tego państwa. Konieczne jest stworzenie im takiej sytuacji prawnej, która pozwoliłaby na wypełnianie ich zadań bez przeszkód, z poczuciem pełnego bezpieczeństwa osobistego i niezależności działania. Zatem uzasadnieniem uprzywilejowanej sytuacji członków misji dyplomatycznej jest konieczność swobodnego wykonywania funkcji. Potwierdza to wstęp Konwencji Wiedeńskiej: „[...] celem tych przywilejów i immunitetów nie jest zapewnienie korzyści poszczególnym osobom, lecz zabezpieczenie skutecznego wykonywania funkcji przez misje dyplomatyczne reprezentujące ich państwa”. Powstanie, istnienie i rozwój norm prawnych dotyczących przywilejów i immunitetów dyplomatycznych wynikało więc z potrzeb obrotu międzynarodowego i było zgodne z interesami wszystkich państw.

Jeśli chodzi o przywileje i immunitety o charakterze osobowym, tzn. przysługujące poszczególnym osobom, to należy określić:

- 1) ich treść, a więc zakres przedmiotowy (jakie konkretne przywileje i immunitety przysługują przedstawicielom dyplomatycznym i członkom misji dyplomatycznych);
- 2) zakres podmiotowy, czyli osobowy (kto z nich korzysta);
- 3) zakres czasowy (od kiedy i do kiedy obowiązują);
- 4) zakres terytorialny (na terytorium jakich państw obowiązują).

Dopiero analiza tych wszystkich zagadnień da pełny obraz przywilejów i immunitetów dyplomatycznych.

2.6. Treść (zakres przedmiotowy) przywilejów i immunitetów dyplomatycznych

A. Nietykalkość osobista. Zapewnienie nietykalkości osobistej nakłada na państwo przyjmujące dwa rodzaje obowiązków.

Po pierwsze – organy tego państwa nie mogą wobec przedstawiciela dyplomatycznego stosować przymusu w jakiegokolwiek formie, naruszać jego bezpieczeństwa lub swobody osobistej oraz nie mogą podejmować niczego, co stanowiłoby naruszenie godności lub obrazę przedstawiciela dyplomatycznego. Artykuł 29 Konwencji Wiedeńskiej stwierdza m.in., że: „Nie podlega on aresztowaniu ani zatrzymaniu w żadnej formie”. Ograniczenie swobody i nietykalkości osobistej przedstawiciela dyplomatycznego może być stosowane tylko wyjątkowo, celem zapobieżenia popełnieniu przestępstwa, w samoobronie i obronie koniecznej oraz jeśli wymagają tego bardzo ważne względy bezpieczeństwa państwa przyjmującego lub bezpieczeństwa publicznego.

Po drugie – organy państwa przyjmującego obowiązane są zapewnić przedstawicielom dyplomatycznym należyłą ochronę osobistą, aby osoby postronne nie mogły naruszyć jego nietykalności osobistej. Artykuł 29 Konwencji Wiedeńskiej stwierdza, że państwo przyjmujące podejmuje odpowiednie kroki, aby zapobiec wszelkiemu zamachowi na jego osobę, wolność lub godność.

W ostatnich czasach dyplomaci często stawali się przedmiotem akcji terrorystycznych. W związku z tym Zgromadzenie Ogólne NZ Rezolucją 3166/XXVIII/z 14 XII 1973 r. uchwaliło Konwencję o zapobieganiu i karaniu przestępstw przeciwko osobom korzystającym z ochrony międzynarodowej, włączając w to przedstawicieli dyplomatycznych⁸.

B. Immunitet jurysdykcyjny. Przedstawiciel dyplomatyczny korzysta w państwie przyjmującym z immunitetu jurysdykcyjnego w sprawach karnych, cywilnych i administracyjnych. Najbardziej pełny jest immunitet w sprawach **karnych**. Artykuł 31 Konwencji Wiedeńskiej nie przewiduje od niego żadnych wyjątków. Znaczący to, że sąd karny w razie ustalenia, że sprawa dotyczy osoby korzystającej z immunitetów dyplomatycznych, z urzędu musi stwierdzić swoją niewłaściwość i postępowanie umorzyć. Według K. Libery immunitet ten obejmuje wszelkie stadia postępowania, a więc również postępowanie przygotowawcze. Jeżeli zatem przedstawiciel dyplomatyczny popełni czyn zagrożony sankcją karną, władze śledcze nie mogą go przesłuchiwać, zatrzymać ani przeprowadzić rewizji osobistej. Można go najwyżej uznać za *persona non grata* i zażądać jego odwołania. Immunitet jurysdykcyjny przedstawiciela dyplomatycznego w państwie przyjmującym nie uchyla w stosunku do niego jurysdykcji państwa wysyłającego. Zatem dyplomata, który popełnił przestępstwo, może być sądzony przez sądy państwa wysyłającego jak każdy obywatel tego państwa, który popełni przestępstwo za granicą.

Immunitet jurysdykcyjny w sprawach **cywilnych** dotyczy w zasadzie wszystkich spraw, w których przedstawiciel dyplomatyczny mógłby być stroną zarówno z tytułu działalności urzędowej, jak i prywatnej. Taka sytuacja może być niedogodna dla obywateli państwa przyjmującego, którzy wchodzą w jakiegokolwiek stosunki prawne z obcym dyplomata. Nie mają oni bowiem możliwości dochodzenia przed miejscowymi sądami roszczeń majątkowych w stosunku do obcego dyplomaty. Dlatego też powstała tendencja do ograniczenia immunitetu w sprawach cywilnych. Według Konwencji Wiedeńskiej immunitet w sprawach cywilnych jest w zasadzie pełny, z wyjątkiem:

a) powództw z zakresu prawa rzeczowego dotyczącego prywatnego mienia nieruchomości położonego na terytorium państwa przyjmującego;

b) powództw dotyczących spadkobrania, w których przedstawiciel dyplomatyczny występuje jako wykonawca testamentu, administrator, spadkobierca lub zapisobiorca w charakterze osoby prywatnej, a nie w imieniu państwa wysyłającego;

⁸ „Zbiór Dokumentów” 1973, nr 12.

c) powództw dotyczących wszelkiego rodzaju zawodowej lub handlowej działalności wykonywanej przez przedstawiciela dyplomatycznego w państwie przyjmującym poza jego funkcjami urzędowymi (art. 31 ust. 1).

Immunitet jurysdykcyjny w sprawach **administracyjnych** obejmuje wszelkiego rodzaju postępowanie administracyjne, w tym również karno-administracyjne. Immunitet ten określany jest także jako niepodleganie jurysdykcji policyjnej. Nie oznacza to, że osoby z niego korzystające zwolnione są z przestrzegania przepisów administracyjnych i porządkowych. Jeśli jednak naruszają tego rodzaju przepisy, władze miejscowe nie mogą stosować wobec nich środków represyjnych, np. jeśli przedstawiciel dyplomatyczny narusza przepisy ruchu drogowego, nie można ukarać go mandatem lub sprawdzać, czy jest pod wpływem alkoholu. Przedstawiciel dyplomatyczny naruszający przepisy administracyjne i porządkowe państwa przyjmującego może być natomiast uznany za *persona non grata*.

C. Zrzeczenie się immunitetu jurysdykcyjnego. Immunitet jurysdykcyjny istnieje w interesie państwa wysyłającego, a nie w interesie korzystających z niego osób. Dlatego zrzec się immunitetu (uchylić immunitet) może tylko państwo wysyłające. To stanowisko potwierdza Konwencja Wiedeńska (art. 32 ust. 1). Zrzeczenie się immunitetu w sprawach karnych powinno być zawsze wyraźne. Natomiast w sprawach cywilnych możliwe jest dorozumiane zrzeczenie się immunitetu, wynikające z pewnych czynności konkludentnych. Według Konwencji Wiedeńskiej ze zrzeczenia się immunitetu w postępowaniu cywilnym lub administracyjnym nie można domniemywać zrzeczenia się immunitetu egzekucyjnego. Oznacza to, że zrzeczenie się immunitetu odnośnie do wykonania wyroku wymaga dodatkowego oświadczenia.

D. Inne przywileje i immunitety dyplomatyczne. Przedstawiciel dyplomatyczny **nie jest zobowiązany do składania zeznań w charakterze świadka** (art. 31 ust. 2 Konwencji Wiedeńskiej). W przypadkach bezwzględnej konieczności uzyskania zeznań władze miejscowe mogą skorzystać z pośrednictwa ministra spraw zagranicznych, który ewentualnie proponuje przedstawicielowi dyplomatycznemu złożenie zeznań we własnym mieszkaniu przed delegowanym pracownikiem ministerstwa spraw zagranicznych. Przedstawiciel dyplomatyczny może jednak odmówić składania zeznań i w tej formie.

Przedstawiciel dyplomatyczny korzysta z **immunitetu podatkowego i celnego**. Zgodnie z art. 34 Konwencji Wiedeńskiej jest on zwolniony od wszelkich opłat i podatków, osobistych i rzeczowych, zarówno państwowych, jak i regionalnych i komunalnych, z pewnymi wyjątkami, które obejmują m.in. podatki pośrednie, wliczane w ceny towarów lub usług. Jest on także zwolniony od opłat celnych od przedmiotów przeznaczonych do osobistego użytku. Osobisty bagaż przedstawiciela dyplomatycznego jest w zasadzie zwolniony od rewizji, chyba że istnieje poważne podejrzenie, że zawiera on przedmioty niepodlegające zwolnieniu celnemu bądź przedmioty, których wwóz lub wywóz jest zabroniony przez ustawodawstwo państwa przyjmującego (np. narkotyki lub dzieła sztuki, których nie wolno wywozić – art. 36).

2.7. Osoby korzystające z przywilejów i immunitetów dyplomatycznych (zakres podmiotowy)

Z pełnych przywilejów i immunitetów dyplomatycznych korzystają szefowie misji i członkowie personelu dyplomatycznego oraz członkowie ich rodzin pozostający z nimi we wspólnocie domowej, o ile nie są obywatelami państwa przyjmującego (art. 37 ust. 1 Konwencji Wiedeńskiej). W sprawach przywilejów i immunitetów członków personelu administracyjnego i technicznego praktyka nie była jednolita. Konwencja Wiedeńska stanęła na stanowisku, że członkowie personelu administracyjnego i technicznego misji, łącznie z rodzinami pozostającymi z nimi we wspólnocie domowej, o ile nie są obywatelami państwa przyjmującego lub nie mają tam stałego miejsca zamieszkania, korzystają z przywilejów i immunitetu dyplomatycznego, przy czym immunitet od jurysdykcji cywilnej i administracyjnej państwa przyjmującego nie ma zastosowania do czynności dokonanych poza pełnieniem ich obowiązków służbowych. Ponadto nieco węższy zakres ma ich immunitet celny.

Członkowie personelu służby, którzy nie są obywatelami państwa przyjmującego lub nie mają tam stałego miejsca zamieszkania, korzystają z immunitetów w odniesieniu do czynów dokonanych w toku pełnienia ich funkcji (np. kierowca, kiedy wiezie ambasadora, korzysta z immunitetu).

2.8. Zakres czasowy obowiązywania przywilejów i immunitetów

Artykuł 39 Konwencji Wiedeńskiej stanowi, że każda osoba uprawniona do przywilejów i immunitetów korzysta z nich od chwili wjazdu na terytorium państwa przyjmującego w celu objęcia swego stanowiska albo, jeśli już się znajduje na tym terytorium, od chwili notyfikacji jej nominacji właściwym władzom państwa przyjmującego (z reguły ministerstwu spraw zagranicznych). Gdy funkcje członka misji dobiegły końca, jego przywileje i immunitety wygasają w normalnym trybie z chwilą opuszczenia przez niego terytorium państwa przyjmującego. Ma to miejsce również w przypadku zerwania stosunków dyplomatycznych i wybuchu konfliktu zbrojnego między państwem wysyłającym a przyjmującym.

Wyjątek stanowi sytuacja, gdy osoba korzystająca z przywilejów i immunitetów dyplomatycznych została uznana za *persona non grata* lub za osobę niepożądaną, a mimo to nie opuściła terytorium państwa przyjmującego w rozsądnym terminie zaproponowanym przez to państwo. Wówczas państwo przyjmujące może odmówić dalszego uznawania danej osoby za członka misji i w konsekwencji cofnąć jej przywileje i immunitety. Sytuacja taka jest oczywiście wysoce niepożądana dla członka misji i dlatego niezależnie od tego, czy państwo wysyłające uważa za słuszne, czy niesłuszne uznanie członka swej misji za *persona non grata*, powi-

nien on opuścić terytorium państwa przyjmującego. W zasadzie więc przywileje i immunitety przysługują członkom misji przez cały czas ich pobytu w oficjalnym charakterze w państwie przyjmującym. Natomiast w odniesieniu do czynności urzędowych członka misji immunitet ma charakter trwały, tzn. trwa również po zakończeniu jego funkcji jako członka misji. Jest to zgodne z zasadą ochrony i swobody wykonywania funkcji.

2.9. Zakres terytorialny obowiązywania przywilejów i immunitetów

Przywileje i immunitety dyplomatyczne przysługują członkom misji na terytorium państwa przyjmującego.

Równocześnie rozwinęła się praktyka przyznawania przedstawicielom dyplomatycznym przywilejów i immunitetów na terytorium państw trzecich, jeżeli podróżują oni lub przebywają tam urzędowo. Według art. 40 ust. 1 Konwencji Wiedeńskiej, jeżeli przedstawiciel dyplomatyczny przejeżdża przez terytorium lub znajduje się na terytorium państwa trzeciego, będąc w podróży celem objęcia swego stanowiska lub powrotu na nie, albo też wracając do swego własnego kraju, państwo trzecie przyzna mu nietykalność oraz wszelkie immunitety. Postanowienie art. 40 ust. 1 nie rozciąga się na członków personelu administracyjnego i technicznego. Czasami w drodze kurtuazji państwa trzecie przyznają immunitety przedstawicielom dyplomatycznym przebywającym na ich terytorium w podróżach prywatnych.

2.10. Obowiązek członków misji wobec państwa przyjmującego

Członkowie misji mają przede wszystkim obowiązek poszanowania i przestrzegania prawa państwa przyjmującego, włączając w to przepisy porządkowe, oczywiście w takim zakresie i w tych wszystkich dziedzinach, w jakich nie narusza to ich przywilejów i immunitetów. Oznacza to, że obowiązkowi temu nie podlega się, kiedy z treści konkretnego przywileju lub immunitetu wynika, że osoba z niego korzystająca zwolniona jest od stosowania się do określonej, obowiązującej w państwie przyjmującym normy prawnej. Zasada ta znalazła potwierdzenie w art. 41 ust. 1 Konwencji Wiedeńskiej.

Drugim podstawowym obowiązkiem członków misji wobec państwa przyjmującego jest niemieszanie się do spraw wewnętrznych tego państwa. Czasami mogą powstać jednak wątpliwości, co stanowiło mieszanie się w sprawy wewnętrzne państwa przyjmującego, a co jest dopuszczalną działalnością dyplomatyczną. Komisja Prawa Międzynarodowego w komentarzu do projektu artykułu, który stał się następnie art. 41 Konwencji Wiedeńskiej, stwierdziła m.in.: „Występowanie w celu ochrony interesów państwa przedstawiciela dyplomatycznego lub obywa-

Przedmiot: Prawo międzynarodowe publiczne

Temat: Szelf kontynentalny

Opracowano na podstawie:

- J. Białocerkiewicz, Prawo międzynarodowe publiczne. Zarys wykładu, Olsztyn 2003;**
- J. Barcik, T. Srogosz, Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2007;**
- R. Bierzanek, J. Symonides, prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2005;**
- M.N. Shaw, Prawo międzynarodowe, Warszawa 2006.**

Prawo morza to gałąź prawa międzynarodowego publicznego, zajmująca się regulacją stref morskich i kompetencjami państw na tych strefach, a także jurysdykcją państw na obszarach morskich oraz regulacją statusu prawnego obszarów wyłączonych spod jurysdykcji państw.

Definicja szelfu kontynentalnego zawarta jest w art. 76 Konwencji o prawie morza z 1982 r. Szelf kontynentalny państwa nadbrzeżnego obejmuje dno morskie i podziemie obszarów podmorskich, które rozciągają się poza jego morzem terytorialnym na całej długości naturalnego przedłużenia jego terytorium lądowego aż do zewnętrznej krawędzi obrzeża kontynentalnego albo na odległość 200 mil morskich od linii 52 podstawowych, od których mierzy się szerokość morza terytorialnego, jeżeli zewnętrzna krawędź obrzeża kontynentalnego nie sięga do tej odległości. Granice szelfu kontynentalnego wyznaczone są zgodnie z zasadami zawartymi w art. 76 ust. 4-6 Konwencji o prawie morza. Jako podstawową Konwencja wskazuje granicę 200 mil morskich od linii podstawowej, jednakże jeśli obrzeże kontynentalne rozciąga się poza tę granicę, możliwe jest przesunięcie zewnętrznej granicy szelfu kontynentalnego do linii znajdującej się albo w odległości nieprzekraczającej 350 mil morskich od linii podstawowej, albo w odległości nieprzekraczającej 100 mil morskich od izobaty 2.500 metrów. Na obszarach, gdzie występują podmorskie wzniesienia będące naturalnymi składnikami obrzeża kontynentalnego (np. płaskowyże, progi, wierzchołki, ławice i odnogi) możliwe jest dalsze przesunięcie granic szelfu (poza linię 350 mil morskich), jednakże wymaga to zgody Komisji Granic Szelfu Kontynentalnego.

Państwo nadbrzeżne wykonuje suwerenne prawa w odniesieniu do szelfu kontynentalnego w celu jego badania i eksploatacji jego zasobów naturalnych. Prawa te są wyłączne w tym znaczeniu, że jeżeli państwo nadbrzeżne nie prowadzi badań szelfu kontynentalnego ani nie eksploatuje jego zasobów naturalnych, nikt nie może podejmować takich działań bez wyraźnej zgody państwa nadbrzeżnego. Prawa te nie są więc uzależnione od rzeczywistego lub formalnego zawładnięcia ani od jakiegokolwiek wyraźnego oświadczenia na

ten temat. Podkreślić należy, że prawa państwa nadbrzeżnego w odniesieniu do szelfu kontynentalnego nie wpływają na status prawny wód pokrywających szelf ani przestrzeni powietrznej ponad tymi wodami (w zależności od odległości od linii podstawowej, wody pokrywające szelf kontynentalny będą albo wyłączną strefą ekonomiczną, albo morzem otwartym). Wykonywanie wyłącznych praw państwa nadbrzeżnego do szelfu kontynentalnego nie może naruszać ani powodować nieuzasadnionego zakłócenia żeglugi oraz praw i wolności innych państw, w szczególności prawa układania kabli i rurociągów podmorskich (wytyczenie trasy dla układania takich rurociągów na szelfie kontynentalnym wymaga jednak zgody państwa nadbrzeżnego). Również państwu nadbrzeżnemu przysługuje wyłączne prawo do wyrażania zgody i regulowania wierceń na szelfie kontynentalnym, niezależnie od ich celu. Ze względu na to, że strefa szelfu kontynentalnego państwa nadbrzeżnego może rozciągać się na znaczną odległość, Konwencja o prawie morza wskazuje również zasady, na jakich ma być przeprowadzona delimitacja szelfu kontynentalnego między państwami, których wybrzeża leżą naprzeciw siebie lub sąsiadują ze sobą, następuje w drodze umowy na podstawie prawa międzynarodowego, w celu osiągnięcia sprawiedliwego rozwiązania.

Pytanie problemowe:

Definicja szelfu kontynentalnego

Pytania testowe:

1. Państwo nadbrzeżne w odniesieniu do szelfu kontynentalnego:
  - a. **wykonuje suwerenne prawa w celu jego badania i eksploatacji jego zasobów naturalnych**
  - b. nie ma żadnych uprawnień
  - c. ma takie same uprawnienia jak wszystkie inne państwa
2. Definicja szelfu kontynentalnego zawarta jest w:
  - a. **Art. 76 Konwencji o prawie morza z 1982 r.**
  - b. Art. 76 Statutu Międzynarodowego Trybunału Prawa Morza
  - c. W zaleceniu nr 76 Komisji ds. Granic Szelfu Kontynentalnego z 1994 r.

1. Podstawowe zagadnienia prawa międzynarodowego. Źródła prawa międzynarodowego.
2. Umowa międzynarodowa.
3. Procedura zawierania. Zakres mocy obowiązującej.
4. Cele i zasady Narodów Zjednoczonych. Karta Narodów Zjednoczonych. Skład, zasady nabycia członkostwa, siedziba i finanse ONZ.
4. Podmiotowość w prawie międzynarodowym
5. Uznanie międzynarodowe. Pojęcie i formy uznania.
6. Normy regulujące stosunki dyplomatyczne. Charakterystyka Konwencji wiedeńskiej o stosunkach dyplomatycznych z 1961 r.
7. Charakterystyka Konwencji wiedeńskiej o stosunkach konsularnych z 1963 r.
8. Funkcje konsularne. Korpus konsularny.
9. Państwo jako podmiot prawa międzynarodowego.
10. Zwierzchnictwo terytorialne. Szczególne ograniczenia wykonywania zwierzchnictwa terytorialnego.
11. Rzeki międzynarodowe
12. Prawo morza. Obszary morskie. Kanały i cieśniny. Szelf kontynentalny
13. Nabycie i utrata obywatelstwa w świetle prawa międzynarodowego i polskiego -analiza w oparciu o przykłady. Cudzoziemcy. Uchodźstwo. Bezpaństwowość. Analiza statusu
14. Międzynarodowa ochrona praw człowieka. Uniwersalny system ochrony praw człowieka
15. Przestrzeń powietrzna i kosmiczna.
16. Podmiotowość Stolicy Apostolskiej. Podmiotowość osób fizycznych i prawnych.
17. Ustanowienie stosunków dyplomatycznych. Funkcje misji dyplomatycznej. Kazusy.
18. Przywileje i immunitety dyplomatyczne i konsularne. Analiza kazusów.
19. Obszary podbiegunowe
20. Prawa i obowiązki cudzoziemców.
21. Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych
22. ONZ -skład, zasady nabycia członkostwa, siedziba i finanse.
23. Ochrona praw człowieka na podstawie EKPCz i Protokołów Dodatkowych. Skarga do ETPCz.
24. Analiza wybranych orzeczeń ETPCz.

REPETYTORIUM

Przedmiot: Prawo międzynarodowe publiczne

Temat: Umowa międzynarodowa: nieważność, wygaśnięcie i zawieszenie stosowania umów.

Opracowano na podstawie:

- M. Frankowska, **Prawo traktatów, Warszawa 1997;**
- A.Wyrozumska, **Umowy międzynarodowe. Teoria i praktyka, Warszawa 2006;**
- R. Bierzanek, J. Symonides, **prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2005;**
- W. Czapliński, **Podstawowe zagadnienia prawa międzynarodowego. Zarys wykładu, 2009;**

1) Nieważność – umowa międzynarodowa musi odpowiadać pewnym warunkom, których niedopełnienie powoduje jej nieważność. Stwierdzenie nieważności oznacza, że umowa od samego początku była nieważna i nie mogła przez to wywołać żadnych skutków prawnych.

Przesłanki nieważności umowy międzynarodowej:

a) nieważność względna:

- naruszenie prawa wewnętrznego w zakresie kompetencji do zawierania traktatów,
- przekroczenie pełnomocnictw,
- błąd w traktacie – jest przyczyną nieważności o ile dotyczy faktu lub sytuacji, która istniała w czasie zawierania umowy i stanowiła istotną podstawę zgody państwa na związanie się tą umową; państwo nie może się powoływać na tą przesłankę, jeżeli samo spowodowało lub przyczyniło się do powstania takowej sytuacji
- podstęp – umyślne wprowadzenie w błąd
- przekupstwo przedstawiciela

b) nieważność bezwzględna:

- przymus wobec przedstawiciela – zastosowanie przymusu wobec przedstawiciela państwa przez użycie przeciwko niemu siły lub groźby użycia siły powoduje, że zgoda na związanie się umową jest pozbawiona wszelkich skutków prawnych,
- przymus wobec państwa lub organizacji międzynarodowej – w przeszłości było to zjawisko nagminne, obecnie traktat jest nieważny, jeżeli jego zawarcie zostało spowodowane przez groźbę lub użycie siły z pogwałceniem zasad prawa międzynarodowego wyrażonych w KNZ,
- uprzednia sprzeczność z normą *ius cogens* – normy *ius cogens* posiadają bezwzględną moc obowiązującą i nie mogą być uchylone żadną umową międzynarodową; uchylenie

tego rodzaju normy może nastąpić jedynie w drodze powstania nowej normy *ius cogens* o tym samym charakterze.

2) Wygaśnięcie umowy międzynarodowej: umowa międzynarodowa może po pewnym czasie utracić moc obowiązującą, czyli wygasnąć; wygaśnięcie umowy pociąga za sobą skutki prawne dopiero od chwili wygaśnięcia (*ex nunc*);

Wśród przyczyn wygaśnięcia umowy wyróżnia się:

a) przyczyny przewidziane w traktacie:

- upływ czasu,
- spełnienie się warunku rozwiązującego,
- całkowite wypełnienie zobowiązań,
- zmniejszenie liczby stron poniżej minimum.

b) przyczyny nieprzewidziane w traktacie:

- całkowita i trwała niemożność wykonania traktatu,
- sprzeczność z nowo powstałą normą *ius cogens*,
- zasadnicza zmiana okoliczności,
- zerwanie niezbędnych stosunków dyplomatycznych lub konsularnych.

c) działania jednostronne:

- istotne naruszenie traktatu,
- wypowiedzenie traktatu dwustronnego.

d) zgoda stron

3) Zawieszenie umowy międzynarodowej

Według Konwencji Wiedeńskiej zawieszenie umowy międzynarodowej zwalnia strony, pomiędzy którymi stosowanie umowy zostało zawieszone, z obowiązku wypełnienia jej zobowiązań we wzajemnych stosunkach w okresie zawieszenia; nie wpływa ono jednakże na stosunki prawne uzgodnione między stronami. W okresie zawieszenia umowy jej strony mają powstrzymać się od działań mających na celu przeszkodzenie jej powtórnego wznowienia.

Przesłanki zawieszenia:

- określone w samej umowie,
- porozumienie między stronami,
- pogwałcenie umowy przez jedną ze stron,
- niemożność wykonania umowy,
- zasadnicza zmiana okoliczności.

REPETYTORIUM

Przedmiot: Prawo międzynarodowe publiczne

Temat: Umowa międzynarodowa. Procedura zawierania. Zakres mocy obowiązującej.

Opracowano na podstawie:

- W. Czapliński, A. Wyrozumska, Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe, Warszawa 1999;**
- R. Bierzanek, J. Symonides, prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2005;**
- W. Czapliński, Podstawowe zagadnienia prawa międzynarodowego. Zarys wykładu, 2009;**
- A. Klafowski, Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 1979;**
- J. Białocerkiewicz, Prawo międzynarodowe publiczne. Zarys wykładu, Toruń, 2007;**

Artykuł 38 ust. 1 statutu Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, który określa katalog podstaw orzekania tego Trybunału przez niektórych przedstawicieli doktryny utożsamiany ze źródłami prawa międzynarodowego na pierwszym miejscu wymienia umowy międzynarodowe. Nie ma w tym nic nadzwyczajnego, gdyż niewątpliwie największy strumień norm prawa międzynarodowego płynie z zawieranych przez państwa, organizacje międzynarodowe i inne podmioty tego prawa umów międzynarodowych. Umowa jest bowiem współcześnie najczęściej stosowaną techniką zaciągania zobowiązań międzynarodowych i ustanawiania reguł normatywnych.

Kwestie dotyczące umów międzynarodowych są regulowane przez tzw. prawo traktatów, które obejmuje normy prawne, określające tryb zawierania, warunki ważności, skuteczności, jak i wygasania umów międzynarodowych. Umowy międzynarodowe są także najstarszą formą zaciągania zobowiązań międzypaństwowych. Analizując omawiany artykuł statutu MTS, należy zwrócić także uwagę na sformułowanie z ust. 1: „konwencje międzynarodowe, ogólne lub szczególne, ustanawiając przepisy wyraźnie uznane przez państwa spór wiodące...”. Umowa międzynarodowa jest bowiem wynikiem wyraźnego wyrażenia woli układających się stron (nie oznacza to jednak, że musi zawsze przybrać formę pisemną) oraz aktem dwustronnym lub też wielostronnym. Objaw woli jednakże nie może być domniemany, musi być wyraźny i niebudzący wątpliwości. Podmioty, które umowę zawarły lub do niej przystąpiły, są nią związane. Fundamentalną zasadą prawa międzynarodowego jest pacta sunt servanda (obecnie interpretowana jako odnosząca się nie tylko do umów międzynarodowych, ale także do wszystkich innych zobowiązań międzynarodowych).

Samo pojęcie umowy międzynarodowej zostało uregulowane m.in. w konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów z 1969 r., gdzie „traktat” definiowany jest jako międzynarodowe porozumienie między państwami, zawarte w formie pisemnej i regulowane przez prawo międzynarodowe, niezależnie od tego, czy jest ujęte w jednym dokumencie, czy w dwóch lub więcej powiązanych ze sobą dokumentach, i bez względu na jego szczególną nazwę.

Prawo międzynarodowe nie stawia także wymogów co do formy umowy międzynarodowej. Można jedynie wskazać jej typowe części składowe: t tytuł; t wstęp wyjaśniający motywy zawarcia umowy; t część merytoryczna; t postanowienia końcowe określające najczęściej sposób zawarcia umowy, warunki przystąpienia do niej, tryb wnoszenia zastrzeżeń, sposób wypowiedzenia umowy, procedurę rozstrzygania sporów itd.

Etapy zawierania umowy międzynarodowej można podzielić na:

- negocjacje (zarówno w trybie prostym, jak i złożonym);
- przyjęcie tekstu umowy poprzez wyrażenie zgody wszystkich państw;
- umocowanie tekstu w drodze procedury określonej przez państwa negocjujące. W braku takiego określenia: podpisanie bądź paraflowanie tekstu umowy przez przedstawicieli państw;
- wyrażenie zgody na związanie się umową poprzez podpisanie, paraflowanie, wymianę dokumentów stanowiących traktat (względnie w inny, uzgodniony sposób). Z punktu widzenia prawa międzynarodowego, w trybie prostym zgoda na związanie się umową może być wyrażona także przez przystąpienie do już obowiązującej umowy. Nie można wykluczyć, że jeden akt (np. podpisanie) oznacza zarówno: przyjęcie tekstu, stwierdzenie jego autentyczności, oraz wyrażenie zgody na związanie się traktatem. Ponadto w trybie złożonym wyrażenie zgody na związanie się umową międzynarodową jest podzielone na następujący czynności:

- podpisanie, paraflowanie, wymiana dokumentów stanowiących traktat (względnie w inny, uzgodniony sposób).

- ratyfikacja, przyjęcie bądź zatwierdzenie.

W Rzeczpospolitej Polskiej umowy ratyfikuje Prezydent RP. Umowy nie podlegające ratyfikacji Prezydenta - zatwierdza Rada Ministrów.

Odnosząc się do mocy obowiązującej umów należy wskazać na podstawową zasadę, że prawo nie działa wstecz – postanowienia umowy nie wiążą stron w odniesieniu do zdarzeń, które miały miejsce przed dniem jej wejścia w życie, ani w odniesieniu do sytuacji, które przed tym dniem przestały istnieć. Bardziej złożona jest kwestia, czy umowa zawarta

później uchyla moc obowiązującą umowy wcześniej, dot. tego samego przedmiotu oraz czy w przypadku, gdy umowa późniejsza pozostaje w sprzeczności ze zobowiązaniami zaciągniętymi przez jedną ze stron wobec państwa trzeciego, należy uznać późniejszą umowę za nieważną, zgodnie z zasadą, że państwo nie może dysponować prawami, których nie ma. Konwencja wiedeńska o prawie traktatów rozróżnia więc umowy, w których:

- a) wszystkie strony umowy wcześniejszej są zarazem stronami umowy późniejszej – obowiązuje tu zasada, że umowa wcześniejsza ma zastosowanie tylko w takim zakresie, w jakim jej postanowienia nie są sprzeczne z postanowieniami umowy późniejszej. To samo obowiązuje w stosunkach między państwami, które są stronami obu umów, mimo, że nie występuje identyczność stron w obu umowach;
- b) strony umowy późniejszej nie obejmują wszystkich stron umowy wcześniejszej (chodzi o przypadek, w którym jedno państwo jest stroną w obu umowach, a drugie państwo jest stroną tylko jednej z nich) – tu wzajemne prawa i obowiązki określa umowa, której oba państwa są stronami.

Jak wynika z powyższego, obie umowy mają moc obowiązującą. Powyższe zasady nie obowiązują jednak w przypadkach, kiedy strony same zgodziły się na podporządkowanie jednych umów innym.

Jeśli chodzi o terytorialny zakres obowiązywania umów, to ustalono zasadę, że umowa wiąże każde państwo w odniesieniu do całego terytorium, jeśli odmienny zamiar stron nie wynika bądź to z samej strony, bądź też nie został ustalony w inny sposób.

Pytanie problemowe:

Co to jest umowa międzynarodowa i z jakich elementów się składa

Pytania testowe:

- 1. Zasada pacta sunt servanda oznacza:
  - a. Umowa stoi nad zwyczajem
  - b. **Umów należy dotrzymywać**
  - c. Umowa służy kodyfikacji zwyczaju
- 2. W Rzeczypospolitej Polskiej umowy ratyfikuje:
  - a. **Prezydent RP**
  - b. Premier RP
  - c. Minister Spraw Zagranicznych

Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie

Wojciech Góralczyk
Stefan Sawicki

Wydanie 13

Polecamy również:

♦ ***Prawo publiczne międzynarodowe w pytaniach i odpowiedziach***
S. Sawicki, K. Myszona-Kostrzewa, T. Kamiński;
pod redakcją S. Sawickiego

♦ ***Prawo dyplomatyczne i konsularne***
J. Sutor

 LexisNexis®

Warszawa 2009

tyki państw, jego treści, a w konsekwencji na opracowywaniu prawa obowiązującego (*de lege lata*). Z drugiej strony teoretycy prawa międzynarodowego zajmują się, w oparciu o różne kryteria, opracowywaniem postulowanych przez nich norm prawa międzynarodowego, to jest norm, jakie ich zdaniem powinny obowiązywać (*de lege ferenda*). [...] Twórcza rola nauki polega więc na inspirowaniu i wpływowaniu na postępowanie państw, a przez to pośrednio na tworzeniu konkretnych norm prawnych, i na rozwój prawa międzynarodowego, następnie zaś na ułatwianiu stwierdzenia, czy określona norma istnieje, jaka jest konkretna treść, jaki jest zakres jej obowiązywania i jakie stąd wynikają konsekwencje prawne⁴.

2. UMOWA MIĘDZYNARODOWA

2.1. Uwagi ogólne

Umowa międzynarodowa uważana jest obok zwyczaju za podstawowe źródło prawa międzynarodowego. W ostatnich czasach jesteśmy świadkami znacznego wzrostu liczby umów międzynarodowych, które regulują większość istotnych dziedzin stosunków międzynarodowych. Wstęp do Konwencji Wiedeńskiej o prawie traktatów z 1969 r. przypomina, że umowy międzynarodowe odgrywały doniosłą rolę w historii stosunków międzynarodowych, i stwierdza ich „nieustannie wzrastające znaczenie [...] jako źródła prawa międzynarodowego i jako środka rozwoju pokojowej współpracy między narodami”.

Umowa międzynarodowa ma tę przewagę nad zwyczajem, że postanowienia umowne są z reguły bardziej precyzyjne i jasne w porównaniu z normami zwyczajowymi, a tym samym łatwiej je stosować i dają one mniej podstaw do sporów. Prawo zwyczajowe ma natomiast tę przewagę, że normy jego wiążą z reguły wszystkie państwa, podczas gdy umowa międzynarodowa jako taka wiążąca jest tylko dla stron.

A. Źródła prawa umów międzynarodowych (prawa traktatów)⁵. Normy prawne dotyczące zawierania umów, ich obowiązywania i stosowania mają przede

⁴ C. Berezowski, W. Góralczyk, K. Libera, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 1970, s. 22 i 23. Obszerne rozważania zwłaszcza na temat roli nauki można znaleźć w książce M. Lachsa, *Rzecz o nauce prawa międzynarodowego*, Wrocław 1986, s. 205 i n.

⁵ Z opracowań polskich dotyczących prawa umów międzynarodowych można wymienić: L. Ehrlich, *Interpretacja traktatów*, Warszawa 1957; A. Klafkowski, *Umowa poczdamska z dnia 2 VIII 1945 r.*, Warszawa 1960; M. Lachs, *Umowy wielostronne*, Warszawa 1958; J. Makowski, *Organa państwa w stosunkach międzynarodowych. Zjazdy i konferencje międzynarodowe. Umowa międzynarodowa*, Warszawa 1957; S.E. Nahlik, *Kodeks prawa traktatów*, Warszawa 1976; M. Frankowska, *Umowy międzynarodowe. Wprowadzenie do prawa traktatów*, Warszawa 1977; taż, *Umowy międzynarodowe w formie uproszczonej*, Wrocław 1981; taż, *Prawo traktatów*, Warszawa 2007; M. Masternak-Kubiak, *Umowa międzynarodowa w prawie konstytucyjnym*, Warszawa 1997; R. Kwiecień, *Miejsce umów międzynarodowych w porządku prawnym państwa polskiego*, Warszawa 2000; M. Masternak-Kubiak, *Przestrzeganie prawa międzynarodowego w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Kraków 2003; J. Sozański, *Współczesne prawo traktatów. Zarys wykładu*, Warszawa 2005. Por. także A. Aust, *Modern Treaty Law and Practice*, Cambridge 2007; A. Wyrozumska, *Umowy międzynarodowe. Teoria i praktyka*, Warszawa 2006.

wszystkim charakter zwyczajowy. Ten dział prawa międzynarodowego nazywany jest „prawem umów międzynarodowych” lub „prawem traktatów” w zależności od tego, czy za termin zbiorczy na oznaczenie wszystkich porozumień międzynarodowych, wywołujących skutki prawne, przyjmie się nazwę „umowa” czy „traktat”.

W okresie po drugiej wojnie światowej prawo umów międzynarodowych zostało skodyfikowane. Na podstawie projektu opracowanego przez Komisję Prawa Międzynarodowego ONZ została podpisana 23 V 1969 r. w Wiedniu Konwencja o prawie traktatów (umów) międzynarodowych (weszła w życie w 1980 r.)⁶.

B. Pojęcie umowy międzynarodowej. Umowa międzynarodowa jest to wspólne oświadczenie podmiotów prawa międzynarodowego, które tworzy prawo, a więc uprawnienia i obowiązki.

Ta krótka definicja wymaga pewnego komentarza. Umowa międzynarodowa jest „wspólnym”, a zarazem zgodnym oświadczeniem. Normalnie ma ona formę jednego dokumentu, jednakże może być również ujęta w dwóch lub większej liczbie związanych ze sobą dokumentów.

Są to na przykład tzw. umowy w formie wymiany not albo listów. Jedno państwo proponuje w nocie zawarcie określonego porozumienia, a drugie państwo akceptuje tę propozycję, powtarzając zazwyczaj w swojej nodzie tekst porozumienia, jakie zostało mu zaproponowane. Oczywiście taka wymiana not z reguły poprzedzona jest rokowaniami, w których ustala się treść not. Umowa składa się w tym przypadku z dwu powiązanych ze sobą dokumentów, które mogą nosić różne daty. W sensie materialnym taka wymiana not jest jednak wspólnym oświadczeniem, choć zostało ono zawarte w oddzielnych dokumentach.

W niektórych definicjach umowy międzynarodowej mówi się o wspólnym albo zgodnym oświadczeniu woli państw lub podmiotów prawa międzynarodowego. Wydaje się jednak, że wprowadzenie do definicji umowy elementu woli nie jest konieczne.

Umowy międzynarodowe są przede wszystkim aktami państw. Jednakże obok państw, które najczęściej są stronami umów międzynarodowych, również inne podmioty prawa międzynarodowego w ograniczonym zakresie mają prawo zawierania umów międzynarodowych. Dlatego w podanej definicji mowa jest ogólnie o oświadczeniach podmiotów prawa międzynarodowego.

Ażeby wspólne oświadczenie mogło być uznane za umowę międzynarodową, musi być prawotwórcze, tzn. musi tworzyć prawo między stronami. Z każdej umowy międzynarodowej wynikają więc dla stron określone prawa i obowiązki prawnomiędzynarodowe.

W praktyce występują również wspólne oświadczenia, które nie mają charakteru prawotwórczego i nie tworzą żadnych praw i obowiązków. Do nich należą wspólne komunikaty wydane po oficjalnych wizytach państwowych, w których stwierdza się pewne fakty (np. że wizyta była pożyteczna, że dokonano szerokiej

⁶ Tekst polski: Dz.U. z 1990 r. Nr 74, poz. 439 i 440.

wymiany poglądów, że upłynęła w przyjaznej atmosferze) lub dokonuje pewnych ocen politycznych, ale nie wynikają z nich ani prawa, ani obowiązki.

C. Definicja w Konwencji Wiedeńskiej. Artykuł 2 Konwencji Wiedeńskiej o prawie traktatów stanowi: „*«traktat» oznacza międzynarodowe porozumienie między państwami zawarte w formie pisemnej i regulowane przez prawo międzynarodowe, niezależnie od tego, czy jest ujęte w jednym dokumencie, czy w dwóch lub więcej dokumentach i bez względu na jego szczególną nazwę*”.

Definicja ta została stworzona „dla celów konwencji” i jako taka nie obejmuje wszystkich umów międzynarodowych. Ograniczona jest ona do umów między państwowych, gdyż cała Konwencja Wiedeńska ma zastosowanie wyłącznie do umów między państwami (art. 1). Poza tym definicja konwencyjna obejmuje tylko umowy „w formie pisemnej”. Zawieranie umów w formie pisemnej jest obecnie regułą, teoretycznie możliwe są również umowy ustne, co potwierdza art. 3 Konwencji.

Przez stwierdzenie, że umowa jest „regulowana przez prawo międzynarodowe”, czyli że ma do niej zastosowanie prawo międzynarodowe, spod pojęcia umowy międzynarodowej zostały wyłączone zawierane niekiedy między państwami umowy cywilnoprawne (np. kupna-sprzedaży), w których państwa nie występują w charakterze podmiotów prawa międzynarodowego. Umowy takie nie są regulowane przez prawo międzynarodowe (nie podlegają prawu międzynarodowemu), ale przez prawo cywilne określonego państwa wybrane przez strony umowy.

Obszerną definicję umowy międzynarodowej zawiera ustawa z 14 IV 2000 r. o umowach międzynarodowych⁷. Według art. 2 pkt 1 w rozumieniu tej ustawy: „[...] umowa międzynarodowa oznacza porozumienie między Rzeczpospolitą Polską a innym podmiotem lub podmiotami prawa międzynarodowego, regulowane przez prawo międzynarodowe, niezależnie od tego, czy jest ujęte w jednym dokumencie czy większej liczbie dokumentów, bez względu na jego nazwę oraz bez względu na to, czy jest zawierane w imieniu państwa, rządu czy ministra kierującego działem administracji rządowej właściwego do spraw, których dotyczy umowa międzynarodowa”.

D. Nazwa umowy. Nazwy nadawane umowom międzynarodowym są różnorodne. Z punktu widzenia prawnego nazwa umowy nie ma znaczenia. Potwierdza to definicja umowy przyjęta w Konwencji Wiedeńskiej, która nazywa umową określone porozumienie państw „bez względu na jego konkretną nazwę”.

Przykładowo można wymienić nazwy następujące: traktat, konwencja, umowa, układ, porozumienie, deklaracja, protokół, *modus vivendi*, pakt, statut, karta, konstytucja, konkordat. Umowy zawierane w bardziej uroczystej formie nazywane są zazwyczaj traktatami lub konwencjami. Nazwa „karta” została zastosowana w umowie powołującej do życia Organizację Narodów Zjednoczonych, a nazwa „konstytucja” w podstawowym akcie UNESCO. Umowy zawierane przez Stolicę

⁷ Dz.U. Nr 39, poz. 443 ze zm.

Apostolską, które określają położenie Kościoła katolickiego w poszczególnych państwach, nazywane są konkordatami.

E. Rodzaje umów międzynarodowych. Umowy międzynarodowe można dzielić według rozmaitych kryteriów, opierających się na cechach formalnoprawnych bądź na ich treści.

Ze względu na tryb zawierania można rozróżnić umowy zawierane w **trybie złożonym**, które wymagają ratyfikacji lub zatwierdzenia, i umowy zawierane w **trybie prostym** (bez ratyfikacji lub zatwierdzenia).

Biorąc pod uwagę organ, który występuje w imieniu państwa, dzieli się umowy na **państwowe** (gdy w imieniu państwa występuje głowa państwa), **rządowe** i **resortowe**.

Podział ten przyjął się również w Polsce⁸. Umowy państwowe podpisują w imieniu Prezydenta RP. Rangę umów państwowych mają umowy o zasadniczym znaczeniu. Zaliczamy do nich traktaty pokojowe, układy o przyjaźni i dobrym sąsiedztwie, umowy normujące problematykę zastrzeżoną dla regulacji ustawowej, umowy o obrocie prawnym z zagranicą. Umowy państwowe podlegają ratyfikacji przez Prezydenta RP.

Umowy rządowe podpisują w imieniu Rady Ministrów. Są to umowy, które nie spełniają warunków zaliczenia ich do umów państwowych, a ponadto ich przedmiot objęty jest właściwością dwóch lub większej liczby ministrów.

Umowy rządowe podlegają ratyfikacji przez Prezydenta RP, jeżeli mają zasadnicze znaczenie dla państwa, a ponadto jeżeli wyraźnie przewidują ratyfikację lub ją dopuszczają, a okoliczności uzasadniają ratyfikację. W pozostałych przypadkach umowy rządowe podlegają zatwierdzeniu przez Radę Ministrów.

Umowy resortowe są podpisywane przez właściwego ministra. Dotyczy to umów, których przedmiot należy do właściwości jednego ministra. Umowy resortowe są w zasadzie zatwierdzane przez Radę Ministrów lub Prezesa Rady Ministrów.

Podział na umowy państwowe, rządowe i resortowe ma znaczenie w prawie wewnętrznym, natomiast z punktu widzenia prawa międzynarodowego wszelkie umowy, niezależnie od tego, jaki organ występuje w imieniu państwa, są jednako wiążące.

Z punktu widzenia liczby stron umowy dzielone są na **dwustronne** (bilateralne) i **wielostronne** (multilateralne). Z podziałem tym wiążą się pewne konsekwencje prawne i odrębności w procedurze ich zawierania.

Natomiast biorąc pod uwagę możliwość przystąpienia do umowy, należy rozróżnić umowy **zamknięte** i **otwarte**. Umowy zamknięte mają ograniczoną liczbę

⁸ Pisze o tym J. Ciszewski, *Obrót prawny z zagranicą*, Sopot 1995, s. 11–12.

stron (kontrahentów) i nie przewidują możliwości przystąpienia do nich państw trzecich. Z reguły umowy dwustronne mają charakter umów zamkniętych. Wynika to zazwyczaj z samej ich treści: regulują one wyłącznie stosunki dwustronne (np. przebieg granicy i stosunki prawne na granicy państwowej, dwustronną wymianę handlową). Umowy otwarte to takie, które przewidują możliwość rozszerzenia kręgu kontrahentów, a więc przystąpienia państw trzecich. W ramach tej grupy umów można jeszcze rozróżnić umowy otwarte **bezw warunkowo** i **warunkowo**. Do umowy otwartej bezw warunkowo może przystąpić w każdym czasie każde państwo mocą jednostronnego aktu przystąpienia. Umowy te dotyczą z reguły tego rodzaju zagadnień, kiedy pierwotnym kontrahentem umowy zależy, aby przystąpiła do niej jak największa liczba państw, a więc aby umowa zyskała charakter uniwersalny.

Takimi umowami są np. pakt Brianda-Kelloga (pakt paryski) z 27 VIII 1928 r. o wyrzeczeniu się wojny; układ moskiewski z 5 VIII 1963 r. o zakazie doświadczeń z bronią jądrową w atmosferze, w przestrzeni kosmicznej i pod wodą; układ o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej z 1 VII 1968 roku.

Umowy otwarte warunkowo przewidują możliwość przystąpienia tylko tych państw trzecich, które spełniają określone warunki. Czy państwo trzecie istotnie je spełnia, oceniają zazwyczaj dotychczasowi kontrahenci umowy (jednomyślnie lub większością głosów).

Umowami otwartymi warunkowo są z reguły statuty organizacji międzynarodowych, które przewidują określoną procedurę „przyjmowania nowych członków”. Podobnie umowy sojusznicze: jeśli są otwarte – to warunkowo.

Biorąc pod uwagę **treść umów**, można wyróżnić umowy dotyczące konkretnych dziedzin stosunków międzynarodowych. Istnieją więc: umowy polityczne, gospodarcze, komunikacyjne, dotyczące stosunków społecznych i prawnych, współpracy kulturalnej, naukowo-technicznej i inne. Podział ten nie ma jednak większego znaczenia. Po pierwsze, nie jest on ostry (istnieją umowy, które regulują różne dziedziny obrotu międzynarodowego) i nie jest zamknięty, gdyż stosunki międzynarodowe obejmują coraz to nowe dziedziny; po drugie, z podziałem tym nie wiążą się żadne konsekwencje prawne.

Znacznie bardziej istotny jest podział biorący pod uwagę inny element treści umów międzynarodowych: **ich zgodności lub niezgodności z normami powszechnego prawa międzynarodowego, które mają charakter norm bezwzględnie obowiązujących** (*ius cogens*), **oraz z Kartą NZ**. Problem ten ściśle się wiąże ze sprawą ważności umów międzynarodowych.

W tym kontekście ważne jest rozróżnienie umów **równoprawnych** i **nierównoprawnych**. Umowy nierównoprawne stwarzają jednostronne uprawnienia, uciążliwe dla drugiej strony, i naruszają zasadę suwerennej równości, stwarzając nierówność prawną stron. Umowy nierównoprawne są więc sprzeczne z jedną z podstawowych i bezwzględnie obowiązujących norm prawa międzynarodowego. Były one częstym zjawiskiem w okresie imperializmu, ale nawet po drugiej wojnie światowej dawne mocarstwa kolonialne narzucały je wyzwalającym się państwom afrykańskim i azjatyckim.

F. Budowa umowy międzynarodowej. Prawo międzynarodowe nie zawiera żadnych przepisów dotyczących formy i budowy umowy międzynarodowej. O tym więc, jak zostanie zredagowany tekst umowy, decydują strony, które ją zawierają. Długotrwała praktyka państw wytworzyła w tym zakresie pewne wzory, które są naśladowane i stosowane.

W pełni rozwinięta umowa międzynarodowa składa się z pięciu podstawowych części⁹: 1) tytułu, 2) wstępu, 3) postanowień materialnoprawnych, 4) postanowień formalnoprawnych, 5) podpisów, daty i pieczęci. Z punktu widzenia prawnego najważniejsze są części 3 i 5. Postanowienia formalnoprawne mają charakter pomocniczy, tytuł identyfikuje określoną umowę, a wstęp pełni funkcje informacyjne.

Tytuły umów mogą być bardzo różne. Do najczęściej spotykanych należą: karta, pakt, statut, regulamin, konkordat, kartel, traktat, konwencja, układ, porozumienie, protokół. Do rzeczownika określającego rodzaj umowy dodaje się często w umowach wielostronnych przymiotnikowe określenie miasta, w którym umowa była podpisana (np. konwencja genewska). W umowach dwustronnych zamieszcza się określenie stron.

Części składowe wstępu (preambuły) są następujące: intytulacja, czyli określenie stron umowy, arenga – określenie motywów, z których strony zawarły umowę, narracja – krótki opis okoliczności, w jakich podpisano umowę. Narracja zwykle obejmuje:

- stwierdzenie zgody stron na zawarcie umowy,
- informację o mianowaniu pełnomocników,
- listę nazwisk i stanowisk służbowych pełnomocników,
- wzmiankę o wymianie lub okazaniu pełnomocnictwa,
- stwierdzenie, że pełnomocnicy uzgodnili tekst umowy.

Postanowienia materialnoprawne (postanowienia prawa materialnego) różnią się w treści w zależności od przedmiotu umowy. Poszczególne postanowienia ujęte są w artykuły, dłuższe z nich dzielą się na ustępy i paragrafy. W dużych umowach, regulujących różne problemy, artykuły są pogrupowane w rozdziały, łączone w części lub tytuły. Ważnym elementem uzupełniającym niektóre umowy są załączniki, np. mapy, wykazy, regulaminy wykonawcze, protokoły dodatkowe.

Postanowienia formalnoprawne stanowią część końcową umowy. Istnieje powszechna tendencja do ich rozbudowy, co jest podyktowane względami praktycznymi. Doświadczenie uczy, że im dokładniej owe postanowienia są sformułowane, tym mniej nieporozumień przy wykładni i stosowaniu umowy. Katalog postanowień formalnoprawnych może być różny. Zwykle w umowach bardziej rozbudowanych można znaleźć następujące rodzaje postanowień:

- postanowienia o sposobach rozstrzygania ewentualnych sporów między stronami, które mogą powstać w związku z wykonywaniem i wykładnią umowy,

⁹ Por. S. Nahalik, *Wstęp do nauki prawa międzynarodowego*, Warszawa 1967, s. 238.

- postanowienia mające zapewnić kontrolę nad wykonywaniem umowy, np. przez wymóg składania sprawozdań przez strony,
- postanowienia określające sposób nabycia przez umowę mocy obowiązującej (np. klauzula ratyfikacyjna) oraz termin i sposób jej wejścia w życie,
- postanowienie (w umowie wielostronnej) pozwalające państwu trzecim na przystąpienie do umowy (klauzula akcesyjna),
- postanowienie dotyczące stosunku do innych umów, np. uchylające we wzajemnych stosunkach między stronami określone umowy zawarte wcześniej,
- postanowienie (w umowie wielostronnej) pozwalające ratyfikować umowę z zastrzeżeniami albo niedopuszczające zastrzeżeń,
- postanowienie dotyczące sposobu wygaśnięcia umowy, np. upływ określonego czasu,
- postanowienie zezwalające stronom na wypowiedzenie umowy (klauzula denuncjacyjna),
- postanowienie przewidujące rejestrację umowy w określonej organizacji międzynarodowej, np. w ONZ (klauzula rejestracyjna),
- postanowienie przewidujące sposób, w jaki może być przeprowadzona zmiana umowy (klauzula rewizyjna),
- postanowienie informujące, w jakim języku bądź językach umowa została zredagowana.

Końcowym elementem umowy są podpisy pełnomocników stron. W umowach dwustronnych kolejność składania podpisów określa reguła alternatu, która jest formalnym wyrazem zasady równości państw. Na egzemplarzu umowy przeznaczonym dla danej strony podpisy jej przedstawicieli znajdują się na pierwszym miejscu. Na drugim egzemplarzu przeznaczonym dla drugiej strony – kolejność podpisów jest odwrotna. W umowach wielostronnych z reguły podpisy są składane w porządku alfabetycznym nazw państw.

G. Języki. Tekst autentyczny. Niegdyś umowy międzynarodowe były z reguły spisywane po łacinie. W XVIII wieku językiem dyplomacji i umów międzynarodowych stał się francuski; w okresie po pierwszej wojnie światowej również angielski. Obecnie umowy dwustronne sporządzane są zazwyczaj w językach obydwu kontrahentów. Uznany językami światowymi stosowanymi w umowach wielostronnych są: angielski, francuski, hiszpański, rosyjski i chiński. W tych językach została sporządzona Karta NZ oraz wiele innych umów zawartych pod egidą ONZ. W ostatnich latach językiem światowym stał się również arabski.

Jeśli tekstami autentycznymi są teksty w różnych językach i wszystkie mają jednakową moc wiążącą, prowadzi to czasami do dodatkowych trudności interpretacyjnych, zwłaszcza gdy między tekstami występują rozbieżności.

H. Strony umów międzynarodowych. Są nimi przede wszystkim państwa. Tylko państwu przysługuje pierwotne, tzn. wynikające z samego faktu istnienia, prawo zawierania umów międzynarodowych. Potwierdza to art. 6 Konwencji Wiedeńskiej, który głosi, że: „Każde państwo ma zdolność do zawierania traktatów”.

Szczególne sytuacje prawne występują w przypadku tzw. państw złożonych. Z reguły prawo zawierania umów międzynarodowych ma tylko władza centralna (federalna), która występuje w imieniu całego państwa. Wyjątkowo zdarza się jednak, że obok federacji również części składowe państwa złożonego mają prawo zawierania umów międzynarodowych (zazwyczaj w ograniczonym zakresie). Decyduje o tym prawo wewnętrzne, zazwyczaj – konstytucja. Na przykład w Szwajcarii, Niemczech i Belgii kompetencje do zawierania umów międzynarodowych mają także części składowe federacji.

Obok państw *ius contrahendi* (*ius tractatum*) w ograniczonym zakresie posiadają także inne podmioty prawa międzynarodowego. Prawo to zostało im nadane lub uznane przez państwa.

Można wśród nich wymienić Stolicę Apostolską (Watykan), która zawiera z państwami umowy dwustronne (konkordaty) oraz uczestniczy w wielu umowach wielostronnych, tudzież wiele organizacji międzynarodowych. O przyznaniu *ius contrahendi* organizacji międzynarodowej decydują zainteresowane państwa, które określają równocześnie jego zakres. Czasami stroną umowy może być również strona wojująca, powstańcy lub organizacja narodu walczącego o wyzwolenie.

2.2. Zawieranie umów międzynarodowych

Zawarcie umowy międzynarodowej stanowi cały proces prowadzący do ustalenia przez państwa wzajemnych praw i obowiązków w formie umownej, zakończony uprawnieniem się umowy międzynarodowej i jej wejściem w życie.

Proces ten składa się z kilku czynności (etapów). Niektóre z nich występują przy zawieraniu wszystkich lub prawie wszystkich umów międzynarodowych, inne tylko w określonych przez strony przypadkach. Przebieg zawierania umowy międzynarodowej zależy przede wszystkim od tego, czy umowa ma charakter dwustronny, czy wielostronny; ponadto od tego, czy umowa zawierana jest w trybie prostym, tzn. rokowania kończą się wyrażeniem zgody państw na związanie się umową (z reguły przez podpisanie), czy też umowa zawierana jest w trybie złożonym, kiedy zgoda państw na związanie się umową wyrażana jest przez ratyfikację lub zatwierdzenie.

W punkcie tym zostaną omówione również rejestracja i publikacja umów międzynarodowych, choć nie stanowią one *sensu stricto* etapów w procesie zawierania umowy, lecz następują po jej zawarciu. Dla uproszczenia omawiana będzie wyłącznie procedura zawierania umów międzypaństwowych, gdyż stanowią one najważniejszą i przytłaczającą większość umów międzynarodowych.

A. Rokowania (negocjacje) są pierwszym etapem w procesie zawierania umowy międzynarodowej. Prowadzą one do uzgodnienia treści umowy i ostatecznego zredagowania jej tekstu.

Przy umowach dwustronnych zainteresowane państwa prowadzą je przez swoich upoważnionych do tego przedstawicieli. Rokowania mogą być prowadzone w formie ustnej lub pisemnej na szczeblu uzgodnionym przez strony. Często uczestniczą w nich przedstawiciele dyplomatyczni.

Bardziej złożony przebieg mają rokowania w sprawie przyjęcia umowy wielostronnej, zwłaszcza jeśli umowa ta ma złożoną i obszerną treść. W rokowaniach takich często występuje problem uzgodnienia interesów różnych grup państw oraz skomplikowane zagadnienia formalno-redakcyjne. Najczęściej stosowanym forum takich wielostronnych rokowań są międzynarodowe konferencje dyplomatyczne z udziałem przedstawicieli zainteresowanych państw. Jednakże, aby konferencja taka mogła być owocna, trzeba niejednokrotnie przeprowadzić odpowiednie prace przygotowawcze i opracować projekt umowy. Dużą rolę w tym zakresie spełniają ONZ i inne organizacje międzynarodowe, które przygotowały wiele projektów umów międzynarodowych. Szczególną rolę, jeśli chodzi o kodyfikację prawa międzynarodowego i jego stopniowy rozwój, spełnia Komisja Prawa Międzynarodowego ONZ, która przygotowała szereg projektów umów międzynarodowych.

B. Paraflowanie polega na tym, że pełnomocnicy stron, którzy prowadzili rokowania, umieszczają pod przygotowanym tekstem swoje inicjały, czyli parafy. Paraflowanie oznacza jedynie, że tekst został przygotowany do podpisania. Nie stanowi więc wyrażenia zgody na związanie się umową. Paraflowanie stosowane jest niezbyt często, np. wtedy, gdy negocjatorzy nie mają pełnomocnictw do podpisania lub ze względu na potrzebę przedstawienia tekstu umowy do wstępnej akceptacji odpowiednich władz.

Na przykład układ między Polską a RFN o podstawach normalizacji ich wzajemnych stosunków został paraflowany przez ministrów spraw zagranicznych 18 XI 1970 r., a następnie podpisany przez szefów rządów 7 XII 1970 r.

C. Podpisanie. Zasada jest, że każda umowa musi być podpisana przez upoważnionych do tego pełnomocników stron.

Wyjątek stanowią konwencje pracy uchwalane przez Międzynarodową Organizację Pracy, które nie są podpisywane, lecz od razu podlegają ratyfikacji. Również umowy w formie wymiany not, jeśli są to tzw. noty werbalne, nie są podpisywane, lecz od razu podlegają ratyfikacji.

Podpisanie może być formą wyrażenia zgody na związanie się umową. Jeśli podpisanie nie wywołuje takich skutków prawnych, to zgodnie z art. 18 Konwencji Wiedeńskiej z 1969 r. państwo, które ją podpisało: „jest obowiązane powstrzymać się od działań, które udaremniłyby przedmiot i cel traktatu”.

D. Ratyfikacja jest to zatwierdzenie umowy przez kompetentny do tego organ państwowy. Jaki organ jest kompetentny, określa prawo wewnętrzne, zazwyczaj konstytucja; z reguły jest nim głowa państwa. Ratyfikacja oznacza ostateczne wyrażenie zgody na związanie się umową międzynarodową.

Geneza ratyfikacji sięga okresu absolutyzmu, kiedy władca, wysyłając pełnomocnika do prowadzenia rokowań, chciał zachować kontrolę nad ich wynikami, a w szczególności sprawdzić, czy pełnomocnictwa nie zostały przekroczone i czy podpisana umowa odpowiada udzielonym pełnomocnikowi instrukcjom. W późniejszym okresie instytucja ratyfikacji została wykorzystana jako jeden ze środków kontroli parlamentarnej nad polityką zagraniczną. W wielu konstytucjach znalazły się postanowienia, że głowa państwa – przed dokonaniem aktu ratyfikacji wszystkich umów lub niektórych ich kategorii – musi uzyskać zgodę parlamentu.

Współczesne prawo międzynarodowe pozostawia państwom pełną swobodę w zakresie określenia swojej procedury wewnętrznej zawierania umów międzynarodowych. W Polsce procedurę tę regulują następujące **akty prawne**:

- Konstytucja RP z 1997 r.¹⁰,
- ustawa o umowach międzynarodowych z 14 IV 2000 r.¹¹,
- rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie wykonania niektórych przepisów ustawy o umowach międzynarodowych z 28 VIII 2000 r.¹².

Przy określeniu procedury krajowej ważne są dwa postanowienia Konstytucji:

- art. 146 ust. 4 pkt 10, który stwierdza, że Rada Ministrów „zawiera umowy międzynarodowe wymagające ratyfikacji oraz zatwierdza i wypowiada inne umowy międzynarodowe”,
- art. 133 ust. 1 pkt 1, który stanowi, że Prezydent RP „ratyfikuje i wypowiada umowy międzynarodowe, o czym zawiadamia Sejm i Senat”.

Ustawa o umowach międzynarodowych z 2000 r. stanowi w art. 12 ust. 1, że: „Związanie Rzeczypospolitej Polskiej umową międzynarodową wymaga zgody wyrażonej w drodze ratyfikacji lub przez zatwierdzenie”.

Wynika z tego, że w procedurze krajowej występują dwa podstawowe tryby związania się Polski umową międzynarodową – ratyfikacja i zatwierdzenie.

Ratyfikacja jest aktem należącym do kompetencji Prezydenta. Jednakże umowy międzynarodowe podlegające ratyfikacji zawiera Rada Ministrów. Na podstawie art. 12 ust. 2 ustawy o umowach międzynarodowych z 2000 r. ratyfikacji podlegają umowy międzynarodowe, o których mowa w art. 89 ust. 1 i art. 90 Konstytucji, oraz „inne umowy międzynarodowe, które przewidują wymóg ratyfikacji albo ją dopuszczają, a szczególne okoliczności to uzasadniają”.

Wyróżniamy **trzy rodzaje ratyfikacji**:

a) tzw. dużą ratyfikację, która wymaga wcześniejszej zgody wyrażonej w formie ustawy (co powoduje konieczność uzyskania zgody Sejmu i Senatu), gdy odnosi się do umów wymienionych w art. 89 ust. 1 Konstytucji, a więc umów dotyczących:

- pokoju, sojuszy, układów politycznych lub układów wojskowych,
- wolności, praw lub obowiązków obywatelskich określonych w Konstytucji,
- członkostwa Rzeczypospolitej Polskiej w organizacji międzynarodowej,

¹⁰ Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.

¹¹ Dz.U. Nr 39, poz. 443 ze zm.

¹² Dz.U. Nr 79, poz. 891.

- znacznego obciążenia państwa pod względem finansowym,
- spraw uregulowanych w ustawie lub w których Konstytucja wymaga ustawy;

b) ratyfikację w trybie art. 90 Konstytucji. Przewiduje on szczególną procedurę ratyfikacyjną w odniesieniu do umów, na podstawie których Polska może przekazać organizacji międzynarodowej lub organowi międzynarodowemu kompetencje organów władzy państwowej w niektórych sprawach. Ustawa wyrażająca zgodę na ratyfikację takiej umowy musi zostać uchwalona przez Sejm większością 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów oraz przez Senat większością 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby senatorów. Wyrażenie zgody na ratyfikację takiej umowy może być uchwalone w referendum ogólnokrajowym zgodnie z art. 125 Konstytucji. Uchwałę w sprawie wyboru trybu wyrażenia zgody na ratyfikację podejmuje Sejm bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów (art. 90 ust. 4).

Można przyjąć, że jest to procedura trudniejsza od procedury przewidzianej dla zmiany Konstytucji, co może sugerować, że umowa ratyfikowana w ten sposób może zmienić Konstytucję. Przeczy jednak temu hierarchia źródeł prawa określona w rozdziale III Konstytucji o źródłach prawa oraz art. 188 ustawy zasadniczej, z których wynika, że umowa międzynarodowa nie ma pierwszeństwa w stosunku do Konstytucji;

c) tzw. małą ratyfikację, która jest dokonywana na podstawie art. 89 ust. 2 Konstytucji. Przepis ten zobowiązuje Prezesa Rady Ministrów do powiadomienia Sejmu o zamiarze przedłożenia umowy międzynarodowej Prezydentowi do ratyfikacji.

Jeżeli chodzi o zatwierdzenie umów międzynarodowych, to zgodnie z art. 12 ust. 3 ustawy o umowach międzynarodowych z 2000 r. umowa, która nie podlega ratyfikacji, wymaga zatwierdzenia przez Radę Ministrów. Ustawa z 2000 r. przewiduje **dwa rodzaje zatwierdzenia**:

a) zatwierdzenie dokonywane w trybie złożonym – polega ono na tym, że państwo składa dwa oświadczenia woli; umowa jest najpierw podpisana, a następnie zatwierdzona przez Radę Ministrów. Powoduje to, że Rada Ministrów udziela zgody na podpisanie umowy, a następnie – zgody na związanie Polski umową międzynarodową. Ten rodzaj zatwierdzenia znajduje najczęściej zastosowanie do umów wielostronnych;

b) zatwierdzenie dokonywane w trybie prostym – polega ono na tym, że państwo składa jedno oświadczenie woli. Dotyczy umów zawieranych tylko poprzez podpisanie, wymianę not i inne uproszczone formy. W ramach tej procedury zgoda Rady Ministrów na związanie się umową międzynarodową dana jest już w chwili udzielenia zgody na podpisanie umowy, jeżeli wymaga ona podpisania, bądź zgody na dokonanie wymiany not niepodpisanych.

Ustawa o umowach międzynarodowych z 2000 r. w art. 13 ust. 2 stanowi, że **związanie Polski umową międzynarodową** w trybie prostym może nastąpić w szczególności, gdy:

„1) ustawa upoważnia do zawarcia umowy międzynarodowej w ten sposób, a zawarta umowa międzynarodowa nie narusza przepisów ustawy upoważniającej, lub

2) umowa międzynarodowa ma charakter wykonawczy w stosunku do obowiązującej umowy międzynarodowej i nie wypełnia przesłanek określonych w art. 89 ust. 1 lub art. 90 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, lub

3) celem umowy międzynarodowej jest zmiana obowiązującej umowy, w tym załącznika do niej, a zmiana umowy międzynarodowej lub załącznika nie wypełnia przesłanek określonych w art. 89 ust. 1 lub art. 90 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, lub

4) wymagają tego inne szczególne okoliczności, a umowa międzynarodowa nie wypełnia przesłanek określonych w art. 89 ust. 1 lub art. 90 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej”.

Umowy niepodlegające ratyfikacji, a więc zawierane w trybie prostym, nie mogą być źródłem powszechnie obowiązującego prawa. Oznacza to, że postanowienia w nich zawarte – w zakresie, w jakim w ogóle można im przypisać cechy norm prawa – mogą działać tylko w sferze prawa wewnętrznego, to znaczy wiązać tylko jednostki organizacyjne podporządkowane organowi, który zawarł umowę międzynarodową. W żadnym natomiast razie – jak pisze L. Garlicki – nie mogą one kształtować sytuacji prawnej podmiotów zewnętrznych, w szczególności sytuacji obywateli i podmiotów podobnych. Stosuje się tu bowiem analogiczne zasady do wynikających z art. 93 Konstytucji¹³.

Na zakończenie tej części rozważań należy stwierdzić, że wszystkie umowy międzynarodowe, niezależnie od tego, czy są zawierane w imieniu głowy państwa, rządu, czy ministra, wiążą Polskę. Fakt, że umowa jest umową państwową, rządową bądź resortową, nie ma zaś wpływu na procedurę krajową.

Według Konstytucji Stanów Zjednoczonych z 1787 r. umowy międzynarodowe ratyfikuje prezydent „za radą i zgodą” 2/3 Senatu. W Wielkiej Brytanii w zasadzie ratyfikacja należy do uprawnień monarchy. Jednak bez zgody parlamentu nie można nałożyć obowiązków na obywateli, dlatego często parlament wypowiada swoją opinię o umowie przed jej ratyfikacją. W świetle Konstytucji Francji z 1958 r. prezydent, na podstawie upoważnienia w formie ustawy, może ratyfikować lub zatwierdzać traktaty pokojowe, traktaty handlowe, umowy obciążające finanse państwa, umowy wprowadzające zmiany do ustawodawstwa wewnętrznego. W Federacji Rosyjskiej, na podstawie Konstytucji z 1993 r., prezydent prowadzi rokowania i podpisuje dokumenty ratyfikacyjne.

W związku z coraz większą liczbą zawieranych umów międzynarodowych oraz w drodze praktyki przyjęło się powszechnie, że ratyfikowane są przez głowę państwa, z udziałem parlamentu, tylko umowy o zasadniczym znaczeniu. Pozostałe

¹³ L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2004, s. 150.

umowy bądź to ratyfikuje lub zatwierdza głowa państwa bez udziału parlamentu, bądź też są one zatwierdzane przez rząd albo przez poszczególnych ministrów.

W praktyce państw przyjęło się, że **nie podlegają ratyfikacji**:

- deklaracje o treści politycznej przyjęte na spotkaniu mężów stanu (np. Karta Atlantycka podpisana przez Prezydenta USA i Premiera Wielkiej Brytanii 14 VIII 1941 r.),
- umowy resortowe zawierane przez poszczególnych ministrów w zakresie ich kompetencji,
- umowy zawierane podczas wojny przez dowódców wojskowych, np. dotyczące zawieszenia broni, ewakuacji rannych, kapitulacji bronionego miasta.

E. Wymiana lub złożenie dokumentów ratyfikacyjnych. Ratyfikacja jest aktem wewnętrznym i z reguły nie wywołuje bezpośrednich skutków w sferze prawa międzynarodowego. Skutki takie powoduje dopiero wymiana lub złożenie dokumentów ratyfikacyjnych.

Wymiana dokumentów ratyfikacyjnych ma miejsce przede wszystkim przy zawieraniu umów dwustronnych. Jest ona dokonywana przez przedstawicieli stron umowy, którzy w ten sposób uzyskują dowód, że druga strona dokonała ratyfikacji, a więc definitywnie wyraziła zgodę na związanie się umową. Zazwyczaj, jeśli umowa podpisana jest w jednym państwie, to dokumenty ratyfikacyjne wymienia się w drugim państwie.

Przy umowach wielostronnych, zwłaszcza jeśli liczba stron jest znaczna, dokumenty ratyfikacyjne składane są **depozytariuszowi**. Najczęściej depozytariuszem jest państwo, na którego terytorium została podpisana umowa. Na przykład Polska jest depozytariuszem Konwencji Warszawskiej dotyczącej międzynarodowego przewozu lotniczego z 19 X 1929 r., a do 1991 r. była depozytariuszem Układu Warszawskiego o przyjaźni, współpracy i pomocy wzajemnej z 14 V 1955 r. W ostatnich czasach powstała praktyka wyznaczania w niektórych umowach kilku depozytariuszy. W związku ze wzrastającą rolą organizacji międzynarodowych w stosunkach międzynarodowych, a zwłaszcza w opracowaniu umów międzynarodowych, funkcja depozytariusza powierzana bywa również organizacjom międzynarodowym (np. ONZ).

Depozytariusz informuje strony umowy międzynarodowej o wszystkich dokumentach, notyfikacjach i zawiadomieniach dotyczących umowy.

Wymiana albo złożenie dokumentów ratyfikacyjnych kończy właściwe postępowanie związane z zawieraniem umowy międzynarodowej. Takie czynności, jak rejestracja lub publikacja wewnętrzna, mają zastosowanie do umowy, która została zawarta.

F. Rejestracja umów międzynarodowych została po raz pierwszy przewidziana w Pakcie Ligi Narodów. Wiązało się to z próbą eliminacji tajnych umów, gdyż z rejestracją umowy powiązana była jej publikacja. Artykuł 18 Paktu LN stano-

wił: „Wszystkie traktaty lub zobowiązania międzynarodowe zaciągnięte w przyszłości przez członka Ligi zostaną natychmiast przez Sekretariat zarejestrowane i ogłoszone w możliwie najkrótszym czasie. Żaden z tych traktatów ani żadne zobowiązanie międzynarodowe nie uzyskają mocy wiążącej, zanim nie zostaną zarejestrowane”. Zarejestrowane umowy ogłaszane były w wydawnictwie *League of Nations Treaty Series*.

Postanowienia art. 18 nie zdały w praktyce egzaminu. Powiązanie mocy wiążącej umowy z jej rejestracją pozostało martwą literą, a Liga Narodów nie miała żadnej władzy unieważniania umów, które – choć niezarejestrowane, były jednak przez strony uznawane za wiążące i stosowane. W Karcie NZ przejęto ideę rejestracji i ogłaszania umów międzynarodowych, jednakże nie powtórzono postanowienia Paktu LN wiążącego obowiązywanie umowy z jej rejestracją.

Według art. 102 Karty wszyscy członkowie ONZ mają obowiązek rejestrowania umów zawartych po wejściu w życie Karty, a jeśli umowa nie zostanie zarejestrowana, „to żadna ze stron umawiających się nie będzie mogła powoływać się na taki traktat albo układ przed którymkolwiek organem Narodów Zjednoczonych”. Sankcja za niezarejestrowanie umowy, przewidziana w Karcie, jest sankcją realną, gdyż organ ONZ, wobec którego powołano by niezarejestrowaną umowę, nie wzięby jej pod uwagę.

Wszystkie umowy zarejestrowane są publikowane w wydawnictwie *United Nations Treaty Series* we wszystkich tekstach autentycznych, z dodaniem tłumaczenia angielskiego i francuskiego, jeśli języki te nie są językami umowy.

G. Publikacja wewnętrzna. W wielu państwach umowy międzynarodowe publikowane są w wydawnictwach i dziennikach urzędowych. Z punktu widzenia prawa międzynarodowego jest rzeczą obojętną, czy państwo będące stroną umowy międzynarodowej ogłosi ją u siebie. Nie ma to żadnego wpływu na moc wiążącą umowy i obowiązek jej przestrzegania. Jednakże z punktu widzenia prawa wewnętrznego publikacja taka może być niezbędna do zapewnienia stosowania umowy w danym państwie.

W Polsce wszystkie umowy ratyfikowane ogłaszane są w Dzienniku Ustaw. Jeżeli język polski nie jest jednym z tekstów autentycznych umowy, publikowane jest również polskie tłumaczenie umowy. Niektóre umowy ogłaszane są w dziennikach urzędowych resortów.

2.3. Obowiązywanie umowy międzynarodowej. Ważność

A. Wyrażenie zgody. Przesłanką obowiązywania umowy międzynarodowej w stosunku do konkretnego państwa jest wyrażenie zgody przez to państwo na związanie się umową. Zgoda ta może być wyrażona albo w toku zawierania umowy międzynarodowej, albo później, kiedy państwo przystępuje do zawartej już umowy międzynarodowej.

Jeśli chodzi o formę wyrażania zgody na związanie się umową, to praktyka państw jest bardzo różnorodna. Państwa układające tekst umowy mogą sprawę formy i procedury wyrażenia zgody na związanie się umową ustalić dowolnie. Dlatego też art. 11 Konwencji Wiedeńskiej z 1969 r. stwierdza, że: „Zgoda państwa na związanie się traktatem może być wyrażona przez podpisanie, wymianę dokumentów stanowiących traktat, ratyfikację, przyjęcie, zatwierdzenie lub przystąpienie albo w jakikolwiek inny uzgodniony sposób”.

B. Zasada *pacta sunt servanda* (zwana niekiedy zasadą świętości umów). Jeśli zgodę wyrażono we właściwej formie i umowa została zawarta, wówczas strony umowy zobowiązane są wykonywać w dobrej wierze jej postanowienia. Żadne państwo nie może być zmuszone do związania się umową, lecz jeśli stało się jej stroną – to zobowiązane jest do jej przestrzegania.

W starożytności i średniowieczu umowy międzynarodowe często były zaprzysięgane, a wykonanie ich miała gwarantować sankcja religijna. Szeroko stosowane było także branie zakładników, którzy niekiedy własnym życiem odpowiadali za wykonanie przyjętych w umowie zobowiązań. W miarę laicyzacji prawa pierwiastki sakralne zostały stopniowo wyeliminowane z procedury zawierania umów międzynarodowych. Pozostały jednak inne gwarancje, jak np. zastaw terytorium lub pokojowa okupacja terytorium.

Zasada *pacta sunt servanda* stopniowo zyskała powszechne uznanie i stała się jedną z najbardziej podstawowych norm zwyczajowych prawa międzynarodowego. Było to zgodne z interesem wszystkich państw, gdyż zapewniało stałość i pewność obrotu międzynarodowego. Wprawdzie w konkretnej sytuacji doraźne interesy jakiegoś państwa mogą przemawiać za zerwaniem niewygodnej umowy międzynarodowej, ale długofalowe interesy wszystkich państw przemawiają za stałością i pewnością obrotu międzynarodowego, a więc za zasadą *pacta sunt servanda*.

Obowiązek przestrzegania i wykonywania w dobrej wierze umów międzynarodowych, który – jak to zostało wyżej wskazane – wynika z powszechnie obowiązującej normy zwyczajowej, znalazł potwierdzenie w wielu umowach i innych aktach międzynarodowych.

Klasycznym sformułowaniem zasady *pacta sunt servanda* było stwierdzenie Deklaracji Londyńskiej z 1871 r., że: „Żadne mocarstwo nie może zwolnić się z zobowiązań traktatu ani zmienić jego postanowień inaczej, jak tylko za zgodą układających się stron, osiągniętą przez przyjazne porozumienie”. Karta NZ zasadę *pacta sunt servanda* wymienia jako jedną z podstawowych zasad postępowania członków ONZ. Zgodnie z jej art. 2 ust. 2 wszyscy członkowie „powinni z dobrą wiarą wypełniać zobowiązania zaciągnięte przez nich zgodnie z niniejszą Kartą”. Zasada *pacta sunt servanda* znalazła pełne potwierdzenie w Konwencji Wiedeńskiej. Według art. 26: „Każdy będący w mocy traktat wiąże jego strony i powinien być przez nie wykonywany w dobrej wierze”. Do tego art. 27 dodaje, że strona umowy nie może powoływać się na postanowienia swojego prawa wewnętrznego, ażeby usprawiedliwić, że nie wypełnia umowy.

Stany Zjednoczone ratyfikowały Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r. Przy okazji państwo to złożyło liczne zastrzeżenia, sprowadzające się najczęściej do stwierdzenia, że poszczególne postanowienia Paktu będą interpretowane w świetle obowiązującej konstytucji. Liczne państwa sprzeciwiły się tym zastrzeżeniom, wskazując, że nie można powoływać się na prawo krajowe w celu usprawiedliwienia niewywiązania się ze zobowiązań międzynarodowych.

Zasada *pacta sunt servanda* ma zastosowanie do wszystkich ważnie zawartych i będących w mocy umów międzynarodowych. Dla ważności umowy międzynarodowej prawo międzynarodowe wymaga, aby decyzja państwa co do związania się umową została prawidłowo podjęta (swobodnie, przez kompetentne organy, nie jako wynik błędu lub oszustwa), aby rzeczywiście została wyrażona (przez upoważnionego do tego przedstawiciela) oraz by przedmiot umowy był zgodny z prawem (tzn. z normami o charakterze *ius cogens*). Domniemanie przemawia za ważnością każdej umowy. Z art. 42 Konwencji Wiedeńskiej wynika, że umowę lub zgodę państwa na związanie się umową uznaje się za ważną i obowiązującą, dopóki co innego nie zostanie ustalone zgodnie z postanowieniami konwencji.

C. Przyczyny nieważności umowy międzynarodowej¹⁴. Konwencja Wiedeńska określa limitatywnie możliwe przyczyny nieważności umowy i przewiduje szczególny tryb postępowania, jaki należy stosować w związku z nieważnością umowy. Chodzi o to, żeby państwa, powołując się na rzekomą nieważność umowy, nie omijały w ten sposób zasady *pacta sunt servanda*. Katalog przyczyn nieważności zawarty w Konwencji Wiedeńskiej jest dość długi, a niektóre z wymienionych sytuacji mogą zdarzyć się tylko w bardzo wyjątkowych okolicznościach (np. błąd czy podstęp).

Przyczyny te można podzielić na trzy grupy:

- 1) związane z naruszeniem prawa wewnętrznego kontrahentów dotyczącego zawierania umów,
- 2) wady oświadczenia woli,
- 3) niezgodność z *ius cogens*.

Ad 1) Zasadniczo nie można się powoływać na prawo wewnętrzne, ażeby usprawiedliwić niewykonywanie umowy. Jednakże od tej ogólnej i słusznej zasady Konwencja Wiedeńska przewiduje wyjątek, związany z postanowieniami prawa wewnętrznego dotyczącymi kompetencji do zawierania umów. Według art. 46 przyczyną nieważności umowy może być sytuacja, kiedy zgoda na związanie się umową została wyrażona z pogwałceniem normy prawa wewnętrznego, która ma zasadnicze znaczenie w tej dziedzinie (tj. w dziedzinie kompetencji do zawierania umów). Pogwałcenie to musi być oczywiste, tzn. obiektywnie widoczne dla każdego państwa postępującego w danej sprawie zgodnie ze zwyczajną praktyką i w dobrej wierze.

¹⁴ Problem ten omawia szczegółowo J. Sandorski, *Nieważność umów międzynarodowych*, Poznań 1978.

Ad 2) Najliczniejsze przyczyny nieważności związane są z szeroko pojętymi **wadami oświadczenia woli**. Mogą być one spowodowane przez: przekroczenie przez przedstawiciela państwa jego upoważnienia do wyrażenia zgody (art. 47), błąd (art. 48), podstęp (art. 49), przekupstwo (art. 50), przymus wobec przedstawiciela państwa (art. 51), przymus wobec państwa (art. 52). Niektóre z nich wymagają bardziej szczegółowego omówienia.

Pierwszy problem to przekroczenie przez przedstawiciela państwa jego upoważnienia do wyrażenia zgody na związanie się umową. Konwencja Wiedeńska dopuszcza wyjątkowo możliwość powołania się na naruszenie szczególnych ograniczeń tego upoważnienia jako na przyczynę nieważności, ale tylko wówczas, jeśli ograniczenia te były podane do wiadomości pozostałym państwom negocjującym przed wyrażeniem tej zgody (art. 47), a więc były im znane.

Przymus wobec przedstawiciela państwa jest zawsze przyczyną nieważności (art. 51). Natomiast dość złożonym zagadnieniem jest przymus wobec państwa. Konwencja Wiedeńska stwierdza w art. 52, że: „Traktat jest nieważny, jeśli jego zawarcie zostało spowodowane przez groźbę lub użycie siły z pogwałceniem zasad prawa międzynarodowego, wyrażonych w Karcie Narodów Zjednoczonych”.

Wynika z tego po pierwsze, że nie każdy rodzaj przymusu może być powołany jako przyczyna nieważności, lecz tylko przymus polegający na groźbie lub użyciu siły. Po drugie, nie każde użycie siły czyni umowę nieważną, a tylko użycie jej sprzeczne z zasadami prawa międzynarodowego, wyrażonymi w Karcie. W tym kontekście należy rozważyć problem ważności wielu traktatów pokojowych (np. podpisanych po drugiej wojnie światowej), które były zawierane w wyniku narzucenia woli państw zwycięskich państwom pokonanym. Traktat pokoju z państwem, które dopuściło się agresji, a następnie w wyniku prowadzonej przeciwko niemu wojny zostało pokonane, nawet jeśli został narzucony temu państwu, jest ważny i zawarty zgodnie z prawem. Potwierdza to dodatkowo art. 75 Konwencji Wiedeńskiej, w myśl którego postanowienia konwencji nie naruszają w niczym obowiązków, jakie odnośnie do umowy mogą wynikać dla państwa agresora w następstwie środków przedsięwziętych zgodnie z Kartą NZ w związku z dokonaną przez to państwo agresją.

Ad 3) Zgodnie z art. 53 nieważna jest umowa, która w chwili zawarcia jest sprzeczna z bezwzględnie obowiązującą normą powszechnego prawa międzynarodowego (z normą o charakterze *ius cogens*). Konwencja przewiduje również, że z chwilą pojawienia się nowej normy o charakterze *ius cogens* każda umowa dawniej zawarta, która jest z nią sprzeczna, staje się nieważna i wygasa (art. 64).

Obok omówionych dotychczas ogólnych zagadnień związanych z obowiązywaniem umów międzynarodowych przedstawienia wymagają także różne aspekty zakresu obowiązywania i stosowania umowy międzynarodowej, mianowicie zakres: **czasowy, podmiotowy, terytorialny oraz rzeczowy** (przedmiotowy).

2.4. Zakres czasowy obowiązywania i stosowania umowy międzynarodowej (od kiedy, do kiedy)

Umowa międzynarodowa pozostaje w mocy przez okres ograniczony z jednej strony momentem jej uprawnomocnienia się, z drugiej zaś momentem jej wygaśnięcia, i w zasadzie w tym czasie jest stosowana. Jednakże pojęcia **obowiązywania** umowy międzynarodowej, jej **wejścia w życie** i **stosowania** nie są identyczne oraz nie zawsze zbieżne w czasie.

Umowa obowiązuje od momentu jej uprawnomocnienia się, tzn. od czasu, kiedy kontrahenci wyrazili w sposób definitywny zgodę na związanie się umową i kiedy dokonano wszelkich czynności niezbędnych do uprawnomocnienia się umowy (np. definitywne wyrażenie zgody może nastąpić przez ratyfikację, ale dla uprawnomocnienia się umowy niezbędne jest dokonanie wymiany dokumentów ratyfikacyjnych). Umowa jest już wówczas prawem wiążącym dla stron i mogą się one z niej wycofać tylko z zachowaniem postanowień samej umowy i ogólnych zasad prawa międzynarodowego w tym zakresie.

Umowa, która uprawnomocniła się (została zawarta), nie zawsze równocześnie wchodzi w życie, tzn. nie od razu zaczyna regulować stosunki między stronami i nie od razu musi być stosowana. Niekiedy wejście w życie następuje później, np. w 30 lub 60 dni po uprawnomocnieniu się. Okres ten może być potrzebny kontrahentom na przygotowanie się do stosowania zawartej umowy.

Kiedy umowa wygasa, to wygasa również obowiązek jej stosowania. Jednakże w wyjątkowych okolicznościach stosowanie umowy może być **zawieszone**, mimo iż sama umowa nie wygasła, z tym że gdy przestaje działać przyczyna zawieszenia, umowa może ponownie być stosowana i regulować stosunki międzynarodowe. Bywają także przypadki, kiedy umowa jest **stosowana prowizorycznie** przed jej uprawnomocnieniem się.

Dla pewnego uproszczenia w dalszych rozważaniach zostaną omówione tylko dwa zagadnienia, mianowicie:

- 1) kiedy umowa wchodzi w życie, a więc od kiedy musi być stosowana, oraz
- 2) kiedy umowa wygasa, a równocześnie przestaje być stosowana.

A. Wejście w życie umowy międzynarodowej. O czasie wejścia w życie umowy międzynarodowej decydują jej postanowienia, tzn. umowa sama określa moment swego wejścia w życie. W praktyce państw wykształciły się pewne typowe rozwiązania w tym zakresie.

Umowy niewymagające ratyfikacji lub zatwierdzenia najczęściej wchodzi w życie z chwilą podpisania lub w określonym czasie po podpisaniu (np. w 30 lub 60 dni po podpisaniu). Niekiedy umowa określa dokładnie datę kalendarzową i godzinę wejścia w życie. Dokładne daty i godziny wejścia w życie przewidują z reguły umowy wojskowe, takie jak zawieszenie broni lub kapitulacja.

Repetitorium

Przedmiot: Prawo międzynarodowe publiczne -ćwiczenia

Prowadzący: dr M. Pietras-Eichberger

Temat: Ustanowienie stosunków dyplomatycznych. Funkcje misji dyplomatycznej.

Opracowano na podstawie:

- R. Bierzanek, J. Symonides, Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2005;
- M. N. Shaw, Prawo międzynarodowe, Warszawa 2006;
- KONWENCJA WIEDEŃSKA O STOSUNKACH DYPLMATYCZNYCH, sporządzona w Wiedniu dnia 18 kwietnia 1961 r. (Dz. U. z dnia 8 września 1965 r.)

Ius legationis to łaciński zwrot określający prawo legacji – prawo suwerennych państw do wysyłania własnych i przyjmowania obcych przedstawicieli dyplomatycznych, dzięki czemu możliwa jest realizacja stosunków dyplomatycznych.

Poprzez ustanawianie stosunków dyplomatycznych między państwami realizuje się jeden z podstawowych atrybutów podmiotowości w prawie międzynarodowym. Zasada suwerenności prawnomiędzynarodowej gwarantuje m.in. prawo do nawiązywania i utrzymywania stosunków dyplomatycznych, zwłaszcza do reprezentacji dyplomatycznej.

Według postanowień Konwencji wiedeńskiej przedstawicielem dyplomatycznym jest zarówno szef misji, jak i członek personelu dyplomatycznego, a więc osoba posiadającą stopień dyplomatyczny. Za szefa misji Konwencja uznaje osobę powołaną do działania w tym charakterze przez państwo wysyłające. W praktyce międzynarodowej ustanawianie stosunków dyplomatycznych jest możliwe tylko między państwami uznającymi się *de iure*. W doktrynie prawa dyplomatycznego używano dawniej podziału na czynną i bierną legację. Prawo wysyłania własnych przedstawicieli, zwane czynnym prawem legacji, należy do wyłącznej kompetencji państwa wysyłającego. Analogicznie, prawo do przyjmowania przedstawicielstw drugiego państwa (bierna legacja) jest wyłączną kompetencją państwa przyjmującego. Jednak współcześnie takie rozróżnienie straciło swe znaczenie, ze względu na utrwalenie się zasady suwerennej równości wszystkich państw. Należy podkreślić, że prawo legacji nie implikuje nawiązania stosunków dyplomatycznych, bowiem, jak stanowi art. 2 konwencji wiedeńskiej, ustanawianie ich następuje za wzajemną zgodą. Czynność prawna, jaką jest nawiązanie stosunków dyplomatycznych, dokonywana jest między suwerennymi, samodzielnymi państwami, a jej materialną podstawą jest właśnie dobrowolna zgoda podmiotów. A contrario, Konwencja Hawańska o przedstawicielach dyplomatycznych z 20 lutego 1928r. stwierdza w art. 8, że państwo nie może akredytować swoich przedstawicieli dyplomatycznych bez

uprzednio wyrażonej zgody, natomiast państwo przyjmujące ma prawo odmówić przyjęcia przedstawiciela lub też żądać jego odwołania, mimo wcześniej wyrażonej zgody. Następnie Konwencja ta dodaje, że państwo przyjmujące nie musi podawać przyczyn takiej decyzji. Podobne stwierdzenie znajduje się w art. 4 pkt. 2 konwencji wiedeńskiej o stosunkach dyplomatycznych. Konwencja hawańska z 20 lutego 1928 r. ma jedynie zakres regionalny, nie jest więc prawnie wiążąca dla państw spoza Ameryki. Oficjalne uznanie przedstawiciela dyplomatycznego obcego państwa przez władze państwa przyjmującego jest równoznaczne z dopuszczeniem go do pełnienia funkcji szefa misji dyplomatycznej. Odmowa nawiązywania i utrzymywania stosunków oficjalnych przy pogłębiającej się współpracy państw, ich współzależności i procesów integracyjnych, jest sprzeczna z zasadami panującymi w społeczności międzynarodowej. Niewyrażenie zgody na realizację prawa legacji uwarunkowane jest brakiem woli bądź gotowości do utrzymania i rozwijania przez państwo przyjaznych i pokojowych relacji z drugim podmiotem. Zwykle powodowane jest to trudnościami finansowymi, wyjątkowymi okolicznościami, jak stan wojny sytuacją, gdy władze danego państwa dopuszczają się łamania zasad tudzież norm prawnomiędzynarodowych. Wówczas następuje odmowa w formie indywidualnej decyzji państwa bądź też, jak stanowi art. 41 Karty Narodów Zjednoczonych, Rada Bezpieczeństwa ONZ posiada kompetencję decydowania o zerwaniu stosunków dyplomatycznych, jako środka skutecznego, niewymagającego użycia siły zbrojnej. Podstawową formą prawną nawiązywania stosunków dyplomatycznych jest sporządzenie pisemnego porozumienia dwóch zainteresowanych państw. Przyjmuje ono postać umowy międzynarodowej w myśl postanowień Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów z 12 maja 1969 r. Umowa określa dokładny moment ustanowienia stosunków dyplomatycznych oraz ich szczebel, uwzględniając rangę szefa misji dyplomatycznej. Prawo zwyczajowe przewiduje również nawiązanie stosunków poprzez wymianę ambasadorów lub też na podstawie noty dyplomatycznej uznającej państwo, która zapowiada nawiązanie relacji precyzując ich czas i rangę⁵⁶. Kolejnym etapem w ustanawianiu stałych misji dyplomatycznych jest wybór odpowiedniego kandydata na szefa misji. Zazwyczaj w tym celu państwo przekazuje poprzez ustępującego szefa misji poufną notę, zapytanie wraz z danymi biograficznymi kandydata, do MSZ państwa przyjmującego, czy osoba desygnowana na szefa misji (fr. *ambassadeur designée*) zostanie dopuszczona do sprawowania swoich funkcji (fr. *demande d'agrément*). Jest to pierwszy element instytucji prawnej przewidzianej w Konwencji wiedeńskiej, jaką jest *agrément* (fr. zezwolenie, zgoda). Następnie po 2 – 5 tygodniach, najwyższe władze państwa przyjmującego udzielają *agrément*. Zgodnie z art. 4 ust. 2 Konwencji państwo przyjmujące nie ma obowiązku

podania przyczyn odmownej odpowiedzi, jednakże mając ma względzie kurtuazję oraz pomyślność przyszłych stosunków, wyjaśnia zwykle motywy decyzji negatywnej. Jedynie wobec najniższego stopnia dyplomatycznego, (*chargé d'affaires* – przypomina J. S.) nie jest wymagana zgoda. Dopiero wówczas, gdy państwo wysyłające uzyska *agrément*, może podać nazwisko desygnowanej osoby do publicznej wiadomości oraz dopełnić formalności związanych z oficjalną nominacją, tj. złożyć wizytę szefowi przedstawicielstwa dyplomatycznego w kraju przyjmującym, uczestniczyć w audiencji u głowy państwa, wręczyć listy uwierzytelniające . Uroczysty przyjazd szefa misji organizuje dyrektor Protokołu Dyplomatycznego zachowując zasady kurtuazji międzynarodowej. Następnie składana jest rewizyta u zwierzchnika tego departamentu przy MSZ. Jest to pierwsza wizyta nowo akredytowanego dyplomaty, na której zostaje on poinformowany o organizacji władz kraju i ministerstwa, ceremoniale podczas wręczania listów uwierzytelniających, tzw. kredencjałów (fr. *lettres de créance*) , terminie wizyty wstępnej u ministra do spraw dyplomacji. Celem wizyty w MSZ jest przekazanie kopii listów uwierzytelniających i odwołujących poprzednika. Spotkanie z ministrem spraw zagranicznych jest niejako wstępem do głównego aktu akredytacji, jakim jest wręczenie listów uwierzytelniających. Szef misji dyplomatycznej wraz z dyrektorem Protokołu Dyplomatycznego przybywa na ceremonię, by wręczyć listy uwierzytelniające głowie państwa. Po elementach ceremoniału, do których zaliczyć należy przemówienia, przyjęcie i przekazanie pozdrowień głowie reprezentowanego państwa, a także audiencję prywatną, następuje koniec uroczystości. Skutkiem prawnym tego zdarzenia jest zaliczenie szefa misji w poczet pełnoprawnych członków korpusu dyplomatycznego, co przekłada się na jego prawo do korzystania z przysługującego mu statusu. Bezpośrednio po tym wydarzeniu, szef misji wysyła noty do wszystkich szefów misji państw, z którymi są utrzymywane stosunki dyplomatyczne. Zawiera się w nich informacje odnośnie audiencji u głowy państwa, wręczenia listów uwierzytelniających, a także wyrazy chęci utrzymywania dobrych relacji między obu państw. Ostatnim etapem nawiązywania stosunków dyplomatycznych poprzez wysłanie przedstawiciela dyplomatycznego jest dopełnienie obowiązku notyfikacji. Za pomocą noty dyplomatycznej MSZ powiadamia władze drugiego państwa o oficjalnym stanowisku dotyczącym nawiązania stosunków, tj. nominacji na państwowe stanowiska, wypełnienia warunków czy procedur. W świetle art. 5 Konwencji wiedeńskiej, dopiero po dokonaniu notyfikacji, państwo wysyłające ma prawo akredytować szefa misji lub wyznaczyć członka personelu w więcej niż jednym kraju. Warunkiem jest tutaj brak sprzeciwu wszystkich państw przyjmujących.

Pytania testowe:

1. Prawo legacji czynnej to:
  - a. Prawo przyjmowania przedstawicieli dyplomatycznych obcych państw
  - b. Prawo do występowania przed sądami międzynarodowymi
  - c. **Prawo do wysyłania własnych przedstawicieli dyplomatycznych do obcych państw**
2. W stosunkach dyplomatycznych:
  - a. **Zgoda wyrażona przez państwo przyjmujące na proponowaną osobę szefa misji dyplomatycznej nazywa się *Agrément***
  - b. **Państwo nie ma obowiązku podawania państwu wysyłającemu powodu odrzucenia kandydatury proponowanego szefa placówki dyplomatycznej**
  - c. Państwo musi uzasadnić i podać powód państwu wysyłającemu dlaczego nie wyraża zgody na przyjęcie proponowanej przez nie kandydatury danej osoby na szefa misji dyplomatycznej

Pytanie problemowe:

Przedstaw procedurę (etapy) ustanawiania stosunków dyplomatycznych.

Repetitorium

Przedmiot: Prawo międzynarodowe publiczne

Prowadzący: dr M. Pietras-Eichberger

Temat: Uznanie międzynarodowe. Pojęcie i formy uznania

Opracowano na podstawie:

- R. Bierzanek, J. Symonides, Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2005;
- M. N. Shaw, Prawo międzynarodowe, Warszawa 2006.

Uznanie międzynarodowe to akt prawny, w którym podmiot prawa międzynarodowego stwierdza istnienie pewnych faktów oraz przyznaje im określone skutki prawne. Przedmiotem uznania może być: państwo, rząd, powstańcy, strona wojująca, naród.

Przy przyjęciu szerszego rozumienia tej instytucji, jak czyni to C. Berezowski, uznanie odnosić się może do wszelkich tytułów, kompetencji (np. tytułu do terytorium, rządów narodowowyzwoleńczych, obywatelstwa), a więc każdej w zasadzie sytuacji prawnej.

Uznanie może być udzielane w różny sposób: indywidualnie przez poszczególne podmioty prawa międzynarodowego, a także kolektywnie przez grupę państw czy organizację międzynarodową. W ostatnim przypadku uznaniem podmiotowości państwa jest przyjęcie go w poczet członków.

Pod względem formy uznanie może być wyraźne lub dorozumiane. Uznaniem wyraźnym jest notyfikowanie tego zainteresowanemu podmiotowi w sposób jednoznaczny i nie budzący wątpliwości. Uznanie dorozumiane ma miejsce wtedy, gdy wprawdzie nie mówi się o nim, jednakże wynika ono z faktów konkludentnych. W przypadku uznania państwa lub rządu uznanie dorozumiane wynika z nawiązania stosunków dyplomatycznych lub zawarcia umowy bilateralnej. Natomiast nie można go domniemywać z faktu wspólnego uczestniczenia w organizacji międzynarodowej, umowie lub negocjacjach i konferencjach wielostronnych. W przypadku nabytków terytorialnych uznaniem dorozumianym jest np. ustanowienie okręgu konsularnego obejmującego takie terytoria.

Uznanie *de facto* i *de iure* - jak stwierdza konwencja z Montevideo z roku 1933, uznanie powinno mieć charakter bezwarunkowy i nieodwracalny, w praktyce jednak spotyka się niekiedy warunki, zwłaszcza zawieszające. Państwo zgłasza wówczas gotowość uznania innego podmiotu, rządu, strony wojującej czy nabytku terytorialnego,

jeśli zostanie spełniony wstępny, sformułowany przezeń warunek. Uznanie zaczyna obowiązywać w przypadku pozytywnej reakcji.

Formułowanie w praktyce warunków i niekiedy wycofywanie uznania prowadzi do rozróżnienia między tzw. uznaniem *de facto* i *de iure*. Pierwsze jest traktowane jako ograniczone i niepełne, a więc warunkowe i odwoławalne, natomiast drugie jako bezwarunkowe i nieodwoławalne. Wydaje się jednak, że rozróżnienie to jest podyktowane tylko względami politycznymi. Zgodnie bowiem z obowiązującym prawem międzynarodowym, jeżeli nie dochodzi do pogwałcenia fundamentalnych zasad stosunków międzynarodowych ten, kto istnieje lub sprawuje władzę faktycznie, istnieje także i rządzi prawnie. Uznanie *de facto* w przypadku tworzenia nowego podmiotu nosi często znamiona uznania przedwczesnego.

Istnienie faktów uzasadniających uznanie nie oznacza obowiązku uznania. Zgodnie z pozytywnym prawem międzynarodowym, uznanie jest faktem pozostającym w sferze swobodnej decyzji poszczególnych członków społeczności międzynarodowej. Na pytanie, czy istnieje obowiązek uznania nowo powstałego państwa czy rządu, praktyka udziela negatywnej odpowiedzi. Historia podaje wiele przykładów, kiedy było ono odmawiane przez wiele lat, mimo że istnienie państwa czy rządu nie ulegało najmniejszej wątpliwości.

Nieistnienie takiego obowiązku uzasadnione jest trudnością w stwierdzeniu, czy ustalone przez prawo międzynarodowe kryteria dla uznania państwa, rządu, powstańców, strony wojującej występują w danym przypadku. Zresztą kryteria te pozostawiają wiele miejsca subiektywnej ocenie, co przy równoczesnym braku centralnego organu międzynarodowego, który zajmowałby się obiektywnym ustalaniem podlegających ocenie elementów faktycznych, prowadzić musiało do pozostawienia poszczególnym państwom decyzji, tak co do samego uznania, jak i co do czasu, w jakim zostaje ono udzielone. Choć w dalszym ciągu słuszny jest pogląd Instytutu Prawa Międzynarodowego, określający uznanie w rezolucji z roku 1935 jako swobodny akt, jednakże postępowy rozwój prawa międzynarodowego wyznacza pewne granice owej swobodzie. Z jednej bowiem strony, państwo nie powinno traktować uznania jako środka zakazanej groźby czy przymusu, powinno działać w dobrej wierze, zgodnie z interesem społeczności międzynarodowej i zasadami pokojowego współistnienia, co w konsekwencji ogranicza możliwość lekceważenia rzeczywistości międzynarodowej i odmowy uznania, z drugiej zaś, gdy ma ono do czynienia z faktami będącymi

nieuznawaniem fundamentalnych zasad prawa międzynarodowego, czego przykładem jest nielegalna okupacja terytoriów arabskich przez Izrael.

Pytania testowe:

1. Przedmiotem uznania międzynarodowego może być:
  - a. **Rząd**
  - b. **Powstańcy**
  - c. **Strona wojująca**
2. Uznanie *de facto*:
  - a. Jest równoznaczne z uznaniem *de iure*
  - b. **Jest ograniczone i niepełne**
  - c. Jest bezwarunkowe i nieodwołalne

Pytanie problemowe:

Wyjaśnij czy w świetle prawa międzynarodowego istnieje obowiązek uznania w sytuacji, gdy występują okoliczności uzasadniające uznanie.

REPETYTORIUM

Przedmiot: Prawo międzynarodowe publiczne

Temat: Terytorium państwowe. Zwierzchnictwo terytorialne.

Opracowano na podstawie:

- J. Białocerkiewicz, **Prawo międzynarodowe publiczne. Zarys wykładu, Olsztyn 2003;**
- J. Barcik, T. Srogosz, **Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2007;**
- R. Bierzanek, J. Symonides, **prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2005;**
- W. Czapliński, **Podstawowe zagadnienia prawa międzynarodowego. Zarys wykładu, 2009.**

W nauce prawa międzynarodowego nie ma jednej, powszechnie przyjętej definicji terytorium państwowego, co tłumaczy się wieloznacznością samego pojęcia „terytorium”.

Dlatego też w nauce i praktyce międzynarodowej termin „terytorium” używany jest w kilku znaczeniach:

1. najogólniej – określony obszar geograficzny lub przestrzenna sfera ludzkiej działalności,
2. synonim terytorium państwowego,
3. z dodatkowymi określeniami służy ono bądź dla wskazania obszaru nie będącego terytorium państwa, lecz mającego określony status w stosunkach międzynarodowych, jak „terytorium powiernicze” czy „terytorium niesamodzielne”, bądź też dla wskazania obszaru poddanego określonemu reżimowi prawnemu: „terytorium zdemilitaryzowane” czy „terytorium zneutralizowane”.

Z punktu widzenia prawa międzynarodowego terytoria można podzielić na dwa rodzaje:

1. terytoria podlegające suwerenności państwowej (terytoria państwowe),
2. terytoria niepodlegające suwerenności państwowej (np. morze otwarte, przestrzeń kosmiczna, dno mórz czy oceanów poza granicami jurysdykcji państwowej).

Szczególne znaczenie terytorium państwowego w prawie międzynarodowym wynika z faktu, iż jest ono niezbędne dla istnienia państwowości. Terytorium odgrywało i odgrywa ogromną rolę w stosunkach międzynarodowych, o czym świadczy choćby to, że wiele konfliktów i wojen miało podłoże terytorialne. Ponadto żadna z norm prawa międzynarodowego nie jest wyraźniejsza niż ta, która zakazuje państwom wykonywania suwerenności na terytorium innego podmiotu.

Wypowiedziane w doktrynie poglądy co do istoty prawnej terytorium państwowego można sprowadzić do czterech zasadniczych teorii:

1. Teoria przedmiotowa – klasyczna teoria, uznająca terytorium za przedmiot władzy państwowej. Jest wynikiem pomieszania, sięgającego czasów feudalnych, dwóch pojęć:

własności (dominium) i władzy (imperium). Obecnie jest przedmiotem poważnej krytyki.

2. Teoria podmiotowa – występuje ona w prawie międzynarodowym w dwóch postaciach: jako część szerszej teorii przestrzennej i jako koncepcja samodzielna. W tym drugim ujęciu doprowadzona jest do skrajności. Państwo przedstawiane jest jako organizm quasi-biologiczny, a terytorium odgrywa w nim rolę „ciała”. W konsekwencji, prawo do terytorium może być porównywane tylko z prawem, jakie przysługuje jednostce ludzkiej w stosunku do samej siebie. Teoria ta jest słusznie krytykowana, gdyż wprawdzie terytorium jest warunkiem istnienia państwa, ale nie jest częścią jego osobowości w znaczeniu dosłownym.

3. Teoria przestrzenna – jest to reakcja na pogląd uznający terytorium za przedmiot własności. Dla zwolenników tego poglądu terytorium nie jest rzeczą, którą włada państwo, lecz przestrzenią, w obrębie której władza państwowa istnieje i działa – terytorium nie jest przedmiotem, lecz granicą władzy państwowej. Skoro zaś władza może być wykonywana tylko wobec osób, zatem prawo do terytorium jest refleksem panowania nad ludźmi. Teoria ta prowadzi do błędnego twierdzenia, że obszary niezamieszkane nie mogą być uznane za terytorium państwowe.

4. Teoria kompetencji – wychodzi ona z przesłanki, że państwo jest „porządkiem prawnym”. Terytorium przedstawione jest w niej jako sfera kompetencji przestrzennej państwa, jako zakres obowiązywania jego porządku prawnego.

Łącząc elementy teorii przestrzennej i przedmiotowej oraz uzupełniając je stwierdzeniem, że terytorium stanowi także podstawę wykonywania pewnych uprawnień poza granicami państwa, otrzymujemy następującą definicję: Terytorium państwowe stanowi tak przedmiot władzy państwowej (co wyraża się przede wszystkim w dysponowaniu nim), jak przestrzeń, w granicach której państwo wykonuje władzę w sposób wyłączny i pełny w stosunku do osób, rzeczy i zdarzeń. Terytorium jest także podstawą wykonywania kompetencji państwowych (personalnych) poza jego granicami.

W skład terytorium państwowego wchodzi:

- przestrzeń lądowa (rzeki, jeziora i zbiorniki wodne, zwane wodami śródlądowymi). Ląd stanowi trzon każdego terytorium państwowego, a powierzchnia lądowa jest utożsamiana z terytorium państwa.

- przestrzeń morską (wody wewnętrzne oraz morza terytorialne). Istnieją jednak państwa śródlądowe pozbawione dostępu do morza, nie posiadające więc terytorium morskiego.

- przestrzeń powietrzna nad obszarem lądowym i morskim. Niektórzy autorzy do terytorium państwa zaliczają jego statki morskie i powietrzne.

Terytorium jest trójwymiarowe, w związku z powyższym powstaje kwestia określenia granic przestrzennych państwa. Bezsorna jest obecnie teza, że władza państwowa rozciąga się również na jego obszar podziemny. Granice te przesuwają się w miarę postępu technicznego i osiągnięcia przez człowieka coraz większego zasięgu eksploatacyjnego.

Pytanie problemowe:

Skład terytorium państwowego

Pytania problemowe:

1. Do terytoriów niepodlegających suwerenności państwowej zaliczamy m.in.:
  - a. **morze otwarte,**
  - b. **przestrzeń kosmiczną,**
  - c. **dno mórz i oceanów poza granicami jurysdykcji państwowej**
2. W skład terytorium państwowego wchodzi:
  - a. tylko obszar lądowy
  - b. obszar lądowy i przestrzeń kosmiczna nad obszarem lądowym
  - c. **obszar lądowy, morski i powietrzny**